ISSN 2409-9805

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія

Library Science. Record Studies. Informology

Науковий журнал
Виходить щоквартально
Заснований у лютому 2004 р.

№ 1
2015

Київ – 2015

Наш передплатний індекс: 86544

БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО. ДОКУМЕНТОЗНАВСТВО. ІНФОРМОЛОГІЯ

Журнал індексується в міжнародних базах даних:
Science Index (РІНЦ); Google Scholar; Research Bible; Polish Scholarly Bibliography; BASE

Засновник і видавець – Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв

Головний редактор – Литвин С.Х.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Литвин С. Х. **–** доктор історичних наук, професор, Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв (НАКККіМ), головний редактор

Петрова Л. Г. **–** доктор педагогічних наук, професор, НАКККіМ, заступник головного редактора

Добровольська В. В. **–** кандидат наук із соціальних комунікацій, НАКККіМ, відповідальний секретар

Бездрабко В. В. **–** доктор історичних наук, професор, Київський національний університет культури і мистецтв

Боряк Т. Г. **–** кандидат історичних наук, НАКККіМ

Вєдєнєєв Д. В. **–** доктор історичних наук, професор, НАКККіМ

Давидова І. О. **–** доктор наук із соціальних комунікацій, професор, Харківська державна академія культури

Дубровіна Л. А. **–** доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України

Кубліев О. М. **–** доктор наук із соціальних комунікацій, професор, Харківська державна академія культури

Кулешов С. Г. **–** доктор історичних наук, професор, Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства

Кушнаренко Н. М. **–** доктор педагогічних наук, професор, Харківська державна академія культури

Лабузіна К. В. **–** доктор наук із соціальних комунікацій, Національна бібліотека ім. В.І.Вернадського

Маркова В. А. **–** доктор наук із соціальних комунікацій, Харківська державна академія культури

Мотульський Р. С. **–** доктор педагогічних наук, професор (Білорусь, Мінськ)

Папакін Г. В. **–** доктор історичних наук, професор, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського

Слободяник М. С. **–** доктор історичних наук, професор, НАКККіМ

Столяров Ю. М. **–** доктор педагогічних наук, професор (Росія, Москва), Науковий центр досліджень книжкової культури РАН

Федотова О. О. **–** доктор історичних наук, НАКККіМ

Швецова-Водка Г. М. **–** доктор історичних наук, професор, Рівненський державний гуманітарний університет

Шемаєва Г. В. **–** доктор наук із соціальних комунікацій, професор, Харківська державна академія культури

Відповідальний секретар – Добровольська В.В.

Редактор – Будаш Л.П.

Комп'ютерне складання та верстка – Кравченко Т.В.

Дизайн обкладинки – Саприкін О.А.

Рекомендовано до друку вченою радою НАКККіМ
Протокол № 2 від 24.03.2015. р.

Затверджено:
постановою президії ВАК України від 10.02.2010 р. №1-05/1
як фахове видання з історичних наук;
постановою президії ВАК України від 10.03.2010 р. №1-05/2
як фахове видання з соціальних комунікацій

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 21133-10933ПР від 08.12.2014
Свідоцтво видала Державна реєстраційна служба України

Використання у будь-якій формі матеріалів, що опубліковані в журналі, узгоджується з редакцією.
Посилання на видання обов'язкові.
Редакція не завжди поділяє точку зору авторів статей

Адреса редакції та видавця: 01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корп.15
E-mail: vika_dobrovolska@ukr.net

© Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2015

Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія

Науковий журнал	Виходить щоквартально	Заснований у лютому 2004 р.	№ 1 2015 р.

ЗМІСТ

Бібліотекознавство

Пастушенко О.В. Персональні веб-сторінки вчених і система оцінки наукових шкіл у книгознавстві, бібліотекознавстві, бібліографознавстві 4

Кухаренко А.Л. Гуманістичний вектор розвитку діяльності бібліотек вищих навчальних закладів 12

Стронська Н.Т. Електронні джерела персоналій українського бібліографознавства в інтернетресурсах обласних універсальних наукових бібліотек України 18

Зуб В.М., Дем'яненко М.М. Нормативно-правове забезпечення бібліотечної діяльності: необхідність удосконалення 27

Історія

Лазарович М.В. До питання про документне забезпечення боротьби влади Другої Української народної республіки проти єврейських погромів 36

Гончаренко І.В. Аналіз української історіографії з тематики: «Окупаційна політика у сфері загальної та професійної освіти на теренах Райхскомісаріату «Україна» (1941 – 1944 рр.) 49

Пономаренко Л.О. Створення та розвиток інтегрованого галузевого інформаційно-бібліографічного ресурсу в провідних бібліотеках МОН України і НАПН України в сучасних умовах 57

Черняк І.В. Основні віхи життя та творчості бібліотекознавця професора О.С. Сокальського 65

Соціальні комунікації

Попик В.І. Доступ до світових ресурсів наукової інформації як складова розбудови національного науково-інформаційного простору 70

Вінічук І.М. Функціонування термінології в умовах інформаційно-комунікативної сфери сучасного суспільства 79

Моісєєва Н.І. Становлення системної методології досліджень соціальної комунікації 88

Ліпінська А.В. Місце інформаційно-аналітичної діяльності серед фахових дисциплін підготовки документознавців 95

Кулик Є.В. Чинники ефективного використання інформаційно-комунікаційних технологій у практиці бібліотечно-інформаційного обслуговування юнацтва 101

Чорна І.В. Тенденції розвитку регіональних засобів масової інформації на прикладі Жмеринської преси 109

Відомості про авторів 116

Вимоги до оформлення статей 117

БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВО

УДК: 002:001.18 + 001.89 + 01:303.7

О.В. Пастушенко

ПЕРСОНАЛЬНІ ВЕБ-СТОРІНКИ ВЧЕНИХ І СИСТЕМА ОЦІНКИ НАУКОВИХ ШКІЛ У КНИГОЗНАВСТВІ, БІБЛІОТЕКОЗНАВСТВІ, БІБЛІОГРАФОЗНАВСТВІ

Розкривається значення веб-сторінки вчених як складової міжнародних систем наукової інформації, які представляють в організованому інтерфейсі наукові публікації – джерела науко-метричного, біографічного та бібліографічного аналізу, що дозволяє вченому вирішувати питання створення власного іміджу в науковому просторі. Розкривається зміст структурних блоків, що розкривають персональні відомості про вченого та, завдяки семантичним зв'язкам – відомості про його наукові зв'язки та його наукову школу.

Ключові слова: *веб-сторінки вчених, персональні профілі вчених, бібліографічна ідентифікація наукових шкіл, бібліометричні методи, книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство.*

Е.В. Пастушенко

ПЕРСОНАЛЬНЫЕ ВЕБ-СТРАНИЦЫ УЧЕНЫХ И СИСТЕМА ОЦЕНКИ НАУЧНЫХ ШКОЛ В КНИГОВЕДЕНИИ, БИБЛИОТЕКОВЕДЕНИИ, БИБЛИОГРАФОВЕДЕНИИ

Раскрывается значение веб-страницы ученых как составляющей международных систем научной информации, которые представляют в организованном интерфейсе научные публикации – источники наукометрического, биографического и библиографического анализа, что позволяет ученому решать вопрос создания собственного имиджа в научном пространстве. Раскрывается содержание структурных блоков, которые раскрывают персональные сведения об ученом и, благодаря семантическим связям – ведомости о его научных связях и его научной школе.

Ключевые слова: *веб-страницы ученых, персональные профили ученых, библиографическая идентификация научных школ, библиометрические методы, книговедение, библиотековедение, библиографознавство.*

O.V. Pastushenko

PERSONAL WEB-PAGES OF SCIENTISTS AND EVALUATION SYSTEM OF SCIENTIFIC SCHOOLS IN BIBLIOLOGY AND LIBRARY SCIENCE

The significance of a personal web page as a component of international scientific information systems, an organized interface of scientific publications – sources of scientometric, biographical and bibliographical analysis, allows the scientist to solve the problem of creating their own brand in the scientific area. Indicated are the content of building blocks that reveal personal information about a scientist and, thanks to the semantic relations – information about the scientific ties and his scientific school.

Keywords: *web pages scientists, personal profiles of scientists, bibliographic identification of scientific schools, bibliometric methods, bibliology, library science, bibliography.*

© *Пастушенко О.В.*

Сьогодні персональна інформація вчених в інтернеті бурхливо розвивається і дедалі більше набуває ознак структурованих даних, реалізованих у персональних сторінках окремо і на сайтах офіційних установ, що з успіхом може використовуватися в системі кваліфікаційних оцінок наукового статусу вченого та ефективності його досліджень, розвитку його наукової школи або напряму в науці. Це визначає актуальність такого дослідження для широкого кола наук.

У історіографії цього питання можна виокремити деякі спеціальні дослідження, представлені працями Т.А. Полилової та Л.В. Савенкової [1; 2], які доводять, що персональні сторінки вчених стали невід'ємним компонентом наукового інтернетсередовища, а також А.Н. Єжова [3], В. Здановської [4] та інших, де розглядаються питання бібліометричного аналізу та класифікації персональної сторінки вченого в мережі Інтернет.

Мета цієї статті – підкреслити значення формування таких веб-сторінок учених-бібліографознавців, книгознавців та бібліотекознавців та показати специфічні аспекти інформаційного наповнення.

Сайти та веб-сторінки вчених є значним джерелом біографічної та бібліографічної інформації, вони дають можливість представити міжнародній науковій спільноті відомості про свою діяльність та ідеї у вигляді опублікованих та неопублікованих наукових праць, що дозволяє вченому вирішувати питання створення власного іміджу в науковому просторі. Водночас, професійно структурована та заповнена за встановленими принципами сторінка дозволяє не лише покращити імідж вченого, а й значно підвищити рівень кваліфікаційних оцінок під час проведення наукової експертизи доробку вченого, що сьогодні – у період обговорення методик оцінювання наукового доробку вченого та ефективності досліджень наукових установ, зокрема гуманітарних, – є важливим питанням розвитку української науки. Тим більш значимим є це питання щодо об'єктивних оцінок змісту наукового доробку вченого в умовах панування бібліометричних принципів оцінок та індексів цитування, а також вивчення наукових шкіл.

Одним з різновидів є сторінки на сайтах офіційних установ, пов'язаних з діяльністю вченого. Важливим атрибутом сторінок на сайтах офіційних установ є посилання до повнотекстових ресурсів інституційних репозитарієв, що дає змогу збільшити помітність ученого в науковому просторі, підвищити показники цитованості його робіт. Наявність повних текстів публікацій ученого дає змогу за цитуваннями прослідкувати коло вчених, які активно використовують матеріали проведених досліджень, приналежність їх до певної наукової школи.

Персональні сторінки вчених стали також важливою складовою міжнародних систем наукової інформації, які представляють в організованому інтерфейсі наукові публікації, зокрема значні наукові інтернет-сервіси ResarcherID, ORCID, Google Scholar Citations, Microsoft Academic Search, Соціонет, які надають можливість введення та ідентифікації персональної інформації за принципами технологій інтерактивного обміну даними Веб 2.0. Самостійне формування спільнотою вчених наукових онлайнових мереж призвело до появи концепції та відповідного терміна Research 2.0. [6].

ResearcherID, http://www.researcherid.com/ – це безкоштовний ресурс компанії Thomson Reuters, що дозволяє автору формувати список своїх публікацій, включених у базу даних Web of Science, враховувати можливість різного написання прізвища та імені автора англійською мовою, виключати зі списку публікації однофамільців, визначати наукометричні показники (індекс цитованості, індекс Хірша тощо).

ORCID (Open Researcher and Contributer ID), http://orcid.org – відкритий, некомерційний проект для створення та підтримки реєстру унікальних ідентифікаторів дослідників. Основною метою введення системи ORCID є можливість ідентифікації наукових робіт, написаних різними вченими з однаковими іменами та прізвищами. Ідентифікатор являє собою 16-значне число, унікальне для кожного учасника. Обліковий запис ORCID включає в себе інформацію про ім'я вченого, його електронну адресу, назву установи та його дослідницьку діяльність. ORCID враховує необхідність контролю за поширенням цих даних і надає відповідні інструменти для управління рівнем приватності даних.

Google Scholar Citations, http://scholar.google.com – дозволяє авторам стежити за цитуванням своїх статей. Створивши свій персональний профіль, автор може дізнатися, хто посилається на публікації, створити діаграму цитування й обчислити показники цитування. Наявна також функція автоматичного оновлення списку статей та попереднього перегляду нових надходжень або додавання матеріалів власноруч.

Microsoft Academic Search (*MSFTAcademic*), http://academic.research.microsoft.com/ – є вільною академічної пошуковою системою, розробленою MicrosoftResearch, що має зручний розширений пошук наукової інформації. Дає можливість створити електронне портфоліо дослідника; отримати інформацію про кількість публікацій; загальну кількість цитувань; індекс Хірша; галузі науки, до яких відносяться публікації автора; кількість співавторів; кількість авторів, які процитували даного автора; список публікацій. За підсумками дослідження А.Н. Гузь та Я.Я. Рущицького, MSFTAcademic надає найбільш повну інформацію про ім'я автора та його різночитання [7].

Соціонет є великою розподіленою функціонуючої в середовищі Інтернет інформаційною системою, яка підтримує глобальний інформаційний науково-освітній простір в галузі соціально-економічних наук. У тому числі система Соціонет підтримує збирання метаданих на інституціональному та персональному рівнях, встановлює семантичні зв'язки між авторами, установами та публікаціями [6].

Для ефективності його представництва важливо у процесі створення персональних сторінок керуватися головними принципами Семантичного Вебу, виробити типізовані метадані для представлення інформації про персоналію вченого, адаптовані до особливостей пошукових машин інтернету. Найбільш детально розробленою є схема метаданих системи ЄНІП (Единое Научное Информационное Пространство) Російської академії наук (РАН), яка базується на принципах *OWL Web Ontology Language Overview*.

Підклас загальної схеми метаданих «Персони» включає такі основні структурні блоки: ім'я, дата та місце народження (для історичних персоналій – дата та місце смерті), стать, поточна діяльність, інтереси, попередній досвід, ключові слова, фотографія, резюме, вчений ступінь, вчене звання, проекти (заплановані, поточні, завершені), заходи (конференції, семінари тощо), результати діяльності (розробки, продукти, документи тощо), документи (публікації, видання, веб-сторінки та цифрові ресурси) [7].

У науковому інтернетпросторі адреса персональної веб-сторінки відіграє роль семантичної ланки між публікаціями та їхнім автором. Ця адреса є необхідним атрибутом метаданих, які повідомляються зовнішнім бібліографічним системам при розміщенні статті на сайті. Саме від персональної вебсторінки слід відштовхуватися у процесі пошуку в інтернеті робіт певного автора, при підрахунку числа цитувань, дослідженні наукових шкіл. Тим самим персональна сторінка повинна поступово перетворитися на ключовий елемент споруджуваної інтернетінфраструктури науки [8].

Важлива роль формуванню персональної інформації про вчених-дослідників та інтеграції її у пошуковий документний апарат відводиться також у наукових бібліотеках. Прикладом такої інформаційної системи є постійно поповнюваний авторитетний файл «Учені Білорусі» авторів наукових публікацій, який розроблено та підтримується Національною бібліотекою Білорусі.

Для формування персональної інформації та її інтеграції з авторитетним файлом наукових та освітніх установ розроблена детальна анкета вченого, яка надає вичерпну інформацію про персоналію дослідника: ПІБ російською мовою; ПІБ білоруською мовою; інші варіанти імені, під якими публікувалися роботи; дата народження за паспортом; місце народження; громадянство; освіта; галузь наукової діяльності; наукові інтереси (протягом всієї діяльності); літературна/інша творча діяльність; якою мовою (мовами) опубліковані роботи; якою мовою (мовами) в оригіналі написані роботи; посади в наукових організаціях; місце роботи; повне найменування структурного підрозділу (факультет, кафедра, лабораторія); займана посада; науковий ступінь, вчені ступені; вчені звання; почесні звання; нагороди та премії республіканського

або міжнародного рівня; членство в наукових і творчих академіях; членство у творчих спілках (назва, рік вступу/прийняття); бібліографічний опис дисертації; бібліографічний опис найбільш важливих публікацій; бібліографічний опис джерел персональної інформації; ілюстративний матеріал (фотопортрет); інтернетадреса персонального сайту; інтернетадреса офіційної персональної сторінки сайту установи; адреса електронної пошти; за наявності родичів, які мають учені ступені/вчені звання, вказати їхні анкетні дані; додаткова значима інформація; контактні телефони. Зібрана в авторитетному файлі розгалужена семантично пов'язана інформація надає вичерпні відомості про наукові колективи, наукові династії, публікаційну активність учених тощо [9].

Джерелом інформації для визначення структури персональних сторінок учених та характеру формування біографічних матеріалів можуть також надати міжнародні бібліотечні формати персональних записів. Як зазначають фахівці у галузі укладання контрольованих точок доступу до персональної інформації І.П. Антоненко, Ф. Бурдон (F. Bourdon), О.М. Яценко, найбільш розробленими та розповсюдженими форматами представлення інформації про особу є бібліотечні авторитетні файли (UNIMARC/Authorities) [12].

У контексті дослідження наукових шкіл визначною є наявність персоналії вченого-лідера (доктора наук), який є засновником наукового напряму (програми), навколо якого формується науково-творче об'єднання кількох поколінь учених. Характерними ознаками такої наукової школи є також: наявність сталих традицій, сформованих у науковому колективі, згуртованість навколо успішного вирішення соціально і професійно значущої наукової проблеми, ефективність функціонування школи, свідчення чому – якість та кількість фундаментальних і прикладних наукових досліджень, підготовлених і захищених докторських і кандидатських дисертацій, опублікованих монографій, підручників, навчальних посібників, методичних розробок, наукових фахових статей тощо [11].

Наукові школи в науках соціально-гуманітарного циклу та книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство, які є інтегрованою спеціальністю, мають особливості формування та розвитку, відмінні від наукових шкіл у природних, точних і прикладних науках («розмита» наукова парадигма, індивідуальний характер досліджень, багатовекторність складу наукової школи тощо). Тому інструментарій виявлення наукових шкіл соціогуманітарного профілю включає бібліографічні та бібліометричні методи аналізу цілого спектра публікацій, серед яких Т.В. Захарчук визначає найбільш інформативні: 1) інформація про наукову школу в публікаціях представників професійної спільноти, професійних енциклопедіях і довідниках; 2) інформація у публікаціях представників наукової школи відомостей про зв'язок зі школою та її склад; 3) співавторство публікацій; 4) взаємне цитування публікацій; 5) наукове керівництво дисертаційними дослідженнями; 6) подяки та посвячення у наукових виданнях [13].

Відповідно до висновків дисертаційного дослідження О.В. Пенькової «Наукометричні і бібліометричні дослідження в бібліотечній і бібліографічній теорії та практиці» (Краснодар, 2003), найбільш перспективними методами бібліометричного аналізу документально-інформаційного потоку (ДІП) у бібліотечній практиці є: комплексний кваліметричний аналіз, із першочерговим застосуванням статистичного методу, метод підрахунку кількості публікацій та метод цитування. Автор роботи також зазначає важливість аналізу дисертаційних досліджень на виявлення персональних зв'язків учитель-учень та аналіз перехресних посилань між спеціалістами певної галузі досліджень [14].

Слід підкреслити таку особливість спеціальності книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства як багатоаспектність та взаємопроникнення в інші науки, можливість учених друкуватися в різних наукових виданнях та професійних часописах, а також широкий вихід на соціокомунікаційні зв'язки.

Проведений нами аналіз рекомендованих методів бібліографічної ідентифікації наукових шкіл та бібліометричних методик показав, що необхідним елементом метаданих персональних веб-сторінок учених мають бути такі додаткові інформаційні елементи, як: членство у редакційних колегіях журналів (назви журналів), пов'язані науковими зв'язками особи

(наукові керівники, опоненти, редактори, рецензенти, учні, співавтори, професійні колеги), представники наукової династії, список усіх публікацій вченого та публікації про його життя і творчість із зазначенням посилань до електронних версій документів.

Персональні дані кола осіб, пов'язаних науковими зв'язками, слід доповнити інформацією про: місце роботи, фахову спеціалізацію, назви дисертаційних досліджень та спільних проектів. Зазначення членства у редакційних колегіях журналів дасть змогу виявити коло фахової періодики, яка може бути об'єктом дослідження для виявлення творчих наукових колективів. Наявність повних текстів публікацій дасть змогу дослідити коло цитованих авторів, перейти до текстів їхніх публікацій, побудувати семантичну мережу взаємних цитувань.

На персональних сторінках учених слід також зазначати інформацію про інтернет-адреси особових профілів у науково-інформаційних системах (ResarcherID, Google Scholar Citations, Microsoft Academic Search), що дасть змогу дослідити мережу цитування вченого, встановити зв'язки між ученими певного напряму досліджень.

Важливість бібліометричного аналізу діяльності вченого підкреслюють дослідники С. Сен і О.М. Кобєлєв. Проведення такого аналізу надає можливість для оцінки рівня, продуктивності та ефективності наукової діяльності, розсіювання публікацій, цитованості, різносторонності інтересів, різноманітних видів соціального й інтелектуального впливу вченого, ролі окремих осіб у створенні організаційних структур тощо. Повний біобібліометричний аналіз має охоплювати: 1) перелік усіх біографічних даних у хронологічному порядку; 2) повну бібліографію публікацій особи; 3) повну бібліографію матеріалів про її життя і діяльність; 4) повний перелік матеріалів, цитованих або використаних ученим у його працях; 5) повний перелік посилань на праці вченого, наведених іншими авторами [15].

Для повноцінного системного дослідження внеску визначених персоналій у розвиток книгознавства України слід також зазначати у вигляді блоку усталених термінів напрями досліджень учених, що також дасть змогу ідентифікувати коло спеціалістів, пов'язаних спільними науковими інтересами. У літературі такі засоби аналізу діяльності індивідуальної персони отримали назву контент-аналізу або тезаурусного аналізу. Наукометричний метод «контент-аналіз» походить від соціологічного контент-аналізу засобів масової комунікації. Процедура контент-аналізу полягає у зведенні розглянутого тексту до обмеженого набору певних елементів (слів або словосполучень), які потім піддаються підрахунку та аналізу. В основі тезаурусного методу лежить однойменний метод, широко застосовуваний у теорії та практиці інформаційного пошуку. Наголошення в тезаурусному методі робиться на змістовому аналізі термінів для відбору серед публікацій текстів, релевантних запиту [16].

Отже, узагальнена джерельна база для проведення бібліографічної ідентифікації наукових шкіл, у т. ч. у напрямі книгознавства, бібліотекознавства, бібліографознавства, які тісно пов'язані з бібліометричним аналізом як частини бібліографознавчої методології, має складатися з таких основних видів документальних інформаційних джерел:

- автореферати дисертацій, захищених за спеціальністю «книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство», які дадуть змогу визначити персональний склад провідних учених у галузі книгознавства України;
- реферативні бази даних, за якими можна визначити та ідентифікувати конкретні напрями книгознавчих досліджень;
- електронні каталоги та авторитетні файли національних бібліотек, які дадуть змогу за тематичними розділами та предметними рубриками визначити авторів-книгознавців та їхні наукові роботи (дисертації, монографії, методичні розробки, довідники, словники тощо);
- фахова бібліотечна періодика, особливо доступна у вільному електронному форматі, яка дасть змогу прослідити згадування у тексті публікацій певних імен учених-лідерів у галузі книгознавства;
- персональні профілі вчених-книгознавців, бібліотекознавців, бібліографознавців на сторінках офіційних установ, у яких вони працюють (бібліотеки, науково-дослідні

інститути, навчальні заклади, наукові центри та асоціації);

• персональні профілі вчених у системах, аналогічних Google Scholar, Microsoft Academic Search, які дадуть змогу відслідкувати публікаційну активність учених та визначити мережу взаємних цитувань;

• інтернетджерела за виявленими напрямами книгознавства, які можуть бути охарактеризовані усталеними термінологічними словосполученнями [17].

Створення такого біобібліографічного інформаційного ресурсу дасть змогу акумулювати необхідну інформацію не лише для оцінки особистості вченого, а й для визначення етапів розвитку наукової галузі, її сучасного стану та формування перспективних напрямів.

Використані джерела

1. Полилова Т.А. Персональные веб-страницы в научном сообществе [Элект. издание] / Т.А. Полилова // Труды Международной конференции «Научный сервис в сети Интернет: экзафлопсное будущее» (19-20 сентября 2011 г., г. Новороссийск). – 2011. – С. 476–479. – Режим доступа : http://agora.guru.ru/abrau2011/pdf/476.pdf. – Заглавие с экрана.

2. Савенкова Л.В. Персональні сайти вчених у інформаційному середовищі університетської бібліотеки / Л.В. Савенкова // Вісник Одеського національного університету. Сер.: Бібліотекознавство. Бібліографознавство. Книгознавство. – 2014. – Т. 19. – Вип. 1. – С. 153–160.

3. Ежов А.Н. Персонализированные страницы ученых-гуманитариев: библиометрический анализ, типизация, перспективы использования : дис. … канд. пед. наук : спец. 05.35.03 СГ / А.Н. Ежов. – СПб., 2006. – 251 с.

4. Здановська В. Персональні сторінки науковців як джерело біобібліографічної інформації / В. Здановська // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського. – 2010. – Вип. 27. – С. 31–35.

5. Components of a Research 2.0 Infrastructure / T.D. Ullmann and other // Sustaining TEL: From Innovation to Learning and Practice. 5th European Conference on Technology Enhanced Learning, EC-TEL 2010, Barcelona, Spain, September 28 – October 1, 2010. Proceedings – Berlin, Heidelberg : Springer-Verlag Heidelberg, 2010. – P. 590–595.

6. Tacke O. Open Science 2.0: How Research and Education can benefit from Open Innovation and Web 2.0. / O. Tacke // On Collective Intelligence – Berlin : Springer Berlin Heidelberg, 2011. – P. 37–48.

7. Гузь А.Н. Анализ различных вариантов библиометрических оценок научных журналов и ученых / А.Н. Гузь, Я.Я. Рущицкий // Прикладная механика. – 2013. – Т. 49 – № 3. – С. 15–48.

8. Когаловский М.Р. Метрики онлайновых информационных пространств / М.Р. Когаловский, С.И. Паринов // Экономика и математические методы. – 2008. – Вып. 2. – С. 108–120.

9. Бездушный А.А. Схемы метаданных ЕНИП: практика применения OWL в ЕНИП / А.А. Бездушный, А.Н. Бездушный, В.А. Серебряков ; ред. Н.Е. Калёнов // Информационное обеспечение науки: нове технологии. – М., 2005. – С.155–182; OWL Web Ontology Language Overview. W3C Recommendation 10 February 2004. [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.w3.org/TR/owl-features/. – Заглавие с экрана.

10. Горбунов-Посадов М.М. Персональная веб-страница ученого [Электронный ресурс]. – М. : ИПМ им. М.В. Келдыша, 2011. – Режим доступа : http://keldysh.ru/gorbunov/person.htm. – Заглавие с экрана.

11. База данных «Ученые Беларуси» [Электронный ресурс] // Интернет-портал Национальной библиотеки Беларуси. – Режим доступа : http://unicat.nlb.by/scient/auth_e.html. – Заглавие с экрана.

12. Антоненко И.П. Авторитетные записи и функциональный подход к их созданию / И.П. Антоненко // Библиотеки национальных академий наук : проблемы функционирования, тенденции развития : науч.-практ. и теорет. сб. – К., 2006. – Вып. 4. – С. 197–211; Bourdon F. Name Authority Control in an International Context and the Role of the National Bibliographic Agency [Text] / F. Bourdon // International Cataloguing and Bibliographic Control. – 1994. – Vol. 23, № 4. – P. 71–77; Яценко О.М. Використання формалізованих методів при укладанні текстів для веб-сайта «Український національний біографічний архів» / О.М. Яценко // Укр. біографістика : зб. наук. пр. – К., 2012. – Вип. 9. – С. 215–230.

13. Захарчук Т.В. Научные школы в библиографоведении: особенности формирования / Т.В. Захарчук // Научно-техническая информация. Сер. 1. Организация и методика информационной работы. – 2011. – № 1. – С. 19–25; Шейко В.М. Харківська бібліотечна наукова школа: історико-генетичний вимір / В.М. Шейко, Н.М. Кушнаренко, А.А. Соляник // Вісник Харківської державної академії культури. – 2011. – Вип. 34. – С. 56–73; Захарчук Т.В. Библиографическая идентификация состава и признаков научной школы / Т.В. Захарчук // Социология науки и технологий. – 2013. – № 4. – С. 103–119.

14. Пенькова О.В. Наукометрические и библиометрически е исследования в библиотечной и библиографической теории и практике : дис. ... канд. пед. наук / О.В. Пенькова. – Краснодар, 2002. – 305 с.

15. Сен С. Биобиблиометрия: понятие и применение для анализа продуктивности ученых / С. Сен, Ш.К. Ган // Междунар. форум по информ. и документации. – 1990. – Т.15. – № 3. – С. 13–20; Кобєлєв О.М. Бібліометричний аналіз розвитку українського бібліотекознавства в 1970-1990-ті рр. : автореф. дис ... канд. пед. наук: 07.00.08 / О.М. Кобєлєв ; Харківська держ. академія культури. – Х., 2001. – 20 с.

16. Хайтун С.Д. Наукометрия: Состояние и перспективы / С.Д. Хайтун. – М. : Наука, 1983. – 344 с.

17. Воверене О.И. Идентификация научных школ в библиотековедении, библиографоведении и информатике // Науч. и техн. б-ки СССР / О.И. Воверене, О.П. Вилькина, Д.А. Рингайтите. – 1989. – № 2. – С. 11 – 18; Зайченко Н.Я. Выявление приоритетных направлений развития науки путем анализа научных публикаций, прореферированных в УРЖ «Джерело» на протяжении 1999–2002 гг. / Н.Я. Зайченко // Библиотеки национальных академий наук: Проблемы функционирования, тенденции развития. – Вып. 2. – К., 2003. – С. 49–59.

18. Литвинова Л. Дисертація як інформаційне, наукознавче та документознавче джерело (на прикладі спеціальності 07.00.08 – «Книгознавство, бібілотекознавство, бібліографознавство») / Л. Литвинова // Бібліотечний вісник. – 2010. – № 4. – С. 59–62; Черняк А.Я. Зеркало развития науки / А.Я. Черняк // Сов. библиография. – 1981. – № 6. – С. 65–68.

References

1. Polilova T.A. Personal'nye veb-stranitsy v nauchnom soobshchestve [Access mode] / T.A. Polilova // Trudy Mezhdunarodnoi konferentsii «Nauchnyi servis v seti Internet: ekzaflopsnoe budushchee» (19-20 sentiabria 2011 g., g. Novorossiisk). – 2011. – Pp. 476–479. – Rezhim dostupa: http://agora.guru.ru/abrau2011/pdf/476.pdf

2. Savenkova L.V. Personalni saity vchenykh u informatsiinomu seredovyshchi universytetskoi biblioteky / L.V. Savenkova // Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Ser.: Bibliotekoznavstvo. Bibliohrafoznavstvo. Knyhoznavstvo. – 2014. – Vol.19. – Assue. 1. – Pp. 153–160.

3. Ezhov A.N. Personalizirovannye stranitsy uchenykh-gumanitariev: bibliometricheskii analiz, tipizatsiia, perspektivy ispol'zovaniia : dis. … kand. ped. nauk : spets. 05.35.03 SG. – 2006. – 251 p.

4. Zdanovska V. Personalni storinky naukovtsiv yak dzherelo biobibliohrafichnoi informatsii / V. Zdanovska // Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy im. V.I.. Vernadskoho. – 2010. – Assue. 27. – Pp. 31–35.

5. Ullmann T.D. Components of a Research 2.0 Infrastructure / T.D. Ullmann, F. Wild, P. Scott, E. Duval, B. Vandeputte, G. Parra, W. Reinhardt, N. Heinze, P. Kraker, A. Fessl // Sustaining TEL: From Innovation to Learning and Practice. 5th European Conference on Technology Enhanced Learning, EC-TEL 2010, Barcelona, Spain, September 28 – October 1, 2010. Proceedings – Berlin, Heidelberg: Springer-Verlag Heidelberg, 2010. – Pp. 590–595.

6. Tacke O. Open Science 2.0: How Research and Education can benefit from Open Innovation and Web 2.0. / O. Tacke // On Collective Intelligence – Berlin : Springer Berlin Heidelberg, 2011. – Pp. 37–48.

7. Guz' A.N. Analiz razlichnykh variantov bibliometricheskikh otsenok nauchnykh zhurnalov i uchenykh / A.N. Guz', Ia.Ia. Rushchitskii // Prikladnaia mekhanika. – 2013. – Vol. 49. – № 3. – Pp. 15–48.

8. Kogalovskii M.R. Metriki onlainovykh informatsionnykh prostranstv / M.R. Kogalovskii, S.I. Parinov // Ekonomika i matematicheskie metody. – 2008. – Assue. 2. – Pp. 108–120.

9. Bezdushnyi A.A. Skhemy metadannykh ENIP: praktika primeneniia OWL v ENIP / A.A. Bezdushnyi, A.N. Bezdushnyi, V. A. Serebriakov // Informatsionnoe obespechenie nauki: nove tekhnologii (red. N.E. Kalenov) – M., 2005. – Pp.155–182; OWL Web Ontology Language Overview. W3C Recommendation 10 February 2004. [Access mode]. – Mode of access: http://www.w3.org/TR/owl-features/

10. Gorbunov-Posadov M.M. Personal'naia veb-stranitsa uchenogo [Access mode]. – M. : IPM im. M.V. Keldysha, 2011. – Rezhim dostupa: http://keldysh.ru/gorbunov/person.htm

11. Baza dannykh «Uchenye Belarusi» [Access mode] // Internet-portal Natsional'noi biblioteki Belarusi. – Rezhim dostupa : http://unicat.nlb.by/scient/auth_e.html.

12.Antonenko I. P. Avtoritetnye zapisi i funktsional'nyi podkhod k ikh sozdaniiu / I. P. Antonenko // Biblioteki natsional'nykh akademii nauk : problemy funktsionirovaniia, tendentsii razvitiia : nauch.-prakt. i teoret. sb. – K., 2006. – Assue. 4. – Pp. 197–211; Bourdon F. Name Authority Control in an International Context and the Role of the National Bibliographic Agency [Text] / F. Bourdon // International Cataloguing and Bibliographic Control. – 1994. – Vol. 23, № 4. – P. 71–77; Yatsenko O.M. Vykorystannia formalizovanykh metodiv pry ukladanni tekstiv dlia veb-saita «Ukrainskyi natsionalnyi biohrafichnyi arkhiv» / O.M. Yatsenko // Ukr. biohrafistyka : zb. nauk. pr. – K., 2012. – Assue. 9. – Pp. 215–230.

13. Zakharchuk T.V. Nauchnye shkoly v bibliografovedenii: osobennosti formirovaniia / T.V. Zakharchuk // Nauchno-tekhnicheskaia informatsiia. Ser. 1. Organizatsiia i metodika informatsionnoi raboty. – 2011. – № 1. – Pp. 19–25; Sheiko V.M. Kharkivska bibliotechna naukova shkola: istoryko-henetychnyi vymir / V.M. Sheiko, N.M. Kushnarenko, A.A. Solianyk // Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii kultury. – 2011. – Assue. 34. – Pp. 56–73; Zakharchuk T.V. Bibliograficheskaia identifikatsiia sostava i priznakov nauchnoi shkoly / T.V. Zakharchuk // Sotsiologiia nauki i tekhnologii. – 2013. – № 4. – Pp. 103–119.

14. Pen'kova O.V. Naukometricheskie i bibliometricheskie issledovaniia v bibliotechnoi i bibliograficheskoi teorii i praktike : dis. ... kand. ped. nauk / O.V. Pen'kova. – Krasnodar, 2002. – 305 p.

15.Sen Pp. Biobibliometriia: poniatie i primenenie dlia analiza produktivnosti uchenykh / Pp. Sen, Sh. K. Gan // Mezhdunar. forum po inform. i dokumentatsii. – 1990. – T.15. – № 3. – Pp. 13–20; Kobieliev O.M. Bibliometrychnyi analiz rozvytku ukrainskoho bibliotekoznavstva v 1970-1990-ti rr. : avtoref. dys... kand. ped. nauk: 07.00.08 / O.M. Kobieliev ; Kharkivska derzh. akademiia kultury. – Kh., 2001. – 20 p.

16. Khaitun S.D. Naukometriia: Sostoianie i perspektivy / S.D. Khaitun. – M. : Nauka, 1983. – 344 p.

17. Voverene O.I. Identifikatsiia nauchnykh shkol v bibliotekovedenii, bibliografovedenii i informatike // Nauch. i tekhn. b-ki SSSR / O.I. Voverene, O.P. Vil'kina, D.A. Ringaitite. – 1989. – № 2. – Pp. 11 – 18; Zaichenko N. Ia. Vyiavlenie prioritetnykh napravlenii razvitiia nauki putem analiza nauchnykh publikatsii, proreferirovannykh v URZh «Dzherelo» na protiazhenii 1999–2002 gg. // Biblioteki natsional'nykh akademii nauk: Problemy funktsionirovaniia, tendentsii razvitiia. – Assue. 2. – K., 2003, Pp. 49–59;

18. Lytvynova L. Dysertatsiia yak informatsiine, naukoznavche ta dokumentoznavche dzherelo (na prykladi spetsialnosti 07.00.08 – «Knyhoznavstvo, bibilotekoznavstvo, bibliohrafoznavstvo») / L. Lytvynova // Bibliotechnyi visnyk . – 2010. – № 4. – Pp. 59–62; Cherniak A.Ya. Zerkalo razvytyia nauky / A.Ya. Cherniak // Sov. byblyohrafyia. – 1981. – № 6. – Pp. 65–68.

УДК 0.21

А.Л. Кухаренко

ГУМАНІСТИЧНИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті визначається основний зміст гуманістичного вектора розвитку діяльності бібліотек як соціально-комунікаційних центрів. Виокремлюються базові гуманістичні цінності в інформаційному супроводженні програмно-проектних зусиль з підвищення соціокультурної ролі бібліотек. Окремо акцентується увага на організаційно-виховній діяльності бібліотек ВНЗ через розкриття духовно-культурного потенціалу інформаційно-когнітивного сервісу бібліотечних установ. Особливе значення у розкритті гуманістичного вектора розвитку діяльності бібліотек надається підвищенню ролі виховної функції бібліотек у процесі соціалізації студентської молоді.

Ключові слова: *бібліотека, місія бібліотек, гуманізм, гуманістичні цінності, комунікаційна культура, інформаційне супроводження.*

А.Л. Кухаренко

ГУМАНИСТИЧЕСКИЙ ВЕКТОР РАЗВИТИЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БИБЛИОТЕК ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

В статье определяется основное содержание гуманистического вектора развития деятельности библиотек как социально-коммуникационных центров. Выделяются базовые гуманистические ценности в информационном сопровождении программно-проектных усилий по повышению социокультурной роли библиотек. Отдельно акцентируется внимание на организационно-воспитательной деятельности библиотек вузов через раскрытие духовно-культурного потенциала информационно-когнитивного сервиса библиотечных учреждений. Особое значение в раскрытии гуманистического вектора библиотек предоставляется повышению воспитательной функции библиотек в процессе социализации студенческой молодежи.

Ключевые слова: *библиотека, миссия библиотек, гуманизм, гуманистические ценности, коммуникационная культура, информационное сопровождение.*

A.L. Kuharenko

THE HUMANISTIC VECTOR OF DEVELOPMENT OF THE LIBRARY ACTIVITY AS SOCIAL COMMUNICATION CENTERS

This article defines the main content of the humanistic vector of development of the library activity as social communication centers are considered. This work separates the basic humanistic values in information maintenance of program-project efforts to improve the socio-cultural role of libraries. Separately, the focus is on organizational-educational activity of University libraries by the revelation of the spiritual-cultural potential of information-cognitive service of library institutions. The particular importance in the disclosure of humanistic vector libraries is provided to improvement of the educational function of libraries in the process of socialization of students.

Keywords: *library, mission of libraries, humanism, humanist values, communication culture, information support.*

© *Кухаренко А.Л.*

Консолідація бібліотечної справи навколо гуманістичних цінностей нині є надзвичайно важливою, адже наше суспільство переживає період значних трансформаційних та модернізаційних змін. Інституціалізовані процеси в інформаційній інфраструктурі суспільства зумовили перегляд професійною спільнотою соціальних вимог і місії бібліотечних організацій, сприяли потужному професійному руху щодо визначення шляхів актуалізації бібліотечної діяльності та стратегічних напрямів розвитку бібліотек в інформаційному суспільстві.

Актуальність даної теми зумовлена тим, що вітчизняні автори недостатньо уваги приділяли вирішенню проблем відкритого контенту гуманістичної скарбниці, якою є бібліотека. Місце вишівської бібліотеки сьогодні базується на інформаційному забезпеченні навчально-виховного й наукового процесів ВНЗ. Варто відзначити, що при високому інтересі до проблем інформаційно-комунікаційної сутності бібліотек, практично відсутні праці, які розглядають гуманістичні аспекти спрямованості їхньої діяльності – корегуванні ціннісних орієнтацій студентів.

Історичний досвід людської цивілізації свідчить про те, що найбільш вагомим критерієм, який впливає на становлення людини як особистості, як суб'єкта й об'єкта соціальних комунікацій, була, є, і буде книга. Без цього символу нація втрачає ідентифікацію, як людина, що загубила пам'ять та забула рідну мову. Всесвітня бібліотечна система завжди акумулювала знання та мудрість людства і представляла собою єдиний світський соціальний інститут, який вважався символом суспільного гуманізму.

Саме тому бібліотека, як інтегрований інтелектуальний простір ВНЗ, покликана виконувати роль генератора інформаційно-освітнього та соціально-культурного середовища університету. Ця теза підтверджується сучасним досвідом діяльності бібліотек ВНЗ, які інтегруються у комунікаційний простір України [8].

Тенденції вдосконалення гуманістичної складової бібліотечної справи сьогодні стають в Україні найбільш значними, оскільки бібліотеки є «найзгуртованішим», централізованим та дисциплінованим суспільним інститутом [7, 10]. Вони є провідним складовим елементом у системі трансляції цінностей, допомагають читачам у виборі та ранжуванні пріоритетності тих чи інших ціннісних орієнтацій та установок. Бібліотечний соціальний інститут залишається, по суті, єдиним центром, що не є включеним у ринкові відносини, але цілком здатний через книгу й спілкування з читачем поширювати гуманістичні цінності, одухотворяти й об'єднувати людей, впливати на стан суспільних відносин.

Мета статті – визначити зміст гуманістичного вектора розвитку діяльності бібліотек ВНЗ, виокремити базові гуманістичні цінності, які продукуються у процесі реалізації виховної функції бібліотек. *Завдання статті:* 1) дослідити взаємозумовленість гуманістичних цінностей, які продукуються суспільством та бібліотеками ВНЗ; 2) встановити зв'язок продукування гуманістичних цінностей з основними напрямами діяльності бібліотек. Проблемність ситуації зумовлена необхідністю подолання основних протиріч між первинно-гуманістичним спрямуванням діяльності бібліотек та технократичними вимогами й інформаційно-технологічним насиченням сучасної бібліотечної справи.

Новизна вирішення питання полягає у введенні гуманістичного ресурсу, яким володіють бібліотеки ВНЗ, в систему інформаційного супроводження будь-яких соціально-культурних програм та проектів бібліотечної діяльності. Саме це становить гуманістичний вектор розвитку функціонування бібліотечної сфери. Без цього неможлива гуманізація нації. Тому наукові і публічні, дитячі і шкільні бібліотеки, так само, як і бібліотеки ВНЗ, є не просто інформаційними та соціально-комунікаційними центрами, а мають набагато більш важливе соціокультурне навантаження. Не випадково, що бібліотеки проголошуються гуманістичним символом нації [6; 10; 13].

Розгляд бібліотеки як феномена культури має свої традиції. До аналізу зумовленості діяльності бібліотек соціокультурними трансформаціями зверталися відомі бібліотекознавці: А. Ванєєв, Б. Володін, Є. Генієва, В. Ільганаєва, А. Соколов, Ю. Столяров, А. Чачко, В. Фірсов, які послідовно відстоювали традиції соціокультурного підходу. Феномен бібліотечної діяльності

з філософсько-культурологічних позицій розглядали Т. Маркова й І. Тикунова. Специфіці функціювання бібліотек загальноосвітніх закладів, як носіїв виховного потенціалу культури, присвячували свої публікації такі автори, як Н. Грабар, І. Журавльова, Т. Коротигіна, І. Коханова, К. Левківський, Ж. Марфіна, О. Печенежська та ін.

Сьогодні бібліотеки мають всі можливості для того, щоб збагатитися гуманістичним змістом у процесі виконання своїх соціальних функцій: меморіальної, комунікативної, інформаційної, освітньої та культурної. На цьому наполягають такі провідні дослідники гуманістичної діяльності бібліотек, як А. Соколов, С. Басов, Є. Генієва, С. Єзова, В. Ільганаєва, С. Матліна, А. Чачко та ін. Визнання гуманізму є етичною основою бібліотечної професії та головною спрямованістю бібліотечної діяльності, яка задає новий вектор розвитку національних бібліотек взагалі та бібліотек ВНЗ зокрема [10].

Звернемося до проблеми пріоритетів гуманістичних цінностей у діяльності бібліотек ВНЗ. Важливо, що гуманізація бібліотечної діяльності передбачає беззастережне визнання загальнолюдських чеснот (милосердя, доброти, чесності, порядності, справедливості, гідності тощо), формування громадянина-патріота, якому притаманні нове мислення, демократичний стиль діяльності, високий рівень самосвідомості та культури, й головне – творчої людини. Така особистість повинна розуміти не тільки перспективність і корисність своєї діяльності, а й прогнозувати кінцевий результат виконання своїх функціональних обов'язків.

Наприклад, А. Соколов у своїх наукових розробках спирається на розуміння гуманізму як світогляду (системи ідей) і взаємин між людьми [10]. Запропонована ним еталонна формула гуманізму має такий вигляд: «Гуманізм – це світоглядний комплекс, що включає і нормує такі духовні цінності: 1) розум, творчість і знання; 2) свобода самореалізації; 3) альтруїзм (безкорисливе людинолюбство, соціальна справедливість і відповідальність); 4) толерантність (гуманність, плюралізм, відмова від насильства); 5) обумовленість культурою і екогуманізм» [10]. Використовуючи цю формулу, науковець виводить наповнення поняття бібліотечного гуманізму та зміст гуманістичної місії бібліотек в інформаційну епоху. У такий само спосіб розглядається гуманістична спрямованість діяльності бібліотек іншими дослідниками. Місія бібліотек, як вважає М. Дворкіна, – бути «посередником в світі інформації, що сприяє гуманізації всього світу» [5]. На думку І. Тихомирової, необхідно зберігати і розвивати не тільки окремі приклади прояву гуманності, а насамперед ті соціальні інститути, до яких належить, гуманістична за своїм призначенням, бібліотека [12].

Усе перераховане свідчить про те, що питання відповідності гуманістичної місії бібліотек ВНЗ до стратегії їхнього розвитку потребує подальшого дослідження та вивчення.

Нагадаємо, що до кодексів професійної бібліотечної етики часто залучається положення про те, що: «Гуманізм є світоглядною основою бібліотечної професії» [3]. Це положення потребує звернення бібліотекаря обличчям до Людини. Необхідно визнати, що бібліотека – це не технології, не сфера побутових послуг, а інститут, відповідальний за збереження і розвиток культури, оскільки за допомогою книги та читання формується ментальність і духовне життя народу. Робітники бібліотек повинні усвідомити, що вони відповідальні за збереження інтелектуального потенціалу нації, її самобутність та історичну спадкоємність, гідність, свободу і прогрес.

У цьому контексті доцільно згадати про психолого-педагогічну та загальногуманітарну функції, які визначаються важливою складовою професійної діяльності бібліотек, акцентують увагу на сенсі людяності, тобто єства професії, яка заснована на педагогіці гуманізації книгою. Значна частка навантаження припадає на сферу діяльності бібліографів, які відповідають за пошук літератури гуманістичного змісту, та рекомендації її читачам. Дослідники наголошують, що необхідно відроджувати методичну систему роботи з книгою, яка виховує читача на зразках класичних творів і доводить, що загальнолюдські цінності не коригуються.

За допомогою художньої літератури та її інструменту – слова, бібліотека здатна через щоденну взаємодію з читачем, через діалогічне спілкування сприяти формуванню гуманістичного світогляду, збагачувати інте-

лектуальний та емоційний досвід, впливати на мотиваційну сферу особистості [12]. Шлях формування гуманних взаємовідносин, які складаються під час бібліотечної діяльності, полягає у розвитку етичної та комунікаційної культури бібліотекаря [6]. Ми вважаємо, що людина, яка відвідує бібліотеку, повинна залучатися до спільної діяльності з бібліотекарем, який виступає провідником загальнолюдських цінностей. Це забезпечує збагачення творчого потенціалу, духовного розвитку особистості, фундаментом якої постає міжособистісне спілкування. Саме спілкування між бібліотекарем і читачем перетворює суб'єктів діалогу на безпосередніх учасників спільної культурної діяльності. Їх об'єднують найрізноманітніші форми та методи сучасного бібліотечного простору – від клубів за інтересами до громадських ініціатив місцевого співтовариства.

Формування особистості студента, насамперед, потребує поглиблення гуманістичної складової діяльності бібліотек у ВНЗ за рахунок акцентування уваги на пріоритеті добра, гідності, честі, справедливості людини. Егоїзм, злість, ненависть повинні подавлятися культурними цінностями, які людина засвоює у процесі виховання та духовного самовдосконалення. Бібліотека, як духовний наставник, своєю освітньою та виховною діяльністю повинна сприяти повному розкриттю творчих здібностей молоді, бути фундаментом морального очищення, допомагати в усвідомленні свого місця і ролі в суспільстві.

У цьому контексті концептуальні засади вияву гуманістичного вектора розвитку бібліотечної діяльності логічно пов'язані з визначенням комунікаційної складової бібліотечної справи, де мають місце не тільки стосунки, обмін інтересами, поглядами, а й пріоритетність обміну цінностями. Це забезпечує створення сприятливого психологічного мікроклімату бібліотек. За твердженням А. Кудішиної [9], гуманістичні тенденції діяльності бібліотек мають орієнтуватися на загальнолюдські фундаментальні цінності та передові наукові методи засвоєння, розвитку та соціалізації цих цінностей.

Оскільки в своїй діяльності бібліотеки ВНЗ традиційно використовують пануючі в суспільстві норми та засоби фіксації, збереження та розповсюдження культурних цінностей, вони тим самим надають інформаційно-комунікаційну підтримку навчальній, науковій та виховній діяльності навчального закладу і мають сприяти формуванню нових якостей свідомості на суспільному, колективному та індивідуальному рівнях.

Тобто бібліотека, яка має певний інформаційний фонд документів соціальної пам'яті суспільства та володіє особистісною гуманістичною стратегією діяльності, повинна надавати активну допомогу в пошуку відповідей на «вічні питання» сенсу індивідуального та суспільного життя [1]. Комунікаційна культура, яка панує в бібліотеках ВНЗ, сприяє підвищенню культури інформаційного обслуговування, підвищенню рівня технологічної та методологічної культури за допомогою вміння надавати навчально-консультаційні послуги студентам. Для цього використовуються різноманітні форми роботи: організація лекцій, консультацій, екскурсій тощо. Ефективність обслуговування впливає на задоволення інтересів та потреб студентів, сприяє підвищенню їхнього інформаційно-культурного рівня, усвідомленню цілей, цінностей і сенсу освіти [4].

Важлива роль у вирішенні окреслених питань належить створенню бібліотечного комфорту, до якого більшість дослідників додають три складники: інтелектуально-інформаційний комфорт; психологічний комфорт, фізичний комфорт. Питання технікотехнологічного оснащення бібліотек у наш час набувають прикладного значення і мають бути віднесені до інноваційних запроваджень, які забезпечують їхню функціональну діяльність [8].

Бібліотека у процесі організації якісного сервісного обслуговування має орієнтуватися на резерви посилення культурно-просвітницької та виховної діяльності. Книгарні мають брати активну участь в організації виставок, конкурсів, літературних вечорів, влаштовувати презентації літературно-художньої творчості молодих дарувань серед студентської молоді. Цим вони сприяють формуванню інтелігентності студента, його високих духовно-моральних якостей.

Важливим напрямом роботи бібліотек стає підтримка творчості студентів та викладачів у жанрах графіки і живопису, вишивки і в'язання, флористики, розпису, фотографії та деяких інших видів мистецтв. За підтримки студентського клубу університету можна виразити себе у танцювальній, пісенній, сценічній творчості. Тобто різноманітність форм, які наповнюють гуманістичним змістом функціональну діяльність бібліотек ВНЗ, сприяє духовному і особистісному зростанню, стимулює потребу самовиховання гідної людини.

Отже, можна виокремити такі гуманістичні цінності, які мають продукуватися та транслюватися бібліотеками ВНЗ: інформаційно-комунікаційна культура, професійний етикет, активна життєва позиція; морально-етичні чинники працівників – відповідальність, ввічливість, доброзичливість, чесність, безкорисливість, толерантність; особистісні – гідність, справедливість, здоров'я, любов, щасливе подружнє життя, щирість, дружелюбність, креативність, здатність до саморозвитку, власний престиж, тобто завоювання визнання себе в суспільстві шляхом дотримання певних соціальних вимог, матеріальний добробут тощо.

Гуманістична місія сучасних бібліотек ВНЗ полягає у різноплановому впливі на організаційно-виховну діяльність навчальних закладів шляхом:

- підвищення духовно-культурного рівня системи інформаційно-когнітивного сервісу бібліотечних установ;
- забезпечення провідної ролі бібліотеки у трансляції національних і загальнолюдських цінностей;
- підвищення виховної функції бібліотек у процесі соціалізації студентської молоді і створюванні умов для гармонійного розвитку студента, розкритті його творчих здібностей;
- участі у коригуванні моральної свідомості через утвердження таких гуманістичних цінностей як безкорисливе людинолюбство, соціальна відповідальність, справедливість і здатність до толерантного діалогу працівників бібліотеки з читачами й колегами.

Отже, формування гуманістичного вектора діяльності бібліотек потребує підвищення рівня культури суспільства та вдосконалення гуманістичної складової діяльності бібліотек. У ході аналізу попередніх досліджень підтверджується важливість розкриття поняття та змісту діяльності бібліотек з гуманістичного супроводження основних їхніх складових, зокрема тих, що пов'язані з інформаційним обслуговуванням користувачів і освітньо-виховною діяльністю бібліотек. Простежена взаємозумовленість гуманістичних цінностей, що продукуються суспільством та бібліотеками ВНЗ, але виникає потреба у відповідному насиченні бібліотеками всіх своїх форм і методів для поєднання завдань реалізації гуманістичної функції з практикою обслуговування користувачів. Доцільним є поширення гуманістичного наповнення всієї соціокультурної діяльності бібліотек як соціально-комунікаційних центрів, де важливу роль відіграє формування гуманістичних цінностей студентської молоді в освітньому просторі ВНЗ, які виконують функції соціалізації, оцінювання, зразка, регулювання, комунікації, інтеграції в умовах глобального комунікаційного простору суспільства та освіти. Відтак важливими напрямами подальших досліджень залишаються оздоровлення та коригування ціннісних аспектів виховної діяльності бібліотек ВНЗ; пошук, розроблення та реалізація нових форм, методів і технологій ціннісної трансформації змістовного наповнення діяльності бібліотек в умовах сучасного медійного простору України.

Використані джерела

1. Амлинский Л.З. Научная библиотека: пространство для читателя и библиотекаря / Л.З. Амлинский // Научные и технические библиотеки. – 2013. – № 1. – С. 100–107.

2. Басов С.О. Гуманизм: в поисках безупречной системы ценностей / С.О. Басов // Библиотечное дело. – 2011. – №17. – С. 16–20.

3. Библиотечная этика в странах мира : сб. кодексов / сост. : В.Р. Фирсов, И.А. Трушина ; пер. М.П. Дубянской и др. – СПб. : Рос. нац. б-ка, 2002. – 156 с.

4. Грабар Н.Г. Інформаційно-виховні функції бібліотеки вищого навчального закладу / Н.Г. Грабар // Вісн. кн. палати. – 2004. – №1. – С. 35–37.

5. Дворкина М.Я. Информационное обслуживание: социокультурный подход / М.Я. Дворкина. – М. : ИПО Профиздат, 2001. – 111 с.

6. Езова С.А. О гуманизации общения, или как жить в гармонии с читателем / С.А. Езова // Библиотека. – 2011. – №7. – С. 13–14.

7. Ільганаєва В.О. Інституалізація соціально-комунікаційної сфери суспільства / В.О. Ільганаєва // Освіта регіону: політологія, психологія, комунікація. – 2008. – № 1. – С. 60–68.

8. Колесникова Т.О. Комунікаційні моделі діяльності бібліотек ВНЗ в умовах інформатизації : автореферат дис. ... канд. наук з соц. комунікацій / Т.О. Колесникова ; Харк. держ. акад. культури. – Х. : 2012. – 22 с.

9. Кудишина А.А. Гуманизм – феномен современной культуры / А.А. Кудишина. – М. : Академический проект, 2005. – 504 с.

10. Соколов А.В. Библиотечный гуманизм и гуманистическая миссия библиотек в информационном обществе / А.В. Соколов // Библиотечное дело. – 2011. – № 17 – С. 8–16.

11. Тимофеев І.Н. Бібліотечна робота з дітьми та підлітками: Книга / І.Н. Тимофеев ; Держ. закл. «Нац. б-ка України для дітей». – К., 2011. – Вип. 19. – 12 с.

12. Тихомирова И.И. Новый вектор развития российских библиотек, или Гуманно мыслить научить / И.И. Тихомирова // Библиотечное дело. – 2011. – № 17 (154). – С. 20–23.

13. Чачко А. Своєчасність підтримки гуманістичного напряму в українському бібліотекознавстві: термінологічний контекст / А. Чачко // Вісн. Кн. палати. – 2002. – № 3. – С. 12–14.

References

1. Amlinskii L.Z. Nauchnaia biblioteka: prostranstvo dlia chitatelia ibibliotekaria / L.Z. Amlinskii // Nauchnye i tekhnicheskie biblioteki. – 2013. – № 1. – Pp. 100–107.

2. Basov S.O. Gumanizm: v poiskakh bezuprechnoi sistemy tsennostei / S.O. Basov // Bibliotechnoe delo. – 2011. – № 17. – Pp. 16–20.

3. Bibliotechnaia etika v stranakh mira : sb. kodeksov / sost. V. R. Firsov, I. A. Trushina ; per. M. P. Dubianskoi i dr. – SPb. : Ros. nats. b-ka, 2002. – 156 p.

4. Hrabar N. H. Informatsiino-vykhovni funktsii biblioteky vyshchoho navchalnoho zakladu / N.H. Hrabar // Visn. kn. palaty. – 2004. – № 1. – Pp. 35–37.

5. Dvorkina M.Ia. Informatsionnoe obsluzhivanie: sotsiokul'turnyi podkhod / M.Ia. Dvorkina. – M. : IPO Profizdat, 2001. – 111 p.

6. Ezova S.A. O gumanizatsii obshcheniia, ili kak zhit' v garmonii s chitatelem / S.A. Ezova // Biblioteka. – 2011. – № 7. – Pp. 13–14.

7. Ilhanaieva V.O. Instytualizatsiia sotsialno-komunikatsiinoi sfery suspilstva / V.O. Ilhanaieva // Osvita rehionu: politolohiia, psykholohiia, komunikatsiia. – 2008. – № 1. – Pp. 60–68.

8. Kolesnikova T.O. Komunikatsiini modeli diialnosti bibliotek VNZ v umovakh informatyzatsii : avtoreferat dys. ... kand. nauk z sots. komunikatsii / T.O. Kolesnykova ; Khark. derzh. akad. kultury. – Kh. : 2012. – 22 p.

9. Kudishina A.A. Gumanizm – fenomen sovremennoi kul'tury / A.A. Kudishina. – M. : Akademicheskii proekt, 2005. – 504 p.

10. Sokolov A.V. Bibliotechnyi gumanizm i gumanisticheskaia missiia bibliotek v informatsionnom obshchestve / A.V. Sokolov // Bibliotechnoe delo. – 2011. – № 17 – Pp. 8–16.

11. Tymofeev I.N. Bibliotechna robota z ditmy ta pidlitkamy: Knyha / I.N. Tymofeev ; Derzh. zakl. «Nats. b-ka Ukrainy dlia ditei». – K., 2011. – Assue. 19. – 12 p.

12. Tikhomirova I. I. Novyi vektor razvitiia rossiiskikh bibliotek, ili Gumanno myslit' nauchit' / I. I. Tikhomirova // Bibliotechnoe delo. – 2011. – № 17 (154). – Pp. 20–23.

13. Chachko A. Svoiechasnist pidtrymky humanistychnoho napriamu v ukrainskomu bibliotekoznavstvi: terminolohichnyi kontekst / A. Chachko // Visn. Kn. palaty. – 2002. – № 3. – Pp. 12–14.

УДК 01:94(477)-05 + 01:004.7-05

Н.Т. Стронська

ЕЛЕКТРОННІ ДЖЕРЕЛА ПЕРСОНАЛІЙ УКРАЇНСЬКОГО БІБЛІОГРАФОЗНАВСТВА В ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСАХ ОБЛАСНИХ УНІВЕРСАЛЬНИХ НАУКОВИХ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

У статті розглянуто питання щодо стану розвитку біобібліографії українських бібліографознавців, електронних ресурсів з історії українського бібліографознавства, представлених на сайтах обласних наукових бібліотек, висвітлено назву ресурсів, розкрито їхній зміст, методичні принципи.

Ключові слова: *українське бібліографознавство, сайти обласних наукових бібліотек, електронні ресурси біобібліографії.*

Н.Т. Стронская

ЭЛЕКТРОННЫЕ ИСТОЧНИКИ ПЕРСОНАЛИЙ УКРАИНСКОГО БИБЛИОГРАФОВЕДЕНИЯ В ИНТЕРНЕТ-РЕСУРСАХ ОБЛАСТНЫХ УНИВЕРСАЛЬНЫХ НАУЧНЫХ БИБЛИОТЕК УКРАИНЫ

В статье рассмотрены вопросы относительно состояния развития библиографоведения украинских библиографоведов, электронных ресурсов из истории украинского библиографоведения, представленных на сайтах областных научных библиотек, отражено название ресурсов, раскрыто их содержание, методические принципы.

Ключевые слова: *украинское библиографоведение, сайты областных научных библиотек, электронные ресурсы.*

N.T. Stronskya

ELECTRONIC SOURCES THE PERSONALITIES OF UKRAINIAN STUDIES IN INTERNET RESOURCES REGIONAL UNIVERSAL SCIENTIFIC LIBRARIES OF UKRAINE

The article deals with the question of the state of development Ukrainian biobibliography, electronical resources on the history of Ukrainian bibliography available in sites of regional research libraries, resource names, the disclosure of their contents, methodological principles.

Keywords: *Ukrainian biobibliography, sites of regional research libraries, biobibliography electronical resources.*

Біографічна та біобібліографічна інформація завжди посідала чільне місце в системі історичних досліджень, однак останнім часом в Україні бібліографознавчі студії джерел української біографістики вийшли на новий ступінь розвитку. Біографічна та біобібліографічна інформація стала важливою частиною комунікативних процесів, дієвим чинником, що забезпечує спадковість і послідовність соціального розвитку, передачу традицій і досвіду минулих поколінь, вона персоналізує історію, забезпечує національну ідентичність, наступність національної історії, відчуття персональної причетності

© *Стронська Н.Т.*

людини-громадянина до історії та культури свого народу, а також функціонування багатьох суспільних інститутів [1].

Галузева біобібліографія видатних українських бібліографознавців починає розвиватися ще з XIX ст. і напрацювала за цей час величезний біографічний ресурс як у зведених довідниках, бібліографіях біобібліографій, так і в окремих біобібліографічних дослідженнях, що нині потребує узагальнення для подальшого розвитку українського історичного бібліографознавства. Останнім часом наукові дослідження доробку українських бібліографів, які були несправедливо вилучені з історії національної культури та науки, стали об'єктом кількох дисертаційних робіт. Слід згадати такі дисертації: Д.В. Устиновського «Науково-бібліографічна діяльність Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (1918-2010): етапи, напрями, зміст» (К., 2011); Т.Б. Назарчук «Розвиток бібліографії кримознавства в СРСР (1921-1945)» (К., 2011); О.Л. Промської «Розвиток метабібліографії в Україні (кінець XIX – початок XXI ст.)» (К., 2011); Л.О. Матвійчук «Розвиток біобібліографічних досліджень в галузі гуманітарних наук в Національній академії наук України (1918–2012)» (К., 2013); Л.В. Гарбар «Українські діячі та їх внесок у розвиток бібліотечної справи (1918–1941)» (К., 2013).

Слід зазначити, що в Україні набули поширення також і бібліографознавчі дослідження української діаспори [2].

Сьогодні надзвичайно актуалізується створення електронних ресурсів, пов'язаних з національною духовною спадщиною, документальними джерелами, що презентують розвиток національної культури. Інтернет відкрив унікальні можливості для пошуку малодоступної раніше інформації в електронних ресурсах спеціалізованих установ, покликаних створювати ці ресурси, – архівів, бібліотек, музеїв. Це не могло не призвести до сплеску зацікавленості історико-біографічними документами: багато наукових установ та бібліотек працюють над створенням біобібліографічних покажчиків і довідників, видаються книги, на сторінках періодичних видань регулярно публікуються статті про життя і творчість діячів української культури. Імена багатьох історичних осіб повернені із забуття.

Створення біографічних посібників, на думку істориків біографістики, – це дослідницька робота, яка потребує наукового підходу на всіх етапах – від складання переліку персоналій, пошуку інформації, обробки знайденого матеріалу, зокрема його ретельної перевірки, до написання біографічної статті. Тому вироблення уніфікованих підходів до укладання такої інформації є принципово важливим для формування цілісного інтегрованого ресурсу, який репрезентуватиме українську бібліографію в особах. Ресурси біографічної інформації в галузі бібліографознавства в наукових бібліотеках почали успішно розвиватися засобами електронних мереж з їхніми потужними пошуковими системами. Адже бібліотечні установи, порівняно з іншими інформаційними центрами, мають більш вагомий, напрацьований упродовж тривалого часу досвід і технології цілеспрямованого нагромадження різноманітних історико-біографічних і сучасних персонологічних матеріалів, їхньої систематизації, інтелектуального опрацювання з метою виокремлення всього актуального, нового та принципового [3].

Теоретичні та науково-практичні питання стосовно ресурсів біобібліографічної інформації, і, зокрема, в електронній формі, ґрунтовно розглядалися в працях різних наукових інституцій та бібліотек, однак комплексно ці важливі для біобібліографії засади розвиваються в працях спеціально створеного Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, який послідовно здійснює вивчення та формує ресурси біографічної інформації. Цей Інститут є науково-дослідною інституцією, національним центром біографічних досліджень, де вирішуються розробка теоретичних та науково-методичних проблем української біографістики; збирання, наукове опрацювання, підготовка до видання матеріалів Українського біографічного словника, що вміщуватиме біографії діячів української землі, представників української діаспори та українознавців і прихильників України поза

її межами з усіх сфер людської діяльності від давнини до сучасності, а також координація досліджень з біографістики в Україні. Друкованим органом Інституту є збірник наукових праць «Українська біографістика. Biographistica Ukrainica» (http://nbuv.gov.ua/node/126).

Значним досягненням Інституту є створення комплексу баз даних біобібліографічної інформації, спрямованих на формування «Українського національного біографічного архіву», однак поки ще цей ресурс не включений у мережеві ресурси інтернету [4]. В Україні розвивається енциклопедична справа, до якої долучаються багато інституцій, пов'язаних з національною пам'яттю, передусім Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, створений у квітні 2004 р., що є провідною науково-дослідною установою в Україні, яка вивчає питання розвитку енциклопедичної справи, розробляє наукові та методичні засади створення різних типів енциклопедичних видань та здійснює їхню фахову експертизу. Науковці Інституту провадять дослідження в галузі світового та національного досвіду в царині енциклопедіознавства, координують енциклопедичну справу в Україні, створюють бази даних текстових та іконографічних матеріалів. Вони також розробляють концепції для різних типів енциклопедичних видань, словники (реєстри), визначають принципи подання матеріалу, критерії його відбору, методичні засади підготовки енциклопедичної статті та її інформаційного наповнення, бібліографічного та іконографічного забезпечення. Одним з основних досягнень Інституту є підготовка та друк багатотомної Енциклопедії Сучасної України (ЕСУ) – першої загальноукраїнської енциклопедії, що правдиво, неупереджено та всебічно подає цілісний багатогранний образ України XX ст. (http://encyclopedia.kiev.ua/). Водночас лише одне видання Інституту – біобібліографічний довідник «Науковці України XX–XXI ст. Метабібліографія» – поповнив електронні ресурси інтернету.

Значним внеском у створення електронної джерельної бази біобібліографознавства є видання Інституту історії України НАН України «Енциклопедія історії України», де вміщено статті про деяких знаних бібліографів та істориків, які працювали над питаннями бібліографії.

Ці установи поповнили український сегмент інтернету біографічною інформацією та репрезентували певний доробок у створення практичних засад енциклопедистики в методичних підходах щодо створення біографічних статей та принципів передачі біографічної інформації.

Водночас, загальні універсальні енциклопедії та довідники не можуть повною мірою представляти бібліографознавчі напрацювання української науки та культури в світовій мережі. Це завдання покладається на бібліотечні установи України, зокрема наукові.

Аналіз наявних біобібліографічних ресурсів бібліотек, який є метою даної статті, ще не був предметом дослідження, однак він дозволить уявити стан і напрями створення таких ресурсів, розглянути перспективу створення загальнонаціонального універсального електронного довідника «Бібліографія України в особах».

У зв'язку з тим, що створення електронних ресурсів робить значно доступнішою біографічну інформацію для широкого кола вчених, ця робота почалася в кількох з опублікованих довідників.

Національна парламентська бібліотека України проводить значну роботу з підготовки традиційних та електронних ресурсів у галузі бібліографії. З 2009 р. розпочався випуск щорічника «Метабібліографія України» – довідкового видання універсального типу про вітчизняні бібліографічні ресурси. Це видання було представлене також у мережевих ресурсах. На його сайті в розділі «Біобібліографічні посібники» міститься електронна версія тритомного довідкового видання «Українські бібліографи. Біографічні відомості. Професійна діяльність. Бібліографія», вип. 1–3 (К., 2008), підготовленого колективом авторів-укладачів: Р.С. Жданова, Н.І. Абдуллаєва, В.О. Кононенко, за участі Л.Ю. Коцирій, І.О. Негрейчук та ін. Залучалося до роботи й значне коло сучасних фахівців, які працюють в інших бібліотеках та наукових установах. Цей довідник репрезентує понад 360 біографій українських бібліографів – теоретиків і практиків, представників інших професій, які зробили значний внесок

у бібліографічну справу. Джерельний інтерес становить серія науково-допоміжних бібліографічних покажчиків «Бібліографознавство України», електронна версія яких також доступна на сайті НПБУ [5]. Вони є ґрунтовним джерелом української бібліографії другого ступеня та вивчення історії української бібліографії як складової бібліографознавства. Довідники побудовано за енциклопедичним принципом, і вони містять стислі біографічні відомості: прізвище, ім'я та по батькові, дати життя, місце народження та смерті за колишнім і сучасним адміністративним поділом, навчальний заклад, в якому діяч здобув освіту та фах, дані про творчий і життєвий шлях, основні напрями бібліографічної діяльності, вчені звання, урядові нагороди тощо. Крім того, в хронологічному порядку подано перелік праць бібліографів, представлений якнайповніше, а також персоналію – праці про бібліографів.

У ***Національній бібліотеці України імені В.І. Вернадського*** проводяться роботи зі створення бази даних «Українські діячі бібліотечної справи XX ст.», до структури даних якої покладено такі елементи: ім'я особи (українською мовою), різночитання імені, ім'я іншою мовою, походження, відомості про навчання, фах, спеціалізацію, вчене звання, роботу в НБУВ, інші місця роботи, біографічна довідка, список наукових праць, бібліографія, архівні джерела, архів НБУВ, фотодокументи, загальні примітки. За відомостями, що подані в додатку до дисертації Л.В. Гарбар, у базі зібрано початковий ресурс, який включає близько 100 імен бібліографів, що досі не увійшли до наукового обігу. Проте, ця база даних поки ще також не презентує свої ресурси у мережі Інтернет [6].

За змістовністю слід виокремити електронний ресурс ***Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського*** «Видатні бібліотекознавці, бібліографознавці, книгознавці та документознавці України та світу», що почав укладатися з 2009 р. під керівництвом П.І. Рогової групою таких співробітників, як О.С. Сорока, А.І. Рубан, О.О. Бабуцька, А.В. Копилова. Тринадцять цілісних нарисів містять біографію діяча, бібліографію його праць та матеріалів про нього, окремі повнотекстові твори (праці особи та публікації про неї, що відзначаються особливою вагомістю), фотогалерею, а також матеріали, які розкривають діяльність установи, що носить ім'я особистості, нагороди, премії, пам'ятники, наукові читання, пов'язані з даною особою тощо, а також посилання на інтернетресурси, зокрема на вебсайти, які висвітлюють діяльність даного діяча [7].

Постановка питання щодо створення баз даних у мережевих ресурсах вітчизняного бібліотечного вебсегмента інтернету, присвяченого українському книгознавству, до котрого увійшло і бібліографознавство, була реалізована у працях О. Станкевич, яка проводила моніторінг обласних бібліотек щодо книгознавчих ресурсів 2009 р. [9]. Дане дослідження показало, що значний пласт досліджень з історії бібліографічної справи України можна виявити у відкритих електронних інтернетджерелах на сайтах ***обласних наукових бібліотек***, а саме: сторінки про історію бібліотек, інформацію про співробітників бібліотек, персональні бази даних та електронні довідники, електронні версії публікацій про історію бібліотек та біобібліографічні покажчики.

Розглянемо більш детально ці інформаційні джерела на сайтах обласних універсальних наукових бібліотек України. Як показав попередній аналіз, наукові обласні бібліотеки на сторінках своїх сайтів розміщують різноманітні ресурси з історії бібліографії та біографічну інформацію про українських бібліографів. Однак слід зазначити, що ці ресурси мають досить різний рівень та значні розбіжності в характері подання матеріалів та деталізації їхнього наповнення. Серед 24 проаналізованих сайтів ОУНБ було виявлено 9 бібліотек, в яких є напрацювання в напрямі дослідження історії української бібліографії, список бібліотек наведено за абеткою назв.

1. Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека імені Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія

Персональну інформацію про бібліографів бібліотеки можна отримати з таких основних джерел, як сторінки сайту «Історія бібліотеки в особистостях» та електронна версія видання «Дніпропетровська обласна

універсальна наукова бібліотека: історична хроніка. Рік заснування 1834». Особливістю цього ресурсу є наявність інформації про керівників Бібліотеки, спогади про бібліотекарів та бібліографів, які там працювали. Ці джерела містять як біографічні відомості, так і відбивають особистий внесок бібліотечних фахівців у розвиток традицій українського бібліографування, конкретний внесок у практичну бібліографію [11].

2. Івано-Франківська обласна універсальна наукова бібліотека імені І. Франка

На сайті представлено біографічну БД «Видатні діячі Прикарпаття». В матеріалах бази даних виокремлено розділи «Краєзнавці», «Бібліографи», інформація яких може бути корисною в контексті даного дослідження. Подана інформація має характер біографічного довідника: ім'я, роки життя, стисла дефініція, короткий огляд творчої або громадсько-політичної діяльності, бібліографія основних творів (назва, рік видання), список біобібліографічних видань персоналії. У матеріалах сайту за запитом конкретного імені можна також знайти більш детальну інформацію про зазначених осіб, а саме – портрет, розгорнутий опис життя і діяльності, більш детальну бібліографію за роками видання творів. Серед імен, зазначених на сайті, – Антонюк Роман, Арсенич Петро, Левицький Іван, Микитин Теодор, Полєк Володимир, Романовський Мечислав [12].

3. Кіровоградська обласна наукова бібліотека ім. Д.І. Чижевського

Значним внеском у вивчення історії українського бібліографознавства та його імен стало дослідження, нагороджене дипломом за краще наукове видання з питань бібліотекознавства, – «Бібліотека: свідок і творець історії краю», повнотекстова версія якого є у вільному доступі на сайті Бібліотеки. Значну увагу у виданні приділено саме особистому доробку кіровоградських бібліографів, книгознавців та краєзнавців стосовно розвитку бібліотечної справи та культури області [13].

4. Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаника

З точки зору теми дослідження персоналій українських бібліографів важливим джерелом є електронна версія серії «Бібліографічні покажчики літератури з проблем бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства». Інформація покажчиків детально структурована і систематизована, кожен з випусків містить розділ «Історія бібліотечної справи. Персоналії», де відображено бібліографічну та реферативну інформацію про поточні наукові публікації з цього кола питань [14].

5. Одеська національна наукова бібліотека імені М. Горького

2002 р. Бібліотека опублікувала довідник «Бібліографи Одеської державної наукової бібліотеки імені М. Горького» [15], який мав на меті розкрити основний бібліографічний доробок ОННБ шляхом його персоналізації, ознайомити широкого читача з життєвим шляхом і творчою діяльністю фахівців Бібліотеки, які працювали в галузі українського книгоописання. Підготовка довідника здійснювалася шляхом вивчення бібліотечних планів і звітів, особових справ, каталогів і картотек, матеріалів Державного архіву Одеської області. Всі гасла згруповано в алфавітному порядку, кожне з них складається з біографічної довідки про персоналію, переліку її праць та наявної літератури про неї. Авторство кожного гасла зазначене наприкінці. Довідник є цінним джерелом для істориків бібліографії в Україні, бібліотечних працівників, викладачів вищих навчальних закладів, учителів середніх шкіл, студентів, краєзнавців, усіх, кого цікавить становлення та розвиток українського книгоописання. Електронна версія біографічного довідника розміщена на сайті ОННБ у вільному доступі та є частиною сучасного проекту «Скарбниця культури: віртуальний музей ОННБ імені М. Горького». В інформації про проект віртуального музею директор ОННБ імені М. Горького О.Ф. Ботушанська зазначає: «… історію завжди творять люди, тому розповідь про тих, хто працював в бібліотеці, хто віддавав їй свої знання, досвід, життя, допоможе

зрозуміти, чому бібліотека завжди посідала таке важливе місце в історії Одеси» [16].

6. Рівненська обласна універсальна наукова бібліотека

До 60-річчя Рівненської обласної універсальної наукової бібліотеки співробітники підготували біобібліографічний покажчик, який репрезентує розгорнуті біографічні відомості стосовно визначних бібліографів, які працювали та працюють у Рівненській обласній універсальній науковій бібліотеці, відображає літературу про них та їхні опубліковані бібліографічні та наукові праці. Покажчик вміщує відомості про діяльність та публікації фахівців обласної бібліотеки – В.П. Гайдука, П.І. Демчук (Кучер), К.В. Краєвської, Л.С. Слесаренко, Н.П. Тимощук. Електронна версія покажчика доступна на сайті Бібліотеки у вільному доступі [17].

7. Харківська державна наукова бібліотека імені В.Г. Короленка

Інформація щодо розвитку української бібліографії та її представників висвітлена в межах сторінки сайту «Історія бібліотеки. Хроніка основних подій (1886–2000 рр.)», починаючи від засновників Бібліотеки Г.М. Абрамова та Д.І. Багалія. Саме в Харківській бібліотеці було відкрито український відділ, який не мав аналогів в Україні; працювала Українська комісія, що керувала його роботою; проводилося бібліографування матеріалів з історії, економіки, культури України, творів українських письменників, краєзнавчих документів. У різні роки в складі Української комісії брали участь М. Міхновський, перший голова Комісії, Д. Багалій, Х. Алчевська, С. Дремцов, О. Габель, відомий письменник Г. Хоткевич, який був головою Комісії з 1914 р., інші відомі діячі української культури [18].

8. Херсонська обласна універсальна наукова бібліотека імені Олеся Гончара

Серед електронних ресурсів Херсонської обласної універсальної наукової бібліотеки імені Олеся Гончара заслуговує на увагу створений відділом наукової інформації та бібліографії інформаційний ресурс «Віртуальний бібліограф», на якому подано інформацію з історії та джерел української бібліографії. В тому числі на сторінках ресурсу створена біографічна галерея «Українські бібліографи-ювіляри», в якій репрезентовано інформацію про такі визначні постаті, як І.Т. Калинович, В.В. Дорошенко, Я.І. Стешенко, М.Ф. Комаров, Ф.П. Погребенник, Ю.Б. Медведєв. Для персоналій наведені розгорнуті професійні довідки, укладені за класичними правилами для біографічних статей [19].

9. Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека імені М. Островського

Інформацію про бібліографів-істориків та бібліографів-краєзнавців можна отримати в межах корпоративного проекту «Історична Волинь», в якому бере участь також і Хмельницька обласна універсальна наукова бібліотека ім. М. Островського. Ресурс «Історична Волинь» має розділ «Бібліографія», де розміщено також публікації як самих бібліографів Хмельницької ОУНБ, так і публікації про видатних бібліографів Волині, наприклад, стаття «Історіограф Волинської землі: до 70-річчя від дня народження Гурія Васильовича Бухала» [20].

Проведений короткий огляд сайтів обласних наукових бібліотек свідчить про те, що біографічні ресурси українських бібліографів лише почали розвиватися і представлені в цій частині українського веб-сегмента переважно в кількох формах: довідково-бібліографічній, описовій, ілюстративній, повнотекстових джерел. Вони репрезентують ресурс опублікованих видань, довідки та персоналії співробітників бібліотек, історичні нариси бібліотек та краєзнавчі дослідження, де міститься ця інформація. Водночас, слід відзначити появу баз даних української біобібліографії, для яких характерна значна різноманітність у підходах до подання інформації – від енциклопедичної до нарисів, фотогалерей, спогадів, включення повнотекстових джерел тощо. Як правило, це професійно підготовлені матеріали, однак за обсягом роботи дану стадію можна назвати лише початком створення універсального електронного довідника «Бібліографія України в особах».

Отож значний прошарок документів досі існує лише в паперовому вигляді, і напрацювання такої інформації в десятки разів перевищують інформацію в електронному вигляді на бібліотечних сайтах бібліотек, а також у ресурсі Вікіпедії, де репрезентовано лише 76 імен бібліографів. Найзначніший доробок належить Національній парламентській бібліотеці, але й він не вичерпує зазначену проблему. Це актуалізує питання про створення загальноукраїнського бібліографознавчого ресурсу персоналій, що дозволило б напрацювати уніфіковані підходи до укладання біографічної статті, уникнути зайвого дублювання інформації та поповнити історичний простір української бібліографії. Слід також розширити коло досліджуваних персоналій, до якого, крім бібліотекарів-бібліографів, мають також бути залучені книгознавці, історіографи, археографи, краєзнавці, основні праці яких спрямовувалися на виявлення джерел україніки та національної бібліографії.

Важливий джерелознавчий сенс мало б створення цифрової бібліотеки праць українських бібліографів на основі біобібліографічного електронного інтернетдовідника. Методологічно вагомим було б залучення до наповнення такого ресурсу на корпоративних засадах усіх наукових бібліотек України (в т. ч. наукових бібліотек національних та державних університетів).

Використані джерела

1. Попик В.І. Ресурси довідкової біографічної інформації. Історичний досвід формування, сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку / В.І. Попик. – К., 2013. – С. 14.

2. Пеленський Є.Ю. Бібліографія української бібліографії; UCRAINICA в західноєвропейських мовах: вибрана бібліографія / Є.Ю. Пеленський. – Едмонтон : Вид-во Канадського інституту українських студій, 1990. – 18 с.

3. Попик В.І. Досвід формування вітчизняних електронних ресурсів біографічної інформації [Текст] / В.І. Попик // Укр. біографістика : зб. наук. пр. – К., 2010. – Вип. 7. – С. 13–44;

4. Попик В.І. Всесвітня біографічна інформаційна система і завдання формування Українського національного біографічного архіву [Текст] / В.І. Попик // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В.І. Вернадського. – К., 2006. – Вип. 16. – С. 467–481.

5. Українські бібліографи. Біографічні відомості. Професійна діяльність. Бібліографія / ДЗ «НПБУ» ; авт.-уклад. : Р.С. Жданова, Н.І. Абдуллаєва, В.О. Кононенко ; наук. ред. : В.О. Кононенко, Н.Я. Зайченко ; відп. ред. Т.І. Вилегжаніна. – К., 2008. – 232 с.

6. Національна парламентська бібліотека України [сайт]. – Режим доступу : http://www.nplu.org/; Бібліографічні посібники [Електронний ресурс] // Національна парламентська бібліотека України. – Режим доступу : http://www.nplu.org/article.php?id=41. – Заголовок з екрана.

7. Гарбар Л.В. Формування біографічного ресурсу з історії бібліотечної справи в Національній бібліотеці України імені В.І. Вернадського (1918–1934 рр.) / Л.В. Гарбар // Наукові праці. – 2011. – Вип. 32. – С. 369–376; Гарбар Л.В. Українські діячі та їх внесок у розвиток бібліотечної справи (1918–1941) : дис. ... канд. наук із соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.03 / Л.В. Гарбар ; Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського. – К., 2013. – 331 с.

8. Видатні бібліотекознавці, бібліографознавці, книгознавці та документознавці України та світу [Електронний ресурс] // Держ. наук.-пед. б-ка України ім. В.О. Сухомлинського. – Режим доступу : http://www.library.edu-ua.net/scientific_information_work/exelent_pedagog/. – Заголовок з екрана.

9. Станкевич О. Українське книгознавство у мережевих ресурсах вітчизняного бібліотечного вебсегмента Інтернету / О. Станкевич // Бібліотечний вісник. – 2010. – № 1. – С. 14–21.

10. Історія бібліотеки в особистостях [Електронний ресурс] // Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека імені Первоучителів слов'янських Кирила і Мефодія. – Режим доступу : http://www.libr.dp.ua/175/osob.htm. – Заголовок з екрана.

11. Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека: історична хроніка. Рік заснування 1834 / Дніпропетровська обласна універсальна наукова бібліотека; упор.: Т.О. Абраїмова, Л.З. Горпиняк. – Д. : ДОУНБ : ЕНЕМ, 2009. – 152 с.: фотогр. – Режим доступу : http://elib.nplu.org/view.html?id=1488.. – Заголовок з екрана.

12. Видатні діячі Прикарпаття // Івано-Франківська обласна універсальна наукова бібліотека імені І. Франка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lib.if.ua/dbase/persons.php?action=sort&q=%CE&by=letter. – Заголовок з екрана.

13. Бібліотека – свідок і творець історії краю : 110-річчю заснування Кіровоградської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. Д.І. Чижевського присвячується / Н. Зеленська [та ін.]; гол. ред. О. Геращенко; Кіровоградська обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д.І. Чижевського. – Кіровоград : Центральне українське видавництво, 2009. – 181 с. – Заголовок з екрана.

14. Анотований бібліографічний покажчик літератури з проблем бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства [Електронний ресурс] / уклад. В.О. Мудроха; ред. М.Р. Кульчицький; відп. ред. С.А. Арсірій; ЛННБУ ім. В. Стефаника, Відділ бібліотекознавства. – Львів, 2009. – Вип. 1–2, 2010. – Вип. 1–2, 2011. – Вип. 1–2, 2012. – Вип. 1–2. – Режим доступу : http://www.lsl.lviv.ua/fulltextbase.htm. – Заголовок з екрана; Бібліографічний покажчик літератури з проблем бібліотекознавства, бібліографознавства та книгознавства [Електронний ресурс] / уклад. В.О. Мудроха, Д.П. Колтун; відп. ред. Л.В. Сніцарчук; ЛННБ України ім. В. Стефаника, Відділ бібліотекознавства. – Львів, 2013, Вип. 1–2, 2014, Вип. 1. – Режим доступу : http://www.lsl.lviv.ua/fulltextbase.htm. – Заголовок з екрана.

15. Бібліографи Одеської державної наукової бібліотеки імені М. Горького: Біобібліогр. довідник [Електронний ресурс] / Одес. держ. наук. б-ка ім. М. Горького; упоряд. Л.М. Бур'ян; наук. ред. і авт. вступ. ст. Г.Д. Зленко; ред. І.С. Шелестович; відп. за вип. О.Ф. Ботушанська. – Одеса, 2002. – 254 с. – Режим доступу : http://94.158.144.72/ONNB_ec/NashiVid/rStock/29547.pdf. – Заголовок з екрана.

16. Скарбниця культури : віртуальний музей ОННБ імені М. Горького [Електронний ресурс] // Одеська національна наукова бібліотека імені М. Горького. – Режим доступу : http://odnb.odessa.ua/virtual-museum/. – Заголовок з екрана.

17. Бібліографи Рівненської обласної універсальної наукової бібліотеки: біобібліогр. покажч.: до 60-річчя Рівнен. обл. універс. наук. б-ки [Електронний ресурс] / Рівнен. обл. універс. наук. б-ка, Рівнен. держ. гуманіт. ун-т; упоряд. В.Р. Вавринюк, А.О. Кузнецова; наук. ред. : Г.М. Швецова-Водка, В.П. Ярощук; ред. Л.Г. Сахнюк; рецензенти І.В. Мілясевич, Р.М. Юськова. – Рівне, 2000. – 40 с. – Режим доступу : http://libr.rv.ua/ua/library/31/. – Заголовок з екрана.

18. Історія бібліотеки. Хроніка основних подій (1886–2000 рр.) [Електронний ресурс] // Харківська державна наукова бібліотека імені В.Г. Короленка. – Режим доступу : http://korolenko.kharkov.com/fond/history.html. – Заголовок з екрана.

19. Українські бібліографи-ювіляри [Електронний ресурс] // Херсонська обласна універсальна наукова бібліотека імені Олеся Гончара. – Режим доступу : http://biblio.lib.kherson.ua/sered-riznogolossya.htm. – Заголовок з екрана.

20. Історична Волинь [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://istvolyn.info/index.php?option=com_content&view=category&id=28&Itemid=17&layout=default. – Заголовок з екрана.

References

1. Popyk V.I. Resursy dovidkovoi biohrafichnoi informatsii. Istorychnyi dosvid formuvannia, suchasnyi stan, problemi ta perspektyvy rozvytku / V.I. Popyk. – K., 2013. – P. 14.

2. Pelenskyi Ye.Yu. Bibliohrafiia ukrainskoi bibliohrafii; UCRAINICA v zakhidnoievropeiskykh movakh: vybrana bibliohrafiia / Ye.Yu. Pelenskyi. – Edmonton : Vyd-vo Kanadskoho Instytutu ukrainskykh studii, 1990. – 18 p.

3. Popyk V.I. Dosvid formuvannia vitchyznianykh elektronnykh resursiv biohrafichnoi informatsii [Tekst] / V.I. Popyk // Ukr. biohrafistyka : zb. nauk. pr. – K., 2010. – Assue. 7. – Pp. 13–44.

4. Popyk V.I. Vsesvitnia biohrafichna informatsiina systema i zavdannia formuvannia Ukrainskoho natsionalnoho biohrafichnoho arkhivu [Tekst] / V.I. Popyk // Nauk. pr. Nats. b-ky Ukrainy im. V.I. Vernadskoho. – K., 2006. – Assue. 16. – Pp. 467–481.

5. Ukrainski bibliohrafy. Biohrafichni vidomosti. Profesiina diialnist. Bibliohrafiia / DZ «NPBU»; Avt.-uklad.: R.S. Zhdanova, N.I. Abdullaieva, V.O. Kononenko; nauk. red. V.O. Kononenko, N.Ya. Zaichenko; vidp. red. T.I. Vylehzhanina. – K., 2008. – 232 p.

6. Natsionalna parlamentska biblioteka Ukrainy [sait]. – Rezhym dostupu : http://www.nplu.org/; Bibliohrafichni posibnyky [Access mode] // Natsionalna parlamentska biblioteka Ukrainy. – Rezhym dostupu: http://www.nplu.org/article.php?id=41.

7. Harbar L.V. Formuvannia biohrafichnoho resursu z istorii bibliotechnoi spravy v Natsionalnii bibliotetsi Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho (1918–1934 rr.) / L.V. Harbar // Naukovi pratsi. – 2011. – Assue. 32. – Pp. 369–376; Harbar L.V. Ukrainski diiachi ta yikh vnesok u rozvytok bibliotechnoi spravy (1918–1941): Dys. kand. nauk iz sotsialnykh komunikatsii za spetsialnistiu 27.00.03 / L.V. Harbar. – K., 2013. – 331 c. (Natsionalna biblioteka Ukrainy im. V.I. Vernadskoho). Materialy do slovnyka «Ukrainski diiachi bibliotechnoi spravy» na Pp. 269–331.

8. Vydatni bibliotekoznavtsi, bibliohrafoznavtsi, knyhoznavtsi ta dokumentoznavtsi Ukrainy ta svitu [Access mode] // Derzh. nauk.-ped. b-ka Ukrainy im. V.O. Sukhomlynskoho. – Rezhym dostupu: http://www.library.edu-ua.net/scientific_information_work/exelent_pedagog/.

9. Stankevych O. Ukrainske knyhoznavstvo u merezhevykh resursakh vitchyznianoho bibliotechnoho veb-sehmenta Internetu / O. Stankevych // Bibliotechnyi visnyk. – 2010. – № 1. – Pp. 14–21.

10. Istoriia biblioteky v osobystostiakh [Access mode] // Dnipropetrovska oblasna universalna naukova biblioteka imeni Pervouchyteliv slovianskykh Kyryla i Mefodiia. – Rezhym dostupu: http://www.libr.dp.ua/175/osob.htm.

11. Dnipropetrovska oblasna universalna naukova biblioteka: istorychna khronika. Rik zasnuvannia 1834 / Dnipropetrovska oblasna universalna naukova biblioteka; upor. T.O. Abraimova, L.Z. Horpyniak. – D. : DOUNB : ENEM, 2009. – 152 p.: fotohr. – Rezhym dostupu: http://elib.nplu.org/view.html?id=1488.

12. Vydatni diiachi Prykarpattia // Ivano-Frankivska oblasna universalna naukova biblioteka imeni I.Franka. – Rezhym dostupu: http://www.lib.if.ua/dbase/persons.php?action=sort&q=%CE&by=letter.

13. Biblioteka – svidok i tvorets istorii kraiu : 110-richchiu zasnuvannia Kirovohradskoi oblasnoi universalnoi naukovoi biblioteky im. D.I. Chyzhevskoho prysviachuietsia / N. Zelenska [ta in.]; hol. red. O. Herashchenko; Kirovohradska oblasna universalna naukova biblioteka im. D.I. Chyzhevskoho. – Kirovohrad : Tsentralne ukrainske vydavnytstvo, 2009. – 181 p.

14. Anotovanyi bibliohrafichnyi pokazhchyk literatury z problem bibliotekoznavstva, bibliohrafoznavstva ta knyhoznavstva / uklad. V.O. Mudrokha; red. M.R. Kulchytskyi; vidp. red. S.A. Arsirii; LNNBU im. V. Stefanyka, Viddil bibliotekoznavstva. – Lviv, 2009. – Assue. 1–2, 2010. – Assue. 1–2, 2011. – Assue. 1–2, 2012. – Assue. 1–2. – Rezhym dostupu: http://www.lsl.lviv.ua/fulltextbase.htm. Bibliohrafichnyi pokazhchyk literatury z problem bibliotekoznavstva, bibliohrafoznavstva ta knyhoznavstva / uklad. V.O. Mudrokha, D.P. Koltun; vidp. red. L.V. Snitsarchuk; LNNB Ukrainy im. V. Stefanyka, Viddil bibliotekoznavstva. – Lviv, 2013, Assue. 1–2, 2014, Assue. 1. – Rezhym dostupu: http://www.lsl.lviv.ua/fulltextbase.htm

15. Bibliohrafy Odeskoi derzhavnoi naukovoi biblioteky imeni M. Horkoho: Biobibliohr. dovidnyk / Odes. derzh. nauk. b-ka im. M. Horkoho; uporiad. L.M. Burian; nauk. red. i avt. vstup. st. H.D. Zlenko; red. I.S. Shelestovych; vidp. za vyp. O.F. Botushanska. – O., 2002. – 254 p. – Rezhym dostupu: http://94.158.144.72/ONNB_ec/NashiVid/rStock/29547.pdf

16. Skarbnytsia kultury : virtualnyi muzei ONNB imeni M. Horkoho [Access mode] // Odeska natsionalna naukova biblioteka imeni M. Horkoho. – Rezhym dostupu: http://odnb.odessa.ua/virtual-museum/

17. Bibliohrafy Rivnenskoi oblasnoi universalnoi naukovoi biblioteky: biobibliohr. pokazhch.: do 60-richchia Rivnen. obl. univers. nauk. b-ky / Rivnen. obl. univers. nauk. b-ka, Rivnen. derzh. humanit. un-t; uporiad. Vavryniuk V.R., Kuznetsova A.O.; nauk. red.: Shvetsova-Vodka H.M., Yaroshchuk V.P.; red. Sakhniuk L.H.; retsenzenty Miliasevych I.V., Yuskova R.M. – Rivne, 2000. – 40 p. – Rezhym dostupu: http://libr.rv.ua/ua/library/31/

18. Istoriia biblioteky. Khronika osnovnykh podii (1886–2000 rr.) [Access mode] // Kharkivska derzhavna naukova biblioteka imeni V.H. Korolenka. – Rezhym dostupu: http://korolenko.kharkov.com/fond/history.html

19.Ukrainski bibliohrafy-yuviliary [Access mode] // Khersonska oblasna universalna naukova biblioteka imeni Olesia Honchara. – Rezhym dostupu: http://biblio.lib.kherson.ua/sered-riznogolossya.htm

20. Is torychna Volyn [Access mode]. – Rezhym dostupu: http://istvolyn.info/index.php?option=com_content&view=category&id=28&Itemid=17&layout=default

УДК 021.89(083.7)-044.337

В.М. Зуб, М.М. Дем'яненко

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БІБЛІОТЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: НЕОБХІДНІСТЬ УДОСКОНАЛЕННЯ

У статті розкриваються основні напрями приведення законодавчої бази у відповідність до сучасних потреб розвитку бібліотечної справи та інформаційно-бібліотечного обслуговування населення.

Ключові слова: *бібліотечна справа, бібліотечне законодавство, нормативно-правове забезпечення бібліотечної діяльності.*

В.М. Зуб, М.М. Демьяненко

НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ БИБЛИОТЕЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ: НЕОБХОДИМОСТЬ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ

В статье раскрываются основные направления приведения законодательной базы в соответствие с современными требованиями развития библиотечного дела и библиотечного обслуживания населения.

Ключевые слова: *библиотека, библиотечное дело, нормативно-правовое обеспечение библиотечной деятельности.*

V.M. Zub, M.M. Demyanenko

REGULATORY SUPPORT OF LIBRARY ACTIVITIES: NEEDS FOR IMPROVEMENT

The article describes main directions of bringing the legal framework in conformity with current needs of the development of libraries and library services.

Keywords: *library, librarianship, legal support for library activities.*

Успіх будь-якої галузі суспільної діяльності безпосередньо залежить від її нормативно-правового забезпечення. Не є винятком тут і бібліотечна справа.

До нормативно-правових актів, які врегульовують бібліотечну діяльність в Україні, відносяться: міжнародні акти, ратифіковані Україною, Конституція України, Закони України, підзаконні акти (укази Президента України, постанови та розпорядження КМУ, міжгалузеві та галузеві документи), локальна бібліотечна організаційно-правова, рекомендаційна та нормативно-технологічна документація (бібліотечні статути, колективні договори, положення, інструкції, правила, переліки, накази та ін.).

Однак, як засвідчує аналіз, вітчизняна законодавча база,[1] сформована за роки незалежності, ще не повною мірою відповідає потребам сучасного розвитку бібліотек, інформаційно-бібліотечного обслуговування населення. Зокрема, вона не забезпечує реалізації права громадян на безперешкодне отримання інформації, не сприяє ліквідації у суспільстві інформаційної нерівності, не вирішує всіх проблем оновлення та збереження бібліотечних фондів, не сприяє реалізації стратегії трансформації бібліотечних установ країни у динамічні центри інформації тощо.

[1] У статті йдеться лише про державні нормативно-правові регулятори бібліотечної діяльності.

© *Зуб В.М., Дем'яненко М.М.*

Окремі аспекти удосконалення нормативно-правового забезпечення бібліотечної діяльності порушували у своїх публікаціях Т. Вилегжаніна, І. Давидова, Л. Петрова, Г. Солоіденко, О. Бойкова, В. Мірошникова, О. Пашин, Р. Поліщук, А. Соляник, В. Поляков, Т. Устінова, Г. Гуцол та ін. Цій проблематиці було також присвячено серію видань Національної парламентської бібліотеки України «Законодавство – бібліотекам України».

Проте сьогоднішні реалії вимагають від українських фахівців значно більшої уваги до проблем подальшого удосконалення бібліотечного законодавства.

Взяти хоча б профільний Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» [3]. Даний законодавчий акт навіть з ухваленими 2009 та 2014 р. змінами[2] потребує сьогодні істотного оновлення. Передусім це стосується питань спільної діяльності бібліотечних установ різних форм власності; розширення можливостей щодо створення альтернативних видів бібліотек, більш чіткої їхньої класифікації; цільового виділення коштів на ремонт, будівництво та реконструкцію бібліотечних споруд, що гарантуватиме збереження фондів та забезпечуватиме належні умови праці користувачам та співробітникам; узгодження його норм з приписами Закону України «Про авторське право і суміжні права»[2] у сфері «забезпечення вільного доступу користувачів до фондів електронних документів і можливості їхнього копіювання та відтворення в режимі off-line та on-line, не порушуючи прав авторів і видавців; захист авторських прав бібліотек-виробників і розповсюджувачів власних електронних документів; захист електронних документів, наданих у мережах, від несанкціонованого копіювання, зміни, компіляції тощо» [9; 31].

Ми цілком і повністю солідаризуємося з Ю.О. Маленковою, яка у згаданому законі пропонує уточнити ключові для бібліотечної сфери поняття, а саме: «бібліотечний фонд» – упорядковане зібрання документів, що зберігається в бібліотеці», «бібліотека – інформаційний, культурний, освітній заклад...», а також дати чітку відповідь на запитання: «якщо бібліотека – освітній заклад, то вона навчає, дає кваліфікацію молодшого спеціаліста, бакалавра, спеціаліста, магістра?» [10].

Варто також зазначити, що взятий владою курс на децентралізацію потребує внесення змін і доповнень до документів, котрі забезпечують формування базової мережі бібліотек у країні. У першу чергу, це стосується «Бюджетного Кодексу України», вже згаданого Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», а також Закону України «Про культуру», постанов КМУ стосовно «Порядку формування базової мережі закладів культури» (від 24.10.2012 р. № 984), «Мінімальних соціальних нормативів забезпечення населення публічними бібліотеками в Україні» (від 30.10.1997 р. № 510) та ін.

Не можна залишати поза процесом оновлення Закон України «Про обов'язковий примірник документів» від 1999 р. [6]. Основні його недоліки стосуються механізму надання обов'язкового примірника. Досить часто виникає ситуація, коли через небажання або «забудькуватість» видавництв бібліотеки не отримують обов'язковий примірник (передусім це стосується коштовних видань). Особливо важливим надходження обов'язкового примірника є за умов недостатнього фінансування вітчизняних книгозбірень, коли немає можливості придбати нову літературу, і вона фактично залишається недоступною для широкого загалу. За даними досліджень, сьогодні лише до найбільших бібліотек України не надходять як обов'язкові примірники до 30% книг та до 40% періодики (згідно з критеріями ЮНЕСКО, вже 2–3% ненадходжень літератури вважаються втратою культурної національної спадщини) [10].

Вирішенню проблеми обов'язкового примірника, на наш погляд, сприяло б віднесення видавництв та поновлення бібліотечних фондів до переліку захищених статей; створення

[2] Мається на увазі Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» 2009 р. та «Про запобігання фінансової катастрофи та створення передумов для економічного зростання в Україні» 2014 р.

сучасної системи обігу друкованої продукції, включення комплектування бібліотечних фондів до переліку закупівель, які не потребують проходження торгів (ідеться про зміни до Закону України «Про державні закупівлі»). Однак, при цьому не варто розраховувати на покращення ситуації, поки у згаданому законодавчому акті, у Постанові КМУ від 10.05.2002 р. № 608 «Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів» не буде чітко визначено склад одержувачів обов'язкового примірника, державний орган, який забезпечуватиме контроль за його доставлянням, а в Кодексі України про адміністративні правопорушення не передбачатиметься достатньо відчутних санкцій для виробників друкованої продукції за не доставлені обов'язкові примірники.

Співробітники Книжкової палати України цілком справедливо наполягають на розробленні загальнодержавної системи обміну бібліографічними даними між Державною науковою установою «Книжкова палата України імені Івана Федорова» і національними та обласними бібліотеками – одержувачами обов'язкового примірника для контролю за його повнотою. На їхню думку, фахівці повинні активно зайнятися типологією електронних документів, визначенням критеріїв їхнього відбору для системи обов'язкового примірника [12]. А для цього потрібна відповідна нормативно-правова база.

Більш досконалого законодавчого регулювання потребує процес міжнародного книгообміну, який здійснюють бібліотеки. Останнім часом, з огляду на існуючу політичну та економічну ситуацію, недостатнє фінансування, а також постійне зростання вартості книжкової продукції, суттєво знизилися надходження іноземної літератури до українських книгозбірень. Законодавчого регулювання вимагають процедури закупівлі, розмитнення, оплати, доставки друкованої продукції тощо. Нормальному процесу книгообміну не сприяють нові митні правила України, згідно з якими, разом з відправленою літературою зарубіжні партнери мають вкладати списки із зазначенням їхньої вартості, а за їхньої відсутності, посилки повертаються назад, а відправник змушений сплачувати витрати на пересилку. Внаслідок запровадження таких приписів припинився книгообмін з низкою установ. З ними доводиться вести тривале листування щодо роз'яснення вимог вітчизняної митниці [11]. Нині Українські бібліотеки у своїй діяльності керуються постановою Ради МААН від 17.12.1993 р. «Про безвалютний обмін періодичними виданнями та монографіями між бібліотеками академій наук – членів МААН», «Положенням про міжнародний книгообмін Центральної наукової бібліотеки ім. В.І. Вернадського та Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника АН України» та «Інструкцією про організацію міжнародного книгообміну АН України», затвердженими Президією НАН України 1999 р., постановою Президії НАН України від 11 грудня 2009 р. № 306 «Про забезпечення Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського науковими виданнями для цілей міжнародного книгообміну». Вони хоча і сприяють вирішенню питань міжнародного книгообміну, проте, зважаючи на теперішню ситуацію, потребують істотних уточнень і доповнень. Новації передусім мають усунути проблеми, пов'язані з придбанням коштовних видань, нерегулярного обміну, хронічним недофінансуванням книгозбірень, наростаючим обміном електронними журналами та базами даних. Щодо останніх, то зазначимо: інтернет дає змогу ефективно здійснювати обмін цифровими інформаційними ресурсами. Однак, нова технологія комплектування передбачає адекватну оперативність фінансових розрахунків з боку партнерів, а гарантією повноти та своєчасності таких розрахунків мають стати відповідні положення нормативно-правових документів.

Сучасні напрями діяльності вітчизняних бібліотек значною мірою врегульовуються Законом України «Про національну програму інформатизації» [5]. Документ визначає стратегію розв'язання проблеми задоволення інформаційних потреб та інформаційної підтримки соціально-економічної, екологічної, науково-технічної, оборонної, національно-культурної та іншої діяльності у сферах загальнодержавного значення; у ньому визначено цілу низку понять – *база даних, інформаційна послуга, інформаційна технологія, інформаційний продукт.* Водночас цей документ містить спірні

позиції. Наприклад, у ст. 6 Закону визначено функції державних органів у реалізації Національної програми інформатизації, зокрема:

– захист авторського права на бази даних і програми, створені для потреб інформатизації та особистої інформації;

– встановлення стандартів, норм і правил використання засобів інформатизації;

– забезпечення доступу громадян та їхніх об'єднань до інформації органів державної влади, місцевого самоврядування, а також до інших джерел інформації.

Варто зазначити, що у більшості зарубіжних країн така діяльність обов'язково підлягає ліцензуванню, для чого існують відповідні інституції. В Україні ж маємо ситуацію, коли, наприклад, у процесі створення електронної бібліотеки досить часто допускаються порушення законодавства, зокрема норм Закону України «Про авторське право і суміжні права».

Недосконалості вітчизняного нормативно-правового забезпечення охорони інтелектуальної власності є чинниками, котрі перешкоджають створенню в Україні дієвої системи захисту прав інтелектуальної власності. А все тому, що положення законів щодо окремих об'єктів права інтелектуальної власності не приведені у відповідність до Цивільного кодексу України.

Крім того, неналежно виписані норми чинного законодавства, вони істотно ускладнюють діяльність організацій колективного управління правами авторів, які мали б відігравати ключову роль у забезпеченні захисту авторського права та суміжних прав. Особливо це стосується електронних документів, оскільки, в процесі передачі їх каналами зв'язку відбувається копіювання та ознайомлення з ними. При цьому необхідно неухильно дотримуватися авторських прав. Адже, неправомірне використання інформаційних продуктів, розміщених в електронній мережі, є порушенням авторських (немайнових та майнових) прав на ці об'єкти. На даний час, чинне законодавство не приділяє належної уваги таким об'єктам, а Закон України «Про авторське право і суміжні права», захищаючи права авторів на створені ними документи, висуває досить жорсткі вимоги стосовно використання творів, а це суперечить політиці Відкритого доступу та суттєво обмежує можливості бібліотеки щодо представлення документів для необмеженого користування.

У цьому контексті актуальним є розроблення окремого закону з урахуванням рекомендацій Європейського парламенту від 23 липня 1993 р., стосовно того, що база даних означає комплект упорядкованих праць або інших матеріалів, які зберігаються і доступні за допомогою електронних засобів, а також матеріали, необхідні для оперування базами даних, такі як тезаурус, індекс або система для одержання або надання інформації. Згідно з такими положеннями, країни-учасниці охоронятимуть бази даних авторським правом як зібрання (колекції, комплекти).

Чинна нормативно-правова база, яка явно не встигає за впровадженням у бібліотечну галузь інноваційних технологій: вебсайтів, розподілених інформаційних систем, інтернетбібліографій, буктрейлерів, віртуальних довідкових служб, ремоделінгу тощо. Тут удосконалення потребують: «Типові правила користування бібліотеками в Україні», «Типові правила користування бібліотекою вищого навчального закладу освіти Міністерства освіти і науки України», на основі яких розроблені більшість чинних внутрішньо-бібліотечних правил, а також ціла низка положень, інструкцій, стосовно обліку, переоцінки та інвентаризації бібліотечних фондів тощо. Галузь давно потребує таких профільних документів, як Національна програма наповнення та збереження бібліотечних фондів, Державна програма комп'ютеризації бібліотечних установ країни, Положення про альтернативні моделі бібліотек, про Книжкові палати та ін.

Якісно нових нормативно-правових засад вимагає стрімко наростаючий процес формування електронних інформаційних ресурсів, зокрема, створення «Нової електронної бібліотеки», формування електронної бібліотеки «Культура України» та ін. Нині чинного Закону України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 2011 р., Постанови КМУ від 2011 р. «Про затвердження переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2015 року» та постанови Президії НАН України від 2011 р. щодо організації виконання відповідних рішень КМУ, вже недостатньо для створення

сучасних інформаційних продуктів, організації їхнього централізованого зберігання та ефективного використання.

На сьогодні у документному ресурсі, що визначає діяльність українських бібліотек, ще недостатньо представлений такий різновид уніфікованої нормативно-правової документації, як стандарти. Нині тут діє лише кілька таких спеціалізованих регуляторів, а життєві реалії вимагають якнайшвидшого розроблення державної Програми комплексної стандартизації бібліотечної справи, яка могла б замінити цілу низку чинних інструктивно-методичних матеріалів. У процесі подальшого нарощування уніфікованих документів з питань бібліотечної діяльності важливо дотримуватися такого визначального принципу, як міжгалузеве, галузеве і локальне виокремлення об'єктів стандартизації. А саме, необхідно визначити чіткий порядок розроблення стандартів – від організаційних аспектів діяльності бібліотеки до технологічних процесів, які вона застосовує.

В умовах масової комп'ютеризації та інтернетизації, що пов'язано з появою нових форм бібліотечної діяльності: впровадження новітніх технологій, доступ до ресурсів мережі Інтернет, інтеграція бібліотечних установ у систему онлайнових комунікацій, нових підходів потребує система безперервної освіти та підвищення кваліфікації бібліотечних працівників. Ідеться про необхідність вироблення якісно нової моделі підготовки сучасного бібліотечного фахівця. Освітні стандарти підготовки кадрів для галузі мають бути гнучкими, відкритими для нововведень. Вони повинні вибудовуватися на кращих зразках вітчизняної і світової освітньої практики, передбачати впровадження нових форматів професійного розвитку книгозбірень, включаючи дистанційне навчання, модульну систему підвищення кваліфікації; підвищення іміджу бібліотечної професії, створення пільгових умов для залучення молодих спеціалістів до роботи в бібліотечній галузі, забезпечення позитивної мотивації персоналу до змін, заохочення до творчих починань тощо.

Життя також вимагає модельних стандартів діяльності бібліотек різних типів на підставі нормативів ІФЛА; стандартів доступності та якості бібліотечних послуг з метою подолання інформаційної нерівності між регіонами країни; нормативів бюджетного фінансування бібліотечних установ згідно з соціальними стандартами; штатні нормативи – з урахуванням видів бібліотек (читачів, абонентів, віддалених користувачів), кількості комп'ютерів у мережі, обсягу роботи з формування та використання фондів на традиційних та електронних носіях, локальних та мережевих ресурсів.

Важливим напрямом розвитку нормативного правового забезпечення бібліотечної діяльності є законодавче закріплення положень, що визначають статус бібліотекарів як однієї з ключових ланок інформаційного простору. І хоча певні позитивні зрушення тут відбулися із набуттям чинності Постанови КМУ від 30.09.2009 р. № 1073 «Про підвищення заробітної плати працівникам бібліотек» [11], якою була встановлена надбавка за особливі умови роботи у розмірі 50% посадового окладу працівникам державних і комунальних бібліотек, на даний час діяльність бібліотечних фахівців та їхнє значення в розвитку інформаційного середовища залишаються «недооціненими». Виходом із даної ситуації є законодавче закріплення належного матеріального забезпечення та соціальних гарантій бібліотечним працівникам, а також доповнення чинного нині Класифікатора професій 003:2005 уже реально існуючими в бібліотеках новими назвами професійних робіт: такими, як: інформаційний менеджер, менеджер корпоративних бібліотечно-інформаційних ресурсів, менеджер електронних комунікацій, бібліограф-аналітик інтернетресурсів, бібліограф-експерт міжнародних ІПС, технолог автоматизованих бібліотечних систем, бібліотекар-педагог, оператор копіювальних та розмножувальних машин, адміністратор системи, інженер-програміст тощо [12].

Оновлених правових підходів потребує і сервісна діяльність бібліотек. Так, з переходом українського суспільства до ринкових принципів господарювання наші книгозбірні отримали право надавати платні послуги. Це передбачено законами України «Про науково-технічну інформацію» (від 1993 р.), «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (від 1995 р.), Податковим кодексом України (від 2010 р.),

Постановами КМУ «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися бюджетними науковими установами» (від 2003 р.), «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися закладами культури і мистецтв, заснованими на державній та комунальній формі власності» (від 2011 р.) та ін. Однак, як справедливо відзначає Т.В. Добко, «Суперечності у правовому полі, внесення не завжди виважених і обґрунтованих змін до законодавчої і нормативної бази перешкоджають стабільній діяльності бібліотек з надання платних послуг користувачам. Для розвитку цих послуг необхідним є належне правове забезпечення цієї діяльності, яке б стимулювало власну господарську діяльність установ, заохочувало колектив і, в кінцевому підсумку, працювало на користувача» [16, 239].

Інноваційна політика бібліотек України приречена на неуспіх, якщо інформаційне суспільство постійно і системно не опікуватиметься забезпеченням реалізації конституційних прав співробітників на охорону їх нього життя і здоров'я у процесі трудової діяльності, на належні (безпечні та здорові) умови їхньої праці.

Суб'єктами інновації у сфері охорони праці повинні спільно виступати і держава, і галузеві та регіональні органи управління, і професійні об'єднання, і самі бібліотечні установи. Настав час реально оцінювати життя бібліотеки з постійною нестачею коштів, відсутністю ремонтів, примітивною матеріально-технічною базою, тіснотою приміщень, боротьбою з грибками, виявляти належну увагу до характеру бібліотечної праці, її специфіки, особливостей, тих загроз, які вона може становити для людини, її самопочуття та здоров'я.

Щодо оновлення законодавчих засад діяльності з охорони праці, то тут, передусім інноваційних підходів потребує Кодекс законів про працю України, який відіграє ключову роль не тільки у поліпшенні добробуту населення, піднесенні його культурного рівня, але й у збереженні здоров'я українців, у їхньому розвитку як соціально захищеної нації.

Проект Трудового кодексу, який нині готується до розгляду Верховною Радою України, в частині охорони праці спрямований на адаптацію вітчизняного трудового законодавства до Європейської соціальної хартії та інших міжнародних нормативних документів, зокрема, Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права, Конвенції та рекомендації Міжнародної організації праці.

Новий варіант Трудового кодексу спрямований на забезпечення захисту інтересів роботодавців і працівників уже в умовах ринкової економіки. Тут значно розширене коло заходів щодо створення належних умов праці та відпочинку. У ньому кодифіковані норми трудового права, що містяться в різних нормативних документах. Водночас, не всі положення Проекту є досконалими, вони потребують свого подальшого удосконалення. Головне, щоб новий Кодекс у частині охорони праці не дублював норм Закону України «Про охорону праці».

Розробляючи зміни і доповнення до цього визначального документа в системі відносин *працівник – роботодавець*, на наш погляд, необхідно орієнтуватися не тільки на підтримку здоров'я працівника, обмеження робочого часу зайнятим на шкідливих та з підвищеною небезпекою робіт, на визначення системи пільг і доплат, на заборону використання праці дітей, молоді і жінок на окремих виробництвах, а й на упровадження норм, стандартів здорового способу життя, на усвідомлення людиною свого обов'язку постійно та серйозно турбуватися про своє здоров'я. У законопроекті Трудового кодексу, що готується до ухвалення, обмежується право працівника на відпочинок, водночас передбачено збільшення виплат за роботу в нічний час, або за понад нормоване виконання завдань.

На Заході ще у 1970-х рр. почали відходити від використання компенсаційного механізму шляхом пільг і компенсацій за роботу в небезпечних і шкідливих умовах. Тут нині всіляко стимулюється забезпечення економічної заінтересованості роботодавця у створенні безпечних і здорових умов праці. Такі підходи необхідно розробляти і нашим фахівцям. Адже лише у такий спосіб ми зможемо покращити умови праці для зайнятого населення, зменшити вплив наслідків шкідливого виробництва, запобігти травматизму, професійним хворобам.

Сучасні бібліотечні системи організовані таким чином, що їхнє використання провокує інформаційний стрес, який призводить до стану невизначеності, сумнівів збентеженості та розгубленості, а робота з електронними документами і засобами доступу до них створює для персоналу бібліотек нове коло проблем соціального, технологічного і, відповідно, фізіологічного та психологічного характеру.

Усе це доводить, що врегулювання трудових відносин у бібліотечних установах необхідно розглядати по-новому, відштовхуючись, насамперед, від психофізіологічної класифікації бібліотечної діяльності, від тих реальних психологічних навантажень, які щоденно витримують бібліотечні працівники. Тобто, вкрай важливо, щоб у сучасному бібліотечному законодавстві знайшли відображення морально-психологічні, психофізіологічні аспекти професійної діяльності бібліотекарів, адже ці чинники справляють не менший вплив на працівника, на його працездатність, самопочуття та здоров'я.

На окрему увагу заслуговують документи, якими встановлюються санітарно-гігієнічні норми, стандарти бібліотечної діяльності, гарантується соціальний захист бібліотечних працівників. Особливої актуальності ці питання набувають у зв'язку з широким застосуванням у бібліотечних установах ЕОМ, копіювальної та розмножувальної техніки тощо. У цьому контексті подальшого удосконалення потребують: «Правила охорони праці для працівників бібліотек», затверджені Міністерством надзвичайних ситуацій України 12 грудня 2012 р. № 1398, «Порядок проведення медичних оглядів працівників певних категорій», «Правила охорони праці під час експлуатації електронно-обчислювальних машин» та ін.

Інноваційна діяльність у сфері соціального захисту має бути спрямована на постійне вдосконалення та розвиток нормативної бази, яка сприяла б виявленню та нейтралізації негативних чинників бібліотечної праці. Зокрема більш детального упорядкування потребують умови праці операторів копіювальної та розмножувальної техніки, а також співробітників, котрі займаються реставрацією та консервацією документів. Можливо, є необхідність саме ці види діяльності включити до переліку професій зі шкідливими умовами праці.

В умовах становлення глобального інформаційного суспільства, у зв'язку з динамічним розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, дедалі зростаючими потребами в інформаційних ресурсах і послугах на порядок денний постають проблеми, пов'язані з гарантуванням інформаційно-психологічної безпеки як бібліотекарів, так і читачів. Ідеться про таку актуальну проблему, як інформаційне перевантаження людського організму. Цей чинник, як свідчать обстеження, провокує інформаційний стрес, призводить до нервових та серцевих розладів, перенапруження, збентеженості, розгубленості, викликає так званий синдром інформаційної втоми. На сьогодні фахівці (переважно зарубіжні) лише підступаються до пошуку шляхів і засобів, які б давали змогу попереджувати або хоча б мінімізувати загрози, що виникають у процесі взаємодії людини (співробітника, відвідувача бібліотеки) з сучасною надзвичайно потужною інформаційною сферою.

На наш погляд, окресленій проблемі могло б зарадити:

– ухвалення нових нормативно-правових актів, які б містили нові (підвищені) гігієнічні вимоги до обладнання, що входить до комп'ютерних систем. Це дало б змогу захищати організм, психіку людини від шкідливих впливів сучасних інформаційних технологій;

– розроблення нормативної документації, методичних рекомендацій, які б сприяли підвищенню захисних сил людського організму і зниженню негативних впливів довкілля;

– законодавче вирішення питання про прирівняння роботи бібліотекарів за ПК до праці операторів комп'ютерного набору, які мають свій особливий режим роботи;

– введення нових, більш суворих, правил користування комп'ютерною технікою, механізмів контролю за дотриманням персоналом бібліотек санітарно-гігієнічних норм;

– розроблення відповідних регламентів, які б передбачали організацію та проведення заходів щодо формування інформаційної культури (грамотності) бібліотекаря, читача тощо.

У XXI ст. суспільство дедалі активніше переходить від традиційних до електронних

носіїв інформації. З огляду на це, набуває особливої актуальності розроблення нормативно-правових актів, які б забезпечили організоване переведення бібліотечного нормативно-правового ресурсу в електронну форму. Йдеться про необхідність вироблення Міністерством культури України, МОН України, Президією НАН України алгоритму створення системи електронної документації з питань бібліотечної діяльності, порядку її класифікації та структуризації; розроблення чітких регуляторів уніфікації та стандартизації процесів створення, реєстрації обліку та зберігання масивів таких електронних документів; вирішення низки правових проблем щодо забезпечення функціонування системи електронної нормативно-правової документації та доступу до цього ресурсу.

Формування цифрового образу нормативно-правового ресурсу з питань бібліотечної діяльності, по-перше, забезпечуватиме оперативне, якісне та максимально повне задоволення інформаційних потреб користувачів, адже з'являється можливість вести пошук, вивчати, використовувати, завантажувати, копіювати той чи інший документ, уникаючи цілої низки технічних, фінансових, а то й бюрократичних бар'єрів.

По-друге, поліпшуватиметься координація робіт (заходів) з організації роботи у бібліотеках міста, регіону, всієї країни, а отже – зростатиме ефективність роботи бібліотечних служб, посилюватиметься контроль за їхньою діяльністю.

По-третє, забезпечуватиметься організація, управління бібліотечними службами на рівні міжнародних стандартів.

По-четверте, створюватимуться реальні передумови для формування галузевих, регіональних та загальнодержавних баз даних із питань нормативно-правового забезпечення у бібліотечній галузі.

По-п'яте, спостерігатиметься підвищення репутації, іміджу бібліотечної установи, яка в управлінській діяльності послуговується такими сучасними носіями інформації.

Отже, стрімкий розвиток інформаційного середовища породжує новації в бібліотечній справі, які в обов'язковому порядку потребують правового врегулювання. Спектр окреслених вище проблем постійно розширюється, тому потрібно постійно проводити моніторинг та удосконалення нормативно-правової бази бібліотечної діяльності, залучаючи до цього процесу правотворців, фахівців провідних бібліотек країни, професіоналів-практиків та науковців. Лише такий підхід допоможе успішно вирішувати організаційні, технологічні, наукові, економічні та інші питання, пов'язані з накопиченням, обліком, зберіганням та використанням документних інформаційних ресурсів, гарантувати споживачам якісне інформаційно-бібліотечне обслуговування.

Використані джерела

1. Гуцол Г. Електронні бібліотеки: проблемні питання видавництв, бібліотек, обов'язкового примірника, авторського права / Г. Гуцол // Вісн. Кн. палати. – 2010. – № 10. – С. 48–49.

2. Про авторське право і суміжні права : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3792-12. – Заголовок з екрана.

3. Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України від 27.01.1995р. № 32/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/32/95-вр. – Заголовок з екрана.

4. Про внесення змін до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1388-17/ed20090521. – Заголовок з екрана.

5. Про Національну програму інформатизації : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/74/98-вр. – Заголовок з екрана.

6. Про обов'язковий примірник документів : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/595-14. – Заголовок з екрана.

7. Про охорону праці» (нова редакція) : Закон України. – К. : Основа, 2003. – 56 с. – Заголовок з екрана.

8. Інтеграція бібліотечної діяльності до сучасного інформаційного середовища : нові терміни і технології [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.odb.te.ua/?menu=info&id=1913. – Заголовок з екрана.

9. Кругових С. Авторське право в діяльності сучасної бібліотеки в умовах Інтернет-середовища / С. Кругових // Вісн. Кн. палати. – 2005. – № 7. – С. 31–32.

10. Маленкова Ю.О. Правові аспекти регулювання діяльності бібліотеки [Електронний ресурс] / Ю.О. Маленкова. – Режим доступу : http://library1.stu.cn.ua/wp-content/documents/pravovi_aspecti.pdf. – Заголовок з екрана.

11. Міжнародний книгообмін Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського 1918–2008 : Започаткування. Становлення. Розвиток / Н.І. Малолєтова, Р.Л. Красій ; ред. кол. О.С. Онищенко та ін. ; наук. ред. Н.В. Стрішенець ; НАН України ; Національна бібліотека України ім. В.І. Вернадського. – К. : НБУВ, 2009. – 144 с.

12. Поляков В. Законодавча база системи обов'язкового примірника документів України: історія та сучасність / В. Поляков, Т. Устіннікова // Вісник книжкової палати. – 2011. – № 2. – С. 6–9.

13. Про затвердження Правил охорони праці для працівників бібліотек : наказ від 12.12.2012 р. № 1398 [Електронний ресурс] / Міністерство надзвичайних ситуацій. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0041-13. – Заголовок з екрана.

14. Про підвищення заробітної плати працівникам бібліотек: Постанова від 30 вересня 2009 р. № 1073 [Електронний ресурс] / Кабінет Міністрів України. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1073-2009-п. – Заголовок з екрана.

15. Суслова И.М. Менеджер библиотеки : требования к профессии и личности : учеб. пособие для вузов и колледжей культуры и искусств. – 2-е изд., дораб. и доп. / И.М. Суслова; МГУКИ. – М. : ИПО Профиздат, МГУКИ, 2001. – 144 с.

16. Добко Т. Довідково-бібліографічна діяльність наукових бібліотек Національної академії наук України : становлення та розвиток (XX ст. – перше десятиліття XX ст.) / Т. Добко. – К., 2013. – 376 с.

References

1. Hutsol H. Elektronni biblioteky: problemni pytannia vydavnytstv, bibliotek, oboviazkovoho prymirnyka, avtorskoho prava / H. Hutsol // Visn. Kn. palaty. – 2010. – № 10. – Pp. 48–49.

2. Pro avtorske pravo i sumizhni prava : Zakon Ukrainy [Acces mode]. – Rezhym dostupu : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3792-12.

3. Pro biblioteky i bibliotechnu spravu : Zakon Ukrainy vid 27.01.1995 r. № 32/95-VR [Access mode]. – Rezhym dostupu : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/32/95-vr.

4. Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro biblioteky i bibliotechnu spravu» : Zakon Ukrainy [Access mode]. – Rezhym dostupu : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1388-17/ed20090521.

5. Pro Natsionalnu prohramu informatyzatsii : Zakon Ukrainy [Access mode]. – Rezhym dostupu : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/74/98-vr.

6. Pro oboviazkovyi prymirnyk dokumentiv : Zakon Ukrainy [Access mode]. – Rezhym dostupu : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/595-14.

7. Pro okhoronu pratsi» (nova redaktsiia) : Zakon Ukrainy. – K. : Osnova, 2003. – 56 p.

8. Intehratsiia bibliotechnoi diialnosti do suchasnoho informatsiinoho seredovyshcha : novi terminy i tekhnolohii [Access mode]. – Rezhym dostupu : http://www.odb.te.ua/?menu=info&id=1913.

9. Kruhovykh Pp. Avtorske pravo v diialnosti suchasnoi biblioteky v umovakh Internet-seredovyshcha / Pp. Kruhovykh // Visn. Kn. palaty. – 2005. – № 7. – Pp. 31–32.

10. Malenkova Yu. O. Pravovi aspekty rehuliuvannia diialnosti biblioteky [Access mode] / Yu. O. Malenkova. – Rezhym dostupu : http://library1.stu.cn.ua/wp-content/documents/pravovi_aspecti.pdf.

11. Mizhnarodnyi knyhoobmin Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho 1918–2008 : Zapochatkuvannia. Stanovlennia. Rozvytok / N.I. Malolietova, R.L. Krasii ; red. kol. O.S. Onyshchenko ta in. ; nauk. red. N.V. Strishenets ; NAN Ukrainy, Natsionalna biblioteka Ukrainy im. V. I. Vernadskoho. – K. : NBUV, 2009. – 144 p.

12. Poliakov V. Zakonodavcha baza systemy oboviazkovoho prymirnyka dokumentiv Ukrainy: istoriia ta suchasnist / V. Poliakov, Vol. Ustinnikova // Visnyk knyzhkovoi palaty. – 2011. – № 2. – Pp. 6–9.

13. Pro zatverdzhennia Pravyl okhorony pratsi dlia pratsivnykiv bibliotek : nakaz vid 12.12.2012 r. № 1398 [Access mode] / Ministerstvo nadzvychainykh sytuatsii. – Rezhym dostupu : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0041-13.

14. Pro pidvyshchennia zarobitnoi platy pratsivnykam bibliotek: postanova vid 30 veresnia 2009 r. № 1073 [Access mode] / Kabinet Ministriv Ukrainy. – Rezhym dostupu : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1073-2009-p.

15. Suslova I.M. Menedzher biblioteki : trebovaniia k professii i lichnosti. Ucheb. posobie dlia vuzov i kolledzhei kul'tury i iskusstv. – 2-e izd., dorab. i dop. / MGUKI. – M. : IPO Profizdat, MGUKI, 2001. – 144 p.

16. Dobko T. Dovidkovo-bibliohrafichna diialnist naukovykh bibliotek Natsionalnoi Akademii nauk Ukrainy : stanovlennia ta rozvytok (XX st. – pershe desiatylittia XX st.) / T. Dobko. – K., 2013. – 376 p.

ІСТОРІЯ

УДК 323.1

М.В. Лазарович

«Кара на смерть мусить упасти на голову погромників і провокаторів!»

ДО ПИТАННЯ ПРО ДОКУМЕНТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БОРОТЬБИ ВЛАДИ ДРУГОЇ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ ПРОТИ ЄВРЕЙСЬКИХ ПОГРОМІВ

Досліджено основні нормативні документи влади Другої УНР щодо забезпечення права громадян на життя. Проаналізовано ефективність таких засобів боротьби проти погромів. Зроблено висновок, що через пануючу анархію вжиті заходи нерідко залишалися декларативними.

Ключові слова: *Друга УНР, єврейська національна меншина, анархія, погроми, жертви, нормативні акти, допомога.*

М.В. Лазарович

К ВОПРОСУ О ДОКУМЕНТНОМ ОБЕСПЕЧЕНИИ БОРЬБЫ ВЛАСТИ ВТОРОЙ УКРАИНСКОЙ НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКИ ПРОТИВ ЕВРЕЙСКИХ ПОГРОМОВ

Исследованы основные нормативные документы власти Второй УНР по обеспечению права граждан на жизнь. Проанализирована эффективность таких средств борьбы против погромов. Подытожено, что через господствующую анархию принятые меры нередко оставались декларативными.

Ключевые слова: *Вторая УНР, еврейское национальное меньшинство, анархия, погромы, жертвы, нормативные акты, помощь.*

M.V. Lazarovych

ENSURING OF DOCUMENTS OF STRUGGLE OF THE SECOND UNR AGAINST THE JEWISH POGROMS

Normative documents of authority Second UNR on maintenance of the right of citizens for a life are investigated. Efficiency of such means of struggle against pogroms are analysed. It is summed up, that through dominating anarchy taken measures quite often remained declarative.

Keywords: *the Second UNR, the Jewish national minority, anarchy, pogroms, victims, statutory acts, the help.*

Головною проблемою революційних подій 1917–1921 рр. на території України було порушення права людини на життя. Його найганебнішим різновидом стали антиєврейські погроми, зумовлені переважно спадком імперської доби та всеохопною анархією, спричиненою агресією радянської Росії проти Української Народної Республіки (УНР). Найчастіше вони відбувалися в першій половині 1919 р., коли територія, на яку номінально поширювалася влада Директорії УНР, нею фактично не контролювалася. Погроми здійснювали як розрізнені повстанські формування, так і окремі частини добровольчої, червоної, української та польської армій. Нерідко антисемітські акти насильства набували масового характеру.

© *Лазарович М.В.*

Важливим завданням даного контексту є дослідження документного забезпечення боротьби Другої УНР проти єврейських погромів. Означена проблема ще не повною мірою знайшла своє відображення у вітчизняній і зарубіжній історіографії, відтак стане об'єктом даної статті.

Серед сучасних досліджень обраної тематики слід відзначити праці таких науковців, як: Д. Веденєєв [2], Т. Гунчак [5], М. Лазарович [18], В. Лозовий [19], В. Сергійчук [27], В. Солдатенко [29] та ін. Головним джерелом дослідження стали матеріали ЦДАВО України, ЦДАГО України, опубліковані документи.

Українська влада, ставлення якої до єврейських погромів було абсолютно негативним, намагалася боротися проти цього зла всіма доступними засобами. Передусім, – це нормотворче забезпечення проблеми (закони, постанови, накази, відозви, звернення та ін.), до якого вдавалися Директорія, Рада Народних Міністрів (РНМ), Головний отаман військ УНР С. Петлюра, щоб допомогти єврейству.

Ще 16 листопада 1918 р., тобто в перший день антигетьманського повстання, С. Петлюра звернувся з відозвою до населення України, в якій закликав «...не допускати чорносотенців, злодіїв та погромників до погромів та вибухів проти євреїв, бо євреї допомагають українцям в Галичині, і у нас на Україні повинні йти разом з нами» [29, 10].

Через місяць, 15 грудня, Головний отаман видав наказ волосним, повітовим та губернським управам Поділля, Волині, Київщини, Холмщини і по залізниці – до Голоб, Бірзули, Умані і Житомира щодо негайного та рішучого припинення мародерства й грабежів. Про вироки військових судів стосовно можливих інцидентів мало бути оповіщено населення, «…щоб знало воно, що військо Директорії Нар[одної] Республики стоїть на сторожі ладу і порядку та інтересів народніх» [21, 98].

10 січня 1919 р., як тільки стало відомо про те, що в деяких місцях України, зокрема в Бердичеві, окремими групами козаків учинено насилля над євреями, голова Директорії В. Винниченко і голова уряду В. Чехівський негайно зустрілися з делегацією представників соціалістичних партій, у т. ч. єврейських, та міського самоврядування Бердичева. Очільники держави запевнили делегатів, що вживуть найрішучіших заходів для покарання винних, незалежно від займаних посад. Було також заявлено про підготовку офіційного повідомлення з різким засудженням погромів та організацію відповідної комісії, куди ввійдуть представники уряду, громадськості, політичних партій [36, арк. 2; 7, 181].

Наступного дня Директорія опублікувала Звернення до народу. Згідно з документом, антиєврейські дії були викликані агентами-провокаторами, які «мали на меті скомпрометувати Армію України, викликати ненависть місцевого населення до козаків і створити в країні безладдя та анархію, щоб полегшити повернення до влади великих власників та буржуазії». Очільники УНР також погрожували «найсуворішим покаранням» усім, «хто насміліться якими б то не було засобами безчестити Армію трудівників-революціонерів України», та закликали «…все єврейське населення боротися проти деяких представників їх віри, схильність яких до анархії та комунізму проявляється у ворожих до українського народу та його Уряду діях» [12, 70–71]. Для того, щоб Звернення стало «відомим всім козакам» [28, 353], його, відповідно до наказу Головного отамана С. Петлюри, 14 січня телеграфно розіслали командирам військових підрозділів.

18 січня 1919 р. голова РНМ В. Чехівський на урядовому засіданні оприлюднив Меморандум Єврейського національного секретаріату (ЄНС) України про насильства над людністю. В результаті обговорення РНМ ухвалила створити відповідну комісію з представників міністерств військових, внутрішніх та єврейських справ, а також ЄНС та інших громадських організацій. Міністрам військових та внутрішніх справ було доручено вжити проти погромів негайних заходів [7, 196].

Через день, 20 січня, РНМ затвердила проекти наказів військового міністра, спрямовані проти погромів: «1). Про постанову Ради Міністрів УНР, [якою] при військовому міністерстві утворюється перманентна комісія по охороні ладу на Вкраїні, ця комісія складається з представників од міністерств: військового, внутрішніх справ, юстиції, єврейських

справ і від Осадного корпусу,* по одному з представників соціалістичних партій, Селянської спілки та Єврейського національного секретаріату.

2) Оголошую до загального відома, що начальники військових частин не мають права без ордера військового міністра накладати на населення ніяких контрибуцій. Накладання контрибуцій начальниками військових частин, яке йде іншим порядком, треба вважати бандитизмом. Порушення сього наказу буде каратися військово-польовим судом нарівні з грабіжництвом» [7, 199–200].

Переконуючи суспільство не псувати будівництво незалежної держави «дикунською жадобою крови, чужого майна, сліз своїх сусідів», Директорія УНР у своєму лютневому зверненні до населення зазначала: «Із-за того, що знаходяться окремі особи спекулянтів, або групи із жидів, які стоять на ґрунті большовицькому, не можна всіх жидів як націю обвинувачувати». Бачила вона і вихід зі складної ситуації: «Не самосуд, а суд правий, розслід над винним; не погроми, а організована ідейна боротьба поможуть нам у наших змаганнях до кращого вільного життя» [34, 250–251].

Тим часом обставини все частіше змушували владу реагувати на конкретні випадки безчинств. Надзвичайно оперативно це робив С. Петлюра. Скажімо, коли Міністерство єврейських справ повідомило йому про погром на станції Яреськи, то він у той же день, 28 січня 1919 р., відправив телеграму до отамана Сушка в Миргород: «Наказую розслідувати справу і мені донести, а також вжити міри, щоб подібні ексцеси надалі не мали місця і карно переслідувались» [37, арк. 10]. 28 лютого того самого року Директорія затвердила ухвалений Радою Народних Міністрів Закон про відновлення гарантій недоторканності особи на території УНР [7, 71, 275].

Враховуючи, що безпосередню участь у погромах здебільшого брали військові дезертири, а підштовхували до таких дій різноманітні провокатори, Головна команда військ УНР 31 березня 1919 р. видала Наказ про боротьбу з дезертирами і провокаторами [22, 511–512], який підписали Головний отаман С. Петлюра та начальник штабу Армії УНР А. Мельник.

9 квітня 1919 р. Директорія ратифікувала Постанову про створення спеціальної комісії щодо розслідування погромів 15–16 лютого у Проскурові та 17 лютого у Фельштині Проскурівського пов. [38, арк. 1]. Ініціатора погромів отамана І. Семосенка було ув'язнено і згодом розстріляно.

Наступного дня С. Петлюра застеріг українських вояків, щоб вони не чинили погромницьких акцій проти євреїв. 13 квітня антипогромний наказ [17, 153] видав полковник А. Мельник.

Енергійно засуджувала погроми, особливо ті, що були «спрямовані проти єврейського населення», Рада Міністрів УНР на чолі з новопризначеним головою Б. Мартосом. У Декларації від 12 квітня 1919 р. вона заявила, що, «…обстоюючи порядок, спокій і законність, як необхідну умову вільного життя всіх громадян УНР, …всіма силами буде боротися зі всяким порушенням спокою і ладу і винних у цьому розбійників, хуліганів, погромників і інших злочинців безпощадно каратиме судом народної совісті. Зокрема, уряд не допустить до погромів над єврейським населенням України і рішуче буде боротися з цим ганебним і протидемократичним явищем, яке принижує український народ в очах культурних націй усього світу» [6, 519]. У документі також було висловлено сподівання, що український народ допоможе урядові в його боротьбі з бандитизмом.

Про те, що згадане урядове Звернення не було черговою декларацією, засвідчили подальші дії. Вже 14 квітня у відповідь на внесення міністра єврейських справ «про міри необхідні для паралізування погромної агітації» уряд ухвалив низку заходів: «а) звернутися до п. Головного отамана з проханням видати наказ про саму строгу через відповідних начальників цензуру всіх відомств; б) доручити міністру юстиції та військовому [міністру] негайно призначити в справі погромної агітації слідства для притягнення винних у виданні,

*Осадний корпус Січових стрільців під командуванням полковника Є. Коновальця був одним із найбоєздатніших підрозділів Армії УНР.

надрукуванні та розповсюдженні погромних відозв до самої суворої відповідальності; в) заснувати при Міністерстві внутрішніх справ штат організаторів-інформаторів; г) надати міністру єврейських справ право брати участь в тих засіданнях кабінету, які будуть призначатися для розгляду справ, внесених міністром єврейських справ» [35, арк. 135–135 зв.].

Через три дні, 17 квітня, Б. Мартос листовно звернувся до міністра юстиції з вимогою зробити все для того, щоб погромні злочини були негайно розслідувані, а винуваті притягнуті до відповідальності. «Погромну хвилю можна спинити лише шляхом наложення суворої кари, як на фізичних учасників погрому, так і на тих елементів, які тим чи іншим шляхом сприяють зросту погромної пошести» [38, арк. 2], – писав занепокоєний розширенням лиха голова уряду.

Не минуло й тижня, як РНМ, дізнавшись про можливу небезпеку єврейському населенню в Острозі, 24 квітня ухвалив постанову, якою просив Головного й наказного отаманів вжити найрішучіших заходів, щоб попередити ймовірне насильство [35, арк. 144–144 зв.]. Можна припустити, що відповідні запобіжні заходи військовою владою були вжиті, оскільки відомостей про погромні події в Острозі немає.

Важливими були засідання уряду й від 24 квітня, 8 та 14 травня 1919 р., коли він обговорив, схвалив і передав Директорії УНР на затвердження законопроект про утворення Особливої слідчої комісії з питань розслідування протиєврейських погромів [35, арк. 144 зв., 153, 155 зв.]. Його як Закон було затверджено 27 травня 1919 р. [10, 527–529]. Головним завданням Комісії, до якої, крім голови, котрого призначала Директорія, входили представники міністерств юстиції, військового, праці, внутрішніх справ та єврейських справ, було «всестороннє розслідування протиєврейських погромів на території України і злочинної агітації проти єврейського населення, виявлення винних і притягнення їх до карної відповідальності» у спеціально створюваних надзвичайних військових судах. Її повноваження були дуже широкими, в т. ч. щодо порушення кримінальних справ проти підозрюваних урядових осіб усіх рангів та тимчасове усунення їх із займаних посад. Рішення Комісії оскарженню не підлягали.

Ще однією інституцією, покликаною забезпечити спокій мешканців сіл і містечок, стала місцева самооборона. Наказ про її організацію, ініційований Головним отаманом, 11 червня 1919 р. видала Рада Народних Міністрів. Згідно з документом, кожне село чи містечко мало організувати охорону, до якої входило все місцеве чоловіче населення. Її завдання полягало в забезпеченні захисту населених пунктів і доріг від «темних елементів та злочинців», які грабували і тероризували населення, проводили злочинну агітацію. Сили самооборони мали право заарештовувати всіх підозрілих осіб, що вешталися по селах, містечках і дорогах, та «нещадно розправлятися» зі затриманими на місці злочину [25, 535–536]. Така тональність була викликана контрнаступом Армії УНР, у результаті якого протибільшовицький фронт було відсунуто до лінії Старокостянтинів–Проскурів–Кам'янець-Подільський [15, 100–101]. У багатьох місцевостях виникло безладдя, чим намагалися скористатися різноманітні авантюристи.

Тими само обставинами був зумовлений категоричний тон телеграми С. Петлюри від 8 червня 1919 р. Дізнавшись із часопису «Український козак» про те, що у Волочиську після вступу українського війська козаками було заарештовано невідомого робітника, котрий підбивав їх до єврейського погрому, Головний отаман звернувся до коменданта тилу з вимогою негайно розстрілювати провокаторів, що підбурюють козаків до єврейських погромів, і повідомляти про це населення [30, 103–104]. Копії телеграми були також розіслані прем'єр-міністрові, міністрам внутрішніх та єврейських справ, наказному отаманові.

Прагнення української влади покінчити з погромами та забезпечити права національних меншин на території УНР відзначав міністр єврейських справ П. Красний. У Заклику до єврейського населення підтримати визвольну боротьбу українського народу від 12 червня 1919 р. він перераховував основні заходи уряду й Головного отамана, спрямовані на врегулювання ситуації в державі, та «…прикликав єврейське населення активно помага-

ти українському народові в його боротьбі за існування Української Народної Республіки і віднести[ся] з повним довір'ям до народного правительства» [8, 538].

Тим часом рішучий настрій панував на засіданні Ради Народних Міністрів 14 червня 1919 р., коли вона обговорювала недавні погроми у Кам'янці-Подільському та Проскурові, а також злочинну антиєврейську агітацію. В урядовій Постанові з цього приводу було передбачено: 1) звернутися до Головного і наказного отаманів щодо вжиття ними найрішучіших заходів для цілковитої ліквідації антиєврейських погромів та притягнення винних до суворої відповідальності згідно з законами воєнного часу; 2) доручити міністрам військових та внутрішніх справ вжити необхідних заходів для відновлення нормальної життєдіяльності, забезпечення та спокою населення; 3) доручити міністрові преси й інформації стежити, щоби в пресі та відозвах не велося злочинної антиєврейської агітації, та притягати винних до відповідальності; 4) доручити військовому міністрові з'ясувати справу з незаконними арештами, звільнити невинних і вжити заходів до припинення самочинних арештів; 5) звернутися до наказного отамана зобов'язати комендантів активізувати боротьбу проти розповсюдження антиєврейської погромної літератури; 6) доручити міністрові шляхів вжити заходів для припинення розповсюдження на залізниці погромної літератури і забезпечення безпеки пасажирів; 7) розслідувати справу щодо друкування погромної антиєврейської літератури; 8) звернутися від імені уряду до населення та армії з поясненням негативних наслідків для справи визволення УНР єврейських погромів, і закликати їх допомогти урядові покласти край цим злочинам [26, 539]. Означена Постанова підлягала негайному опублікуванню.

У подібному ключі відбувалося засідання Ради Народних Міністрів і 16 червня 1919 р. Заслухавши доповідь міністра єврейських справ про погроми єврейського населення в деяких місцях Поділля, уряд постановив: 1) просити міністра внутрішніх справ прискорити доручену йому організацію жандармерії з обов'язковим включенням до її складу кінної частини; 2) звернути увагу комендатури тилу на необхідність активізації боротьби з мародерством, грабіжництвом та іншими злочинами; 3) повідомити державного інспектора Дієвої армії про необхідність рішучих заходів його відомства для припинення погромних настроїв у війську; 4) доручити міністрові юстиції переглянути закони щодо покарання за погромну агітацію та організацію погромів і якнайшвидше внести проект необхідних змін на розгляд РНМ; 5) доручити міністрові преси й інформації за погодженням із міністрами внутрішніх справ, юстиції та військових справ розробити план боротьби з погромною агітацією і негайно розпочати його реалізацію; 6) просити міністра юстиції притягти до відповідальності редактора г. «Козак», в якій продовжували з'являтися статті, співчуваючі погромним настроям; 7) ухвалена постанова мала бути негайно опублікована в пресі [35, 178]. Її заходи засвідчили системний підхід уряду в боротьбі проти єврейських погромів.

Заслуговує на увагу також телеграма Головного отамана С. Петлюри від 4 липня 1919 р., в якій очільник УНР доводив до відома голови Ради Народних Міністрів, головнокомандувача армії, міністрів військових та єврейських справ, що він та всі командири української армії енергійно борються з погромами і переслідуваннями єврейського населення. Головний отаман із теплотою та зворушливістю згадав про тих євреїв, котрі були прихильниками української незалежності і через це загинули від рук більшовиків, про турботу, з якою євреї, в т. ч. діти, доглядали за хворими й пораненими українцями у шпиталях. С. Петлюра з радістю відмічав випадки, коли українські вояки охороняли єврейські крамниці й склади від пограбувань; висловлював сподівання, що в майбутньому такі приклади примножаться для добра країни та її спокою. Серед причин єврейських погромів він називав погромницьку пропаганду більшовицьких агітаторів та закликав до боротьби з ними [16, 76–77].

Зміст телеграми також було викладено в спеціальному Бюлетені Міністерства інформації УНР [1, 116–117]. Таким чином Головний отаман прагнув донести антипогромну позицію стосовно євреїв до якнайбільшої кількості населення.

Чинником, спрямованим на підвищення військової дисципліни і проти різного роду бешкетів, був Закон про карну відповідальність за продаж або відпуск спиртних напоїв військовим від 31 липня 1919 р. [9, 547]. Санкція за його порушення передбачала ув'язнення від 6 місяців до 1,5 року та грошовий штраф у розмірі від 2 до 6 тис. грн.

Актуальною в контексті боротьби з погромною стихією була й невелика брошура кишенькового формату Т. Глушківського «Стережіться провокацій! (Чому і хто нас підбиває на погроми?)». Її в липні 1919 р. видало в Кам'янці-Подільському Міністерство преси й інформації УНР, щоб у доступній формі донести до якнайширших кіл суспільства інформацію про шкоду, якої завдавали антисемітські акції не лише єврейству, а й усьому українському суспільству. Аналізуючи з класових позицій причини погромів в Україні, автор дійшов висновку, що вони були спеціальною технологією, яку вороги використовували для роз'єднання українства. «Всі свідомі селяне й робітники мусять роз'яснювати темним, – ішлося в брошурі, – що погроми – то є могила волі робочого люду, права на вільний труд та землю, бо з тих погромів хочуть зробити початок розбрату між повстанцями, селянами й робітниками, щоб знову загнуздати їх у неволю» [4, 8].

У подібному ракурсі було викладено й наказ головного державного інспектора В. Кедровського державним інспекторам від 2 серпня 1919 р. З одного боку, в ньому йшлося про необхідність пояснити козакам шкідливість для успіху національної боротьби й спокою в державі таких гидких і жорстоких вчинків проти мирного населення, як пограбування та погроми. З другого – очільник військової інспектури вимагав: «Не спиняючись перед ніякими засобами, наказую повести найрішучішу боротьбу проти ворожого, провокуючого військо елементу й у разі порушення спокою в частині та допущення грабунків, або погромів, відповідальність буде покладена не тільки на начальників частин, а в однаковій мірі й на державних інспекторів» [14, 165–166]. Враховуючи загалом позитивну оцінку діяльності військової інспектури, її представники згаданий наказ виконували ретельно.

7 серпня 1919 р. було розповсюджене Урядове звернення до громадян та робітників-євреїв України, підписане головою Ради Міністрів В. Мартосом та міністром єврейських справ П. Красним. У документі йшлося про важке становище УНР, зумовлене її жорстокою боротьбою проти російських більшовиків, які намагалися «…збудити в народних масах найбільш ниці інстинкти та найгірші пристрасті». Із жалем було констатовано, що більшовицька тактика вже «…принесла свої плоди в Україні, де пронеслися, як ураган, погроми». Характеризуючи вжиті для поборення зла спільні заходи Ради Міністрів і Головного отамана С. Петлюри (створення спеціальної комісії для розслідування погромів, запровадження в армії державних інспекторів, у т. ч. євреїв за походженням, із поширеними повноваженнями, значну кількість смертних вироків стосовно підбурювачів тощо), урядовці висловили готовність допомогти постраждалим і закликали спільними силами «боротися з погромами, які є розрухою для Республіки та загрозою її існування». Окремо було наголошено на «активній допомозі, яку єврейське населення надало Українській Республіці в її боротьбі за незалежність», спільності долі українського й єврейського народів та запевнено, що «уряд базується на законі про національну і персональну свободу (автономію) і готовий захищати її всіма засобами, які є в його розпорядженні до повної її реалізації» [33, 78–80].

Раду Народних Міністрів тривожили і провокації, що нагніталися навколо триваючих погромів в Україні. Тому 18 серпня 1919 р. вона видала указ, в якому звинуватила «спільного ворога єврейського та українського народів» у намаганні породити безлад та анархію, організації погромів, спробі дискредитації української влади завдяки фальшивій інформації, відкритим листам, адресованим найбільш впливовим представникам Європи, тощо та заявила, що «бере на себе зобов'язання терміново покласти край подібним провокаціям, погромам та іншим ексцесам». Для цього було ухвалено низку заходів, основними з яких були такі:

1. Запропонувати Головному отаманові видати наказ командувачам військ, який зафіксував би їхню відповідальність за всі

факти байдужості до погромів; зловмисники мали бути негайно заарештовані, передані до військового суду як зрадники Батьківщини та нещадно покарані, в т. ч. на смерть.

2. Від імені уряду та Головного отамана наказати всім повстанцям, які знаходилися на окупованій ворогом території, щоб вони активно боролися проти антисемітської агітації, придушували погроми та строго карали винних.

3. Негайно створити спеціальну урядову комісію з найширшими повноваженнями для розслідування погромів та боротьби з ними. Ця Комісія, до якої мали ввійти представники Головного отамана, державного інспектора, міністрів юстиції, внутрішніх та єврейських справ, повинна була відправитися на фронт та в населені пункти, звільнені Армією УНР. Для ефективнішого розслідування Головний отаман міг передати Комісії «всю повноту влади та всі необхідні права».

4. Міністр преси та інформації мав розгорнути ефективну пропаганду проти погромів, інформуючи пресу та суспільство про справжній стан речей та спростовуючи наклепи, що компрометували уряд УНР. Завдання міністра юстиції полягало в тому, щоб забезпечити передання всіх учасників погромів до військового суду [32, 81–83]. Ухвалений документ мав бути опублікований.

Уже через тиждень, 26 серпня, на указ Ради Народних Міністрів відгукнулася Головна команда військ УНР. У наказі, підписаному Головним отаманом С. Петлюрою і начальником штабу М. Юнаковим, насамперед було звернуто увагу на те, що єврейське населення, як і весь народ, зазнало горя від більшовицького нашестя, а провідні єврейські партії «…рішуче стали на бік української самостійної державності й руч-об-руч з нами працюють на користь її». Армія, яка «…несе всім націям України братерство, рівність і волю.., – йшлося в документі, – не може спричинитися до тяжкої недолі євреїв! Хто ж допускається такого тяжкого злочину, той є зрадник і ворог нашого краю…» [23, 564]. Впливаючи на емоції вояків, у т. ч. закликом не принижувати честі України вчинками, що заслуговують на осуд, військові очільники апелювали і до їхнього розуму, наголошуючи на тому, що «численні зовнішні й внутрішні вороги вже використовують погромні події», та що «тепер на міжнародному суді розв'язується справа: бути чи не бути нашому державному незалежному життю». У завершальній частині наказу містилася вимога чинити спротив усім спробам організувати погроми, а всіх тих, хто підбурюватиме до них, «викидати геть з нашого війська й віддавати під суд як зрадників Вітчизни» [23, 565].

Наступного дня, тобто 27 серпня, Головний отаман поширив Відозву до українського війська із закликом запобігати погромам. Хоча в ньому превалювали емоційні аспекти, наголос було зроблено на каральних санкціях. Стосовно першого, С. Петлюра вчергове акцентував увагу вояків на допомозі євреїв українським визвольним змаганням, їхній лояльності до УНР. Серед іншого, він згадував про єврейську поміч пораненим воякам у шпиталях, відбудову євреями зруйнованого більшовиками мосту в Старокостянтинові, їхні дари Армії УНР продуктами й одягом тощо. Водночас Головний отаман наголошував: «Уникайте провокацій, а з провокаторами, хто сам чинить погроми, та підбиває слабіших від нас, будьте безпощадними.

Кара на смерть мусить упасти на голову погромників і провокаторів.

Більше карності і дисципліно-карності я вимагаю від вас в цьому відношенні, щоб ні один волос не упав з голови невинного…

Винуваті перед українським народом і республікою, неоглядно на їх належність до тої чи іншої національності, понесуть саму тяжку кару по законах, які мають чинність на території Української Народної Республіки, а невинуватим ви мусите нести визволення з-під ненависного ярма большевицького» [3, 568].

Прагненням узяти під контроль «діяльність військових і цивільних державних установ та Дієвої армії, а також для виявлення і розгляду карних вчинків великої державної ваги» [35, арк. 266] було продиктовано ухвалення Закону про утворення Верховної ревізійної комісії [35, арк. 266–267 зв.], затвердженого Директорією УНР 31 жовтня 1919 р. До складу новоутвореної інституції входили голова, його заступник та п'ять членів, які представляли Головного отамана, головного державного інспектора, міністра юстиції, міністра внутрішніх справ та державного контролера.

При вирішенні питань, які «…безпосередньо дотикаються Міністерства єврейських справ, в Комісії бере участь на правах її члена представник цього Міністерства» [35, арк. 266]. Високий рівень повноважності Верховної ревізійної комісії підтверджували її постанови, які були остаточними і оскарженню не підлягали.

Нормативним актом, покликаним створити умови для «забезпечення спокою і ладу на терені УНР», стала Тимчасова постанова про утворення та формування військової жандармерії, ухвалена урядом 14 березня 1920 р. Завдання нової структури, яка офіційно називалася Корпусом військових жандармів, полягало насамперед у тому, щоб підтримувати громадський порядок, запобігати злочинним діям, викривати зловмисників, сприяти політиці влади, перевіряти легітимність перебування прибулих і підозрілих людей на визначеній території, контролювати відповідність змісту друкованої продукції інтересам держави тощо [31, 607]. Впливовість жандармерії засвідчував той факт, що її куратором був військовий міністр.

Надзвичайно змістовним був наказ командування Армії УНР про боротьбу з протиєврейською погромною агітацією від 7 липня 1920 р., який підписали головний отаман С. Петлюра та військовий міністр В. Сальський. Він був викликаний інформацією про те, що в деяких місцевостях та військових частинах були спроби антисемітської пропаганди. Наголошуючи, що таким чином вороги України прагнуть звести нанівець усі зусилля народу створити власну державу, автори документа визначили основні цілі погромників. По-перше, підбурюючи до єврейських погромів, їхні ініціатори сіяли розбрат серед населення, дискредитували українців в очах єврейського населення, штовхали його до ворогів української державності. «Правда, й між євреями є комуністи, – йшлося в документі, – так само, як вони є і між нашими, але це не значить, що всі євреї комуністи, це не значить, що за дійсних злочинців проти нашого народу мусять відповідати безневинні». Друга мета антиєврейської погромної агітації – скомпрометувати ідею української державності серед інших країн, зменшити кількість її прихильників і тим самим позбавити Україну міжнародної допомоги. По-третє, погроми й насилля дискредитували українську армію як головний чинник здобуття державної незалежності.

На підставі означених аргументів Головний отаман наказував: 1) усіх провокаторів єврейських чи будь-яких інших погромів заарештовувати на місці і, ким би вони не були, віддавати до суду; 2) грабіжників, погромників, схоплених на місці злочину, негайно карати відповідно до законів воєнного часу; 3) начальників усіх ступенів притягати до суворої відповідальності за погромні вчинки їхніх підлеглих нарівні зі справжніми винуватцями [24, 653–654].

Не зменшував С. Петлюра своїх зусиль у боротьбі зі злочинністю і надалі. 20 вересня 1920 р. він звернувся до війська з закликом підтримувати порядок та переслідувати мародерів [39, 64]. 11 жовтня 1920 р. видав наказ про те, щоб Армія УНР негайно передавала Надзвичайному військовому судові всіх грабіжників. Командири підрозділів, винні в укриванні злочинців, також мали бути віддані під суд. Прокурорам вищих військових судів велено стежити за точним виконанням цього наказу [20, 290].

Йшлося про відповідну поведінку вояків Армії УНР і в т. зв. «Заповідях українському козакові» Головного отамана С. Петлюри, опублікованих 1920 р. в 6-му числі тижневика українського козацтва «Син України» [11, 8]. Наприклад, у 8-ій заповіді містився заклик до вояків не терпіти у своєму середовищі ґвалтівників, грабіжників і злодіїв, бо «паршива вівця всю отару псує», а в 9-ій – про необхідність прихильного ставлення до населення в місцях дислокації війська, зокрема не грабувати, не ґвалтувати і самочинно не реквізувати чуже майно.

Навіть перебуваючи у вигнанні, Голова Директорії та Головний отаман військ УНР вболівав за українських євреїв, котрі опинилися під більшовицькою владою [27, 87]. У своєму Зверненні до населення України із закликом не допускати єврейських погромів від 18 березня 1921 р. він, зокрема, зазначав: «Єврейське населення – дрібні торговці, ремісники та робітники – що, як і всі трудящі, заробляє кусок хліба своєю працею, також

скривджене і пограбоване більшовицькими порядками. Крам з крамниць торговців, верстати у ремісників відбирається для комуни. Хиба ж це не розорення для єврейського населення? Хиба ж, загибаючи з голоду, пограбоване єврейське населення може радіти грабіжникам – більшовикам? Ні. Єврейське населення так, як і ви, селяне, жде, не діждеться визволення від комуністів-грабіжників».

Відповідав С. Петлюра й на ті закиди, що нерідко ставали приводом для єврейських погромів: «Коли ви зустрінете серед комуністів євреїв, пам'ятайте, що вони для свого народу такі ж запроданці – каїни, що забули віру і закони батьків своїх, як і ті з наших зрадників, що пристали до комуністів; і несправедливо було б складати вину за них на весь єврейський нарід, як неможливо складати вину за наших зрадників – комуністів на весь український нарід. Я знаю, що таких запроданців відцуралася чесна єврейська громада і яко зрадників свого народу плямувала їх».

Завершуючи своє Звернення, очільник Директорії УНР наголошував: «…брати-селяне, і коли б серед вас завелась яка паршива вівця, що плямує усіх вас ганебними бандитськими звичками, мусите викинути її з ваших рядів негайно» [13, 125–128].

Отже, очільники Другої УНР у міру своїх сил і можливостей провадили активну боротьбу проти антиєврейських погромів. Вона мала різні форми, серед яких важливе місце займало й нормативно-документне забезпечення проблеми. Ефективність цієї боротьби була значною мірою детермінована важкими умовами воєнного часу, тому заходи Директорії, Уряду й Головного отамана військ УНР, яких вони вживали для допомоги єврейському населенню, нерідко залишалися декларативними через неможливість їхньої реалізації. Водночас, значна кількість нормативних документів, виданих органами української влади, як й інші заходи, були, як правило, своєчасними, нерідко мали системний характер, відповідали гостроті моменту і сприяли порятунку багатьох тисяч цивільного населення від смерті та знущань.

Використані джерела

1. Бюлетень Міністерства інформації УНР про телеграму С. Петлюри щодо рішучої боротьби з більшовицькими провокаторами єврейських погромів. Липень 1919 року [Текст] // Сергійчук В. Симон Петлюра і єврейство / В. Сергійчук. – [вид. 2-ге, допов.]. – К. : ПП Сергійчук М. І., 2006. – С. 116–117.

2. Веденєєв Д. Вбити й зганьбити. Загибель Симона Петлюри. Обставини та загадки [Електронний ресурс] / Д. Веденєєв. – Режим доступу : our-clio.blogspot.com/2011/.../blog-post_12.html. – Заголовок з екрана.

3. Відозва Головного отамана С. Петлюри до українських військ, спрямована проти погромних дій. 27 серпня 1919 р. [Текст] / упоряд. : В. Верстюк та ін. // Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1918 – листопад 1920 рр. Документи і матеріали : у 2 т., 3 ч. Т. 2 – К. : Вид-во ім. О. Теліги, 2006. – С. 566–568.

4. Глушківський Т. Стережіться провокацій! (Хто і чому нас підбиває на погроми?) [Текст] / Т. Глушківський. – Кам'янець на Поділлю : Вид. Міністерства преси й інформ. У. Н. Р., 1919. – 8 с.

5. Гунчак Т. Симон Петлюра та євреї [Текст] / Т. Гунчак. – К. : Либідь, 1993. – 48 с.

6. Декларація уряду УНР. 12. 04. 1919 р. [Текст] / упоряд. : В. Верстюк та ін. // Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1918 – листопад 1920 рр. Документи і матеріали : у 2 т., 3 ч. Т. 2 – К. : Вид-во ім. О. Теліги, 2006. – С. 517–520.

7. Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1918 – листопад 1920 рр. Документи і матеріали [Текст] : у 2 т., 3 ч. Т. 1 / упоряд. : В. Верстюк (керівн.) та ін. – К. : Вид-во ім. О. Теліги, 2006. – 687 с.

8. Заклик міністра єврейських справ до підтримки визвольної боротьби українського народу. 12. 06. 1919 р. [Текст] / упоряд. : В. Верстюк та ін. // Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1918 – листопад 1920 рр. Документи і матеріали : у 2 т., 3 ч. Т. 2. – К. : Вид-во ім. О. Теліги, 2006. – С. 538.

9. Закон про карну відповідальність за продаж або відпуск спиртових напитків військовим. 31. 07. 1919 р. [Текст] // Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Ли-

стопад 1918 – листопад 1920 рр. Документи і матеріали : у 2-х т., 3-х ч. Т. 2 / упоряд. : В. Верстюк та ін. – К. : Вид-во ім. О. Теліги, 2006. – С. 547.

10. Закон про утворення Особливої слідчої комісії для розслідування протиєврейських погромних подій. 27. 05. 1919 р. [Текст] / упоряд. : В. Верстюк та ін. // Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1918 – листопад 1920 рр. Документи і матеріали : у 2 т., 3 ч. Т. 2. – К. : Вид-во ім. О. Теліги, 2006. – С. 527–529.

11. «Заповіді українському козакові» Головного отамана С. Петлюри [Текст] // Син України. – 1920. – Ч. VI. – С. 8.

12. Звернення Директорії УНР до українського народу. 11. 01. 1919 р. [Текст] / О. Шульгин // Україна і червоний жах: Погроми в Україні. – К. : Вид-во ім. О. Теліги, 2001. – С. 70–71.

13. Звернення С. Петлюри до населення України із закликом не допускати єврейських погромів. 18 березня 1921 року [Текст] // Сергійчук В. Симон Петлюра і єврейство / В. Сергійчук. – [вид. 2-ге, допов.]. – К. : ПП Сергійчук М. І., 2006. – С. 125–128.

14. Іванис В. Симон Петлюра – Президент України. 1879–1926 [Текст] / В. Іванис. – Торонто, 1952. – 270 с.

15. Капустянський М. Похід українських армій на Київ–Одесу в 1919 році [Текст] / М. Капустянський // Україна. 1919 рік: М. Капустянський «Похід Українських армій на Київ–Одесу в 1919 році». Є. Маланюк «Уривки зі спогадів». Документи та матеріали. – К. : Темпора, 2004. – С. 19–286.

16. Комюніке Головного Отамана Петлюри. 4 липня 1919 р. [Текст] // Шульгин О. Україна і червоний жах: Погроми в Україні / О. Шульгин. – К. : Вид-во ім. О. Теліги, 2001. – С. 76–77.

17. Кульчицький Ю. Симон Петлюра і погроми [Текст] / Ю. Кульчицький // Симон Петлюра : статті, замітки, матеріяли / за ред. В. Косика. – Мюнхен–Париж : Укр. вільний ун-т, 1980. – С. 137–159.

18. Лазарович М. В. Етнополітика української влади доби національно-визвольних змагань 1917–1921 років: компаративний аналіз [Текст] : моногр. / М. В. Лазарович. – Тернопіль : ТНЕУ, 2013. – 760 с.

19. Лозовий В. Національна політика Директорії УНР [Текст] / В. Лозовий // Центральна Рада і український державотворчий процес : матеріали наук. конф., 20 берез. 1997 р.: У 2-х ч. – К., 1997. – Ч. 1. – С. 106–115.

20. Марголинъ А. Украина и политика Антанты (Записки еврея и гражданина) [Текст] / А. Марголинъ. – Берлинъ : С. Эфронъ, 1922. – 397 с.

21. Наказ Головного Отамана українських республіканських військ Симона Петлюри волосним, повітовим та губернським управам щодо негайного і рішучого припинення мародерства і грабежів. 15 грудня 1918 року [Текст] // Сергійчук В. Симон Петлюра і єврейство / В. Сергійчук. – [вид. 2-е, допов.]. – К. : ПП Сергійчук М. І., 2006. – С. 98.

22. Наказ Головної команди військ УНР про боротьбу з дезертирами і провокаторами. 31. 03. 1919 р. [Текст] / упоряд. : В. Верстюк та ін. // Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1918 – листопад 1920 рр. Документи і матеріали : у 2 т., 3 ч. Т. 2. – К. : Вид-во ім. О. Теліги, 2006. – С. 511–512.

23. Наказ Головної команди військ УНР. Ч. 131. 26. 08. 1919 р. [Текст] / упоряд. : В. Верстюк та ін. // Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1918 – листопад 1920 рр. Документи і матеріали : у 2 т., 3 ч. Т. 2. – К. : Вид-во ім. О. Теліги, 2006. – С. 564–565.

24. Наказ командування армії УНР про боротьбу з протиєврейською погромною агітацією. 7 липня 1920 р. [Текст] / упоряд. : В. Верстюк та ін. // Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1918 – листопад 1920 рр. Документи і матеріали : у 2 т., 3 ч. Т. 2. – К. : Вид-во ім. О. Теліги, 2006. – С. 653–654.

25. Наказ уряду УНР про організацію місцевої самооборони проти грабіжників і дезертирів з Червоної армії. 11 червня 1919 р. [Текст] / упоряд. : В. Верстюк та ін. // Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1918 – листопад 1920 рр. Документи і матеріали : у 2 т., 3 ч. Т. 2. – К. : Вид-во ім. О. Теліги, 2006. – С. 535–536.

26. Постанова Ради Народних Міністрів про боротьбу з протиєврейською погромною агітацією [Текст] / упоряд. : В. Верстюк та ін. // Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1918 – листопад 1920 рр. Документи і матеріали : у 2 т., 3 ч. Т. 2. – К. : Вид-во ім. О. Теліги, 2006. – С. 539.

27. Сергійчук В. Симон Петлюра і єврейство [Текст] / В. Сергійчук. – [вид. 2-е, допов.]. – К. : ПП Сергійчук М. І., 2006. – 152 с.

28. Симон Петлюра. Статті, листи, документи. Т. 2 [Текст] / С. Петлюра. – Нью-Йорк : УВАН у США ; Б-ка ім. С. Петлюри в Парижі, 1979. – 627 с.

29. Солдатенко В.Ф. Єврейські погроми в УНР 1919 р. [Текст] / В.Ф. Солдатенко // Гілея. – 2007. – Вип. 10. – С. 4–18.

30. Телеграма Головного Отамана військ УНР С. Петлюри коменданту тилу з вимогою негайно розстрілювати провокаторів, що підбурюють козаків до єврейських погромів, і повідомляти про це населення. 17 червня 1919 року [Текст] // Сергійчук В. Симон Петлюра і єврейство / В. Сергійчук. – [вид. 2-ге, допов.]. – К. : ПП Сергійчук М. І., 2006. – С. 103–104.

31. Тимчасова постанова про утворення та формування військової жандармерії Української Народної Республіки. 14. 03. 1920 р. [Текст] / упоряд. : В. Верстюк та ін. // Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1918 – листопад 1920 рр. Документи і матеріали : у 2 т., 3 ч. Т. 2. – К. : Вид-во ім. О. Теліги, 2006. – С. 607–608.

32. Шульгин О. Указ Ради Народних Міністрів Української Республіки з 18 серпня 1919 р. [Текст] / О. Шульгин // Україна і червоний жах: Погроми в Україні. – К. : Вид-во ім. О. Теліги, 2001. – С. 81–83.

33. Шульгин О. Урядове звернення 7 серпня 1919 р. до громадян та робітників євреїв України [Текст] / О. Шульгин // Україна і червоний жах: Погроми в Україні. – К. : Вид-во ім. О. Теліги, 2001. – С. 78–80.

34. Сергійчук В. Урядове звернення Директорії УНР про недопустимість єврейських погромів в Україні, які провокують більшовики. Лютий 1919 р. [Текст] / В. Сергійчук ; вступ. ст. В. Михальчука // Погроми в Україні. 1914–1920. Від штучних стереотипів до гіркої правди, приховуваної в радянських архівах . – К. : Вид-во ім. О. Теліги, 1998. – С. 250–251.

35. ЦДАВО України. – Ф. 1092. Міністерство внутрішніх справ УНР. 1917–1921 рр. – Оп. 4. – Спр. 13. Журнали засідань Ради Міністрів. 1919 р.

36. ЦДАВО України. – Ф. 2060. Народне міністерство єврейських справ УНР. 1919 р. – Оп. 1. – Спр. 18-а. Доповідь делегації єврейських буржуазно-націоналістичних партій і заяви представника уряду Директорії про припинення єврейських погромів. 1919 р.

37. ЦДАВО України. – Ф. 2060. – Оп. 1. – Спр. 23. Меморандум і дані єврейських громад про погроми, вчинені румунськими властями, бандами Струка, Лазнюка в Горностайполі, Чорнобилі, Хабні та ін. містечках України в 1919 р. 24 січня – 2 лютого 1919 р.

38. ЦДАГО України. – Ф. 269. Колекція документів «Український музей в Празі. 1886–1952 рр.» – Оп. 1. – Спр. 32. Закон УНР від 27 травня 1919 р. Про утворення Особливої слідчої комісії для розслідування протиєврейських погромних подій... 9 квітня – 15 листопада 1919 р.

39. Шульгин О. Україна і червоний жах: Погроми в Україні [Текст] / О. Шульгин. – К. : Вид-во ім. Олени Теліги, 2001. – 104 с.

References

1. Biuleten Ministerstva informatsii UNR pro telehramu Pp. Petliury shchodo rishuchoi borotby z bilshovytskymy provokatoramy yevreiskykh pohromiv. Lypen 1919 roku [Tekst] // Serhiichuk V. Symon Petliura i yevreistvo / V. Serhiichuk. – [vyd. 2-he, dopov.]. – K. : PP Serhiichuk M.I., 2006. – Pp. 116–117.

2. Vedenieiev D. Vbyty y zghanbyty. Zahybel Symona Petliury. Obstavyny ta zahadky [Elektronnyi resurs] / D. Vedenieiev. – Rezhym dostupu: our-clio.blogspot.com/2011/.../blog-post_12.html.

3. Vidozva Holovnoho otamana Pp. Petliury do ukrainskykh viisk, spriamovana proty pohromnykh dii. 27 serpnia 1919 r. [Tekst] // Dyrektoriia, Rada Narodnykh Ministriv Ukrainskoi Narodnoi Respubliky. Lystopad 1918 – lystopad 1920 rr. Dokumenty i materialy : u 2 t., 3 ch. Vol. 2 / uporiad. : V. Verstiuk ta in. – K. : Vyd-vo im. O. Telihy, 2006. – Pp. 566–568.

4. Hlushkivskyi Vol. Sterezhitsia provokatsii! (Khto i chomu nas pidbyvaie na pohromy?) [Tekst] / Vol. Hlushkivskyi. – Kamianets na Podilliu : Vyd. Ministerstva presy y inform. U. N. R., 1919. – 8 p.

5. Hunchak Vol. Symon Petliura ta yevrei [Tekst] / Vol. Hunchak. – K. : Lybid, 1993. – 48 p.

6. Deklaratsiia uriadu UNR. 12. 04. 1919 r. [Tekst] // Dyrektoriia, Rada Narodnykh Ministriv Ukrainskoi Narodnoi Respubliky. Lystopad 1918 – lystopad 1920 rr. Dokumenty i materialy : u 2 t., 3 ch. Vol. 2 / uporiad. : V. Verstiuk ta in. – K. : Vyd-vo im. O. Telihy, 2006. – Pp. 517–520.

7. Dyrektoriia, Rada Narodnykh Ministriv Ukrainskoi Narodnoi Respubliky. Lystopad 1918 – lystopad 1920 rr. Dokumenty i materialy [Tekst] : u 2 t., 3 ch. Vol. 1 / uporiad. : V. Verstiuk (kerivn.) ta in. – K. : Vyd-vo im. O. Telihy, 2006. – 687 p.

8. Zaklyk ministra yevreiskykh sprav do pidtrymky vyzvolnoi borotby ukrainskoho narodu. 12. 06. 1919 r. [Tekst] // Dyrektoriia, Rada Narodnykh Ministriv Ukrainskoi Narodnoi Respubliky. Lystopad 1918 – lystopad 1920 rr. Dokumenty i materialy : u 2 t., 3 ch. Vol. 2 / uporiad. : V. Verstiuk ta in. – K. : Vyd-vo im. O. Telihy, 2006. – P. 538.

9. Zakon pro karnu vidpovidalnist za prodazh abo vidpusk spyrtovykh napytkiv viiskovym. 31. 07. 1919 r. [Tekst] // Dyrektoriia, Rada Narodnykh Ministriv Ukrainskoi Narodnoi Respubliky. Lystopad 1918 – lystopad 1920 rr. Dokumenty i materialy : u 2 t., 3 ch. Vol. 2 / uporiad. : V. Verstiuk ta in. – K. : Vyd-vo im. O. Telihy, 2006. – P. 547.

10. Zakon pro utvorennia Osoblyvoi slidchoi komisii dlia rozsliduvannia protyievreiskykh pohromnykh podii. 27. 05. 1919 r. [Tekst] // Dyrektoriia, Rada Narodnykh Ministriv Ukrainskoi Narodnoi Respubliky. Lystopad 1918 – lystopad 1920 rr. Dokumenty i materialy : u 2 t., 3 ch. Vol. 2 / uporiad. : V. Verstiuk ta in. – K. : Vyd-vo im. O. Telihy, 2006. – Pp. 527–529.

11. «Zapovidi ukrainskomu kozakovi» Holovnoho otamana Pp. Petliury [Tekst] // Syn Ukrainy. – 1920. – Ch. VI. – P. 8.

12. Zvernennia Dyrektorii UNR do ukrainskoho narodu. 11. 01. 1919 r. [Tekst] // Shulhyn O. Ukraina i chervonyi zhakh: Pohromy v Ukraini / O. Shulhyn. – K. : Vyd-vo im. O. Telihy, 2001. – Pp. 70–71.

13. Zvernennia Pp. Petliury do naselennia Ukrainy iz zaklykom ne dopuskaty yevreiskykh pohromiv. 18 bereznia 1921 roku [Tekst] // Serhiichuk V. Symon Petliura i yevreistvo / V. Serhiichuk. – [vyd. 2-he, dopov.]. – K. : PP Serhiichuk M. I., 2006. – Pp. 125–128.

14. Ivanys V. Symon Petliura – Prezydent Ukrainy. 1879–1926 [Tekst] / V. Ivanys. – Toronto, 1952. – 270 p.

15. Kapustianskyi M. Pokhid ukrainskykh armii na Kyiv–Odesu v 1919 rotsi [Tekst] / M. Kapustianskyi // Ukraina. 1919 rik: M. Kapustianskyi «Pokhid Ukrainskykh armii na Kyiv–Odesu v 1919 rotsi». Ye. Malaniuk «Uryvky zi spohadiv». Dokumenty ta materialy. – K. : Tempora, 2004. – Pp. 19–286.

16. Komiunike Holovnoho Otamana Petliury. 4 lypnia 1919 r. [Tekst] // Shulhyn O. Ukraina i chervonyi zhakh: Pohromy v Ukraini / O. Shulhyn. – K. : Vyd-vo im. O. Telihy, 2001. – Pp. 76–77.

17. Kulchytskyi Yu. Symon Petliura i pohromy [Tekst] / Yu. Kulchytskyi // Symon Petliura : statti, zamitky, materiialy / za red. V. Kosyka. – Miunkhen–Paryzh : Ukr. vilnyi un-t, 1980. – Pp. 137–159.

18. Lazarovych M. V. Etnopolityka ukrainskoi vlady doby natsionalno-vyzvolnykh zmahan 1917–1921 rokiv: komparatyvnyi analiz [Tekst] : monohr. / M.V. Lazarovych. – Ternopil : TNEU, 2013. – 760 p.

19. Lozovyi V. Natsionalna polityka Dyrektorii UNR [Tekst] / V. Lozovyi // Tsentralna Rada i ukrainskyi derzhavotvorchyi protses : Materialy nauk. konf., 20 berez. 1997 r.: U 2 ch. – K., 1997. – Ch. 1. – Pp. 106–115.

20. Margolin «A. Ukraina i politika Antanty (Zapiski evreia i grazhdanina) [Tekst] / A. Margolin». – Berlin» : Pp. Efron», 1922. – 397 p.

21. Nakaz Holovnoho Otamana ukrainskykh respublikanskykh viisk Symona Petliury volosnym, povitovym ta hubernskym upravam shchodo nehainoho i rishuchoho prypynennia maroderstva i hrabezhiv. 15 hrudnia 1918 roku [Tekst] // Serhiichuk V. Symon Petliura i yevreistvo / V. Serhiichuk. – [vyd. 2-he, dopov.]. – K. : PP Serhiichuk M. I., 2006. – P. 98.

22. Nakaz Holovnoi komandy viisk UNR pro borotbu z dezertyramy i provokatoramy. 31. 03. 1919 r. [Tekst] // Dyrektoriia, Rada Narodnykh Ministriv Ukrainskoi Narodnoi Respubliky. Lystopad 1918 – lystopad 1920 rr. Dokumenty i materialy : u 2 t., 3 ch. Vol. 2 / uporiad. : V. Verstiuk ta in. – K. : Vyd-vo im. O. Telihy, 2006. – Pp. 511–512.

23. Nakaz Holovnoi komandy viisk UNR. Ch. 131. 26. 08. 1919 r. [Tekst] // Dyrektoriia, Rada Narodnykh Ministriv Ukrainskoi Narodnoi Respubliky. Lystopad 1918 – lystopad 1920 rr. Dokumenty i materialy : u 2 t., 3 ch. Vol. 2 / uporiad. : V. Verstiuk ta in. – K. : Vyd-vo im. O. Telihy, 2006. – Pp. 564–565.

24. Nakaz komanduvannia armii UNR pro borotbu z protyievreiskoiu pohromnoiu agitatsiieiu. 7 lypnia 1920 r. [Tekst] // Dyrektoriia, Rada Narodnykh Ministriv Ukrainskoi Narodnoi Respubliky. Lystopad 1918 – lystopad 1920 rr. Dokumenty i materialy : u 2 t., 3 ch. Vol. 2 / uporiad. : V. Verstiuk ta in. – K. : Vyd-vo im. O. Telihy, 2006. – Pp. 653–654.

25. Nakaz uriadu UNR pro orhanizatsiiu mistsevoi samooborony proty hrabizhnykiv i dezertyriv z Chervonoi armii. 11 chervnia 1919 r. [Tekst] // Dyrektoriia, Rada Narodnykh Ministriv Ukrainskoi Narodnoi Respubliky. Lystopad 1918 – lystopad 1920 rr. Dokumenty i materialy : u 2 t., 3 ch. Vol. 2 / uporiad. : V. Verstiuk ta in. – K. : Vyd-vo im. O. Telihy, 2006. – Pp. 535–536.

26. Postanova Rady Narodnykh Ministriv pro borotbu z protyievreiskoiu pohromnoiu ahitatsiieiu [Tekst] // Dyrektoriia, Rada Narodnykh Ministriv Ukrainskoi Narodnoi Respubliky. Lystopad 1918 – lystopad 1920 rr. Dokumenty i materialy : u 2 t., 3 ch. Vol. 2 / uporiad. : V. Verstiuk ta in. – K. : Vyd-vo im. O. Telihy, 2006. – P. 539.

27. Serhiichuk V. Symon Petliura i yevreistvo [Tekst] / V. Serhiichuk. – [vyd. 2-e, dopov.]. – K. : PP Serhiichuk M. I., 2006. – 152 p.

28. Symon Petliura. Statti, lysty, dokumenty. Vol. 2 [Tekst] / Pp. Petliura. – Niu-York : UVAN u SShA ; B-ka im. Pp. Petliury v Paryzhi, 1979. – 627 p.

29. Soldatenko V.F. Yevreiski pohromy v UNR 1919 r. [Tekst] / V.F. Soldatenko // Gileia. – 2007. – Assue. 10. – Pp. 4–18.

30. Telehrama Holovnoho Otamana viisk UNR Pp. Petliury komendantu tylu z vymohoiu nehaino rozstriliuvaty provokatoriv, shcho pidburiuiut kozakiv do yevreiskykh pohromiv, i povidomliaty pro tse naselennia. 17 chervnia 1919 roku [Tekst] // Serhiichuk V. Symon Petliura i yevreistvo / V. Serhiichuk. – [vyd. 2-he, dopov.]. – K. : PP Serhiichuk M. I., 2006. – Pp. 103–104.

31. Tymchasova postanova pro utvorennia ta formuvannia viiskovoi zhandarmerii Ukrainskoi Narodnoi Respubliky. 14. 03. 1920 r. [Tekst] // Dyrektoriia, Rada Narodnykh Ministriv Ukrainskoi Narodnoi Respubliky. Lystopad 1918 – lystopad 1920 rr. Dokumenty i materialy : u 2 t., 3 ch. Vol. 2 / uporiad. : V. Verstiuk ta in. – K. : Vyd-vo im. O. Telihy, 2006. – Pp. 607–608.

32. Ukaz Rady Narodnykh Ministriv Ukrainskoi Respubliky z 18 serpnia 1919 r. [Tekst] // Shulhyn O. Ukraina i chervonyi zhakh: Pohromy v Ukraini / O. Shulhyn. – K. : Vyd-vo im. O. Telihy, 2001. – Pp. 81–83.

33. Uriadove zvernennia 7 serpnia 1919 r. do hromadian ta robitnykiv yevreiv Ukrainy [Tekst] // Shulhyn O. Ukraina i chervonyi zhakh: Pohromy v Ukraini / O. Shulhyn. – K. : Vyd-vo im. O. Telihy, 2001. – Pp. 78–80.

34. Uriadove zvernennia Dyrektorii UNR pro nedopustymist yevreiskykh pohromiv v Ukraini, yaki provokuiut bilshovyky. Liutyi 1919 r. [Tekst] // Serhiichuk V. Pohromy v Ukraini. 1914–1920. Vid shtuchnykh stereotypiv do hirkoi pravdy, prykhovuvanoi v radianskykh arkhivakh / V. Serhiichuk ; vstup. st. V. Mykhalchuka. – K. : Vyd-vo im. O. Telihy, 1998. – Pp. 250–251.

35. TsDAVO Ukrainy. – F. 1092. Ministerstvo vnutrishnikh sprav UNR. 1917–1921 rr. – Op. 4. – Spr. 13. Zhurnaly zasidan Rady Ministriv. 1919 r.

36. TsDAVO Ukrainy. – F. 2060. Narodne ministerstvo yevreiskykh sprav UNR. 1919 r. – Op. 1. – Spr. 18-a. Dopovid delehatsii yevreiskykh burzhuazno-natsionalistychnykh partii i zaiavy predstavnyka uriadu Dyrektorii pro prypynennia yevreiskykh pohromiv. 1919 r.

37. TsDAVO Ukrainy. – F. 2060. – Op. 1. – Spr. 23. Memorandum i dani yevreiskykh hromad pro pohromy, vchyneni rumunskymy vlastiamy, bandamy Struka, Lazniuka v Hornostaipoli, Chornobyli, Khabni ta in. mistechkakh Ukrainy v 1919 r. 24 sichnia – 2 liutoho 1919 r.

38. TsDAHO Ukrainy. – F. 269. Kolektsiia dokumentiv «Ukrainskyi muzei v Prazi. 1886–1952 rr. – Op. 1. – Spr. 32. Zakon UNR vid 27 travnia 1919 r. Pro utvorennia Osoblyvoi slidchoi komisii dlia rozsliduvannia protyievreiskykh pohromnykh podii... 9 kvitnia – 15 lystopada 1919 r.

39. Shulhyn O. Ukraina i chervonyi zhakh: Pohromy v Ukraini [Tekst] / O. Shulhyn. – K. : Vyd-vo im. Oleny Telihy, 2001. – 104 p.

УДК 94 (477)

І.В. Гончаренко

АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ З ТЕМАТИКИ: «ОКУПАЦІЙНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ЗАГАЛЬНОЇ ТА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ НА ТЕРЕНАХ РАЙХСКОМІСАРІАТУ «УКРАЇНА» (1941-1944 рр.)

У статті на основі аналізу низки джерел простежено певні особливості в розвитку сучасної історіографії з тематики: «Окупаційна політика у сфері загальної та професійної освіти на теренах Райхскомісаріату «Україна» (1941-1944 рр.). Використовуючи праці науковців, окреслено актуальні напрями досліджень, їхні особливості, що дозволило визначити характерні риси, притаманні для праць нового періоду історієписання. Мета дослідження – на основі вивчення публікацій, монографій зробити історіографічний аналіз, з'ясувати концептуальну спрямованість цього пласту інформації. Під час написання статті використані загальнонаукові методи (аналізу і синтезу), історичні (проблемно-хронологічний).

Доводиться констатувати, що сегмент загальної та професійної освіти в наукових працях українських вчених продовжує залишатися недостатньо вивченим, чим і зумовлене звернення автора до цієї теми.

Ключові слова: *історіографія, окупаційна політика, професійна освіта, освітні установи, Райхскомісаріат «Україна».*

И.В. Гончаренко

АНАЛИЗ УКРАИНСКОЙ ИСТОРИОГРАФИИ НА ТЕМУ: «ОККУПАЦИОННАЯ ПОЛИТИКА В СФЕРЕ ОБЩЕГО И ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ НА ПОПРИЩАХ РЕЙХСКОМИССАРИАТА «УКРАИНА» (1941-1944 гг.)

В статье на основе анализа ряда источников прослежены определенные особенности в развитии современной историографии по тематике: «Оккупационная политика в сфере общего и профессионального образования на поприщах Рейхскомиссариата «Украина» (1941-1944 гг.). Используя труды ученых, очерчены актуальные направления исследований, их особенности, что позволило определить характерные черты, присущие для трудов нового периода истории. Цель исследования – на основе изучения публикаций, монографий сделать историографический анализ, выяснить концептуальную направленность этого пласта информации.

Ключевые слова: *историография, оккупационная политика, профессиональное образование, образовательные учреждения, Рейхскомиссариат «Украина».*

I.V. Goncharenko

ANALYSIS OF UKRAINIAN HISTORIOGRAPHY ON THE SUBJECT OF «OCCUPATION POLICY IN GENERAL AND VOCATIONAL EDUCATION IN THE TERRITORY REICHSKOMMISSARIAT» UKRAINE» (1941-1944)

In the paper using analysis a number of sources and traced certain features in the development of modern historiography on the subject: «Occupation policy in general and vocational education in the territory of the Reichskommissariat» Ukraine». Using the labor of scientists, outlines the current research areas, their features, allowed determining the characteristics inherent in the works of a new period of history writing. The purpose of the study - by studying publications, monographs does historiographical analysis; clarify the conceptual orientation of the layers of information. When writing used general scientific methods (analysis and synthesis), historical (problem-chronological).

It must be noted that the segment of general and vocational education in scientific works of Ukrainian scientists is still not sufficiently studied, and this caused the author to address this topic.

Keywords: *historiography, politics occupation, vocational training, educational institutions, Reichskommissariat «Ukraine».*

© Гончаренко І.В.

Друга світова і Велика Вітчизняна війни посідають важливе місце в сучасній історичній науці. Дослідження та вивчення цих подій завжди привертали увагу науковців і займали провідне місце в історіографії. Незважаючи на вагомий доробок, в історії німецької окупації залишаються проблеми, які вивчено поверхово, однобічно та фрагментарно. *Мета нашої статті* – розглянути історіографічний доробок українських науковців стосовно окупаційної політики у сфері загальної та професійної освіти.

Історіографія нацистського окупаційного режиму загалом та політика адміністрації РКУ у сфері освіти, зокрема, має радянський, пострадянський (сучасний) та зарубіжний сегменти. На наш погляд, радянський етап історіографії нацистського окупаційного режиму чітко поділяється на два періоди: перший – доба воєнного та першого повоєнного десятиріччя, другий – кінець 50-х – середина 80-х рр. XX ст. Деякі науковці вітчизняну історіографію теж ділять на два періоди: перший – до розпаду СРСР, – другий – пострадянський. Причина цього криється в методологічних підходах радянських авторів, які базували свої підходи на основі марксистсько-ленінської науково-теоретичної спадщини. Тому кількісне зростання робіт з окупаційної тематики не могло позначитися на інших теоретичних підходах, аніж офіційно встановлених.

Автори радянських публікацій періоду війни та першого повоєнного десятиріччя відзначали надзвичайну жорстокість окупантів у їхньому ставленні до цивільного населення. Сутність, характер та завдання творців і керманичів «нового порядку» в Україні, підневільне становище місцевого населення, його нещадна економічна експлуатація, фактичне перетворення на рабів, позбавлених усіх прав та свобод, – такі важливі концептуальні проблеми порушували радянські історики С. Галаджиєв, О. Глухий, К. Гуров, П. Сліпчук, В. Кружков, О. Леонтьєв, З. Шульга.

К. Дубина [1] у своїй праці на прикладі Києва згадує й про освітню політику окупантів. За словами дослідника, окупаційна адміністрація закрила навчальні заклади, які репрезентували вищу та середню спеціальну освіту, а їхнє короткочасне відкриття використовувала для організації примусового вивезення української молоді на роботи до Німеччини.

Отже, уже в роки війни та перше післявоєнне десятиріччя формувалася наукова школа радянських істориків, які на спільній науково-теоретичній базі висвітлювали основні напрями нацистської окупаційної політики, визначали сутність нацистського окупаційного режиму. Звісно, що проблеми створення системи загальної та професійної освіти на теренах РКУ за тих умов не могли виокремитися в спеціальний предмет досліджень.

У 60-80 рр. XX ст. відбулися певні зміни у вивченні основних напрямів окупаційної політики. Однією з перших у ті часи стала праця М.І. Супруненка «Україна у Великій Вітчизняній війні Радянського Союзу (1941 – 1945)» [2]. Її автор у загальних рисах охарактеризував гітлерівський окупаційний режим, навів його адміністративно-територіальне облаштування, злочинні дії німецької адміністрації, вчинені щодо місцевого населення тощо. Але і в цій комплексній за своєю сутністю праці питання роботи закладів освіти для місцевого населення в добу гітлерівської окупації України майже не розглядалися. Наголошувалося лише на нищенні національної культури та здобутків радянської влади в галузі освіти.

Нові, менш спрощені оцінки гітлерівського окупаційного режиму та основних напрямів політики щодо місцевого населення України містяться у збірці доповідей радянських істориків на Міжнародній конференції з історії руху Опору (м. Карлові Вари, Чехословаччина), що відбулась у вересні 1963 р. У цьому плані вигідно вирізнялася доповідь В.М. Коваля, який уперше в радянській історіографії розглянув проблему під кутом політичної кризи нацистського окупаційного режиму в Україні, зосередив увагу на міжособистісних протиріччях та конфліктах між А. Розенбергом та Е. Кохом, які по-різному вбачали шляхи та засоби втілення лінії Берліна в Україні, показав окремі заходи німецької адміністрації щодо культурно-освітнього життя українців.

Слід згадати низку фундаментальних досліджень з історії України періоду війни, які з'явилися в 60 – 70-ті рр. XX ст. Певна частина матеріалів цих узагальнюючих досліджень, незважаючи на ідеологічну упередженість, до-

мінування тематики злочинів гітлерівців, містить характеристику німецької окупаційної політики в Україні, у т. ч. й щодо української культури та освіти.

Отже, для представників радянського напряму історіографії нацистського окупаційного режиму в період 50-70 рр. XX ст. питання стану освіти так і не стали актуальними. Навіть у спеціальних дослідженнях М. Грищенка та С. Черника [4] тема функціонування народних шкіл висвітлювалася досить поверхово, у цілому підпорядковуючись ідеологічній складовій тогочасної марксистсько-ленінської методології наукового пізнання і спрямовувалася на показ злочинів гітлерівського режиму, вчинених в Україні.

Досить плідно в царині соціальної історії окупаційної доби працював М. Коваль [5], який у своїх працях розглянув широкий спектр концептуальних проблем Другої світової війни. Серед них – місце України в експансіоністських планах гітлерівців, сутність окупаційного режиму, народна боротьба проти «нового порядку», а також окремі проблеми у сфері політики окупаційної адміністрації РКУ в галузі освіти.

Однією з перших у вітчизняній історіографії до освітніх проблем періоду гітлерівської окупації звернулася В. Ленська [6]. У публікації «Фашистська шкільна політика на окупованій території України» вона, використавши передусім радянські джерела, розглянула освітню політику на окупованій території України та доводить, що ці заходи мали на меті поставити український народ у становище духовного кріпацтва. Подібні за змістом концептуальні положення містяться і в інших її подальших дослідженнях.

У контексті впливу громадських організацій на розвиток освіти важливими є публікації Б. Савчука, який розглядає діяльність «Просвіт», Н. Іванової [8], у центрі уваги якої перебуває громадський жіночий рух, І. Марчука [9] та В. Мороза [10], які вивчають досягнення молодіжних осередків організації «Січ». Автори цих праць доводять, що зазначені громадські організації, які з'явилися з дозволу окупаційної влади, в обмеженому вигляді, але все ж сприяли відновленню освітньо-культурного життя в Україні.

Досить вагомий внесок в історіографію культурно-освітнього життя окупаційного періоду зробили вітчизняні вчені, які вивчали цю проблему в межах західноукраїнського регіону. Серед цього доробку слід назвати праці Н. Антонюка, В. Офіцинського, О. Луцького, С. Ступарика, Г. Стефанюк, А. Боляновського, М. Галіва, А. Петрової, В. Лаврищука, О. Вознюк. У роботах цих авторів аналізуються проблеми функціонування закладів освіти в західноукраїнському регіоні країни, порівнюється становище в аналогічній сфері на теренах РКУ, висвітлюється діяльність Українського центрального та краєвого комітетів, їхня роль у розвитку освіти та особливості функціонування німецького та місцевого окупаційного апарату влади.

Водночас певні зрушення відбулись і у вивченні стану функціонування закладів загальної та професійної освіти як на теренах РКУ, так і у військовій зоні окупації. Хоч і донині ще не створено єдиної узагальнюючої праці із зазначеної проблематики, звернення до окремих освітніх сюжетів у контексті дослідження дотичної тематики дає можливість скласти певні уявлення про освітнє життя періоду гітлерівської окупації України. Серед авторів таких праць варто виокремити В. Кучера та П. Чернегу [11], І. Дробота [12], В. Шайкан [13], Г. Голиша [14], М. Головка [15], С. Гальчака [16], О. Потильчака [17], М. Богатюка [18], Г. Гусейнова [19], В. Михайлюк та А. Д'яконіхіна [20]. Окремі сюжети щодо ставлення нацистів до створення закладів освіти для місцевого населення в РКУ та військовій зоні окупації містяться в дослідженнях П. Доброва та М. Бистрої, А. Фоміна, І. Тарнавського, Д. Титаренка, Г. Кучеренка та В. Масальського.

В. Кучер та П. Чернега вважають, що своєю освітньою політикою окупанти прагнули духовно поневолити український народ, підготувати його до ролі людей, здатних виконувати важку фізичну працю в майбутній системі координат «життєвого простору». Водночас автори праці акцентують увагу на позиції в цьому питанні представників органів місцевого управління, тієї частини інтелігенції, яка лишилася на окупованій території. На їхню думку, вони намагалися змінити становище, в якому опинилася система освіти

в Україні. Представники ж німецької адміністрації суворо контролювали та обмежували цей процес, ретельно переглядали навчальні програми, здійснювали добір кадрів, забороняючи гуманітарну й загальноосвітню складову навчально-виховного процесу. В. Кучер доводить, що однією з причин політичної кризи нацистського окупаційного режиму стала недолуга й у цілому недалекоглядна позиція вищого керівництва Третього рейху та особисто рейхскомісара Е. Коха не лише в освітньому питанні, а й загалом у соціальній політиці, яка проводилася щодо місцевого населення України.

Функціонування різних типів закладів освіти в умовах нацистської окупації України охарактеризував в одному з розділів кандидатської дисертації та спільної з В. Кучером монографії О. Потильчак, розглядаючи цю проблему під кутом зору організації економічної експлуатації населення України та підготовки трудових резервів із місцевої людності. Автор наводить чимало відомостей про ті заклади освіти, роботу яких відновили окупанти, аналізує навчальні плани, за якими здійснювалася практична діяльність із підготовки різнопрофільних спеціалістів.

Один із підрозділів монографії В. Шайкан «Колабораціонізм на території рейхскомісаріату «Україна» і військової зони в роки Другої світової війни» відводиться українській інтелігенції. Освітні питання окупаційного періоду тут розглядаються з ретроспективи співпраці (колаборації) частини місцевого населення з німецькою цивільною адміністрацією. У праці зазначається, що німецькі окупаційні власті, дозволивши відкрити навчальні заклади, намагалися тримати їхню діяльність під тотальним контролем, ретельно перевіряли й узгоджували навчальні плани та відстежували політичні настрої педагогічного корпусу. При цьому часто вони вступали в конфлікти з чиновниками місцевого апарату влади, немала частина яких представляла українську інтелігенцію.

У контексті використання трудових ресурсів України у промисловості та сільському господарстві Третього рейху розглядає відновлення роботи освітніх установ С. Гальчак [16] у монографії «Східні робітники з Поділля у третьому рейху». Автор праці доводить, що з 1942 р., відшукуючи резерви трудової сили, окупанти часто закривали тільки-но відкриті навчальні заклади, а українська молодь потрапляла у своєрідні пастки, коли масово вивозилася до Третього рейху безпосередньо з-за шкільної парти.

Для конкретизації цих прикладів С. Гальчак наводить оригінальну нормативно-правову базу, на основі якої німецька окупаційна адміністрація проводила закриття навчальних закладів системи професійної освіти задля поповнення кількості направлених на роботу до Німеччини. Ці само дані називає й Т. Пастушенко, яка висвітлює технології організації масових примусових депортацій місцевого українського населення Київщини на роботи до Третього Райху, фактичне рекрутування студентської та учнівської молоді, котре здійснювалося на основі розпорядження райхскомісара Е. Коха про закриття вишів та шкіл, у яких навчалися особи, старші 15 років.

Один із підрозділів монографії та окремі публікації з освітянської проблематики окупаційного періоду належать О. Гончаренку [22]. Автор монографії, присвяченої питанням організаційно-правового забезпечення функціонування окупаційної адміністрації РКУ, поміж іншим, у контексті повсякденного життя місцевої людності під окупацією розглядає і проблему відновлення закладів освіти, наводить відповідні ілюстрації, вважаючи, що необхідність повноцінної економічної експлуатації ресурсів окупованої країни викликала потребу в підготовці фахівців із нижчою та середньою спеціальною (фаховою) освітою.

Становище в галузі освіти центрального регіону України розглядають М. Бушин та О. Яшан [23]. У цілому, використавши архівні документи цього регіону, свідчення очевидців і учасників подій, автори публікації змогли показати той реальний стан, у якому опинилася освіта місцевого населення окупованого регіону.

Регіональні дослідження освітніх процесів періоду окупації належать В. Гінді [24], який у своїх публікаціях та кандидатській дисертації розкрив стан освіти на теренах генеральної округи «Житомир». Автор доводить, що функціонування шкіл було можливе за умови їхнього пронімецького спря-

мування, лояльно налаштованого до нового режиму вчительського складу та наявності належних шкільних приміщень, а дозволена гітлерівською владою освіта мала базуватися на народних (початкових) та фахових (професійних) школах, роль яких зводилася до функціонування винятково в інтересах економіки Німеччини та забезпечення потреб окупаційної адміністрації РКУ.

Освітня політика в генеральній окрузі «Житомир» стала об'єктом уваги В. Власенка [25], який у своїй публікації констатує факт відновлення роботи чотирикласних, ремісничих шкіл та інших середніх і вищих навчальних закладів.

Регіональні особливості нацистського окупаційного режиму, запровадженого на теренах Полтавщини, участь національно свідомої інтелігенції і національно-патріотичних кіл у відновленні освітнього життя розглядає В. Ревегук.

Особливості організації культурно-освітнього життя в контексті функціонування окупаційного апарату влади на теренах генеральної округи «Київ» розглянув В. Удовик [26]. У його роботах висвітлюється відновлення роботи низки навчальних закладів на теренах генеральної округи «Київ».

Регіональним особливостям організації освітнього процесу на землях Тернопільщини, яка була розділена між Генеральною губернією та РКУ, присвятив свою публікацію Ф. Полянський. Він вказує на те, що становище у сфері освіти на тій частині Тернопільщини, яка увійшла до РКУ, мало більш катастрофічний характер, порівняно з відповідною ситуацією, котра склалася в дистрикті «Галичина».

Функціонування освітніх закладів в адміністративному центрі РКУ м. Ровно, в т. ч. й професійного спрямування, досліджує В. Доброчинська. У своїй публікації вона наводить приклади відновлення роботи чотирикласних народних шкіл, трирічної середньої школи, а також подає коротку характеристику умов роботи закладів професійної освіти, які діяли на теренах окупованого гітлерівцями міста.

Регіональні аспекти освітянської політики окупаційної адміністрації РКУ та властей генеральної округи «Житомир» розглядають у своїх дослідженнях П. Григорчук та Ю. Зінько. У результаті – до наукового обігу введено немало відомостей про роботу конкретних навчальних закладів Вінниччини. Аналогічним проблемам у цій само зоні окупації присвячує свою публікацію М. Бистра [27], яка вважає, що існування певних регіональних особливостей у політиці німецьких властей щодо вищої школи суттєво не впливало на генеральну лінію окупантів, яка спрямовувалася на обмеження доступу молодого покоління до освіти й зниження інтелектуального рівня української нації, яка в майбутньому мала обслуговувати виробничі потреби «арійської раси». Зі змісту публікації можна зрозуміти, що незначні поступки німецької військової адміністрації в освітньому питанні мали передусім тактичний і тимчасовий характер.

Останніми роками висвітлення освітнього сегмента окупаційної політики в Україні значно активізувалося. Слід назвати низку невеликих за обсягами публікацій Т. Заболотної, В. Борисова, Л. Бідочі, С. Могилюк, Н. Шевченко. Здебільшого вони стосуються регіональних аспектів функціонування закладів освіти всіх типів, але їхня важливість від того не зменшується, оскільки їхні автори не лише вводять до наукового обігу новий, раніше невідомий фактологічний матеріал, а й пропонують власні методики наукових досліджень.

Останнім часом тематичне тло досліджень з освітянської тематики продовжує розширюватися. Наприклад, С. Могилюк [28] розглядає умови існування закладів дошкільної освіти (дитячих ясел та садків) на теренах генеральної округи «Дніпропетровськ». Дослідниця доводить, що упродовж першого року окупації в регіоні не існувало чіткої програми дій властей щодо роботи дошкільних установ, і лише влітку 1942 р. було відкрито дитячі ясла та садки, що пояснювалося необхідністю проведення мобілізації трудових ресурсів Дніпропетровщини.

На висвітлені особливостей роботи загальноосвітніх шкіл Запоріжжя зупинився Ю. Князьков. Але, окрім повторення загальновідомих, хрестоматійних висловів, автор роботи в цілому так і не зумів показати те становище, в якому опинилися школи міста. До того ж, у цій публікації, яка вийшла в со-

лідному фаховому виданні, відсутні будь-які посилання на напрацювання дослідників.

Проблему створення закладів освіти для етнічних німців України (фольксдойче), які перебували в окупації, розглядає у своїй публікації В. Клец [29]. Він порівнює підходи окупаційної адміністрації щодо створення шкіл для місцевого та німецького населення, зазначаючи, що останні перебували в більш привілейованому становищі, називає ті організаційні труднощі, з якими стикалися управлінці РКУ в цій справі.

Водночас серед цього масиву літератури немало робіт відверто слабких як із точки зору застосовуваного в них фактологічного матеріалу, так і з методик проведених наукових досліджень. Доводиться констатувати, що сегмент загальної та професійної освіти в цих роботах продовжує залишатися недостатньо вивченим, чим і зумовлене звернення автора до цієї теми.

Використані джерела

1. Дубина К. Варвари двадцятого віку. Укрвидав при ЦК КП (б) У. / К. Дубина. – К., 1942. – 16 с.
2. Вышинский П.Е. Смерть фашизму / П.Е. Вышинский. – М., Л. : Издательство АН СРСР, 1941. – 24 с.
3. Супруненко Н.И. Украина в Великой Отечественной войне Советского Союза (1941–1944 гг.) / Н.И. Супруненко. – К. : Госполитиздат УССР, 1956. – 472 с.
4. Черник С.А. Советская общеобразовательная школа в годи Великой Отечественной войни: Историко-педагогическое иследование / С.А. Черник. – М. : Педагогика, 1984. – 240 с.
5. Коваль В. Подвиг народний. Україна у Великій Вітчизняній війні / В. Коваль. – К. : Наукова думка, 1970. – 135 с.
6. Ленська В.В. Фашистська шкільна політика на окупованій території України / В. Ленська // Український історичний журнал. – 1990. – № 10. – С. 81–86.
7. Савчук Б. Волинська «Просвіта» / Б. Савчук. – Рівне : Ліста, 1996. – 148 с.
8. Іванова Н.В. Жіночий рух на Поділлі в 1941 – 1943рр. (за матеріалами окупаційної преси) / Н.В. Іванова // Сторінки воєнної історії України : збірник наукових статей. – К., 2002. – Вип. 6. – С. 221–226.
9. Марчук С. «Січі» 41-го на Волині / С. Марчук // Визвольний шлях. – 2001. – Кн.4. – С. 29–32.
10. Мороз В. Організація Української націоналістичної молоді «Січ» (1941 –1942 рр.) / В. Мороз // Визвольний шлях. – 2001. – Кн. 4. – С. 25–28.
11. Кучер В. Україна у Другій світовій війні (1939 – 1945 рр.). / В. Кучер, П. Чернега. – К. : Генеза, 2002. – 272 с.
12. Дробот І.І. Україна в Другій світовій війні : навч. посібник / І.І. Дробот, В.І. Кучер, П.М. Чернега; Нац. пед. ун-т ім. Драгоманова ; Ін-т політ. і етнонац. досліджень НАН України. – К., 1998. – 122 с.
13. Шайкан В.О. Колабораціонізм на території рейхскомісаріату «Україна» і військової зони в роки Другої світової війни / В.О. Шайкан. – Кривий Ріг : Мінерали, 2005. – 466 с.
14. Голиш Г.М. У вирі війни. Становище неповнолітніх громадян України в 1941 – 1945 рр. / Г.М. Голиш. – Черкаси : Черкаський ЦНТЕІ, 2005. – 323 с.
15. Головко М.Л. Суспільно-політичні організації та рухи України в період Другої світової війни 1939 – 1945 рр. / М.Л. Головко. – К. : 2004. – 704 с.
16. Гальчак С. «Східні робітники» з Поділля у Третьому Рейху: депортація, нацистська каторга, опір поневолювачам : монографія / С. Гальчак. – Вінниця : Книга Вега, 2003. – 344 с.
17. Потильчак О. Економічний колабораціонізм в Україні в роки нацистської окупації (1941 – 1944): причини і прояви / О. Потильчак. – К. : УДПУ ім. М.П. Драгоманова, 1997. – 29 с.; Його ж. Професійне навчання і підготовка трудових резервів в Україні в період німецько-фашистської окупації (1941 – 1944): політика і тактика агресора. – К. : ТОВ «Міжнародна фінансова агенція», 1998. – 36 с.
18. Багатюк М.Ю. Шкільництво і шкільна політика в райхскомісаріяті Україна, 1941 – 1944 / М.Ю. Богатюк // Визвольний шлях. –1993. – Кн. 1. – С. 122–125.
19. Гусейнов Г. Історія створення та діяльності агрошкіл на Криворіжжі в окупаційну добу (1941 – 1943) / Г. Гусейнов // Соборність українських земель в контексті подій Другої світової війни : матер. наук. конф. 24 – 25 жовтня 2000 р. – Кривий Ріг : Мінерал, 2000. – С. 143–155.

20. Михайлюк В.П. Освітня політика німецької окупаційної влади в Луганській області (1942 – 1943) / В.П. Михайлюк, А.В. Д'яконіхін ; гол. ред. В.М. Вашкевич // Гілея: науковий вісник : збірник наукових праць. – К. : ВІР УАН, 2010. – Вип. 33. – С. 103–107.

21. Шайкан В.О. Колабораціонізм на території Рейхскомісаріату «Україна» та військової зони в період Другої світової війни : монографія / В.О. Шайкан. – Кривий Ріг : Мінерал, 2005. – 546 с.

23. Бушин М. Соціально-культурний аспект окупаційної повсякденності 1941 – 1944 рр. (на матеріалах центрального регіону України) / М. Бушин, О. Яшан ; за заг. ред. І.С. Зуляка ; редкол. : М. Алексієвець та ін. // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія. Історія. – Тернопіль, 2010. – Вип. 2. – С. 166–172.

24. Гінда В. Відкриття шкіл та організація навчально-виховного процесу в генеральному окрузі «Житомир» (1941 – 1944 рр.) / В. Гінда // Сторінки воєнної історії України : зб. наук. статей / НАН України. Ін-т історії України. – К., 2007. – Вип. 11. – С. 98–106.

25. Власенко В. Політика німецької влади в економічній і соціальній сферах у генеральному окрузі «Житомир» (кінець 1941 – початок 1944 рр.) / В. Власенко // Вісник Черкаського університету. Серія: історичні науки. – Вип. 202. – Част. ІІ. – Черкаси, 2011. – С. 61–69.

26. Удовик В.М. Питання культурної політики в період німецької окупації (1941 – 1944 рр.) / В.М. Удовик // Сторінки воєнної історії України : зб. наук. статей / НАН України ; Ін-т історії України. – К., 2005. – Вип. 9. – Част. 2. – С. 327–334.

27. Бистра М. Учителі Донбасу в умовах нацистської окупації (1941 – 1943 рр.) / М. Бистра ; Донецький національний університет // Історичні і політологічні дослідження : науковий журнал. – 2009. – № 12 (42). – С. 123–128.

28. Могилюк С. Дошкільна освіта генерального округу «Дніпропетровськ»: основне призначення та умови існування дошкільних установ у 1941 – 1943 рр. / С. Могилюк // Мандрівець. – № 2. – 2011. – С. 39–41.

29. Клец В. Система образования немецкого населения в условиях оккупации 1941 – 1944 гг. // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського : збірник наукових праць. Вип. 3.30: Історичні науки. – Миколаїв : МНУ, 2011. – С. 340–353.

References

1. Dubyna K. Varvary dvadtsiatoho viku. Ukrvydav pry TsK KP (b) U. / K. Dubyna. – 1942. – 16 p.

2. Vyshinskii P.E. Smert' fashizmu / P.E. Vyshinskii. – M., L. : Izdatel'stvo AN SRSR. – 1941. – 24 p.

3. Suprunenko N.I. Ukraina v Velikoi Otechestvennoi voine Sovetskogo Soiuza (1941–1944 gg.) / N.I. Suprunenko. – K. : Gospolitizdat USSR, 1956. – 472 p.

4. Chernik S.A. Sovetskaia obshcheobrazovatel'naia shkola v godi Velikoi Otechestvennoi voini: Istoriko-pedagogicheskoe isledovanie / S.A. Chernik. – M. : Pedagogika, 1984. – 240 p.

5. Koval V. Podvyh narodnyi. Ukraina u Velykii Vitchyznianii viini. – K. : Naukova dumka, 1970. – 135 p.

6. Lenska V.V. Fashystska shkilna polityka na okupovanii terytorii Ukrainy / V. Lenska // Ukrainskyi istorychnyi zhurnal. – 1990. – №10. – Pp. 81 – 86.

7. Savchuk B. Volynska «Prosvita» / B. Savchuk. – Rivne : Lista, 1996. – 148 p.

8. Ivanova N.V. Zhinochyi rukh na Podilli v 1941 – 1943 rr. (za materialamy okupatsiinoi presy) / N.V. Ivanova // Storinky voiennoi istorii Ukrainy: Zbirnyk naukovykh statei.– K., 2002. – Assue. 6. Pp. 221 – 226.

9. Marchuk S. «Sichi» 41-ho na Volyni / S. Marchuk // Vyzvolnyi shliakh. – 2001. – Kn.4. – Pp. 29 – 32.

10. Moroz V. Orhanizatsiia Ukrainskoi natsionalistychnoi molodi «Sich» (1941 –1942 rr.) / V. Moroz // Vyzvolnyi shliakh. – 2001. – Kn. 4. – Pp. 25 – 28.

11. Kucher V. Ukraina u Druhii svitovii viini (1939 – 1945 rr.) / V. Kucher, P. Cherneha. – K. : Heneza, 2002. – 272 p.

12. Drobot I.I. Ukraina v druhii svitovii viini: Navch. posibnyk / I.I. Drobot, V.I. Kucher, P.M. Cherneha; Nats. ped. un-t im. Drahomanova, In-t polit. i etnonats. doslidzhen NAN Ukrainy. – K., 1998. – 122 p.

13. Shaikan V.O. Kolaboratsionizm na terytorii reikhskomisariatu «Ukraina» i viiskovoi zony v roky Druhoi svitovoi viiny / V.O. Shaikan. – Kryvyi Rih: Mineraly, 2005. – 466 p.

14. Holysh H.M. U vyri viiny. Stanovyshche nepovnolitnikh hromadian Ukrainy v 1941 – 1945 rr. / H.M. Holysh. – Cherkasy : Cherkaskyi TsNTEI, 2005. – 323 p.

15. Holovko M. L. Suspilno-politychni orhanizatsii ta rukhy Ukrainy v period Druhoi svitovoi viiny 1939 – 1945 rr. / M.L. Holovko. – K., 2004. – 704 p.

16. Halchak S. «Skhidni robitnyky» z Podillia u Tretomu Reikhu: deportatsiia, natsystska katorha, opir ponevoliuvacham / S. Halchak. – Vinnytsia : Knyha Veha, 2003. – 344 p.

17. Potylchak O. Ekonomichnyi kolaboratsionizm v Ukraini v roky natsystskoi okupatsii (1941 – 1944): prychyny i proiavy / O. Potylchak. – K. : UDPU im. M.P. Drahomanova, 1997. – 29 p.; Yoho zh. Profesiine navchannia i pidhotovka trudovykh rezerviv v Ukraini v period nimetsko-fashystskoi okupatsii (1941 – 1944): polityka i taktyka ahresora. – K. : TOV «Mizhnarodna finansova ahentsiia», 1998. – 36 p.

18. Bahatiuk M.Yu. Shkilnytstvo i shkilna polityka v raikhskomisariiati Ukraina, 1941 – 1944 / M.Yu. Bohatiuk // Vyzvolnyi shliakh. –1993. – Kn. 1. – Pp. 122 – 125.

19 Huseinov H. Istoriia stvorennia ta diialnosti ahroshkil na Kryvorizhzhi v okupatsiinu dobu (1941 – 1943) / H. Huseinov // Sobornist ukrainskykh zemel v konteksti podii Druhoi svitovoi viiny (Zb. mater. nauk. konf. 24 – 25 zhovtnia 2000 r.). – Kryvyi Rih : Mineral, 2000. – Pp. 143 – 155.

20. Mykhailiuk V.P. Osvitnia polityka nimetskoi okupatsiinoi vlady v Luhanskii oblasti (1942 – 1943) / V.P. Mykhailiuk, A.V. Diakonikhin // Hileia: naukovyi visnyk. Zbirnyk naukovykh prats / Hol. red. V.M.Vashkevych. – K. : VIR UAN, 2010. – Assue. 33. – Pp. 103 – 107.

21. Shaikan V.O. Kolaboratsionizm na terytorii Reikhskomisariatu «Ukraina» ta viiskovoi zony v period Druhoi svitovoi viiny. Monohrafiia / V.O. Shaikan. – Kryvyi Rih : Mineral, 2005. – 546 p.

22. Shaikan V.O. Kolaboratsionizm na terytorii Reikhskomisariatu «Ukraina» ta viiskovoi zony v period Druhoi svitovoi viiny. Monohrafiia / V.O. Shaikan. – Kryvyi Rih : Mineral, 2005. – 546 p.

23. Bushyn M. Sotsialno-kulturnyi aspekt okupatsiinoi povsiakdennosti 1941 – 1944 rr. (na materialakh tsentralnoho rehionu Ukrainy) / M. Bushyn, O. Yashan // Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. Volodymyra Hnatiuka. Seriia. Istoriia / za zah. red. I.S. Zuliaka; redkol.: M. Aleksiievets, L. Aleksiievets, M. Barmak [ta in.]. – Ternopil, 2010. – Assue. 2. – Pp. 166 – 172.

24. Hinda V. Vidkryttia shkil ta orhanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu v heneralnomu okruzi «Zhytomyr» (1941 – 1944 rr.) / V. Hinda // Storinky voiennoi istorii Ukrainy: Zb. nauk. statei / NAN Ukrainy. In-t istorii Ukrainy. – K., 2007. – Assue. 11. – Pp. 98 – 106.

25. Vlasenko V. Polityka nimetskoi vlady v ekonomichnii i sotsialnii sferakh u heneralnomu okruzi «Zhytomyr» (kinets 1941 – pochatok 1944 rr.) / V. Vlasenko // Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriia: istorychni nauky. – Assue. 202. – Chastyna II. – Cherkasy, 2011. – Pp. 61 – 69.

26. Udovyk V.M. Pytannia kulturnoi polityky v period nimetskoi okupatsii (1941 – 1944 rr.) / V.M. Udovyk // Storinky voiennoi istorii Ukrainy: zb. nauk. statei / NAN Ukrainy. In-t istorii Ukrainy. – K., 2005. – Assue. 9. – Chast. 2. – Pp. 327 – 334.

27. Bystra M. Uchyteli Donbasu v umovakh natsystskoi okupatsii (1941 – 1943 rr.) / M. Bystra // Istorychni i politolohichni doslidzhennia. Naukovyi zhurnal. Vydannia Donetskoho natsionalnoho universytetu. – 2009. – № 12 (42). – Pp. 123 – 128.

28. Mohyliuk S. Doshkilna osvita heneralnoho okruhu «Dnipropetrovsk»: osnovne pryznachennia ta umovy isnuvannia doshkilnykh ustanov u 1941 – 1943 rr. / S. Mohyliuk // Mandrivets. – № 2. – 2011. – Pp. 39 – 41.

29. Klets V. Sistema obrazovaniia nemetskogo naseleniia v usloviiakh okkupatsii 1941 – 1944 gg. // Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.O. Sukhomlynskoho: Zbirnyk naukovykh prats. Assue. 3.30: Istorychni nauky. Mykolaiv: MNU, 2011. – Pp. 340 – 353.

УДК 025.4.036-027.522:37

Л.О. Пономаренко

СТВОРЕННЯ ТА РОЗВИТОК ІНТЕГРОВАНОГО ГАЛУЗЕВОГО ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОГРАФІЧНОГО РЕСУРСУ В ПРОВІДНИХ БІБЛІОТЕКАХ МОН УКРАЇНИ І НАПН УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті проаналізовано електронні бібліографічні ресурси, насамперед зведені бази даних Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського та провідних книгозбірень мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України, доступ до яких надається віддаленим користувачам, розглянуто можливість їхньої інтеграції.

Ключові слова: *електронні бібліографічні ресурси, зведені каталоги, електронний каталог, бібліографічні покажчики, науково-педагогічна електронна бібліотека, Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського.*

Л.А. Пономаренко

СОЗДАНИЕ И РАЗВИТИЕ ИНТЕГРИРОВАННОГО ОТРАСЛЕВОГО ИНФОРМАЦИОННО-БИБЛИОГРАФИЧЕСКОГО РЕСУРСА В ВЕДУЩИХ БИБЛИОТЕКАХ МОН УКРАИНЫ И НАПН УКРАИНЫ

В статье проанализированы электронные библиографические ресурсы, прежде всего сводные базы данных Государственной научно-педагогической библиотеки Украины имени В. А. Сухомлинского и ведущих библиотек сети образовательных библиотек МОН Украины и АПН Украины, доступ к которым предоставляется удаленным пользователям, рассмотрена возможность их интеграции.

Ключевые слова: *электронные библиографические ресурсы, сводные каталоги, электронный каталог, библиографические указатели, научно-педагогическая электронная библиотека, Государст-венная научно-педагогическая библиотека Украины имени В.А. Сухомлинского.*

L.O. Ponomarenko

CREATION OF INTEGRATED SPECIAL INFORMATION BIBLIOGRAPHIC RESOURCE IN LEADING LIBRARIES UNDER MES OF UKRAINE AND NAPS OF UKRAINE AND ITS DEVELOPMENT

The article deals with the analysis of electronic bibliographic resources, first of all of joint databases of V.O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine and leading educational libraries under MES of Ukraine and NAPS of Ukraine access to which is available for distant users; the possibility of their integration is considered.

Keywords: *electronic bibliographic resources, joint catalogues, e-catalogue, bibliographic indexes, scientific and pedagogical e-library, V.O. Sukhomlynskyi State Scientific and Pedagogical Library of Ukraine.*

© Пономаренко Л.О.

Стрімкий розвиток ІТ-технологій дедалі більше впливає на сучасне суспільство, зокрема розширює можливості поширення й обміну інформацією. Набуває актуальності створення інтегрованих довідково-пошукових систем, які розкривають зміст сукупних фондів вітчизняних бібліотек, популяризують та активізують відомості про інформаційні ресурси країни, та спрямовані на задоволення запитів читачів у випереджальному режимі. Обмеженість ресурсів, неможливість опрацювання всього документного потоку, інформатизація бібліотечного виробництва, невідповідність організаційної структури бібліотек новим викликам суспільства, завданням та процесам, брак фахівців активізували реформування бібліотечної сфери. В умовах обмеженого фінансування ці проблеми долаються бібліотеками шляхом розвитку міжорганізаційних комунікаційних відносин на засадах кооперації та координації.

Одним із пріоритетних напрямів діяльності Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського (далі – ДНПБ) як всеукраїнського галузевого інформаційного, науково-методичного та координаційного центру мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України є інформаційне забезпечення потреб фахівців освітянської галузі України. У Законі України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» зазначено, що одним із пріоритетів держави в підвищенні рівня інформатизації всього суспільства є формування комп'ютерної мережі науки і культури; формування системи інформаційних ресурсів та забезпечення їхньої доступності. ДНПБ на практиці застосовує автоматизовані технології як у формуванні власних інформаційних ресурсів, так і в наданні доступу до них. Бібліографічна діяльність бібліотеки знаходиться на новому етапі розвитку, що пояснюється впровадженням інноваційних технологій, формуванням електронного середовища та появою нового виду бібліографічних ресурсів – електронних. У цьому контексті важливого значення набуває створення зведених каталогів, вторинних документів, зокрема бібліографічної продукції з актуальних питань педагогіки та психології.

Огляд корпоративних бібліотечних проектів в Україні, визначення принципів їхнього об'єднання, аналіз результатів діяльності здійснено О.Ю. Мар'їною. Процес становлення та розвитку корпоративних комунікацій у бібліотечно-інформаційній діяльності досліджено І.О. Давидовою, В.О. Ільганаєвою. Типологію корпоративних АБІС розглянуто Ф. Воройським та Я. Шрайбергом. Теоретико-методичні проблеми електронних бібліографічних ресурсів розглядалися в працях вітчизняних і зарубіжних бібліографознавців: О.К. Беспалової, Г.Л. Левіна, І. Матвеєвої, І.Г. Моргенштейна, Л.Ф. Трачук, В.О. Фокеєва, Г.М. Швецової-Водки, Г. Шемаєвої. Класифікацію комп'ютерних бібліографічних ресурсів на основі ієрархії фасетів розроблено Г.М. Швецовою-Водкою. Становлення й еволюцію системи довідково-бібліографічного обслуговування в мережі бібліотек НАН України, структуру їхніх довідково-бібліографічних інформаційних ресурсів вивчала Т.В. Добко. Досвід співпраці освітянських бібліотек України щодо обміну електронними записами аналітичного розпису періодичних видань розглянуто у публікації Л.І. Самчук та Н.В. Лисиці. Проте, незважаючи на наявність ґрунтовних наукових праць із цієї проблематики, рівень дослідження галузевих бібліографічних ресурсів, їхньої інтеграції залишається недостатнім для забезпечення інноваційного розвитку педагогічної та психологічної наук, освіти та практики.

Метою цієї статті є аналіз стану електронних бібліографічних ресурсів, насамперед зведених баз даних ДНПБ та провідних освітянських бібліотек, доступ до яких надається віддаленим користувачам, розгляд можливості їхньої інтеграції, розроблення рекомендацій, які сприятимуть подальшому розвитку та використанню таких ресурсів для задоволення інформаційних потреб фахівців освітянської галузі України.

Ф. Воройський та Я. Шрайберг виокремлюють такі основні види корпоративних бібліотечно-інформаційних систем і принципів їхньої реалізації: зведені каталоги, бібліотечні системи корпоративної каталогізації; корпоративні бібліотечно-інформаційні системи.

Прикладом успішного зарубіжного бібліотечного об'єднання є зведений світовий каталог OCLC WorldCat, який почався зі створення зведеного каталогу зусиллями університетських бібліотек і завершився формуванням трансграничної багатофункціональної корпорації. Каталог відображає ресурси, що зберігаються у 57 тис. бібліотек із 112 країн світу, представлені 470 мовами.

Для корпоративної каталогізації існує «ІРБІС-Корпорація», доступна користувачам САБ ІРБІС у модулі «Каталогізатор» і реалізована на засадах розподіленої каталогізації. Для підключення власного каталогу до системи корпоративної каталогізації бібліотеці необхідно мати доступ до інтернету та онлайновий каталог, реалізований засобами веб-ІРБІС.

Корпоративні бібліотечні системи – це добровільні об'єднання низки незалежних в адміністративному відношенні бібліотек одного міста або області для спільного вирішення цілей і завдань, передусім пов'язаних зі створенням і комплексним використанням інформаційних ресурсів.

В. Ільганаєва вирізняє 11 головних напрямів діяльності об'єднань бібліотек, серед яких, зокрема: забезпечення доступу до інформації, яка накопичується в традиційному книжково-журнальному вигляді та електронних колекціях з використанням інтернет-технологій; обробка літератури та актуалізація відомостей про неї в електронному каталозі (ЕК), завдяки цим об'єднанням створюються розподілені ЕК, що базуються на зведених каталогах фондів бібліотек – партнерів корпорації; створення точок доступу до інтернету і каталогів бібліотек через регіональні шлюзи та портали, а саме – забезпечення доступу до зведених каталогів для бібліотек, які не є учасниками корпорації та не мають відповідного технічного забезпечення; об'єднання зусиль щодо аналітичного розпису статей тощо [6].

Як свідчить бібліотечна практика в Україні, корпоративні структури об'єднують книгозбірні різного відомчого підпорядкування, різних регіонів. Бібліотеки відрізняються за рівнем технічної бази, наявності телекомунікаційної інфраструктури, технологій, обсягами фінансування. Водночас корпоративний рух у бібліотечній сфері потребує відповідного правового та наукового, матеріально-технічного забезпечення/унормування.

Аналіз цих питань та завдання створити на веб-порталі ДНПБ України ***єдину точку доступу до галузевої фахової інформації всіх учасників освітнього процесу*** було поставлено під час виконання теми «Теоретичні та науково-практичні аспекти створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу (далі – ІГІР) в Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В.О. Сухомлинського», що сприятиме не лише підвищенню ефективності наукових досліджень, удосконаленню навчально-виховного процесу в закладах освіти різних рівнів, а й ***інтеграції інформаційних ресурсів з питань педагогіки, психології й освіти в електронній формі*** шляхом об'єднання ресурсу ДНПБ та книгозбірень освітянської галузі України в електронну бібліотеку галузевого спрямування. Значна увага приділялася поглибленню та вдосконаленню системи вторинних документів для задоволення потреб науковців і практиків освітянської галузі України й забезпеченню доступу користувачів до інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу (ІГІР).

Розроблена в Бібліотеці Концепція створення такого ресурсу передбачала вивчення обсягу поняття ***інтегрований галузевий інформаційний ресурс*** як сукупність джерел інформації (вітчизняні та зарубіжні електронні ресурси з питань педагогіки, психології та освіти) й інформаційних послуг, яка організована з метою відображення структури знань у даній галузі людської діяльності на 3-х рівнях інтеграції – організаційно-технологічному, логічному і фізичному, доступ до якого надається користувачам завдяки відповідному програмному забезпеченню. Інтеграція передбачає об'єднання ресурсів і сервісів у рамках єдиної інформаційної системи, це новий напрям діяльності книгозбірень на сучасному етапі.

Здійсненню запланованого сприяли інноваційні форми роботи, які було впроваджено в діяльність цієї установи впродовж 2006–2010 рр. Зокрема, створено веб-портал ДНПБ (www.dnpb.gov.ua); активно формувався електронний каталог (ЕК); розпочато роботу

щодо організації повнотекстових баз даних (БД); здійснювалося бібліографічне обслуговування користувачів через віртуальну довідку; створювалися віртуальні інформаційно-бібліографічні ресурси з актуальних питань педагогіки й психології, бібліотекознавства та бібліографознавства; готувалася вторинна продукція з актуальних питань педагогіки й психології, яку було представлено в повнотекстовій формі на веб-порталі та розіслано до бібліотек мережі тощо [11]. Аналіз статистичних даних свідчить, що портал бібліотеки є активно відвідуваним: щорічно ним користуються понад 180 тис. відвідувачів.

Аналіз представництва бібліотек у мережі Інтернет свідчить, що станом на 01.01.2014 р. налічується 22 сайти (ДНПБ, Львівська обласна науково-педагогічна бібліотека (ЛОНПБ), Миколаївська науково-педагогічна бібліотека (МНПБ), бібліотеки обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти (ІППО) – 3, бібліоеки ВНЗ III–IV р. а. педагогічного та інженерно-педагогічного профілів – 16) та 41 сторінка (бібліотеки установ НАПН України – 4, обласних ІППО – 18, бібліотеки ВНЗ III–IV р. а) педагогічного та інженерно-педагогічного профілів – 19). Збірник аналітичних і статистичних даних «Провідні освітянські бібліотеки України в дзеркалі статистики» за 2013 р. інформує, що 49% освітянських книгозбірень (ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського, ЛОНПБ, МНПБ, бібліотеки обласних ІППО – 6, бібліотеки ВНЗ III–IV р. а. педагогічного та інженерно-педагогічного профілів – 24) мають електронні каталоги [10].

Сьогодні у ДНПБ накопичено чималий досвід щодо створення значних масивів електронних бібліографічних ресурсів. Насамперед слід назвати бібліотечно-каталожні електронні посібники, які представлено електронним каталогом (ЕК) бібліотеки, що почав формуватися з 2004 р. у програмі MARK-SQL, а з 2006 р. – у САБ ІРБІС. За допомогою модуля Web ІРБІС, що розміщений на веб-порталі ДНПБ, для віддалених користувачів надається доступ до ЕК. Він складається з таких баз даних (БД): «Книги», «Періодика», «Рідкісні книги», «Бібліотечна справа», «Сухомлиністика», «Галузева реферативна база» тощо; імідж-каталогу генерального абеткового каталогу (понад 230 тис. карток українською, російською та іноземними мовами). Широкі можливості для бібліографічного пошуку надають зведені БД (*далі – ЗвБД*). На порталі книгозбірні вони представлені трьома БД: зведеною базою даних дисертацій із питань освіти, педагогіки й психології, зведеною базою даних збірників наукових праць та зведеною базою фахових періодичних видань, які передплачують ДНПБ і провідні освітянські бібліотеки України.

Метою створення ЗвБД було:

– об'єднання зусиль освітянських бібліотек – учасниць Проекту створення ІГІР на засадах партнерства й кооперації;

– досягнення якісно нового рівня повноти й оперативності задоволення інформаційних потреб користувачів різних категорій за рахунок надання їм об'єднаних інформаційних ресурсів, акумульованих у бібліотеках галузі, і засобів пошуку з використанням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для вирішення наукових, управлінських, виробничих, соціальних та інших завдань;

– скорочення сумарних фінансових, трудових і матеріальних витрат бібліотек на створення й підтримку ІГІР та автоматизацію бібліотечних процесів [8, 220].

Станом на 01.01.2015 р., у створенні ЗвБД дисертацій беруть участь бібліотеки, що вже створили електронні каталоги та для організації ЕК використовують програмне забезпечення САБ «ІРБІС» – зокрема, це книгозбірні наукових установ НАПН України (Інституту педагогічної освіти та освіти дорослих, Інституту професійно-технічної освіти, бібліотека ім. А.Ф. Залевської Інституту психології імені Г.С. Костюка), у фондах яких зберігається понад 2 200 прим. дисертацій; бібліотеки ВНЗ із різних регіонів України (Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, Маріупольський державний університет, Житомирський державний університет імені Івана Франка, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова та Українська інженерно-педагогічна академія (м. Харків) та ін., з якими укладено Договори про співпрацю.

Для досягнення якісно нового рівня задоволення інформаційних потреб користувачів та можливості корпоративної взаємодії між освітянськими бібліотеками при аналітико-синтетичному опрацюванні документів, ДНПБ у 2013–2014 рр. здійснювала активну роботу зі створення «Зведеної бази даних періодичних видань», що зберігаються в освітянських бібліотеках України, і розпочала її з бібліотеками Інститутів НАПН України.

Створення ЕК здійснюється на інноваційних засадах кооперації та координації, зокрема розпочато інноваційну діяльність щодо обміну бібліографічними записами з освітянськими книгозбірнями МОН України й НАПН України (до наповнення БД «Періодика» долучилися 10 бібліотек ВНЗ III–IV р. а. педагогічного профілю). У результаті проведеної роботи станом на 01.01.15 р. зазначені БД уже розміщені та діють на веб-порталі ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського в рубриці «Електронні ресурси» розділу «Ресурси» (http://dnpb.gov.ua/).

Провідні освітянські бібліотеки є учасниками регіональних зведених каталогів. Наприклад, наукова бібліотека Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка залучена до проекту створення зведеного електронного каталогу бібліотек Хмельницької області. На базі наукової бібліотеки Хмельницького національного університету 22 жовтня 2010 р. було проведено нараду-семінар директорів бібліотек ВЗО Хмельницького методичного об'єднання, де розглянуто проект положення про зведений електронний каталог і вирішено низку організаційних питань щодо створення та функціонування каталогу. До ЗвЕК увійшли електронні каталоги наукової бібліотеки Хмельницького національного університету, Хмельницької обласної наукової бібліотеки для юнацтва, бібліотеки Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, бібліотеки Хмельницького торговельно-економічного університету та наукової бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка [7].

На початок 2014 р. обсяг електронного каталогу (ЕК) Миколаївської наукової педагогічної бібліотеки (МНПБ) збільшився на 25,5 тис. записів і становить 229 тис. записів. На технічній базі МНПБ працює «Зведений електронний каталог шкільних бібліотек», який сумарно містить близько 600 тис. бібліографічних записів і відображає фонди книгозбірень 14 загальноосвітніх навчальних закладів м. Миколаєва. Бібліотека є також учасницею проекту «Ресурси бібліотек міста Миколаєва», започаткованого Миколаївською обласною бібліотечною асоціацією (МОБА).

Традиційною формою забезпечення потреб педагогічної науки є бібліографічні покажчики – основна вторинна продукція ДНПБ. Їх оперативно розміщують на веб-порталі бібліотеки, у спеціальних розділах рубрики «Бібліографічна продукція ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського». Необхідно зазначити, що впродовж 15 років існування цієї книгозбірні її співробітниками здійснювалася підготовка різних видів інформаційно-бібліографічних видань, перевага серед яких надавалася науково-допоміжним, рекомендаційним, поточним і ретроспективним посібникам, що за змістом поділяються на тематичні й персональні. Зокрема, було підготовлено та видано понад 100 ґрунтовних науково-допоміжних і рекомендаційних покажчиків. Активний попит у спеціалістів і науковців освітянської галузі мають упорядковані фахівцями ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського тематичні науково-допоміжні й рекомендаційні бібліографічні покажчики: «Сучасні освітні технології» (Вип. 1–3, 2001–2003), «Загальноосвітня школа України за роки незалежності (1991–2001)» (2002), «Формування активної життєвої позиції молодого громадянина України» (2002), «Бібліотека навчального закладу в контексті інформатизації суспільства» (2003), «Професійна освіта України за роки незалежності» (2004), «Сучасні технології в освіті» (Ч. 1–2, 2005–2007), «Розвиток професійної орієнтації в Україні» (2009), «Профільне навчання в старшій школі: шляхи розвитку» (Вип. 2, 2010), «Вища освіта України в умовах трансформації суспільства: стан, проблеми, тенденції розвитку, 2007–2011 рр.» (Вип. 2, 2012) та ін. Незамінним для педагогів у їхній виховній, просвітницькій діяльності є щорічний рекомендаційний посібник «Календар знаменних і пам'ятних дат у галузі освіти і педагогічної науки».

Із метою науково-інформаційного забезпечення інноваційного розвитку вітчизняної педагогічної науки, теорії та практики освіти, поширення передового досвіду в діяльності навчальних закладів держави, підвищення професійного рівня педагогічних і науково-педагогічних кадрів та компетентності учнівської та студентської молоді ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського з 2001 р. уперше в Україні започаткувала підготовку інформаційних видань про життя та діяльність видатних педагогів світу, відомих учених педагогічної науки України в трьох серіях: «Видатні педагоги світу», «Академіки НАПН України» та «Ювіляри НАПН України». Також уперше в Україні бібліотекою створено серію «Майстри бібліотечної справи України», в якій розкривається творчий шлях і здобутки вітчизняних бібліотекознавців [9].

Електронні версії біобібліографічних покажчиків серії «Видатні педагоги світу» розміщено на веб-порталі ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського не лише у спеціальних розділах рубрики «Бібліографічна продукція ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського», а також на сторінках інформаційно-бібліографічного ресурсу «Видатні педагоги України та світу» [3], де створюється комплекс матеріалів – повнотекстових, бібліографічних, іконографічних тощо – про визначних і незаслужено забутих у радянський час вітчизняних і зарубіжних педагогів. За період 2008–2014 рр. в інформаційно-бібліографічному ресурсі представлено 42 персоналії, присвячених, зокрема, В.О. Сухомлинському, Х.Д. Алчевській, С.А. Ананьїну, О.М. Астрябу, Г.Г. Ващенку, Б.Д. Грінченку, М.П. Драгоманову, В.Ф. Дурдуківському, О.А. Захаренку, В.Н. Каразіну, К.Д. Ушинському, Я.Ф. Чепізі (Зеленкевичу) та ін. [3].

Водночас бібліографічна продукція ДНПБ України представлена в Науково-педагогічній електронній бібліотеці України (*далі – НПЕБ*), доступ до якої здійснюється на єдиній платформі САБ ІРБІС64. Акцентуючи увагу на впровадженні нових інформаційних технологій, слід підкреслити важливість створення електронної бібліотеки як системи, що реалізує уніфікований підхід до накопичення, збереження та організації різноманітної інформації й надання доступу до неї. НПЕБ – спеціалізована книгозбірня загального користування. У ній акумульовано інформаційні ресурси, що містять інформацію з питань освіти, педагогіки та психології й суміжних галузей наук, і надано інтерактивний доступ до зазначених джерел інформації користувачам різних категорій [1, 16]. Ресурс НПЕБ організовано у вигляді колекцій і рубрик, що дає змогу користувачеві переходити від колекцій до рубрик та конкретних видань. У структурі фонду НПЕБ є відповідний розділ «Вторинна продукція ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського».

Залишається розпорошеною на веб-порталі ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського бібліографічна інформація, що міститься у віртуальних книжкових виставках, де, крім неї, подано ще й іконографічну, реферативну інформацію, корисні посилання на інтернет-ресурси тощо.

Як зазначає у своєму дослідженні Т. В. Добко, «Виявлення бібліографічних покажчиків, тематичних списків літератури ускладнене через їхню розпорошеність на сайтах окремих бібліотек, тому логічним є створення веб-метабібліографії, яка б орієнтувала у бібліографічних ресурсах» [4, 256]. ДНПБ вже розпочала кумуляцію відомостей про бібліографічні посібники власні та освітянських книгозбірень, створивши відповідні сторінки на своєму веб-порталі: «Бібліографічна продукція ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського», «Бібліографічна продукція мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України». Детальний аналіз надходжень вторинної продукції від мережі освітянських бібліотек МОН України та НАПН України за 2012 р., 2013 р. і попередні роки до фонду ДНПБ дав підстави для висновку, що не всі провідні освітянські книгозбірні України надсилають бібліографічні покажчики. Водночас бібліографічна продукція в повному тексті представлена лише на сайтах/сторінках 18 бібліотек ВНЗ III–IV р. а. педагогічного та інженерно-педагогічного профілів. У зв'язку з цим постає завдання активізувати роботу щодо надання доступу до бібліографічних ресурсів освітянських книгозбірень.

Із метою вдосконалити доступ до своїх електронних ресурсів, електронних каталогів, вторинної продукції через інтернет, у ДНПБ розроблено 3 концепції: «Концепцію створення інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу на базі ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського», «Концепцію науково-педагогічної електронної бібліотеки ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського», «Концепцію веб-порталу ДНПБ України як єдиної точки доступу до галузевих інтегрованих ресурсів». Передбачається активне застосування нових технологій та здійснення інтеграції розрізнених інформаційних ресурсів на єдиній платформі. Слід звернути увагу на необхідність поширення й поглиблення корпоративної та кооперативної роботи між ДНПБ й провідними освітянськими бібліотеками щодо формування інтегрованих електронних ресурсів різних видів, зокрема зведених баз даних, а також на забезпечення низки книгозбірень програмним забезпеченням САБ ІРБІС-64, що є необхідною умовою розвитку ресурсу та вирішення питання обміну бібліографічними записами.

Першочерговим завданням є створення спільними зусиллями ДНПБ та книгозбірень мережі єдиного вікна доступу до інтегрованих галузевих інформаційних ресурсів на вебпорталі ДНПБ та активізація взаємодії бібліотек мережі щодо обміну бібліографічною продукцією в електронній і традиційній формах.

Перспективними напрямами бібліографічної діяльності є співпраця освітянських бібліотек у плануванні підготовки бібліографічної продукції; поглиблення координації в питаннях її створення; налагодження взаємодії освітянських книгозбірень щодо обміну бібліографічними виданнями в електронній і традиційній формах.

Однім з важливих кроків в інтеграції власних бібліографічних ресурсів є відмова від представлення освітянській спільноті бібліографічних посібників у вигляді списків, що містять перелік таких видань, створення окремої спеціальної БД, яка відображатиме традиційні та електронні бібліографічні ресурси як власної генерації, так і книгозбірень-партнерів. Практичне втілення інтеграції бібліографічних ресурсів у галузевій системі, яке вже розпочато, сприятиме інноваційному розвитку освіти в Україні, науково-інформаційному забезпеченню фахових потреб користувачів із питань педагогіки, психології й освіти.

Використані джерела

1. Вараксіна Н.В. Концепція науково-педагогічної електронної бібліотеки Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського / Н.В. Вараксіна ; наук. ред. П.І. Рогова. ; НАПН України, ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського. – К. : [б. в.], 2013. – 63 с.

2. Воройский Ф.С. Корпоративные автоматизированные библиотечно-информационные системы – классификация и принципы построения [Електронний ресурс] / Ф.С. Воройский, Я.Л. Шрайберг // Электронные библиотеки : рос. науч. электрон. журн. – 2002. – Вып. 5. – Режим доступу : http:// http://www.elbib.ru/index.phtml?page=elbib/rus/journal/2002/part5/SV. – Назва з екрана.

3. Видатні педагоги України та світу [Електронний ресурс] : ресурс містить біографії, бібліографію публікацій, повні тексти статей видатних педагогів, відомості про товариства, асоціації та заклади, які носять ім'я педагогів, фотогалереї тощо / автор ідеї, наук. кер. й наук. ред. П.І. Рогова. – [Електрон. дані]. – К., 2008. – Режим доступу : http://www.library.edu-ua.net/scientific_information_work/suhomlynskiy. – Назва з екрана.

4. Добко Т.В. Довідково-бібліографічна діяльність наукових бібліотек Національної академії наук України: становлення та розвиток (XX ст. – перше десятиліття XXI ст.) / Т.В. Добко ; відп. ред. О.С. Онищенко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. – К., 2013. – 376 с.

5. Електронні інформаційні ресурси бібліотек у піднесенні інтелектуального і духовного потенціалу українського суспільства / НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського ; О.С. Онищенко та ін. – К. : НБУВ, 2011. – 247 с.

6. Ільганаєва В. Корпоративний рух в Україні: стан та перспективи розвитку / В. Ільганаєва // Бібл. форум України. – 2006. – № 2. – С. 13–15.

7. Кантлін С.О. Електронні інформаційні ресурси наукової бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка: стан і перспективи розвитку / С.О. Кантлін // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Сер.: Бібліотекознавство. Книгознавство / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, Наук. б-ка ; [редкол.: С.А. Копилов (голова), В.С. Прокопчук та ін.]. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. І. Огієнка, 2013. – Вип. 3. – С. 219–223.

8. Коваленко С.Г. Зведена база даних дисертацій з питань освіти, педагогіки і психології – складова інтегрованого галузевого інформаційного ресурсу / С.Г. Коваленко // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В.О. Сухомлинського / АПН України, ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського. – К., 2014. – Вип. 4 : Інтегрований галузевий інформаційний ресурс: стан, перспективи створення та забезпечення доступу. – С. 218–229.

9. Пономаренко Л.О. Теоретичні та науково-практичні засади створення системи науково-бібліографічних документів із психолого-педагогічних питань у Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В.О. Сухомлинського / Л.О. Пономаренко // Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В.О. Сухомлинського / АПН України, ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського. – К., 2008. – Вип. 1 : Науково-інформаційне забезпечення освітянської галузі України. – С. 160–172.

10. Провідні освітянські бібліотеки України в дзеркалі статистики : зб. аналіт. і стат. даних за 2013 р. ; уклад.: Л.О. Біла, А.В. Копилова, Н.Б. Соколовська ; наук. ред.: Л.М. Заліток, І.І. Хемчян / НАПН України, ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського. – К. : [б. в.], 2014. – 100 с.

11. Рогова П.І. Формування всеукраїнського інформаційного ресурсу з психолого-педагогічних питань освіти: сучасний стан, шляхи розвитку / П.І. Рогова // Бібл. вісн. – 2011. – № 4. – С. 58–61.

References

1. Varaksina N.V. Kontseptsiia naukovo-pedahohichnoi elektronnoi biblioteky Derzhavnoi naukovo-pedahohichnoi biblioteky Ukrainy imeni V.O. Sukhomlynskoho / N.V. Varaksina ; [nauk. red. Rohova P.I.] ; NAPN Ukrainy, DNPB Ukrainy im. V.O. Sukhomlynskoho. – K. : [b. v.], 2013. – 63 p.

2. Voroiskii F.S. Korporativnye avtomatizirovannye bibliotechno-informatsionnye sistemy – klassifikatsiia i printsipy postroeniia [Access mode] / F.S. Voroiskii, Ia. L. Shraiberg // Elektronnye biblioteki : ros. nauch. elektron. zhurn. – 2002. – Assue. 5. – Rezhim dostupu : http:// http://www.elbib.ru/index.phtml?page=elbib/rus/journal/2002/part5/SV. – Nazva z ekrana.

3. Vydatni pedahohy Ukrainy ta svitu [Access mode] : resurs mistyt biohrafii, bibliohrafiiu publikatsii, povni teksty statei vydatnykh pedahohiv, vidomosti pro tovarystva, asotsiatsii ta zaklady, yaki nosiat imia pedahohiv, fotohalerei toshcho / avtor idei, nauk. ker. y nauk. red. P.I. Rohova. – Elektron. dani. – K., 2008. – Rezhym dostupu: http://www.library.edu-ua.net/scientific_information_work/suhomlynskiy. – Nazva z ekrana.

4. Dobko T.V. Dovidkovo-bibliohrafichna diialnist naukovykh bibliotek Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy: stanovlennia ta rozvytok (XX st. – pershe desiatylittia XXI st.) / Tetiana Dobko ; vidp. red. O.Pp. Onyshchenko ; NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V.I. Vernadskoho. – K., 2013. – 376 p.

5. Elektronni informatsiini resursy bibliotek u pidnesenni intelektualnoho i dukhovnoho potentsialu ukrainskoho suspilstva / NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im.. V.I. Vernadskoho ; [O.S. Onyshchenko, L.A. Dubrovina, V.M. Horovyi ta in.]. – K. : NBUV, 2011. – 247 p.

6. Ilhanaieva V. Korporatyvnyi rukh v Ukraini: stan ta perspektyvy rozvytku / V. Ilhanaieva // Bibl. forum Ukrainy. – 2006. – № 2. – Pp. 13–15.

7. Kantlin S.O. Elektronni informatsiini resursy naukovoi biblioteky Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu im. I. Ohiienka: stan i perspektyvy rozvytku / Kantlin S.O. // Naukovi pratsi Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu imeni Ivana Ohiienka. Ser.: Bibliotekoznavstvo. Knyhoznavstvo. / Kamianets-Podil. nats. un-t im. Ivana Ohiienka. Nauk. b-ka ; [redkol.: S.A. Kopylov (holova), V.S. Prokopchuk ta in.]. – Kamianets-Podilskyi : Kamianets-Podil. nats. u-t im. Ivana Ohiienka, 2013. – Assue. 3. – Pp. 219–223.

8. Kovalenko S.H. Zvedena baza danykh dysertatsii z pytan osvity, pedahohiky i psykholohii – skladova intehrovanoho haluzevoho informatsiinoho resursu / S.H. Kovalenko // Nauk. pr. Derzh. nauk.-ped. b-ky Ukrainy im. V.O. Sukhomlynskoho / APN Ukrainy, DNPB Ukrainy im. V.O. Sukhomlynskoho. – K., 2014. – Assue. 4 : Intehrovanyi haluzevyi informatsiinyi resurs: stan, perspektyvy stvorennia ta zabezpechennia dostupu. – Pp. 218–229.

9. Ponomarenko L.O. Teoretychni ta naukovo-praktychni zasady stvorennia systemy naukovo-bibliohrafichnykh dokumentiv iz psykholoho-pedahohichnykh pytan u Derzhavnii naukovo-pedahohichnii bibliotetsi Ukrainy imeni V.O. Sukhomlynskoho / L.O. Ponomarenko // Nauk. pr. Derzh. nauk.-ped. b-ky Ukrainy im. V. O. Sukhomlynskoho / APN Ukrainy, DNPB Ukrainy im. V. O. Sukhomlynskoho. – K., 2008. – Assue. 1 : Naukovo-informatsiine zabezpechennia osvitianskoi haluzi Ukrainy. – Pp. 160–172.

10. Providni osvitianski biblioteky Ukrainy v dzerkali statystyky : zb. analit. i stat. danykh za 2013 r. / NAPN Ukrainy, DNPB Ukrainy im. V.O. Sukhomlynskoho ; [uklad.: L.O. Bila, A.V. Kopylova, N.B. Sokolovska ; nauk. red.: L.M. Zalitok, I.I. Khemchian]. – K. : [b. v.], 2014. – 100 p.

11. Rohova P.I. Formuvannia vseukrainskoho informatsiinoho resursu z psykholoho-pedahohichnykh pytan osvity: suchasnyi stan, shliakhy rozvytku / P.I. Rohova // Bibl. visn. – 2011. – № 4. – Pp. 58–61.

УДК 02:378:929

І.В. Черняк

ОСНОВНІ ВІХИ ЖИТТЯ ТА ТВОРЧОСТІ БІБЛІОТЕКОЗНАВЦЯ ПРОФЕСОРА О.С. СОКАЛЬСЬКОГО

У статті визначено та проаналізовано періоди життєвого та творчого шляху відомого бібліотекознавця, організатора освіти в галузі культури і мистецтв, професора Олексія Степановича Сокальського.

Ключові слова: *науковець, фахівець, діяч, професор, організатор, навчальні заклади, школа, педагогічна діяльність.*

И.В. Черняк

ОСНОВНЫЕ ПЕРИОДЫ ЖИЗНИ И ТВОРЧЕСТВА БИБЛИОТЕКОВЕДА ПРОФЕССОРА О.С. СОКАЛЬСКОГО

В статье обозначено и проанализировано периоды жизненного и творческого пути известного библиотековеда, организатора образования в области культуры и искусства, профессора Алексея Степановича Сокальского.

Ключевые слова: *ученый, специалист, деятель, профессор, организатор, учебные заведения, школы, педагогическая деятельность.*

I.V. Chernyak

THE MAIN PERIODS OF LIFE AND CREATION BBLUETOOTH PROFESSOR O.S SOKALSKY

This article is devoted to the definition and analysis the main periods of life and creation professor Oleksii Stepanovych Sokalnyi, the outstanding library expert, education organizer in the field of culture and art.

Keywords: *a scientist, an expert, a public figure, a professor, an organizer, educational establishments, a school, a teaching activity.*

Повернення в скарбницю суспільної пам'яті імен видатних особистостей, котрі своєю наполегливою працею, самовідданістю і талантом збагатили наукове, культурне, освітянське життя, але були незаслужено вилучені з історичного процесу, є надзвичайно актуальним. Проте їхній внесок у розвиток вітчизняної бібліотекознавчої науки ще недостатньо досліджений та оприлюднений на сторінках фахових видань.

Персоніфікація української історії дасть змогу визначити етапи подальшого розвитку наукових напрямів, надасть історії вітчизняної науки та освіти портретної конкретики.

Серед видатних бібліотекознавців, педагогів, організаторів освіти в галузі культури і мистецтва ми згадуємо професора Олексія Степановича Сокальського (1918-1991). Дослідження його життя та творчості поповнить список уже існуючих біографій учених у галузі українського бібліотекознавства, допоможе поповнити джерельний запас знань щодо розвитку вітчизняного бібліотекознавства як науки за період 50-х – 70-х рр. XX ст., глибше дослідити окремі проблеми підготовки кадрів у галузі культури та мистецтва, науково-дослідної роботи у вищій школі.

Вивчаючи життєвий та творчий шлях О.С. Сокальського, ми звернулися до статей Т.В. Новальської [1, 2] де вперше подано його бібліографічні дані та розкрито внесок у розбудову Київського державного інституту культури.

© Черняк І.В.

Джерельною базою для нас слугували публікації самого О.С. Сокальського на сторінках газети «Радянська культура» та журналу «Соціалістична культура», а також матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України.

Комплексний аналіз матеріалів з теми дослідження, їхня систематизація дозволили нам виокремити найважливіші періоди життя та діяльності наукового зростання професора О.С. Сокальського.

Перший період (1933-1940) – роки навчання, формування світогляду, визначення напряму діяльності, входження в професію.

Після закінчення семирічної школи, 1933 р. Олексій Степанович вступає до Харківського керамічного технікуму, але не закінчивши його, 1935 р. переходить на 4-й курс робітничого факультету при Харківській зоотехніці, який закінчив 1936 р. та вступив до Харківського бібліотечного інституту, де навчався за спеціальністю бібліотекознавство дитячих і юнацьких бібліотек.

Після закінчення навчання 1940 р. молодий фахівець був направлений до м. Кишинева, де працював старшим консультантом, а згодом – директором Молдавського бібліотечного колектора. Поєднував основну роботу з викладацькою діяльністю, викладав російську мову та літературу на різних курсах для робітничої молоді [8].

Другий період (1941-1949) – воєнні та післявоєнні роки, участь у Великій Вітчизняній війні, вчителювання у школах Казахстану та України, виконання обов'язків заступника директора Кам'янець-Подільського культурно-просвітницького училища.

У нелегкі для країни воєнні роки, О.С. Сокальський перебуває у постійній боєготовності, адже його неодноразово призивали до війська. 24 червня 1941 р. кар'єрні успіхи фахівця-початківця різко обірвала мобілізація. Майже на півроку його призивають до першого Молдовського комуністичного батальйону, котрий під Одесою було розформовано, а самого Сокальського як нестройового направили до Ташкентського військкомату, для виконання обов'язків зі спеціальності.

Олексія Степановича призначають завучем та викладачем російської мови в середню школу селища Кампир-Рават Андижанської обл., Республіки Узбекистан. Проте, у жовтні 1942 р. мобілізований до війська, де перебував до серпня 1943 р. Від серпня 1943 р. по квітень 1944 р. вчителює в середніх школах м. Фергана (Узбекистан) та на Полтавщині (Україна).

З кінця квітня 1944 р. знов таки мобілізований і служить у лавах Радянської армії до жовтня 1945 р. Брав участь у визволенні Польщі, Німеччини, Чехословаччини у складі Радянських військ.

По закінченню війни 1945 р., О. Сокальського призначають заступником директора культурно-просвітницького училища з навчальної роботи у м. Кам'янець-Подільському. Саме тут він проявляє неабиякі здібності та талант педагога.

Третій період (1949-1964) – роки професійного зростання, прояв організаторських здібностей, формування як ученого, науковця в галузі бібліотекознавства.

Від серпня 1949 р. був переведений у комітет у справах культурно-просвітницьких установ м. Києва при Раді Міністрів УССР на посаду старшого інспектора, згодом очолив відділ Комітету в справах культурно-просвітницьких установ, а після реорганізації зазначеного комітету був призначений начальником відділу технікумів Міністерства культури УССР.

Центральне місце в творчій спадщині О. Сокальського посідає галузь бібліотекознавства, інтерес до якої виник ще у студентські роки і залишився провідним напрямом наукових досліджень на все життя. Олексій Степанович залишив чималу спадщину та доклав багато зусиль для дослідження та пропаганди бібліотечної науки як в Україні, так і за її межами.

Непересічні організаторські здібності проявилися під час перебування О.С. Сокальського на посаді керівника управління навчальних закладів Міністерства культури (1953-1964). В ці роки за його сприяння відкрито 167 музичних шкіл, у яких навчалося 35 тисяч дітей. О.С. Сокальський сприяє порушенню питанню про відкриття музично-педагогічних факультетів при Київській консерваторії [7].

Розуміючи, що культурно-мистецьке життя країни, робота театрів, бібліотек, музеїв значною мірою залежить від фахового рівня працівників, він усіляко підтримував підвищення їхнього освітнього та професійного рівня, сприяв відкриттю культосвітніх технікумів, училищ, музичних, художніх, театральних шкіл, налагоджував організацію якісного навчального процесу [4].

За участі Олексія Степановича бібліотечні школи реорганізувалися в технікуми з підготовки культурних працівників, масово відкриваються технікуми в таких містах, як: Снятин, Канів, Теребовля, Миколаїв та ін.

Розуміючи важливість виховання молодих спеціалістів та їхніх професійних якостей, О.С. Сокальський наполягає на збільшенні терміну навчання на рік у дитячих музичних хореографічних школах (музичних замість 7 – 8 років, а хореографічних збільшено до 5 років).

Перебуваючи на різних посадах, О.С. Сокальському завжди були притаманні високий професіоналізм, відповідальність, він добре знав стан справ у підпорядкованих навчальних закладах, підтримував і пропагував кращий досвід, одночасно допомагав у вирішенні проблем, дбав про подальший розвиток закладів культури та мистецтва.

Трудову діяльність поєднував з навчанням з 1951 по 1954 рр. в аспірантурі Московського бібліотечного інституту.

Олексій Степанович, будучи педагогом за покликанням, розуміє важливість підготовки молодих спеціалістів: наголошує на належних умовах організації самостійної роботи, наполягає на якості виконаних робіт учнями заочної форми, піклується про забезпечення студентів підручниками та навчально-методичними матеріалами, саме ці критерії, на його думку, мали підняти якість навчального процесу, покращити стан підготовки молодих спеціалістів [5].

Перебуваючи на посаді начальника управління навчальних закладів Міністерства культури УРСР, О.С. Сокальський, сприяв вирішенню багатьох питань у галузі культури і мистецтва, зокрема відкриттю технікумів та училищ культури, музичних і художніх шкіл, удосконаленню навчального та виховного процесів, організації науково-дослідної роботи у закладах освіти.

В означений період, набір абітурієнтів до вишів та технікумів стрімко зростає. Тільки 1959 р., за статистичними даними, діяло 10 мистецьких вишів, 57 училищ і технікумів, 6 середніх та 227 неповних середніх шкіл, в яких готували кваліфікованих фахівців для освітянської та культурної галузі [6].

За сприяння Олексія Степановича, особлива увага приділяється заочній та вечірній формам навчання (1959), щоб усіляко удосконалювати навчальний процес на заочних відділеннях, до роботи з заочниками залучаються найкращі, найсвідоміші викладачі, котрі розробляють навчальні підручники, беруть участь у науково-дослідній роботі, сприяють кращій практиці та теоретичній підготовці майбутніх митців.

Четвертий період – 1964-1974 рр. – керівництво підрозділом вищого навчального закладу, організаційна діяльність, відкриття КДІК, наукова та педагогічна робота, активна дослідницька діяльність у галузі бібліотекознавства.

1964 р. Олексій Степанович очолює філію Харківського державного інституту культури. На посаді директора, завідувача кафедри бібліотекознавства, він разом зі своїми колегами проводить значну організаційну роботу з відкриття самостійного вишу культури в м. Києві.

Відповідно до Постанови Ради міністрів СРСР № 608 від 8 серпня 1968 р. і постанови Ради міністрів УРСР № 459 від 28 серпня, 1968 р. був заснований Київський державний інститут культури. В той час при ньому існували лише «Культурно-освітній» та «Бібліотечний» факультети [3].

На посаді ректора КДІК (1964-1974) Олексій Степанович паралельно очолює кафедру бібліотекознавства, не припиняє своєї педагогічної діяльності. За роки роботи в інституті значним досягненням було відкриття аспірантури зі спеціальності: № 2113 «Бібліотекознавство і бібліографія» та відкриття філіалів у містах Миколаєві та Рівному. На думку ректора, головним завданням інституту є підготовка висококваліфікованих спеціалістів, бібліотекарів і культурно-просвітніх працівників [9].

Пригадуючи спогади про великого вченого, педагога і першого ректора КДІК, його вихованцями і колегами, розуміємо, що тільки людина такої величини, такого таланту може викликати таку велику кількість приємних спогадів та відгуків у свій бік. Дійсно, О.С. Сокальський був Ректором – стратегом з великої літери. Його системне бачення процесів розвитку культури суспільства вражає і сьогодні. Він завжди мав свою об'єктивну, не за ідеалізовану точку зору на проблеми фахової діяльності, на проблеми внутрішньої та зовнішньої політики країни, за що інколи і страждав. Він був справжнім фахівцем у бібліотечній справі, батьком для студентів, розсудливим керівником по відношенню до своїх колег [2].

Олексію Степановичу Сокальському 1971 р. Вищою атестаційною комісією Міністерства вищої та середньої спеціальної освіти СРСР, першому в Україні було присуджено звання професора за спеціальністю «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографія». У жовтні 1972 р. Олексія Степановича звільняють із посади ректора, рік він ще очолював кафедру, ще рік працював на посаді професора кафедри.

П'ятий період (1974 – 1991) – роки наукової, практичної та педагогічної діяльності.

1974 р., на зламі своєї кар'єрної стежини професор Сокальський працював старшим науковим співробітником Українського науково-дослідного інституту науково-технічної інформації і техніко-економічних досліджень Держплану УРСР. У відділі теорії інформаційного забезпечення УКРНДІНТУ ним було завершено дослідження щодо питанні автоматизації бібліотечних процесів, у результаті яких виконано технічне завдання на введення в бібліотечні процеси підрозділів УКРНДІНТУ засобів автоматизації та механізації. На той час Олексій Степанович є автором низки монографій, підручників та навчальних посібників для вищих та середніх шкіл, має кілька винаходів, систематично виступає з науковими доповідями [8].

Як учасник Великої Вітчизняної війни, О.С. Сокальський нагороджений медалями, за успіхи в культурному будівництві – Грамотою Президії Верховної Ради УРСР «За вагомий внесок», за добросовісне виконання службових обов'язків і активну суспільну діяльність керівництвом УКРНДІНТУ йому було оголошено подяку.

1991 рік був останнім у житті О. Сокальського, на 74 році він пішов із життя. Олексій Степанович залишив для своїх послідовників неоціненний скарб у науковій галузі. З перших своїх публікацій О.С. Сокальський заявив про себе як про талановитого науковця, який має оригінальну систему поглядів на низку важливих проблем у науковій та освітянській галузі. Своє життя професор Сокальський присвятив розвитку вітчизняної освіти та науки, його наукова спадщина налічує понад 130 опублікованих праць.

Олексій Степанович Сокальський посів почесне місце в тогочасній школі бібліотекознавців, його дослідження та наукові розробки стали основою для низки подальших досліджень у галузі бібліотекознавства.

Його творчі доробки та багатий життєвий шлях не втрачають своєї актуальності й сьогодні, адже ця постать вітчизняної бібліотекознавчої науки потребує більш ретельного вивчення.

Використані джерела

1. Новальська Т.В. Вчений, організатор, педагог (про О. Сокальського) / Т.В. Новальська // Бібліотечна планета. – 2009. – № 4. – С.30–32.

2. Новальська Т.В. Сокальський О.С. – перший ректор КДІК / Т.В. Новальська // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – К., 2010. – № 1. – С. 35–41.

3. Київський національний університет культури і мистецтв : історія [Access mode] // Режим доступу : http://knukim.edu.ua

4. Сокальський О.С. Вирощувати кваліфіковані кадри / О.С. Сокальський // Радянська культура. – 1958. – 4 грудня. – С. 2.

5. Сокальський О.С. Поліпшувати заочне навчання / О.С. Сокальський // Соціальна культура. – 1956. – № 1. – С. 13–14.

6. Сокальський О.С. В новому навчальному році / О.С. Сокальський // Радянська культура. – 1959. – 30 серпня. – С. 1.

7. Сокальський О.С. Поліпшити музичне виховання дітей / О.С. Сокальський // Радянська культура. – 1957. – 21 липня. – С. 3.

8. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф.-5236, Пенсійні справи персональних пенсіонерів республіканського значення 1945-1992рр., оп.1, спр. – 26347, Сокальський Олексій Степанович. 2, 3, 4, 5,6, 9, 37., арк.

9. Черняк І.В. Наукова і педагогічна діяльність Олексія Степановича Сокальського у Київському державному інституті культури ім. О. Корнійчука (1968-1973 рр.) / І.В. Черняк // Наукові праці національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. – К., 2013. – Вип. № 37. – С. 692–198.

References

1. Novalska T.V. Vchenyi, orhanizator, pedahoh (pro O. Sokalskoho) / T.V. Novalska // Bibliotechna planeta. – 2009. – № 4. – Pp. 30–32.

2. Novalska T.V. Sokalskyi O.S. – pershyi rektor KDIK / T.V. Novalska // Biiuliotekoznavstvo. Dokumentoznavstvo. Informolohiia. – 2010. – № 1. – Pp. 35–41.

3. Kyiv National University of Culture and Arts: history [Access mode] // Rezhym dostupu: http://knukim.edu.ua

4. Sokalskyi O.S. Vyroshchuvaty kvalifikovani kadry / O.S. Sokalskyi // Radianska kultura. – 1958. – 4 hrudnia. – P. 2.

5. Sokalskyi O.S. Polipshuvaty zaochne navchannia / O.S. Sokalskyi // Sotsialna kultura. – 1956. – № 1. – Pp. 13-14.

6. Sokalskyi O.S. V novomu navchalnomu rotsi / O.S. Sokalskyi // Radianska kultura. – 1959. – 30 serpnia. – P. 1.

7. Sokalskyi O.S. Polipshyty muzychne vykhovannia ditei / O.S. Sokalskyi // Radianska kultura. – 1957. – 21 lypnia. – P. 3.

8. Tsentralnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy, f.-5236, Pensiini spravy personalnykh pensioneriv respublikanskoho znachennia 1945-1992rr., op.1, spr. – 26347, Sokalskyi Oleksii Stepanovych. 2, 3, 4, 5,6, 9, 37., ark.

9. Cherniak I.V. Naukova i pedahohichna diialnist Oleksiia Stepanovycha Sokalskoho u Kyivskomu derzhavnomu instytuti kultury im. O. Korniichuka (1968-1973 rr.) / I.V. Cherniak // Naukovi pratsi natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho. – K., 2013. – Assue. № 37. – Pp. 692-198.

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

УДК 004.65(100):001.102:001.91(477)

В.І. Попик

ДОСТУП ДО СВІТОВИХ РЕСУРСІВ НАУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЯК СКЛАДОВА РОЗБУДОВИ НАЦІОНАЛЬНОГО НАУКОВО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ

У статті розглянуто проблему розширення доступу українських наукових інституцій і університетів до світових електронних ресурсів наукової інформації як невід'ємну складову розбудови національного науково-інформаційного простору. Визначено зміни у фінансовому, нормативному та організаційному забезпеченні, необхідні для досягнення його відповідності зростаючим інформаційним запитам сфер науки і освіти.

Ключові слова: *світові ресурси наукової інформації, інформаційне забезпечення науки і освіти, національний науково-інформаційний простір.*

В.И. Попык

ДОСТУП К МИРОВЫМ РЕСУРСАМ НАУЧНОЙ ИНФОРМАЦИИ КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО НАУЧНО-ИНФОРМАЦИОННОГО ПРОСТРАНСТВА

В статье рассмотрена проблема расширения доступа украинских научных институций и университетов к мировым электронным ресурсам научной информации как неотъемлемая составляющая развития национального научно-информационного пространства. Определены изменения в финансовом, нормативном и организационном обеспечении, необходимые для достижения его соответствия растущим информационным запросам сфер науки и образования.

Ключевые слова: *мировые ресурсы научной информации, информационное обеспечение науки и образования, национальное научно-информационное пространство.*

V.I. Popyk

ACCESS Vol. GLOBAL RESOURCES OF SCIENTIFIC INFORMATION AS A PART FOR DEVELOPMENT OF THE NATIONAL SCIENTIFIC INFORMATIONAL SPACE

The article deals with the problem of expanding the access of Ukrainian research institutions and universities to the world electronic resources of scientific information as an integral part for development of the national scientific and information space. Changes in financial, regulatory and organizational provisions making them compatible with the growing information demands of science and education are determined.

Keywords: *world scientific information resources, information support of science and education, national scientific information space.*

© Попик В.І.

Важливою складовою розбудови національного науково-інформаційного простору, як стійкого та самодостатнього середовища наукових комунікацій, надійного інструменту забезпечення зростаючих інформаційних потреб вітчизняної науки, освіти, культури, державного управління, є досягнення органічної інтеграції до нього суттєво значимих для українських учених і освітян сегментів світового науково-інформаційного ресурсу. Йдеться про їхнє впевнене освоєння, тобто – перетворення на гарантовано постійно й легкодоступні та широко й систематично використовувані всередині нашої країни інформаційні масиви.

Не зважаючи на значну увагу, яка приділяється у науковій літературі останніх років питанням розбудови національного інформаційного простору в цілому [1; 2], його взаємодії з глобальним [3], зокрема, в аспекті захисту від негативних впливів ззовні [4, 30–38], зміцнення й досягнення інформаційного суверенітету [5; 6], окреслений нами власне науково-інформаційний зріз проблеми лишається недостатньо розробленим. Особливою мірою це стосується браку праць, присвячених осмисленню наявної ситуації з доступністю/закритістю світової наукової інформації в Україні та перспективних завдань розвитку науково-інформаційних обмінів. У більшості публікацій ідеться лише про констатацію позитивних здобутків.

Це обумовлює необхідність критичного аналізу реального стану доступу українських учених до світових інформаційних ресурсів, надто, на наш погляд, невідповідного світовим нормам і тенденціям, зростаючим потребам вітчизняної наукової й освітньої сфери, виявлення причин, що призвели до такої ситуації та пошуку конструктивних шляхів розв'язання назрілих проблем.

Однією з визначальних причин украй недостатньої доступності в Україні світових електронних ресурсів наукової інформації, які лише незначною мірою інтегровані до національного інформаційного простору, а значить, залишаються «чужими», «сторонніми», є переважання у владних структур, які визначають наукову та інформаційну політику, застарілих підходів, притаманних класичній добі друкарської культури. Для них бібліотека все ще залишається традиційною «книгозбірнею», тоді як насправді – все більше перетворюється на електронний інформаційний центр, який є не власником і розпорядником, а лише транслятором доступу до зовнішніх ресурсів, одержуваних від світових інформаційних корпорацій у режимі *online*. І саме ці ресурси користуються серед читачів-науковців найбільшим попитом.

Можна з упевненістю стверджувати, що саме відсутність розуміння на державному рівні нагальної необхідності надання вітчизняним ученим, викладачам і студентам вищих навчальних закладів, спеціалістам у сферах економіки й управління, широкого доступу до ресурсів зарубіжної наукової інформації, які, за даними багатьох джерел, на 98% є в сучасному світі англомовними, а зовсім не фінансові труднощі є головною причиною негараздів. Відповідно, на сьогодні в Україні відсутнє належне нормативне, фінансове й організаційне забезпечення онлайнового доступу до світових ресурсів.

Виправлення цієї ситуації вимагає спеціальних скоординованих зусиль міністерств і відомств, зокрема, відмови від залишкового принципу фінансування, рішучої модернізації нормативної бази, а також дієвих заходів, спрямованих на формування культури систематичного використання зарубіжної, передусім, англомовної наукової літератури.

Справа полягає в тому, що зарубіжні науково-інформаційні ресурси не менш як на 80% є закритими, доступними у комунікаційних мережах тільки на основі їхньої закупівлі чи передплати, або ж – з метою рекламування – тимчасово, в тестовому режимі. У вільному доступі в мережі Інтернет знаходяться здебільшого лише джерела з оглядової наукової проблематики, частково – реферативна та історико-культурологічна інформація. Зважаючи на це, зарубіжні держави постійно дбають про насиченість свого інформаційного простору науковим ресурсом, створюють для наукових і освітніх установ сприятливі умови його відкритості.

В Україні ця справа залишається, по-суті, кинутою на самоплив. Широкий читаючий загал продовжує, значною мірою, користуватися переважно лише тими обмеженими

ресурсами, які ще залишаються відкритими у російському сегменті інтернету. Але через них відбувається лише опосередковане ознайомлення з тим, над чим працює світова наука. Адже європейські й американські ресурси передплачуються російськими науковими установами та університетами винятково для своїх потреб і поза їхніми межами не поширюються. Останнім часом досить виразно намітилася й тенденція до поступового згортання можливостей доступу для зарубіжних громадян та установ також і до власних електронних ресурсів російських державних бібліотек. Із задекларованою вже розбудовою у Російській Федерації єдиної системи електронних читацьких квитків (лише для громадян РФ), зазначені обмеження можуть набрати значної сили та перекрити доступ українському читачеві. Отже, така залежність українського читача-науковця чи освітянина від російського інформаційного ресурсу вже сама по собі створює безпосередню загрозу вітчизняному інформаційному просторові, робить його несамостійним, вразливим. Треба закуповувати ресурс самим.

Слід зазначити, що зарубіжні бібліотеки та інформаційні корпорації продовжують поки що надавати окремим провідним українським бібліотекам і науковим установам доступ до деяких своїх ресурсів спеціального або передплатного характеру безкоштовно (зокрема, за рахунок тих грантів, які вони одержують на розвиток співробітництва з Україною) на постійних договірних, або тимчасових, тестових засадах.

Проілюструємо це на прикладі Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, яка є найбільшим у нашій державі одержувачем доступу до зарубіжних інформаційних ресурсів. На початку 2013 р. зусиллями НБУВ для ряду установ НАН України було організовано тимчасовий тестовий доступ до низки провідних зарубіжних баз даних у межах світової програми Міжнародної організації інтелектуальної власності «ARDI» для країн, що розвиваються. Тоді ж було започатковано доступ до колекції «BioOne» (понад 170 періодичних видань з проблем біології, медицини, сільського господарства, наук про навколишнє середовище), який поки що продовжується. В середині 2014 р. дуже нетривалий час вільний доступ надавала онлайнова бібліотека (4 млн статей з понад 1500 журналів, електронних книг та інших матеріалів) компанії Wiley – провідного видавця наукової, технічної та медичної літератури в усьому світі. Наприкінці 2014 р. читачі НБУВ за підтримки асоціації «Інформатіо-Консорціум» півтора місяця одержували за програмою EIFL-Licensing, спрямованою на розширення доступу до комерційних інформаційних ресурсів, тестовий доступ до електронних ресурсів бази даних JSTOR, яка містить повнотекстові версії близько двох тисяч англомовних наукових журналів з багатьох гуманітарних і соціальних дисциплін [7]. Зрозуміло, що цього було достатньо лише для швидкого загального ознайомлення читачів з репертуаром баз даних, а не для систематичного використання їхніх матеріалів.

Досить тривалим, від листопада 2013 р. до березня 2015 р., був доступ до оглядів преси бази даних Polpred.com. У читальних залах НБУВ надається також обмежений ліцензійний доступ (без можливості копіювання) до ресурсів «Електронної бібліотеки дисертацій Російської державної бібліотеки» (Москва) та East View (ТОВ «ІВІС», видання Московського державного університету імені М.В. Ломоносова), повних електронних колекцій Президентської бібліотеки імені Б.М. Єльцина (Санкт-Петербург, Росія).

Наступна за значенням – Львівська національна наукова бібліотека України імені Василя Стефаника – впродовж 2014 – початку 2015 рр. надавала читачам у своїй локальній мережі недовготривалі тестові доступи до Web of Science, інформаційних продуктів на платформах корпорацій Elsevier та EBSCO; ресурсів компанії McGraw-Hill; колекції періодичних видань Лондонського королівського товариства Royal Society Publishing, юридичної повнотекстової бази даних Heinonline, East View Information Services, Inc, електронної бібліотеки Міжнародного валютного фонду IMF eLibrary, Електронної бібліотеки дисертацій і авторефератів Російської державної бібліотеки, видання The New England Journal of Medicine та деяких інших ресурсів; до кінця 2015 р. забезпечуватиме своїх читачів

матеріалами бази BioOne, журналу «Pediatric Neurology Briefs» [8]. Як бачимо, й тут, не зважаючи на досить широкий репертуар інформаційних продуктів першорядного світового значення, йшлося лише про можливість дуже короткочасного загального з ними ознайомлення.

З огляду на матеріали веб-сайтів, інші провідні наукові бібліотеки держави – Національна наукова медична, Національна історична, Державна науково-технічна бібліотека, Державна науково-педагогічна – зовсім не мають нині або мають дуже обмежений тестовий доступ до зарубіжних баз наукової інформації. Значно вужчим був у попередні роки репертуар баз даних тестового доступу в публічних бібліотек у регіонах, навіть найбільшій з них – Одеській національній науковій бібліотеці імені М. Горького (BioOne, East View Information Services, Inc, ресурси Jstore, Royal Society Publishing, електронна бібліотека МВФ, окремі зарубіжні журнали) [9].

Те саме, хоча й у значно гіршому вигляді, стосується роботи багатьох інших українських бібліотек, які теж змушені самостійно вишукувати різні можливості для безоплатного одержання ресурсів з метою інформаційного забезпечення своїх читачів. Можливо, певний виняток становить Наукова бібліотека Національного університету «Києво-Могилянська академія», яка постійно надає доступ до цілої низки зарубіжних повнотекстових та реферативних баз даних через свій підрозділ – «Американську бібліотеку» (яка є правонаступницею Бібліотеки Дому Америки в Україні), тобто – на грантових засадах, за підтримки Уряду США.

У цілому, надання тестового безкоштовного доступу має досить обмежений у часі характер – всього на півтора-три місяці. Адже йдеться, по-суті, про рекламні заходи з боку фірм-власників інформації, які працюють на просування свого продукту на нові ринки. Зрозуміло, що всі вони прагнуть якнайшвидше перевести співробітництво на рейки здійснення українськими установами й організаціями передплати. Тому немає жодних підстав сподіватися, що подібна інформаційна допомога хоча б у таких обмежених обсягах триватиме й надалі.

За такої ситуації українські науковці змушені наполегливо працювати над здобуттям необхідної їм інформації також з використанням власних можливостей, нерідко – суто приватних, тобто – поза системою бібліотечних установ. Важливими джерелами одержання вітчизняними вченими доступу до світових ресурсів наукової інформації є факультативне здобуття його на основі колективних та індивідуальних наукових грантів, участь у реалізації міжнародних дослідницьких проектів, які передбачають інформаційне забезпечення наукових розробок, залучення окремих провідних українських науковців зарубіжними установами та редакціями журналів до науково-експертної роботи, суто приватні домовленості з колегами, які працюють за кордоном.

Як бачимо, усі перелічені канали доступу до джерел світової наукової інформації є для українського читача-науковця дуже нестабільними, часто – випадковими, мають тенденцію до переривання. Для вчених багатьох сусідніх з Україною держав усе це є давно пройденим етапом. По всьому світові єдиним справді надійним засобом, який уможливлює систематичне використання зарубіжних інформаційних баз, є їхня передплата. Вона є загальноприйнятою формою оплати доступу до онлайнових ресурсів. У зарубіжних країнах повсюдно практикується передплата як на один наступний рік, так і на кілька років наперед, що є економічно більш вигідним.

Однак, для вітчизняних наукових установ та університетів проблема полягає навіть не у гострій нестачі фінансування, а у тому, що в Україні сама по собі передплата електронних ресурсів наперед за кошти Державного бюджету заборонена чинним законодавством. Можливою є лише закупівля доступу до них через тендерні процедури. Знайти більшменш задовільний системний вихід з цієї ситуації змогла на сьогодні лише Національна академія наук України, перед якою особливо гостро стоїть проблема забезпечення зарубіжною науковою інформацією численної мережі дослідницьких установ.

Починаючи від середини першого десятиліття XXI ст. закупівля доступу до низки провідних світових електронних баз наукової інформації здійснюється у НАН України

централізовано, Національною бібліотекою України імені В.І. Вернадського (НБУВ) через механізм відкритих конкурсних торгів – для себе і для багатьох інститутів НАН України, які є віддаленими користувачами електронних ресурсів НБУВ. Очевидно, така система зовсім не враховує особливих інформаційних потреб вітчизняної науки, дає можливість здійснювати закупівлі лише на поточний рік, точніше на ту частину року, яка залишається після проведення всіх етапів тендерних процедур. Зазначене не лише призводить до збільшення вартості закупівель, оскільки ціна річної передплати є меншою, ніж закупівлі з II чи III кварталу поточного року, але й є невигідним для самих фірм-поставників інформації, оскільки всі безпосередні видавці наукових журналів потребують 100% попередньої оплати від передплатних агентств ще до початку обробки замовлень на рік і відкриття покупцеві он-лайнового доступу до електронних продуктів. За все це розплачується кінцевий споживач.

Із метою кардинального розв'язання гострої проблеми за ініціативи Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, підтриманої Національною академією наук України та Міністерством освіти і науки України 2012 р. було розроблено та внесено до Уряду проект Постанови, яким передбачалося надання дозволу на здійснення попередньої оплати доступу до баз даних наукової та науково-технічної інформації на 12 місяців (тобто на наступні бюджетні роки).

Ухвалення Кабінетом Міністрів України Постанови від 09.10.13 № 741 «Про внесення змін до пункту 1 Постанови Кабінету Міністрів України від 9 жовтня 2006 р. № 1404» (якою регулювалися на той час питання передоплати при здійсненні держзакупівель) щодо забезпечення можливості *попередньої оплати* онлайнового доступу до електронних баз даних зарубіжної наукової інформації, відкривало в цьому плані для українських бібліотек, наукових установ та вищих навчальних закладів можливість не лише зробити доступ до баз даних безперервним упродовж календарного року, але й підвищити економічну ефективність використання коштів щонайменше на 20%. На жаль, реалізувати ці можливості не вдалося – за нинішньої драматичної ситуації згадане вище урядове рішення було скасоване Постановою Кабінету Міністрів України від 31.03.14 № 65 «Про економію державних коштів та недопущення втрат бюджету».

З огляду на зазначене, 2014 р. НБУВ змушена була, виходячи з реалій, продовжити практику закупівлі доступу до баз даних зарубіжної наукової інформації на традиційних засадах відкритих конкурсних торгів, здійснивши їх лише на серпень-грудень 2014 р., а 2015 р. сподівається закуповувати їх з липня. Зважаючи на нераціональність такої системи закупівель, пов'язані з нею значні фінансові та інформаційні втрати, проблема відновлення можливостей попередньої оплати на наступний рік (передплати) залишається дуже актуальною. Немає сумніву, що майбутнє – за нею.

Не менш гострою проблемою є фінансові обсяги закупівель, що визначають як репертуар баз даних, так і кількість дослідницьких установ та навчальних закладів, які мають доступ до ресурсів. За тими приблизними даними, якими ми володіємо (точні цифри є комерційною таємницею), ринок продаж доступу до баз даних наукової інформації провідної світової видавничо-інформаційної компанії «Ельзевір» по країнах Центрально-Східної Європи становить нині близько 80 млн євро. З них Росія, де здійснюється досить широка передплата академічними установами і провідними університетами, вибирає 20 млн євро. На той само час Польща, значно менша за кількістю населення й чисельністю наукових установ, – приблизно 16. Болгарія, Сербія, Румунія, Хорватія, Литва – по 4–5 млн. Україна, не зважаючи на те, що обсяги її ВВП і науково-технічний потенціал є значно більшими, ніж у багатьох згаданих вище країн, закупила 2014 р. послуг з онлайнового доступу до інформаційних продуктів «Ельзевіра» лише на 170 тис. євро. Майже весь цей обсяг припадає на НАН України, університети використовують дуже мало. Слід додати також, що у сусідніх з Україною державах закуповується досить широкий діапазон баз даних інших виробників та інтеграторів наукової інформації. В Україні кілька десятків тисяч євро досягає ще продаж доступу до баз компанії EBSCO, а частка інших провідних науково-

інформаційних продуктів є зовсім незначною. Поза колом закупівель залишаються численні дуже важливі для українських вчених ресурси, доступні, як правило, кожному західному університетові. При цьому по всій Центральній і Східній Європі динаміка закупівель зростає, в Україні – з року в рік падає.

У даному випадку йдеться не стільки про сучасні труднощі, які переживає Україна, але про системну недооцінку значення інформаційного забезпечення науки й освіти, яка виявлялася й до цього впродовж тривалого періоду. Попередні розрахунки та досвід низки сусідніх з Україною держав свідчать, що за всіх скрутних умов, потреби коштів на закупівлю доступу до провідних світових баз наукової та наукометричної інформації лише по Національній академії наук України становлять нині щонайменше 2,5–3 млн євро на рік, з урахуванням 5–10% щорічного подорожчання інформаційних продуктів.

Упродовж останніх років Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського, виходячи з реальних обсягів фінансування, здійснює закупівлю доступу лише до окремих провідних світових науково-інформаційних ресурсів. Серед них найбільш важливими прийнято нині вважати ті, що розгорнуті нідерландською корпорацією «Elsevser»: повнотекстову платформу *ScienceDirect Freedom Collection* (всього понад 2,5 тис. найменувань журналів та серіальних збірників з 12 мільонами статей) та створений на її основі пошуковий інструмент – бібліометричну базу *Scopus*. Остання містить нині понад 50 млн реферативних записів, індексує 21 тис. наукових журналів п'яти тисяч видавництв, 340 книжкових серій та 4,9 млн матеріалів конференцій за 27 тематичними розділами і 335 підрозділами, переважно у галузях фізики, хімії, медичних наук і наук про життя [10]. Пріоритетність інформаційних продуктів Elsevser в умовах обмеженості фінансових ресурсів вбачається багатьма вченими у тому, що вони охоплюють не лише англомовну періодику, книги, довідники, збірники, але й інші, зокрема, регіональні видання.

Зазначені інформаційні ресурси, разом із базою американської кампанії-агрегатора EBSCO *Academic Search Complete* (понад 8,5 тис. повнотекстових періодичних видань, анотований покажчик до 12,5 тис. журналів та 13,2 тис. інших наукових публікацій – монографій, звітів, матеріалів конференцій) та реферативною базою *INSPEC* (Information Service for Physics, Electronics and Computing), створеною IET (Institution of Engineering and Technology, Велика Британія), що охоплює зміст понад 5 тис. журналів та 2,5 тис. збірок, патентів і звітів – всього понад 13 млн записів, зосереджують у цілому той критичний масив найбільш важливої світової наукової інформації, який є мінімально необхідним для здійснення ефективних фундаментальних і прикладних досліджень вітчизняних наукових установ, інформаційної підтримки інтеграції України до світового наукового й технологічного простору.

Впродовж 2014 р. НБУВ було здійснено закупівлю корпоративного доступу до чотирьох міжнародних повнотекстових та наукометричних інформаційних ресурсів провідних світових інформаційних корпорацій EBSCO, Elsevier та IET: *Academic Search Complete* (для 27 установ), *SciVerse Scopus* (57 установ), *SciVerse Freedom Collection* (57 установ), *INSPEC* (12 установ).

Однак, запити установ НАН України, сформовані з урахуванням думки широкого загалу спеціалістів вищої кваліфікації, свідчать, що для систематичної роботи вчених цього явно замало. Серед світових науково-інформаційних ресурсів, доступ до яких є конче необхідним – електронні видання міжнародної компанії *Springer Science + Business Media* (близько 90 тис. назв монографій, довідників, підручників; журналів з багатьох галузей науки і техніки, медицини); журнальні колекції наукових товариств США, американська платформа *BioOne*, що містить повнотекстової бази даних з 171 рецензованих наукових журналів і книг у галузі біології, сільського господарства та наук про довкілля (термін безкоштовного рекламного доступу НБУВ до неї незабаром завершиться). Значний інтерес для українських фахівців становить також російська Наукова електронна бібліотека *eLIBRARY.RU*, що лише частково відкрита для читачів у вільному доступі. Її інформаційні ресурси (у повному обсязі, разом з передплат-

ною частиною) нараховують понад 16 млн статей з більш як 6,8 тис. назв наукових періодичних видань.

Слід зауважити також, що однобічна, значною мірою, вимушена орієнтація на бібліометричний інструмент SciVerse Scopus відчутно послабила увагу українських науковців до не менш авторитетної аналітичної пошукової бази Web of Science на платформі Web of Knowledge, що підтримується корпорацією Thomson Reuters. Доступ до неї вважається нині занадто дорогим. Але у Web of Science «планка оцінок» певною мірою вища – вона враховує лише публікації англійською мовою, розраховані на дійсно всесвітню наукову аудиторію, хоча чимало спеціалістів і вважають це, навпаки, певним недоліком. Нині у світі створено також цілу низку альтернативних регіональних і національних рейтингів, індексів цитування. У Китаї, Росії, Японії, Польщі, Сербії та інших країнах запроваджено власні системи наукометричних індексів. Усі вони теж заслуговують на увагу українського наукового співтовариства.

Назрілим питанням залишається також можливість організації доступу бібліотек до динамічних (з постійно оновлюваним контентом) баз даних, наприклад, таких як створювані міжнародною корпорацією Euromonitor International оперативні огляди з економічної та соціальної проблематики, що за своєю побудовою принципово не схожі з ресурсами наукової періодики, але містять надзвичайно важливі матеріали для вивчення сучасних економічних процесів, кон'юнктури світового ринку [11].

Поза межами Національної академії наук України, насамперед у провідних університетах та публічних бібліотеках, теж докладаються, хоча й недостатньо систематизовані, зусилля щодо забезпечення читачам доступу до електронних баз зарубіжної наукової інформації на засадах закупівель. Зокрема, Національна парламентська бібліотека України у попередні роки пропонувала своїм читачам, переважно викладачам і студентам, закуплені нею продукти, інтегровані на базі EBSCOhost Research Databases: *Academic Search Premier* (вужчу за *Academic Search Complete*, але хорошу для освітніх цілей); а також *MEDLINE* і цілу низку інших, порівняно невеликих баз, наприклад *Regional Business News*, *Business Source Premier*, *Newspaper Source*, *MasterFILE Premier*, *Health Source – Consumer Edition*, *Library, Information Science & Technology Abstracts, GreenFILE,* пошукову та реферативні системи *ERIC* (освітні ресурси) та *Business Searching Interface* [12].

Наукова бібліотека імені М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка 2015 р. надає доступ по всій внутрішній мережі КНУ до баз *Scopus* та *BioOne*, німецької бібліографічної та реферативної бази з математичних наук *zbMATH*, поширюваної видавничою фірмою Springer [13], а також деяких ресурсів суспільно-політичного та економічного характеру (ненаукових). У цілому, це відображає ситуацію по всіх провідних університетах України.

За крайньої обмеженості фінансових ресурсів, особливої актуальності набуває координація й кооперація зусиль установ і організацій у справі закупівлі доступу до зарубіжних баз даних, уникнення невиправданого дублювання. Спеціалісти НБУВ вважають оптимальним рішенням на перспективу не лише відновлення можливостей здійснення передплати, але організацію її на загальнодержавній, міжвідомчій основі. Зрештою, питання це не нове. Згадувана неодноразово компанія Elsevier уже давно веде переговори з Міністерством освіти і науки України про організацію так званої «національної передплати». Нагадаємо, що з цією метою ще у червні 2013 р. у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка проводилася нарада з представниками фірми за участі проректорів більш як ста українських університетів [14]. У подальшому такі обговорення продовжуються на базі інших провідних університетів. Упродовж останніх років Національна академія наук України теж неодноразово зверталася до Міністерства освіти і науки України з відповідними пропозиціями. Такі підходи відповідали б також духові прийнятого Міжвідомчою радою з координації фундаментальних досліджень 03.12.14 рішення з питання «Формування національного науково-інформаційного простору: інтеграція й кооперація зусиль бібліотек та інформаційних центрів України», спрямованого на розвиток тісної взаємодії міністерств і відомств

у забезпеченні зростаючих інформаційних потреб сфер освіти, науки і культури. Практична реалізація спільних закупівель могла б бути здійснена відповідно до урядового рішення шляхом концентрації бюджетних коштів, визначених для цих потреб, у єдиного замовника, наділеного відповідними повноваженнями.

У цілому, рівень доступу як до провідних, так і до локальних тематичних баз наукової інформації в Україні до цього часу разюче різниться від того, що у зарубіжному світі вважається мінімальним стандартом інформаційного забезпечення наукових досліджень і освітніх потреб. При цьому йдеться не лише про ресурси, які необхідні для розвитку досліджень у проривних напрямах природничих і технічних наук. В європейських і американських бібліотеках особливо звертає на себе увагу велика кількість передплачених баз даних гуманітарного спрямування, навіть у тих сусідніх з Україною державах, що нині тільки увійшли до складу Європейського Союзу. Звісно, джерелами відкритого доступу українським науковцям брак грунтовної наукової інформації не компенсувати. Доводиться констатувати, що ізоляцію від світового і європейського науково-інформаційного простору далеко ще не подолано, без чого про повноцінний розвиток українського національного науково-інформаційного простору зарано говорити.

Все це має серйозні негативні наслідки для наукової й освітньої сфер. Відчутною ізольованістю широкого загалу українських науковців та освітян (особливо у регіонах) від світової наукової інформації значною мірою пояснюється несформованість у нас традиції та культури систематичного ознайомлення з новинками зарубіжної наукової літератури. Нею користуються, здебільшого, лише дисертанти.

У свою чергу, така ситуація є однією з важливих причин недостатнього просування українських наукових журналів і збірників, а також наукових публікацій учених до провідних зарубіжних періодичних наукових видань, світових баз наукової та наукометричної інформації. Адже показники кількості публікацій науковців окремих вітчизняних наукових установ у престижних світових журналах прямо корелюються зі статистикою використання електронних ресурсів зарубіжної наукової інформації.

Оскільки в сучасному світі ступінь інтегрованості до світового простору є одним з найважливіших показників рівня національної науки, розвиненості її інформаційної інфраструктури, просування українських наукових здобутків до нього теж є обов'язковою, невід'ємною складовою розвитку національного електронного науково-інформаційного простору.

Отже, забезпечення широкого та надійного доступу вітчизняних науковців і освітян до світових електронних ресурсів наукової інформації є справді важливим напрямом розбудови національного науково-інформаційного простору, значення якого для розвитку української науки, освіти і культури не можна недооцінювати. Сучасний стан забезпечення ними далеко не задовольняє існуючих потреб, а тому вже у найближчій перспективі необхідними є рішучі зрушення у формах і методах організації доступу до зарубіжних науково-інформаційних ресурсів.

Серед першочергових заходів у цьому напрямі слід особливо виділити:

– перехід до нових моделей організації передплати доступу наукових установ і освітніх закладів до світових баз наукової та наукометричної інформації, що має зробити його постійним упродовж цілого року;

– суттєве збільшення фінансування закупівель – хоча б до рівня, що існує нині у країнах Центрально-Східної Європи;

– розширення проблемно-тематичного діапазону передплачуваних баз зарубіжної наукової інформації, зокрема, за рахунок спеціалізованих баз та ресурсів соціогуманітарного спрямування, яким нині практично зовсім не приділяється уваги;

– забезпечення тісної координації зусиль наукових установ і навчальних закладів з метою раціонального розподілу закупівель і використання ресурсів, уникнення невиправданого дублювання;

– ініціювання спільними зусиллями провідних наукових бібліотек питання щодо переходу до системи загальнодержавної, так званої «національної» передплати до світових баз наукової та наукометричної інформації.

Використані джерела

1. Бондар Ю.В. Національний інформаційний простір новітньої України: становлення та функціонування у процесі політичної трансформації суспільства / Ю.В. Бондар ; Міжрегіональна академія управління персоналом. – К. : МАУП, 2007. – 184 с.

2. Литвиненко О. Національний інформаційний простір : проблеми і перспективи [Текст] / О. Литвиненко // Українознавчий альманах. – К., 2012. – Вип. 8. – С. 57–59.

3. Тенденції впливу глобального інформаційного середовища на соціокультурну сферу України : монографія / О.С. Онищенко та ін. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. – К., 2013. – 224 с.

4. Національні інформаційні ресурси як інтегративний чинник вітчизняного соціокультурного середовища : монографія / О.С. Онищенко та ін. ; НАН України. Нац. б-каУкраїни ім. В.І. Вернадського. – К., 2014. – 296 с.

5. Розвиток ресурсної бази вітчизняного інформаційного середовища : монографія / О.С. Онищенко та ін. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. – К., 2012. – 246 с.

6. Конах В.К. Національний інформаційний простір України: проблеми формування та державного регулювання [Текст] : аналіт. доп. / В.К. Конах; Нац. ін-т стратег. дослідж. – К. : НІСД, 2014. – 73 с.

7. Доступ до науково-інформаційних баз даних. [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/e-resources/, вільний. – Назва з екрана.

8. Тестовий доступ [Електронний ресурс] // Львівська національна наукова бібліотека України імені Василя Стефаника – Режим доступу : http://www.lsl.lviv.ua/test.htm, вільний. – Назва з екрана.

9. Доступ до мережевих науково-інформаційних ресурсів [Електронний ресурс] // Одеська національна наукова бібліотека імені М. Горького. – Режим доступу : http://www.odnb.odessa.ua/view_post.php?id=913, вільний. – Назва з екрана.

10. SciVerse Scopus [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/node/936, вільний. – Назва з екрана.

11. Euromonitor International *[*Electronic resource*]* – Access mode : http://www.euromonitor.com/, free. – The name of the screen.

12. Ресурси інформаційної системи EBSCOhost Research Databases [Електронний ресурс] // Національна парламентська бібліотека України. – Режим доступу : http://nplu.org/article.php?id=55, вільний. – Назва з екрана.

13. About zbMATH [Electronic resource] // zbMATH – Access mode : https://zbmath.org/, free. – The name of the screen.

14. Україна посяде гідне місце на науковій арені світу [Електронний ресурс] // Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Режим доступу : http://univ.kiev.ua/news/4562, вільний. – Назва з екрана.

References

1. Bondar Yu.V. Natsionalnyi informatsiinyi prostir novitnoi Ukrainy: stanovlennia ta funktsionuvannia u protsesi politychnoi transformatsii suspilstva / Yu.V. Bondar ; Mizhrehionalna akademiia upravlinnia personalom. – K. : MAUP, 2007. – 184 p.

2. Lytvynenko O. Natsionalnyi informatsiinyi prostir : problemy i perspektyvy [Tekst] / O. Lytvynenko // Ukrainoznavchyi almanakh. K., 2012. – Assue. 8. – Pp. 57–59.

3. Tendentsii vplyvu hlobalnoho informatsiinoho seredovyshcha na sotsiokulturnk sferu Ukrainy : [monohrafiia] / O.S. Onyshchenko, V.M. Horovyi, V.I. Popyk ta in. / NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V.I. Vernadskoho. – K., 2013. – 224 p.

4. Natsionalni informatsiini resursy yak intehratyvnyi chynnyk vitchyznianoho sotsiokulturnoho seredovyshcha : [monohrafiia] / O.S. Onyshchenko, V.M. Horovyi, V.I. Popyk ta in. ; NAN Ukrainy. Nats. b-kaUkrainy im. V. I. Vernadskoho. – K., 2014. – 296 p.

5. Rozvytok resursnoi bazy vitchyznianoho informatsiinoho seredovyshcha : monohrafiia / O. Pp. Onyshchenko, V.M. Horovyi, L.A. Dubrovina ta in. / NAN Ukrainy, Nats. b-ka Ukrainy im. V.I. Vernadskoho. – K., 2012. – 246 p.

6. Konakh V.K. Natsionalnyi informatsiinyi prostir Ukrainy: problemy formuvannia ta derzhavnoho rehuliuvannia [Tekst] : analit. dop. / V.K. Konakh; Nats. in-t strateh. doslidzh. – Kyiv : NISD, 2014. – 73 p.

7. Dostup do naukovo-informatsiinykh baz danykh. [Elektronnyi resurs] // Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho. – Rezhym dostupu : http://www.nbuv.gov.ua/e-resources/, vilnyi. – Nazva z ekrana.

8. Testovyi dostup [Access mode] // Lvivska natsionalna naukova biblioteka Ukrainy imeni Vasylia Stefanyka – Rezhym dostupu : http://www.lsl.lviv.ua/test.htm, vilnyi. – Nazva z ekrana.

9. Dostup do merezhevykh naukovo-informatsiinykh resursiv [Access mode] // Odeska natsionalna naukova biblioteka imeni M. Horkoho – Rezhym dostupu : http://www.odnb.odessa.ua/view_post.php?id=913, vilnyi. – Nazva z ekrana.

10. SciVerse Scopus [Access mode] // Natsionalna biblioteka Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho. – Rezhym dostupu : http://www.nbuv.gov.ua/node/936, vilnyi. – Nazva z ekrana.

11. Euromonitor International [Access mode] – Access mode : http://www.euromonitor.com/, free. – The name of the screen.

12. Resursy informatsiinoi systemy EBSCOhost Research Databases [Access mode] // Natsionalna parlamentska biblioteka Ukrainy. – Rezhym dostupu : http://nplu.org/article.php?id=55, vilnyi. – Nazva z ekrana.

13. About zbMATH [Electronic resource] // zbMATH – Access mode : https://zbmath.org/, free. – The name of the screen.

14. Ukraina posiade hidne mistse na naukovii areni svitu [Access mode]// Kyivskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka. – Rezhym dostupu : http://univ.kiev.ua/news/4562 , vilnyi. – Nazva z ekrana.

УДК 025.5:004

І.М. Вінічук

ФУНКЦІОНУВАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНОЇ СФЕРИ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Упровадження інновацій у функціонування термінології в умовах інформаційно-комунікативної сфери сучасного суспільства має бути сьогодні одним із першочергових завдань українського державотворення. Поява нових термінів, відображення у них сучасного наукового знання потребують нормалізації термінологічного складу інформаційно-комунікативної сфери.

Ключові слова: *міждержавна комунікація, гармонізування термінів, термінотворення та формування національних термінологічних стандартів, лінгвістичне забезпечення, стандартизація комп'ютерно-комунікаційних технологій.*

И.М. Виничук

ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ ТЕРМИНОЛОГИИ В УСЛОВИЯХ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАТИВНОЙ СРЕДЫ СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА

Внедрение новшеств в функционирование терминологии в условиях информационно-коммуникативной среды современного общества должно быть одним из главных направлений украинского государственного строительства. Появление терминологических элементов, использование их в современной научной литературе нуждается в упорядочении терминологической базы для информационных и коммуникативных технологий.

Ключевые слова: *межгосударственная коммуникация, гармонизация терминологии, развитие терминологии, формирование государственных терминологических стандартов, лингвистическое обеспечение, стандартизация компьютерно-коммуникационных технологий*

I.M. Vinichuk

FUNCTIONING OF TERMINOLOGY UNDER INFLUENCE OF INFORMATION AND COMMUNICATIVE TECHNOLOGIES IN MODERN SOCIETY

Introduction of innovations in terminologies under influence of factors of information technologies in modern society must be one of main directions of Ukrainian state development. Appearance of terminological elements, the use of them in modern scientific publications requires set procedure of their application from the point of view of information technologies.

Keywords: *intergovernmental communication, harmonization of terminology, development of terminology, forming of state terminological standards, linguistic providing, standardization of computer-communication technologies.*

На думку професора В. Чернеця, становлення інформаційного суспільства, динамічний розвиток інноваційної соціально-виробничої структури неможливий без людини творчої, ініціативної, здатної самостійно формулювати достойну мету і знаходити

© *Вінічук І.М.*

11. Euromonitor International [Access mode] – Access mode : http://www.euromonitor.com/, free. – The name of the screen.

12. Resursy informatsiinoi systemy EBSCOhost Research Databases [Access mode] // Natsionalna parlamentska biblioteka Ukrainy. – Rezhym dostupu : http://nplu.org/article.php?id=55, vilnyi. – Nazva z ekrana.

13. About zbMATH [Electronic resource] // zbMATH – Access mode : https://zbmath.org/, free. – The name of the screen.

14. Ukraina posiade hidne mistse na naukovii areni svitu [Access mode]// Kyivskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka. – Rezhym dostupu : http://univ.kiev.ua/news/4562 , vilnyi. – Nazva z ekrana.

УДК 025.5:004

І.М. Вінічук

ФУНКЦІОНУВАННЯ ТЕРМІНОЛОГІЇ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНОЇ СФЕРИ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Упровадження інновацій у функціонування термінології в умовах інформаційно-комунікативної сфери сучасного суспільства має бути сьогодні одним із першочергових завдань українського державотворення. Поява нових термінів, відображення у них сучасного наукового знання потребують нормалізації термінологічного складу інформаційно-комунікативної сфери.

Ключові слова: *міждержавна комунікація, гармонізування термінів, термінотворення та формування національних термінологічних стандартів, лінгвістичне забезпечення, стандартизація комп'ютерно-комунікаційних технологій.*

И.М. Виничук

ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ ТЕРМИНОЛОГИИ В УСЛОВИЯХ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАТИВНОЙ СРЕДЫ СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА

Внедрение новшеств в функционирование терминологии в условиях информационно-коммуникативной среды современного общества должно быть одним из главных направлений украинского государственного строительства. Появление терминологических элементов, использование их в современной научной литературе нуждается в упорядочении терминологической базы для информационных и коммуникативных технологий.

Ключевые слова: *межгосударственная коммуникация, гармонизация терминологии, развитие терминологии, формирование государственных терминологических стандартов, лингвистическое обеспечение, стандартизация компьютерно-коммуникационных технологий*

I.M. Vinichuk

FUNCTIONING OF TERMINOLOGY UNDER INFLUENCE OF INFORMATION AND COMMUNICATIVE TECHNOLOGIES IN MODERN SOCIETY

Introduction of innovations in terminologies under influence of factors of information technologies in modern society must be one of main directions of Ukrainian state development. Appearance of terminological elements, the use of them in modern scientific publications requires set procedure of their application from the point of view of information technologies.

Keywords: *intergovernmental communication, harmonization of terminology, development of terminology, forming of state terminological standards, linguistic providing, standardization of computer-communication technologies.*

На думку професора В. Чернеця, становлення інформаційного суспільства, динамічний розвиток інноваційної соціально-виробничої структури неможливий без людини творчої, ініціативної, здатної самостійно формулювати достойну мету і знаходити

© *Вінічук І.М.*

адекватні шляхи її досягнення [20]. Тому в систему освіти активно впроваджують новітні інформаційні технології навчання. Вони ґрунтуються на фундаментальних соціально-культурних принципах і значною мірою змінюють характер і спосіб входження людини у світ освіти і культури. Це додатково стимулює інтерес до проблеми самоорганізації та динаміки розвитку в сфері сучасної культури, її словниково-термінологічного забезпечення. З'ясування ролі документа як засобу комунікації, забезпечення систем та системних зв'язків між терміноелементами терміносистеми програмування, комп'ютерних мереж та захисту інформації, що функціонують за єдиними та узгодженими стандартами, протоколами і технологіями в усьому соціальному секторі, досвіду формування нормативної бази України в галузі інформаційних технологій в умовах інформаційно-комунікативної сфери сучасного суспільства, до цього часу не були предметом спеціального дослідження, а тому їхній цілісний науковий аналіз є актуальним завданням науки в галузі документознавства. Державна стратегія розбудови інформаційного суспільства в Україні має неабиякі науково-інноваційні основи, закладені ще в радянську епоху, коли українська кібернетична школа ефективно конкурувала із зарубіжними досягненнями у цій сфері. Україна має власну історію розвитку базових засад формування інформаційного середовища: діяльність усесвітньо відомої школи кібернетики Лебедєва-Глушкова, формування на початку 90-х рр. XX ст. концепції та програми інформатизації; створення різноманітних інформаційно-комунікаційних технологій і загальнодержавних інформаційно-аналітичних систем різного рівня та призначення. Цивілізаційне майбутнє України залежить від її здатності розробляти та здійснювати державну стратегію щодо формування інформаційного суспільства. У відповідь на це Верховна Рада України прийняла нормативно-правовий акт вищої юридичної сили – Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки», яким були затверджені «Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні». Інформаційні технології охоплюють практично всі сфери сучасного суспільства. Сучасний рівень економіки України потребує досягнення достатньої якості у всіх сферах діяльності. Досягнення цієї мети неможливе без створення досконалої системи стандартизації сфери інформаційних та інформаційно-вимірювальних технологій у тому складі, і на базі затверджених стандартів, норм та інших нормативно-законодавчих документів.

Сьогодні Україна входить у всесвітній інформаційний простір, не маючи достатньо-виробленої мови комп'ютерної сфери, а вирішення основних проблем міждержавної комунікації без комп'ютеризації та оволодіння сучасними інформаційними технологіями, а значить, і без їхньої мовної реалізації, – неможливе [11]. У такі перехідні періоди для суспільства актуалізується значення термінів в інформаційних технологіях. Вони стають частинкою термінів глобалізації системи масової комунікації, оскільки без термінологічної та технологічної модернізації процесу спілкування неможливим є творення потужніших систем збирання, оброблення, передавання та поширення інформації в масово-комунікаційному просторі [9].

Нині дуже актуальне формування національної українськомовної мережі з подальшим її впровадженням у глобальну світову мережу, а також створення досконалої системи комп'ютерних термінів українською мовою. Вимоги національних стандартів ґрунтуються на внутрішніх законах української мови і дають нормативну основу фахівцям для згармонізованого слововживання і термінотворення в усіх галузях науки і техніки. Якщо проаналізувати термінологію, яка вживається фахівцями певної галузі в наукових текстах, усному професійному мовленні, уводиться в словники, то виявимо, що частина термінів використовується лише в цій галузі, а частина − і в інших. Це свідчить про те, що терміни неоднакові за ступенем спеціалізації їхнього значення. Залежно від ступеня спеціалізації значення терміни, можна поділити на три основні групи: загальнонаукові терміни, міжгалузеві терміни, вузькогалузеві терміни [17]. Наукові терміни української мови утворюються такими основними способами: вторинна номінація, словотвірний, синтаксичний та запозичення. Науковці розглядають запози-

чення як об'єктивну реальність мовного життя, але вважають, що іншомовних слів у термінології не повинно бути більше п'ятнадцяти відсотків, оскільки наявність більшої кількості запозичень призводить до втрати термінологією національного обличчя.

Вивчення процесів документування та окремих документів, на думку К. Мітяєва, є базою для їхньої уніфікації та стандартизації. Більшість авторів, які присвячували свої публікації завданням документознавства, частково або повністю повторювали сформульовані К. Мітяєвим, конкретизуючи чи інтерпретуючи їх [16]. Систематизація і класифікація термінології інформаційних систем потребує врахування усіх її особливостей, що на сучасному етапі формуються в українському інформаційному просторі під значним впливом англійської та російської мов. На даний момент майже всі документи створюють у електронному вигляді з подальшим їхнім приведенням до надрукованого та матеріального виду. Але, на жаль, в Україні не існує програми електронного редагування наукового тексту, яка була б побудована на вимогах національних стандартів щодо української термінології та наукового стилю української мови. Комп'ютерна термінологія потребує негайного унормування та стандартування. Для здійснення цього треба серйозно підійти до проблеми систематизації та класифікації комп'ютерної термінології, охоплюючи всі сфери використання сучасних українських термінів у галузі інформаційних технологій [5]. Слід відзначити, що класифікація документів пов'язує спеціальне документознавство з іншими галузями знань. Завдання цієї проблеми були чітко сформовані К. Мітяєвим [16]. Процес термінотворення та формування національних термінологічних стандартів передбачає послідовне і практично виважене проходження певних етапів:

1. Лексикографічний етап, на якому укладають термінологічні та інші словники з різних галузей знань на підставі набутого досвіду фахівців різних наукових шкіл чи груп, переважно сформованого публікаціями статей; на цьому початковому етапі формування термінології допускають синонімію термінів; тут з'являються терміни-неологізми, певна частина яких швидко зникає;

2. Етап усталення (унормування) термінології, на якому запропонована термінологія набуває визнання (сприйняття) більшістю фахівців, що відображається в публікаціях широкого спектра – передусім у підручниках, навчальних посібниках, наукових працях, монографіях тощо, тут на основі раніше виданих словників укладають і видають так звані академічні словники (видань державного рівня) та різні енциклопедичні довідники, в яких синонімічний ряд термінів коротший, неологізми упорядковано в загальновизнанні терміни та сформовано банк усталеної унормованої термінології та наукової (фахової) лексики;

3. Етап устандартування термінології, на якому фахівці-термінологи розробляють термінологічні стандарти з різних галузей знань, на цьому кінцевому етапі формування термінології синонімію термінів не допускають, створено банк термінологічних стандартів.

Термінологічні стандарти повинні випереджувати галузеві стандарти, або, принаймні набувати чинності однозначно з ними, але вже з угодженою термінологією. У широкому аспекті процес унормування − стандартування національних термінологій – повинен переходити у загальноосвітній процес гармонізації – встановлення відношень еквівалентності між термінологіями держав у рамках одної чи кількох мов, що необхідно для кращого порозуміння на всіх рівнях міждержавних відносин – у політиці, науці, культурі, торгівлі, спорті тощо. Варто зазначити, що однією з головних тенденцій процесу стандартизації є посилення інтеграції діяльності цих організацій, спрямоване на створення єдиної системи стандартизації інформаційного суспільства.

Глобальну систему стандартизації можна зобразити пірамідою, основою якої є національні системи разом зі стандартами галузей, товариств, підприємств та фірм, а вершиною – міжнародна система добровільної стандартизації ISO, IEC та ITU. В рамках глобальної системи лише національні органи-члени ISO, IEC та ITU можуть гарантувати узгодженість нормативних документів, які не створять технічних бар'єрів у торгівлі чи зведуть їх до мінімуму. Це досягається за умови дотримання правил, викладених у «Кодексі усталеної практики щодо розроблення, затвердження і застосу-

вання стандартів», Угоди про технічні бар'єри в торгівлі WTO [4]. Україна – повноправний член ISO та IEC з 1993 р. Вона входить до складу членів Комітетів: CASCO, STACO, INFCO. Як національний комітет-член наша країна входить до складу Комітетів DEVCO, REMCO, COPOLCO. 25 ТК Держспоживстандарту України співпрацюють з 96 ТК та 180 ПК. Україна бере участь у роботі спільного ТК ISO/ IEC СТК1 «Інформаційні технології», який створено 1987 р. Держстандарт України як національний орган представляє нашу державу в цих організаціях, а також у Робочій групі ЄЕК ООН. Представники України беруть участь у роботі CAC, ICAO, ITU, UIC, Міжнародного інституту зварювання IIW та інших міжнародних організацій. Держстандарт України наприкінці 1996 р. приєднався до Кодексу Угоди про технічні бар'єри в торгівлі WTO. Головною метою ISO є забезпечення розвитку стандартизації та суміжних з нею галузей для сприяння міжнародному обміну товарами й послугами, а також розвитку співробітництва в інтелектуальній, науковій, технічній та економічній діяльності.

Першочерговим завданням щодо вдосконалювання створеного національного банку устандартованої термінології є внутрішньомовне узгоджування (згармонізування) української науково-технічної термінології (уніфікування мовних засобів для позначання найзагальніших понять, однозначна відповідність між терміном та поняттям) на засадах ДСТУ 3966-200. Гармонізування (узгоджування) термінів у широкому розумінні – це процес встановлювання відношення еквівалентності між двома чи більшою кількістю термінів у рамках одної або кількох мов. Гармонізування термінів можна розглядати у двох аспектах, коли уніфікування термінів відбувається у середовищі одної мови (української, російської, англійської, будь-якої мови, але одної), та у середовищі кількох мов [18]. Інформаційно-комунікаційні технології широко застосовуються і стабільно розвиваються в системі державного керування різних рівнів, що надає змогу вирішувати на якісно іншому рівні багато завдань, пов'язаних з термінологічною системою. Ще раз наголошує К. Мітяєв на важливості історично-логічних класифікацій, способів та систем документування, а також створюваної в результаті документації. Особливе значення він надає вирішенню практичних завдань, пов'язаних з документознавством, зокрема, розробленню систем і способів документування за допомогою технічних засобів.

Зазначена тенденція пов'язана з проблемою стандартизації комп'ютерно-комунікаційних технологій. Наприклад, у системі інформаційно-комп'ютерних технологій можна виокремлювати дві складові: по-перше, здатність продукувати необхідні програмні засоби, а по-друге, виконувати це в обмежений термін та забезпечувати зручну та доступну форму спілкування людини і комп'ютера (інтерфейс користувача). Для впровадження такої системи необхідні відповідні стандарти програмних продуктів, методи, моделі, технологічні засоби [9]. Відомі на сьогодні моделі та методи структурованої інтеграції інформаційних посилів-колажування, консолідація, реплікація, «федералізація» потребують подальшого узагальнення та класифікації (тобто стандартизації) формальних моделей інтеграції неоднорідного інформаційного ресурсу [3].

Підходи щодо назрілих змін у системі стандартизації та регулювання інформаційного ресурсу умовно можна поділити на три групи. До першої групи можна віднести традиційно операторську, успадковану з минулої епохи системи комунікаційного зв'язку (TDM), де взаємодіють два учасники комунікації – абонент і оператор. Ця модель на сьогодні є фізично й морально застарілою, тому що в ній немає мережі Інтернет і надані послуги характеризуються убогістю, порівняно із сучасними стандартами. До другої групи належать моделі технологічної нейтральності, в рамках якої наявні телекомунікаційні послуги стають індиферентними стосовно технологій, на якій вони базуються, а нові послуги не регулюються взагалі. Таким чином, ця модель також не є адекватною цивілізаційним стандартам, тому що не враховує реальності нових стосунків і не залучає їх у свою систему. До третьої групи належить модель «побутової труби», що долучає телекомунікації, які містять інформацію безвідносно до її змісту [12]. Таким чином, телекомунікації як сфера діяльності та ринок ре-

дукуються до передавання сигналів у вигляді побутових послідовностей. За такого підходу фактично ігнорується переважна частина новацій цих якостей і критеріїв у системі інформаційно-комунікаційних технологій. Усі три моделі мають загальні вади, і насамперед уже не відповідають реальності, за якої інтернет і IP-сервіси, а також процеси злиття інформаційних технологій і комунікацій, відбуваються самі по собі. Дуже важливо, щоби кардинальні зміни в системі інформаційно-комп'ютерних технологій та інформаційного простору взагалі були керованим процесом. Варто, очевидно, цілком погодитися з позицією академіка М.З. Згуровського в тому, що «зберегти незалежність та уникнути економічного колапсу країна зможе лише шляхом невідкладного переходу до політики пріоритетного науково-технічного розвитку» [8]. На думку К. Мітяєва, пріоритетним, перспективним та проблемним завданням є дослідження вивчення документів, створених засобами обчислювальної техніки [16, 46-47].

Вироблення адекватних сучасних підходів у формуванні терміносистеми інформаційних технологій потребує детального аналізу загальної структури документообігу державних установ. Теорія документа у спеціальному документознавстві не може не спиратися на розробки загального документознавства, оскільки їхні завдання тотожні і різниця полягає в ширшому спектрі об'єктів дослідження в загальному документознавстві та конкретнішому виборі спеціального документознавства для керування електронною документацією в сфері інформаційних технологій. Предметом кожного напряму спеціального документознавства, на думку С. Кулешова, можуть вважатися еволюція та сучасний стан характеристик документів, у т. ч. в процесах їхнього створення та функціонування як динамічних об'єктів. У науках документально-комунікаційного напрямку термін *інформація* у зв'язку з дослідженням документа може використовуватися тільки у розумінні її як соціальної інформації [14]. З точки зору комунікаційно-інформаційного підходу, документ, відзначає Г. Швецова-Водка, – це особлива форма каналу передавання соціальної інформації, яка характеризується фіксацією інформації на матеріальному носієві. При створенні майбутнього документа його комунікаційні характеристики можна розглядати, на думку С. Кулешова, як закладену в них потенцію до функціонування у певному суспільному середовищі і для виконання конкретних завдань. Сам процес функціонування відбувається комунікаційними посередниками або без них. Саме функційність орієнтує створений конкретний документ, на думку С. Кулешова, на побутування як внутрішнообігового та зовнішньообігового. Внутрішньообігові, на думку В. Автократова, власне документи, зовнішньообігові входять у систему публікацій незалежно від їхньої матеріальної конструкції, кількості примірників та форми розповсюдження. Вартий уваги, на думку С. Кулешова, запропонований термін «динамічного» документа, тобто документа, що виконує основну функцію, заради виконання якої його було створено. З часом цей потенціал зменшується і він поступово переходить до «статичного» стану. Таким чином, «статичні» документи – це у минулому «динамічні», котрі перестали виконувати ту основну функцію, задля якої були створені. Є й інший аспект розгляду таких комунікаційних характеристик, який значною мірою пов'язаний з розумінням властивостей, стану та статусу документа як джерела інформації. Цей аспект перебуває у площині аналізу фаз трансформації «динамічного» документа в історичне джерело [14]. На даний час актуальним є формування українськомовної інформаційної мережі, інтегрованої у світову інформаційну мережу, та удосконалення української комп'ютерної термінології, що уможливить ефективно вирішувати проблеми створення сучасних систем керування електронною документацією. Потребують розв'язання понятійно-термінологічні питання електронного документа: визначення змісту (сутності), оригінальності, повторності, аудентичності, ідентифікації. Для вирішення вищезгаданих проблем повинен бути розроблений комплекс інформаційно-комунікаційних заходів для понятійно-термінологічного забезпечення нормативної документації в галузі інформаційних технологій та керування електронною документацією [3].

Таким чином, під лінгвістичним забезпеченням розуміється сукупність засобів, що використовуються у системі для структуризації, індексації, пошуку та представлення бібліографічних записів. Ці три складових лінгвістичного забезпечення присутні у будь-якій інформаційній системі, незалежно від її технічної бази – від карткових каталогів та державних бібліографічних каталогів – до інформаційної системи, що планується створити. Треба зауважити, що програмові продукти та апаратні засоби в інформаційній галузі не належать до категорії тривалого користування. Це стосується і термінологічної бази [13]. Загальновідомо, що у виробництві апаратного, технологічного обладнання діє так званий «закон Мура», згідно з яким оновлення у сфері інформаційно-комунікаційних технологій відбувається впродовж одного року чи щонайбільше – півтора. Вже звичайною практикою стає практично миттєве моральне старіння комп'ютерного та комунікаційного обладнання. Використання застарілих рішень, територіальна нерівномірність їхнього оновлення призводить до неузгодженості стосовно інформаційно-комунікаційних технологій. «Велика кількість різноманітних технологій інтеграції даних, наявних сьогодні на ринку, призводить до створення несумісних чи суперечливих інформаційних ресурсів, ускладнює спільне функціонування елементів великих інформаційних систем» [12]. Комплекс засобів інформаційно-пошукових систем (ІПС) для створення й управління електрон-ною документацією є сукупністю інформаційних мов, методів індексування, а також лінгвістичної бази (словників, тезаурусів, класифікаторів) і методів її ведення. До складу комплексу входять:

✓ методики індексування документів, які вводять у систему, і запитів за допомогою всіх застосовуваних інформаційно-пошукових мов, що становлять комплекс;

✓ лінгвістичні алгоритми, призначені для автоматизації процесів семантичного оброблення вхідних повідомлень і перекладу вхідних мов у машинні; лінгвістична база, що містить тезауруси на традиційних і машинних носіях; машинні списки спеціальної лінгвістичної інформації (основ, флексій, граматичної інформації та ін.);

✓ таблиці класифікаційно-лінгвістичного сполучення для перекладу індексів будь-яких класифікацій тощо [6].

Важливим аспектом вирішення термінологічних завдань є застосування відповідних інформаційних мов. Для кожного типу інформаційної мови важливим є понятійно-термінологічні питання сумісності термінів та наявність системи ведення (виправлення, доповнення) [7]. Інформаційно-пошукова мова представляє сукупність засобів для опису формальної та змістовної структури інформації. Структура інформаційно-пошукових мов однотипна, в ній пропонуємо виділяти фонетичний, лексичний, синтаксичний і текстовий рівні. На даний час існує безліч типів і видів інформаційно-пошукових мов. Найлогічнішою представлена класифікація ім. Н.К. Крупської, в основу якої покладені три твірних ознаки, що враховують основні структурні елементи мови: *лексику, парадигматику та синтагматику*. До цих ознак належить спосіб завдання лексичних одиниць, спосіб координації (сполучення) лексичних одиниць і спосіб опрацювання парадигматичних відносин. Приймається до уваги й тип інформаційного пошуку (ручний або автоматизований), на який орієнтована та або інша інформаційно-пошукова мова. За першою ознакою пропонуємо виділяти інформаційно-пошукові мови контрольовані та неконтрольовані. Лексика контрольованих інформаційно-пошукових мов задається заздалегідь за допомогою словників і таблиць. До них належать ієрархічні класифікації, фасетні класифікації, мова предметних рубрик, орієнтовані насамперед на ручний пошук, і дескрипторні (словник яких складається з окремих слів і словосполучень, розташованих за абеткою), орієнтовані на автоматизований пошук. Лексика неконтрольованих інформаційно-пошукових мов задається словником, а будується на основі вибирання необмеженої безлічі термінів природної мови з повідомлень, які індексуються, наприклад, мова допоміжних покажчиків, мова бібліографічного описування тощо [1; 2]. Друга ознака стосується порядку записування, тобто сполучення, координації лексичних одиниць. За цією ознакою пропонуємо розрізняти інформаційно-пошукові мови на некоординовані й координовані. Не-

координована інформаційно-пошукова мова не допускає координацію своїх лексичних одиниць ні в процесі індексування, ні в процесі пошуку. До них належать класифікації, наприклад, рубрикатори інформаційних видань, мова допоміжних покажчиків та ін. До координованих інформаційно-пошукових мов належить мова, у якій лексичні одиниці координуються (сполучаються) між собою або в процесі індексування, або в процесі пошуку. Залежно від цього, пропонуємо розрізняти координовані інформаційно-пошукові мови на предкоординовані та посткоординовані. Порядок сполучення лексичних одиниць предкоординованої інформаційно-пошукової мови установлюється в процесі індексування за певними правилами (наприклад, правилами систематизації, предметизації, бібліографічного опису творів) і передбачає їхню тверду послідовність. До інформаційно-пошукових мов такого типу належать ієрархічні й фасетні класифікації, мова предметних рубрик, мова бібліографічних описів. Як правило, предкоординована інформаційно-пошукова мова використовується при ручному пошуку. Лексичні одиниці посткоординованій інформаційно-пошуковій мові задаються переліком в процесі індексування й сполучаються між собою тільки у процесі пошуку. Довільний запис індексів уможливлює здійснювати багатоаспектний автоматизований пошук інформації. Найчастіше для цієї мети використовуються дескрипторні інформаційно-пошукові мови, мови семантичних кодів та ін. Третя ознака дозволяє розподіл мов на інформаційно-пошукові мови з урахуванням і без урахування парадигматичних відносин. Серед інформаційно-пошукових мов з урахуванням парадигматичних відносин пропонуємо виділяти мови ієрархічної, фасетної та неієрархічної структури. Мова ієрархічної структури являє собою ієрархічну класифікацію – систему класів, за якими розподіляються поняття на підставі найістотніших ознак, властивих цим поняттям. Основний принцип розподілу понять в ієрархічних класифікаціях – від загального до конкретного, заснованого на урахуванні сильних парадигматичних відносин, тобто відносин підпорядкування й супідрядності. Мови фасетної структури являють собою фасетну класифікацію – сукупність фасетів, що випливають один за одним у певній послідовності. В основі побудови таких класифікацій лежить індуктивний метод. Мови фасетної структури, порівняно з ієрархічними, мають велику семантичну силу, однак вони трудомісткі як у розробленні, так і в експлуатації. Мова неієрархічної структури є продуктом емпіричного підходу до побудови інформаційно-пошукових мов. Такий підхід припускає створення мови на основі індексування реальних текстів. Зі змісту документів вибираються ключові слова, які перетворюються в лексичні одиниці інформаційно-пошукових мов. Згодом між ними встановлюються сильні й слабкі парадигматичні відносини, які реалізуються у вигляді посилково-довідкового апарату, що не охоплює всіх лексичних одиниць. Лексичні одиниці в мові неієрархічної структури впорядковуються за зовнішніми ознаками, частіше за абеткою. Така картина спостерігається, наприклад, у мові предметних рубрик (алфавітно-предметні класифікації) і дескрипторній мові. Алфавітно-предметні класифікації відрізняються тим, що в них класи понять розташовані за абеткою їхніх імен. Основними структурними елементами алфавітно-предметних класифікацій є предметні рубрики й посилково-довідковий апарат. Алфавітно-предметна класифікація оформлюється у вигляді словників. Усі вище перераховані класифікації є предкоординованими мовами й, отже, орієнтовані насамперед на ручний одноаспектний пошук інформації. З метою проведення багатоаспектного пошуку за допомогою технічних пристроїв, у першу чергу, обчислювальної техніки, були створені спеціальні неієрархічні ІПМ – дескрипторні ІПМ. Мова дескрипторного типу служить для подання предметного змісту документів і запитів, що вводять у систему. З їхньою допомогою можливо здійснити глибоке індексування та багатоаспектний тематичний пошук. Частим випадком неієрархічної ІПМ є мова без урахування парадигматичних відносин, наприклад, мова ключових слів, мова бібліографічних посилань тощо. Широко використовувана структурована мова запитів SQL – один з найпотужніших об'єктів MS Access, який уможливлює ефективно представити інформацію, що містять таблиці, з певни-

ми властивостями. Сьогодні існує міжнародний стандарт мови SQL, якого дотримуються розробники програмного забезпечення з оброблення реляційних баз даних. До мов спеціального призначення належать мови розмітки гіпертексту, мови взаємодії, мови реалізації тощо. Мова розмітки гіпертексту HTML *(від англ. – Hypertext Markup Language)* використовується для створення документів в Інтернеті. Практично всі веб-сторінки створюються за допомогою мови HTML або його послідовника – XHTML. Галузево-поняттєва база в сфері інформаційних технологій надає належне їй значення. Тому бажано прилаштувати теоретичні, понятійно-термінологічні знання у цій галузі до потреб повсякчасного застосування вербальних компонентів у фаховій діяльності. Таким чином, суспільство змушене шукати кошти на технологічну модернізацію в сфері інформаційних технологій, щоб не залишатися на периферії світового інформаційного простору.

Використані джерела

1. Бабійчук О. Електронний словник PolyDic / О. Бабійчук, А. Василевський // Проблеми української термінології : зб. наук. праць. – 2004. – С. 41−44.
2. Балюта Е.Г. Лігвістична характеристика комп'ютерної терміносистеми англійської мови / Е.Г. Балюта, С.М. Єнікєєва // Вісник Запорізького державного університету. – Запоріжжя, 2001. − № 3. − С. 15−16.
3. Берко А.Ю. Моделі інтеграції даних у відкритих інформаційних системах / А.Ю. Берко // Актуальні проблеми економіки. – К., 2010. − № 10. – 148 с.
4. Бондар Ю. Плюси і мінуси глобалізації (інформаційний аспект) / Ю. Бондар // Україна на шляху до Європи : монографія / упоряд.: В. Шкляр, А. Юричко. – К. : ЕТНОС, 2006. – С. 438−490.
5. Вісник: Проблеми української термінології. – Львів : Національний університет «Львівська політехніка», 2012. – № 733. – 154 с.
6. Довбенко М.А. Информационно-поисковые языки автоматизированных систем по стандартизации / М.А. Довбенко, А.Н. Уманский. – М. : Издательство стандартов, 1981. − 239 с.
7. Д'яков А.С. Основи термінотворення: семантичний та соціолінгвістичний аспекти / А.С. Д'яков, Т.Р. Киян, З.Б. Куделько. – К. : Вид. дім «КМ Akademia», 2000. − 218 с.
8. Згуровський М.З. Сталий розвиток у глобальному і регіональному вимірах / М.З. Згуровський. – К. : НТТУ «КПІ», 2006. – С. 41–42.
9. Калашник В. Еволюція впливу російської і англійської мов на розвиток української науково-технічної термінології в умовах глобалізації економіки й інтернаціоналізації науки / В. Калашник, М. Черпак // Проблеми української термінології. – Львів, 2000. − № 402. − С. 131–132.
10. Кальченко О.М. Логіко-семантичне експортування термінологічних стандартів / О.М. Кальченко, О.М. Коренга, Л.Е. Пшенична, Е.Ф. Скороходько // Науково-технічне слово. − Львів, 1994. – № 1. – С. 33–52.
11. Ковальчук Т.Т. Сучасний інформаційний ринок (концептуально-пізнавальний контекст) / Т.Т. Ковальчук, І.Ю. Марко, Є.І. Марко. – К. : Знання, 2011. − 255 с.
12. Коваль М. Основні аспекти української науково-технічної термінології з інформатики / М. Коваль // Проблеми української термінології. – Львів, 2000. – № 402. – С. 250–255.
13. Кратко М.І. Англійсько-український словник з програмування і математики / М.І. Кратко, М.І. Кікець, Є.В. Мейнарович. – Луцьк : Надстир'я, 1998. – 640 с.
14. Кулешов С.Г. Новий погляд на структуру документознавства / С.Г. Кулешов // Вісн. Кн. палати. – 2003. – № 10. – С. 24–27.
15. Куперштейн В.И. MS Office и Project в управлении и делопроизводстве / В.И. Куперштейн. – СПб. : БХВ-Петербург, 2001. – 400 с.
16. Митяев К.Г. Документоведение, его задачи и перспективы развития / К.Г. Митяев // Тр./ МГИАИ. – М., 1967. – Т. 25. Вопросы методологии исторической науки. – С. 118–138.
17. Нечипоренко М. Майбутній ландшафт Європейської стандартизації: реалізація кіпрських рішень CEN CENELEC / М. Нечипоренко // Стандартизація, сертифікація, якість. − 2008. − № 6. − С. 12-14.
18. Ніколаєва А. Про освоєння українською мовою інтернаціональної термінології нових галузей науки і техніки / А. Ніколаєва // Українська термінологія і сучасність : матеріали II Всеукраїнської наукової конференції. – К., 1997. − С. 221–223.

19. Холод О.М. Інмутація суспільства в гіпермаркеті свідомості : монографія. – У 3-х томах. – Том 1 : Теорія інмутації і суспільства / О.М. Холод. – К. : КиМУ, 2010. – 178 с.

20. Чернець В.Г. Культура як засіб соціалізації особистості / В.Г. Чернець. – К., 1995. – С. 73–77.

21. Швецова-Водка Г.Н. Функции и свойства документа в системе социальных коммуникаций / Г.Н. Швецова-Водка // Книга: Исслед. и материалы. – 1994. – Сб. 69. – С. 37–57.

References

1. Babiichuk O. Elektronnyi slovnyk PolyDic / O. Babiichuk, A. Vasylevskyi // Problemy ukrainskoi terminolohii : zb. nauk. prats. – 2004. – Pp. 41−44.

2. Baliuta E.H. Lihvistychna kharakterystyka kompiuternoi terminosystemy anhliiskoi movy / E.H. Baliuta, S.M. Yenikieieva // Visnyk Zaporizkoho derzhavnoho universytetu. – Zaporizhzhia, 2001. – № 3. − Pp.15−16.

3. Berko A.Yu. Modeli intehratsii danykh u vidkrytykh informatsiinykh systemakh / A.Yu. Berko // Aktualni problemy ekonomiky. – 2010. − № 10. – 148 p.

4. Bondar Yu. Pliusy i minusy hlobalizatsii (informatsiinyi aspekt) / Yu. Bondar // Ukraina na shliakhu do Yevropy: monohrafiia / Uporiad. V. Shkliar, A.Yurychko. – K. : ETNOS, 2006. – Pp. 438−490.

5. Visnyk: Problemy ukrainskoi terminolohii. – Lviv : Natsionalnyi universytet «Lvivska politekhnika», 2012. – № 733. – 154 p.

6. Dovbenko M.A. Informatsionno-poiskovye iazyki avtomatizirovannykh sistem po standartizatsii / M.A. Dovbenko, A.N. Umanskii. – M. : Izdatel'stvo standartov, 1981. − 239 p.

7. Diakov A.S. Osnovy terminotvorennia: semantychnyi ta sotsiolinhvistychnyi aspekty / A.S. Diakov, T.R. Kyian, Z.B. Kudelko. – K. : Vyd. dim «KM Akademia», 2000. − 218 p.

8. Zghurovskyi M.Z. Stalyi rozvytok u hlobalnomu i rehionalnomu vymirakh / M.Z. Zghurovskyi. – K. : NTTU «KPI», 2006. – Pp. 41–42.

9. Kalashnyk V. Evoliutsiia vplyvu rosiiskoi i anhliiskoi mov na rozvytok ukrainskoi naukovo-tekhnichnoi terminolohii v umovakh hlobalizatsii ekonomiky y internatsionalizatsii nauky / V. Kalashnyk, M. Cherpak // Problemy ukrainskoi terminolohii. – Lviv, 2000. − № 402. − Pp.131–132.

10. Kalchenko O.M. Lohiko-semantychne eksportuvannia terminolohichnykh standartiv / O.M. Kalchenko, O.M. Korenha, L.E. Pshenychna, E.F. Skorokhodko ta in. // Naukovo-tekhnichne slovo. − Lviv, 1994. – № 1. – Pp. 33–52.

11. Kovalchuk T.T. Suchasnyi informatsiinyi rynok (kontseptualno-piznavalnyi kontekst) / T.T. Kovalchuk, I.Yu. Marko, Ye.I. Marko. – K. : Znannia, 2011. − 255 p.

12. Koval M. Osnovni aspekty ukrainskoi naukovo-tekhnichnoi terminolohii z informatyky / M. Koval // Problemy ukrainskoi terminolohii. – Lviv, 2000. – № 402. – Pp. 250–255.

13. Kratko M.I. Anhliisko-ukrainskyi slovnyk z prohramuvannia i matematyky / M.I. Kratko, M.I. Kikets, Ye.V. Meinarovych. – Lutsk : Nadstyria, 1998. – 640 p.

14. Kuleshov S.H. Novyi pohliad na strukturu dokumentoznavstva / S.H. Kuleshov // Visn. кn. palaty. – 2003. – № 10. – Pp. 24–27.

15. Kupershtein V.I. MS Office i Project v upravlenii i deloproizvodstve/ V.I. Kupershtein. – SPb. : BKhV-Peterburg, 2001. – 400 p.

16. Mitiaev K.G. Dokumentovedenie, ego zadachi i perspektivy razvitiia / K.G. Mitiaev // Tr./ MGIAI. – M., 1967. – Vol. 25. Voprosy metodologii istoricheskoi nauki. – Pp.118–138.

17. Nechyporenko M. Maibutnii landshaft Yevropeiskoi standartyzatsii: realizatsiia kiprskykh rishen SEN CENELEC / M. Nechyporenko // Standartyzatsiia, sertyfikatsiia, yakist. − 2008. − № 6. − Pp. 12–14.

18. Nikolaieva A. Pro osvoiennia ukrainskoiu movoiu internatsionalnoi terminolohii novykh haluzei nauky i tekhniky / A. Nikolaieva // Ukrainska terminolohiia i suchasnist: Materialy II Vseukrainskoi naukovoi konferentsii. – K., 1997. − Pp. 221–223.

19. Kholod O.M. Inmutatsiia suspilstva v hipermarketi svidomosti : monohrafiia. – U 3-kh tomakh. – Tom 1 : Teoriia inmutatsiI suspilstva / O.M. Kholod. – K. : KyMU, 2010. – 178 p.

20. Chernets V.H. Kultura yak zasib sotsializatsii osobystosti / V.H. Chernets. – K., 1995. – Pp. 73–77.

21. Shvetsova-Vodka G.N. Funktsii i svoistva dokumenta v sisteme sotsial'nykh kommunikatsii / G.N. Shvetsova-Vodka // Kniga: Issled. i materialy. – 1994. – Sb. 69. – Pp. 37–57.

УДК 316.77

Н.І. Моісєєва

СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМНОЇ МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕНЬ СОЦІАЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

В статті розглядається основні аспекти розвитку методології досліджень соціальної комунікації. Доводиться наявність протиріч у методологічному полі соціальних комунікацій, що є наслідком тривалого розвитку теорії соціальних комунікацій у межах різних наукових напрямів: філософії, психології, соціології, педагогіки, культурології тощо.

Ключові слова: *методологія, теорія соціальних комунікацій, філософія спілкування, соціально-комунікаційна діяльність, міждисциплінарна взаємодія, тенденції розвитку.*

Н.И. Моисеева

СТАНОВЛЕНИЕ СИСТЕМНОЙ МЕТОДОЛОГИИ ИССЛЕДОВАНИЙ СОЦИАЛЬНОЙ КОММУНИКАЦИИ

В статье рассматриваются основные аспекты развития методологии исследований социальной коммуникации. Доказывается наличие противоречий в методологическом поле социальных коммуникаций, что является следствием длительного развития теории социальных коммуникаций в рамках различных научных направлений: философии, психологии, социологии, педагогики, культурологии и т.д.

Ключевые слова: *методология, теория социальных коммуникаций, философия общения, социально-коммуникационная деятельность, междисциплинарное взаимодействие, тенденции развития.*

N.I. Moisejeva

DEVELOPMENT OF METHODOLOGY OF RESEARCH OF SOCIAL COMMUNICATION

In the article are considered the main aspects of development of methodology of research of social communication and characterized basic philosophical principles ontology, gnoseology, dialectics, axiology, teleology. In the article is proved the existence of contradictions in the methodological field of social communication, which is a consequence of long-term development of the theory of social communication in the framework of different scientific disciplines: philosophy, psychology, sociology, pedagogy, cultural etc.

Keywords: *methodology, theory of social communication, philosophy of communication, social communication actions, interdisciplinary interaction, development trends.*

Сучасний світ буття людини зумовлює формування нових соціальних середовищ, до яких фахівці відносять становлення техносфери, інфосоціосфери, семіосфери, сенсоросфери, ноосфери [1; 2; 3; 4]. Все це знаходить відображення в інформаційної картині світу та інформаційній свідомості, які стали актуальними темами досліджень з середини XX ст. Початок XXI ст. ознаменувався появою нових комунікаційних явищ, що зумовили дослідження вже нової соціальної реальності, яка отримала назву – *медіареальність* [5; 6].

Суспільна діяльність у будь-яких своїх проявах потребує також керованого процесу обігу суспільно-значущої інформації, установлених норм, законів, модусів самої суспільної діяльності, а також формулює певні форми закріплення цієї інформації та передачі діючим суб'єктам і наступним поколінням.

© *Моісєєва Н.І.*

Відносно соціальної комунікації визначним стало досягнення нею електронної форми поряд з усною та друкованою, що в умовах медіапростору мають тенденцію до інтеграції у мультимедійних каналах комунікації. Фахівці відзначають зміну в соціально-комунікаційній діяльності відносно трансформації засобів комунікації, а також засобу соціально-комунікаційного виробництва. Зрозуміло, що здійснення цієї діяльності вимагає від її учасників безперервного спілкування, де воно стає основним механізмом узгодження можливих цілей та інтересів, координації індивідуальних дій і функцій, визначення характеру стосунків та управління всією діяльністю.

Потреба в цьому викликається стрімким і динамічним розвитком комунікаційної сфери суспільства, нагальною необхідністю узгодження методологічного інструментарію комплексу дисциплін, що традиційно вивчали різні аспекти комунікативної дії та відносин.

Метою статті є аналіз становлення системної методології соціально-комунікаційної діяльності в сучасних умовах. *Завданнями є:* розглянути стан формування системної методології в теорії соціальних комунікацій; виявити тенденції розвитку методології досліджень соціальної комунікації.

Особливої уваги в умовах інформаційного суспільства набули комунікативні відносини, що передбачають упевненість у цілях налагодження взаємних стосунків, формування необхідного рівня сприйняття інформації, що передається, розуміння позицій, напрямів, характеру інформації та знань, що передаються. Комунікаційна сфера виникла на тлі спілкування і згодом, мірою набуття інституціональних ознак, закріпилася як окрема сфера діяльності, що має свої специфічні ознаки, на відміну від спілкування [7, 173-176; 232-236]. Проблемна ситуація у становленні методології соціально-комунікаційної науки зумовлена відсутністю консенсусу відносно її об'єкта. На це вказує також і О.М. Холод [8, 39]. Суперечності виникають із намагань поставити у центр міркувань один із елементів комунікаційного процесу або аспект характеристики комунікації як суспільного явища, або одну з форм соціально-комунікаційної дії. Все це відбивається, на думку В.О. Ільганаєвої, на виборі методології та методичного інструментарію вивчення соціальної комунікації і, за відсутності чітких орієнтирів теорії, утримує теоретичні конструкції на підсистемному рівні [9]. До характеристик, що формують об'єкт теорії соціальних комунікацій, автор відносить цільовий, інструментальний, субстанціональний, технологічний, змістовний аспекти. Всі вони у своїй єдності становлять системні характеристики соціальної комунікації і утворюють цілісний об'єкт науки – соціально-комунікаційну діяльність в її фундаментальному значенні як підсистеми буття людини і суспільства, та в її прикладному значенні у вигляді комунікаційних практик у різних сферах суспільного життя. Ми вважаємо близькими до цієї позиції Ю. Габермаса і Н. Лумана. Вони розглядають феномен соціальної комунікації в його структурно-функціональній, змістовній та системно-організаційній цілісності, що довела автор роботи [10]. Такої само думки дотримуються російські дослідники – автори загальної теорії комунікації, що представлена у роботі [11].

В наш час соціальна комунікація є складним та суперечливим суспільним явищем, яке містить у собі сукупність цілей і намірів, ідей і теорій, відносин та взаємодій, а також спеціальних організацій і установ, що продукують і поширюють інформацію, обробляють та інтерпретують її.

Соціальні комунікації розвиваються за законами спілкування, але, як і будь-які технологічні речі, передбачають використання наукових знань про спілкування та про все, що використовується для організації суспільно комунікаційної справи [12, 7]. В цьому контексті особливого значення набувають інституціональні властивості та відокремлення соціальної комунікації в окрему сферу суспільної діяльності та вивчення [12; 13; 14]. Сьогодні соціальна комунікація охоплює два різні явища суспільної взаємодії, одне з яких означає систему інформаційних зв'язків між людьми і різними їхніми групами, що супроводжують процеси функціонування та розвитку суспільства, виступаючи їхнього невід'ємною складовою цих процесів, а друге – є специфічною сферою наукового знання, предмет якої полягає у вивченні процесів поширення та

циркуляції інформації в соціумі, а також цілей і закономірностей цих процесів, знарядь та засобів. Ґрунтовному аналізу підлягає комунікаційний поворот у філософському розгляді в роботі [15], що узагальнює тенденції розвитку комунікації та підкреслює її вплив на всі аспекти суспільного життя.

Фундаментальні засади вивчення соціальної комунікації лежать у площині філософського знання та його методологічного апарату. Саме це доводять праці українських науковців С.О. Завєтного, В.Г. Кременя, Д.І. Мазоренка, С.М. Пазиніча, О.С. Пономарьова [16].

У процесі філософського аналізу спілкування виділяють три основні аспекти: комунікативний, пов'язаний з обміном інформацією між учасниками спілкування, інтерактивний, пов'язаний з їхньою взаємодією в процесі спілкування, та перцептивний, сенс якого полягає у сприйнятті учасниками спілкування один одного [17]. Всі три аспекти є однаково важливими, але феномен спілкування набуває системної цілісності й визначеності тільки за умови їхньої єдності та взаємодії. І всі вони є предметом дослідження у філософії спілкування, яка вже склалася у певну теоретичну систему [16].

Дослідження феномена спілкування з позицій філософських принципів онтології, гносеології, телеології та аксіології представлено у колективній монографії [16]. Результати дослідників підводять необхідну методологічну базу соціально-комунікаційної діяльності як об'єкта соціально-комунікаційної теорії. Виходячи з багатоаспектного філософського аналізу феномена спілкування, О.С. Пономарьов розвиває діяльнісну основу спілкування на базі праксеологічного підходу [18, 54]. Він відзначає особливе значення зв'язку людської діяльності, спілкування та пізнання, а також наголошує на необхідності розвивати праксеологічний підхід до спілкування і комунікації в їхній системній цілісності [там само]. Автор підкреслює, що «у складному просторі спілкування і діяльності їх взаємовплив, взаємодія виступають одночасно проявом онтологічних, аксіологічних, телеологічних, праксеологічних аспектів цих суто людських феноменів. Ці прояви тільки підкреслюють складність, системну цілісність самого феномена спілкування та його роль» [там само]. Слід додати, що звернення до вивчення соціальної комунікації та комунікаційних процесів у соціокультурному просторі сучасного суспільства підкріплюються положеннями соціальної філософії. На це звертає увагу С.О. Завєтний, який відмічає необхідність посилення практичної направленості філософських досліджень сучасної реальності [17]. Таким чином, тенденція праксеологічного аналізу комунікаційної діяльності набуває необхідного змісту.

Прикладом використання філософської герменевтики до аналізу спілкування і комунікації є інша праця С.О. Завєтного [19]. Він підкреслює, що елементи герменевтичного пізнання як наукового інструменту в гуманітарних науках використовували М. Вебер, В. Дільтей, Г. Ріккерт, К. Поппер, М. Фуко та інші дослідники спілкування та комунікації. Завдяки проведеному автором аналізу розвитку соціального пізнання, стають зрозумілими витоки формування підсистемної методології вивчення соціальної комунікації, а також становлення теорій різного роду, що характеризують множину проявів соціальної комунікації у відповідності до завдань окремих наук. Як правило, їх відносять до джерел формування соціально-комунікаційної теорії [7, 8].

Ще раніше принципи філософського аналізу соціальної комунікації використала В.О. Ільганаєва, а також провела аналіз бібліотечної сфери діяльності як комунікаційної практики з позицій історико-еволюційного, діяльнісного, системного, герменевтичного, інформаційного, когнітивного, аксіологічного підходів [20].

Філософію за базовий елемент методології теорії соціальних комунікацій вважає А.В. Соколов [21]. До базових підходів вивчення соціальної комунікації він також відносить діяльнісний, інформаційний, системний, семіотичний. В інтеграції цих підходів він вбачає формування системної методології та становлення метатеорії соціальної комунікації. Інтеграційну тенденцію також підтримує В.О. Ільганаєва, але вона вважає, що метатеорія соціальної комунікації може бути сформована лише відносно усіх форм соціальної взаємодії і у відповідності до вищого рівня розвитку соціальної комунікаційної діяльності – як медіадіяльності [13].

Онтологічний аспект соціальної комунікації в системі методологічних роздумів науковців посідає одне з провідних місць. До нього зверталися А.В. Соколов, В.О. Ільганаєва, О.С. Пономарьов, О.М. Холод. У реалізації онтологічних принципів досліджень соціальної комунікації в межах соціально-комунікаційного знання близькі позиції А.В. Соколова та В.О Ільганаєвої, які зосереджуються на внутрішньому онтогенезі соціальної комунікації як цілісного явища, що має свої внутрішні сили розвитку та саморозвитку, протягом чого добігають стадії становлення системи соціальних комунікацій як суспільної підсистеми [13; 14]. О.М. Холод підходить до онтології соціальної комунікації з позицій соціології та наголошує, що вона пов'язана «передусім, з природою її першої складової – соціальними структурами суспільства» [8, 39]. Науковець наполягає на міждисциплінарному розумінні методології соціальної комунікації та відзначає необхідність поглиблення досліджень на підсистемному рівні прояву соціально-комунікаційної діяльності. Зокрема він розвиває соціо- і психолінгвістичні підходи.

Практичне значення онтології соціально-комунікаційного знання зумовлюється потребами організаційно-технологічного плану, управлінням комунікаціями, регулюванням комунікаційних відносин на різних рівнях суспільної комунікації, що виникають в умовах єдиного комунікаційного простору сучасності. Вони вже отримали певного рівня узагальнення в наукових працях [12; 13; 14]. На нашу думку, потрібні подальші узагальнення уявлень про систему соціальних комунікацій в електронну епоху. При цьому це необхідно робити на рівні функціонування соціальної комунікаційної системи суспільства, а не тільки на рівні галузевих досліджень, зокрема, теорії журналістики [8]. Потреба в цьому зумовлюється ситуацією, що виникла в умовах диверсифікації соціально-комунікаційної діяльності, а також залученням до сфери комунікаційної діяльності великої кількості людей через розповсюдження сучасних засобів зв'язку та глобальної інформаційної системи Інтернет. Це значно змінило соціально-психологічні підвалини суспільного простору комунікації. По-перше, все більше людей досить критично ставляться до комунікативного впливу та до змісту інформації, отримуваної від засобів масової комунікації. По-друге, належна логічність і аргументація інформаційних повідомлень істотно посилює їхнє сприйняття аудиторіями та рівень довіри до них. По-третє, основні проблеми соціальної комунікації тісно пов'язані з загальними проблемами суспільного життя. Тому його демократизація, становлення та розвиток громадянського суспільства активно сприятимуть активізації участі людей у соціальних процесах, інтенсифікації комунікаційної діяльності. Крім того, можна додати зростаючу незадовільність якістю представлення інформації у глобальній мережі Інтернет, сумнівне використання принципу загальнодоступності як загального досвіду. Вся ця проблематика актуалізує такі аспекти методології соціальної комунікації, що пов'язані з цільовою та ціннісною складовими соціально-комунікаційної діяльності в сучасному медіа просторі.

Аксіологічні аспекти соціальної комунікації становлять важливий напрям методології та потребують подальшого розвитку в умовах сучасного інформаційного суспільства та трансформації комунікаційної діяльності. Спеціального розгляду ці аспекти отримують у дослідженні Т. Кузнєцової [22]. Дослідниця обґрунтовує важливість проблеми репрезентації суспільно-значущих цінностей через ЗМІ, ціннісно-етичного регулювання журналістської діяльності, емоційно-експресивного насичення медійних матеріалів. Вона підкреслює необхідність вирішення аксіологічних проблем ЗМК, що зумовлені трансформацією ціннісної системи соціуму в умовах інтенсивних глобалізаційних процесів та зростання ролі мас-медіа у визначенні його ціннісних пріоритетів, а також те, «що в інформаційному суспільстві ЗМК набувають особливого статусу: вони не лише транслюють, а й регулюють, навіть формують цінності сучасного споживача інформації, визначають ціннісні пріоритети суспільного буття» [22, 3].

Телеологічний аспект вивчення соціальної комунікації знаходиться у стані розвитку. Значною мірою цілі соціально-комунікаційної діяльності пов'язані з переформатуванням функціонального устрою соціальної комуніка-

ційної системи на основі її подальшої медіатизації та інтеграції технологічної, організаційної, управлінчої складових. Значний вплив на розвиток телеологічного підходу до соціальної комунікації має вивчення функціонального призначення системи соціальної комунікації. Важливість цього напряму досліджень визначається поширенням обігу інформації та знань у комунікаційних каналах суспільства, зростанням їхньої ролі в соціальних взаєминах. У наш час соціальна комунікаційна система стала сферою здійснення певного впливу на населення чи на цільову аудиторію, в основі якого знаходяться інтереси еліт, владних структур або власників каналів. Це становить головний предмет досліджень соціальної комунікації в теорії масових комунікацій [24, 25]. Власне ж завданнями цього впливу можуть бути або формування у людей певної психологічної установки, тобто бажаного погляду на якусь проблему чи ставлення до неї, або зміна існуючої у людей установки у бажаному для суб'єктів комунікації напрямку, або, нарешті, здійснення бажаних зрушень у системі життєвих цілей і цінностей. Передусім, формування цілей соціально-комунікаційної діяльності, їхнє переформатування пов'язане із забезпеченням функціонування і розвитку суспільства, різних його структур та інститутів, які відрізняються за своїми цілями, рівнем освіти і культури тощо, через що й має місце істотна соціальна диференціація вчинків та поведінки людей, їхньої матеріальної та мовленнєвої діяльності. Необхідно підкреслити, що соціальна комунікація фактично полягає у передаванні та сприйнятті як смислової, так і оціночної інформації, а в плані впливу на цільову аудиторію прагне сформувати у неї певне відношення до системи соціальних і морально-етичних цінностей у період існування певного типу суспільства. Тому її значення істотно зростає на зламних етапах історії суспільного розвитку, один з яких ми сьогодні переживаємо. Це значною мірою пояснює прагнення олігархів придбати і використовувати в необхідних для них напрямках телевізійні канали, газети, журнали та інші засоби масової інформації. Слід враховувати необхідність консенсусного ставлення до цілей соціально-комунікаційної діяльності всіма представниками цієї сфери, тому що значна частина прагнень і зусиль суб'єктів соціальної комунікації спрямована на представників підростаючих поколінь, для яких характерна відносно пластична психіка, а система життєвих цілей і цінностей значною мірою ще перебуває у стані формування і тому досить схильна до впливу, який здійснюється системою засобів масової інформації.

Гносеологічний аспект соціальної комунікації тісно пов'язаний з тією її роллю та функцією, які вона відіграє у допомозі цільовій аудиторії та іншим людям у пізнанні ними складного й суперечливого світу, який, до того ж, ще й зазнає стрімких динамічних змін, допомагає їм розібратися в сутності тієї складної множини процесів і явищ, яка визначає глобалізаційні тенденції сучасного розвитку людської цивілізації. Нооцентризм, як принцип методології соціально-комунікаційної теорії, пропонує залучати до наукових досліджень О.М. Холод [8], а також Б. Потятиник, але з висловлюванням певних застережень щодо небезпеки перебільшення абстрагування [25]. У цьому відношенні надзвичайно важливого значення набувають освітні та популярні науково-технічні аспекти діяльності системи соціальної комунікації та відповідні канали її здійснення, поширення комунікативних практик у різних сферах суспільного життя. Дійсно, саме через просвітницький вплив підростаючі покоління наслідують не тільки необхідні культурно-світоглядні коди, але також формують свою соціальну компетентність, готовність до успішного життя і діяльності в даному соціумі.

Поширення комунікаційної діяльності та комунікативних практик в усі сфери суспільного життя зумовлюють завдання пошуку загальних закономірностей відтворення комунікаційного процесу в будь-яких суспільних сферах, а також його впливу на стан комунікаторів і досягнення життєво значущих цілей всього людства.

Таким чином, методологічні аспекти сучасної теорії соціальних аспектів залишаються актуальними з точки зору становлення та розвитку соціально-комунікаційної сфери. Підвищення теоретико-методологічного осмислення феноменів соціальної комунікації вимагають умови інтеграційних тенденцій у площині соціальної взаємодії на основі електронних систем, утворення єдиного медіа простору з особливими

нормами, стандартами, вимогами до учасників комунікаційного процесу.

Становлення системної методології вивчення соціальної комунікації зумовлено налагодженням зв'язків у середині соціальної комунікаційної системи, що отримує все більшого визнання як особливої підсистеми соціокультурного простору сучасності. Системність методології передбачає використання міждисциплінарного підґрунтя для вивчення соціальної комунікації в її найбільш розвинутому вигляді. На думку дослідників (В.О. Ільганаєва, О.С. Пономарьов, С.О. Завєтний, А.В. Соколов та ін.), є система соціально-комунікаційної діяльності.

Розвиток методології науки про соціальну комунікацію визначається трьома головними тенденціями: 1 – тенденція розширення методологічних аспектів у структурі дослідницького апарату вивчення комунікаційних явищ соціальної комунікації; 2 – тенденція інтеграції методологічних підходів на основі уявлень про цілісну соціальну комунікаційну підсистему суспільної діяльності; 3 – тенденція посилення аксіологічного та телеологічного аспектів дослідження соціальної комунікації.

Перша зберігається за рахунок і на основі міждисциплінарної наукової взаємодії в процесі вивчення комунікаційних явищ на підсистемному рівні. Друга формується в умовах становлення системи соціально-комунікаційної діяльності як соціально-історичної практики, а також визначає напрям формування метатеорії соціальної комунікації. Третя відповідає новим соціально-психологічним станам учасників комунікаційної взаємодії в умовах єдиного медіа простору сучасності.

Подальші дослідження методологічних аспектів розвитку теорії соціальних комунікацій пов'язані з удосконаленням теоретичного опису об'єкта науки, наближенням рівня наукового узагальнення соціально-комунікаційної практики до рівня розвитку об'єкта, поглибленням уявлень про цільову компоненту соціальної комунікації в системі базисних форм буття людини.

Використані джерела

1. Абдеев Р.Ф. Философия информационной цивилизации : учеб. пособие / Р.Ф. Абдеев. – М. : ВЛАДОС, 1994. – 336 с.
2. Петров В.М. Гуманитарная наука информационного мировоззрения / В.М. Петров // Проблемы информационной культуры. – М., 1994. – С. 39–51.
3. Каныгин Ю.М. Основы когнитивного обществознания (Информационная теория социальных систем) / Ю.М. Каныгин. – К. : Укр. акад. информатики, 1993. – 236 с.
4. Семенюк Э.П. Социокультурная интеграция человечества и информатики / Э.П. Семенюк // НТИ. Сер.1. – 2009. – № 1. – С. 1–12.
5. Савчук В.В. Медиафилософия: формирование дисциплины / В.В. Савчук ; под ред. В.В. Савчука // Медиафилософия. Основные проблемы и понятия. – СПб : Изд-во СПбФО, 2008. – 231 с.
6. Фортунатов А.Н. Взаимодействие субъектов социальной коммуникации в медиареальности : автореф. дис. ... доктора философ. наук / А.Н. Фортунатов. – Нижний Новгород, 2009. – 37 с.
7. Ильганаева В.А. Социальные коммуникации (теория, методология, деятельность) : словарь-справочник / В.А. Ильганаева. – КП : «Городская типография», 2009. – 392 с.
8. Холод О.М. Соціальні комунікації: соціо- і психолінгвістичний аналіз : навч. посіб. – 2-ге вид., доп. і перероб. / О.М. Холод. – Львів : ПАІС, 2011. – 288 с.
9. Ільганаєва В.О. Теоретико-методологічний синтез соціально-комунікаційного знання / В.О. Ільганаєва // Філософія спілкування: філософія, психологія, комунікація. – 2009. – № 2. – С. 96–101.
10. Лоскутникова В.М. Хабермас и Луман: два подхода к исследованию процессов коммуникации в современном обществе [Електронний ресурс] / В.М. Лоскутникова // Междисциплинарный сборник статей «Гуманитарная информатика», Вып.1, 2011. – Режим доступу. – URL:http://huminf.tsu.ru/jurnal/vol1/lvm_habermas_luman/. – Заголовок з екрана.
11. Основы теории коммуникации: учеб. / под. ред. проф. М.А. Василика. – М. : Гардарики, 2003. – 615 с.
12. Різун В.В. Начерки до методології досліджень соціальних комунікацій / В.В. Різун // СВІТ соціальних комунікацій : наук. журн. – Т.1. – К. : КиМУ, ДонНУ, 2011. – С. 7–11.
13. Ільганаєва В.О. Інституалізація соціально-комунікаційної сфери суспільства / В.О. Ільганаєва // Освіта регіону: політологія, психологія, комунікація. – 2008. – № 1. – С. 60–68.

14. Соколов А.В. Введение в теорию социальной коммуникации / А.В. Соколов. – СПб. : СПбГУП, 1996. – 319 с.

15. Лук'янець В.С. Світоглядні імплікації науки / В.С. Лук'янець та ін. – К. : Вид. ПАРАПАН, 2004. – 408 с.

16. Философия общения : монография / В.Г. Кремень и др. – Х. : ХНТУСХ им. П. Василенко, 2011. – 440 с.

17. Заветный С.А. Без творческого общения нет философии, а без философии нет творческого общения / С.А. Заветный // Філософія спілкування: філософія, психологія, соціальна комунікація. – 2009. – № 2. – С. 21-27.

18. Пономарьов О.С. Праксеологічні аспекти філософії спілкування / О.С. Пономарьов // Філософія спілкування: філософія, психологія, соціальна комунікація. – Х. : ХНТУСГ, 2008. – № 5. – 2012. – С. 51–56.

19. Заветный С.А. Общение как вид социального познания / С.А. Заветный // Філософія спілкування: філософія, психологія, соціальна комунікація. – 2012. – № 5. – С. 43–50.

20. Ільганаєва В.О. Бібліотечна освіта: нова парадигма розвитку / В.О. Ільганаєва. – К. : Ред. журн. «Бібліотеч. вісник», 1996. – 256 с.

21. Соколов А.В. Метатеория социальной коммуникации / А.В. Соколов. – Спб., 2001. – 342 с.

22. Кузнєцова Т.В. Аксіологічні моделі мас-медійної інформації: комунікативно-концептуальний підхід : автореф. дис. ... д-ра з соц. комунікацій / Т. В. Кузнєцова; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2010. – 31 с.

23. Квіт С.М. Масові комунікації / С.М. Квіт. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – 251 с.

24. Різун В.В. Теорія масової комунікації : підруч. для студ. галузі 0303 «журналістика та інформація» / В.В. Різун. – К. : Видавничий центр «Просвіта», 2008. – 260 с.

25. Потятиник Б. Медіа: ключі до розуміння: Медіа критика / Б. Потятиник. – Львів : ПАІС, 2004. – 312 с.

References

1. Abdeev R.F. Filosofiia informatsionnoi tsivilizatsii: ucheb. Posobie / R.F. Abdeev. – M. : VLADOS, 1994. – 336 p.

2. Petrov V.M. Gumanitarnaia naukainformatsionnogo mirovozzreniia / V.M. Petrov // Problemi informatsionnoi kul'turi. – M., 1994. – p. 39–51.

3. Kanygin Iu.M. Osnovy kognitivnogo obshchestvoznaniia (Informatsionnaia teoriia sotsial'nykh sistem) / Iu. M. Kanygin. – K. : Ukr. akad. informatiki, 1993. – 236 p.

4. Semeniuk E.P. Sotsiokul'turnaia integratsiia chelovechestva i informatiki / E.P. Semeniuk // NTI. Ser.1. – 2009. – № 1. – Pp. 1–12.

5. Savchuk V.V. Mediafilosofiia: formirovanie distsipliny / V.V. Savchuk // Mediafilosofiia. Osnovnye problemy i poniatiia / Pod red. V.V. Savchuka. – SPb : Izd-vo SPbFO, 2008. – 231 p.

6. Fortunatov A.N. Vzaimodeistvie sub ektov sotsial'noi kommunikatsii v mediareal'nosti: avtoreferat dis.na soisk. uch.step.doktora filosof. nauk / A.N. Fortunatov. – Nizhnii Novgorod, 2009. – 37 p.

7. Il'ganaeva V.A. Sotsial'nye kommunikatsii (teoriia, metodologiia, deiatel'nost'): slovar'-spravochnik. /V.A. Il'ganaeva. – KP : «Gorodskaia tipografiia», 2009. – 392 p.

8. Kholod O.M. Sotsialni komunikatsii: sotsio- i psykholinhvistychnyi analiz: navch. posib. – 2-he vyd., dop. i pererob. – Lviv : PAIS, 2011. – 288 p.

9. Ilhanaieva V.O. Teoretyko-metodolohichnyi syntez sotsialno-komunikatsiinoho znannia / V.O. Ilhanaieva // Filosofiia spilkuvannia: filosofiia, psykholohiia, komunikatsiia. – 2009. – №2. – Pp. 96–101.

10. Loskutnikova V.M. Khabermas i Luman: dva podkhoda k issledovaniiu protsessov kommunikatsii v sovremennom obshchestve [Access mode] / V.M. Loskutnikova // Mezhdistsiplinarnyi sbornik statei «Gumanitarnaia informatika», Assue. 1, 2011. – Rezhim dostupu. – URL:http://huminf.tsu.ru/jurnal/vol1/lvm_habermas_luman/

11. Osnovy teorii kommunikatsii: ucheb. / pod. red. prof. M.A. Vasilika. – M. : Gardariki, 2003. – 615 p.

12. Rizun V.V. Nacherky do metodolohii doslidzhen sotsialnykh komunikatsii / V.V. Rizun // SVIT sotsialnykh komunikatsii: nauk. zhurn. – Vol. 1. – K. : KyMU, DonNU, 2011. – Pp.7–11.

13. Ilhanaieva V.O. Instytualizatsiia sotsialno-komunikatsiinoi sfery suspilstva / V.O. Ilhanaieva // Osvita rehionu: politolohiia, psykholohiia, komunikatsiia. – 2008. – № 1. – Pp.60–68.

14. Sokolov A.V. Vvedenie v teoriiu sotsial'noi kommunikatsii. – SPb. : SPbGUP, 1996. – 319 p.

15. Lukianets V.S. Svitohliadni implikatsii nauky / V.S. Lukianets, O.M. Kravchenko, L.V. Ozadovska ta in. – K. : Vyd. PARAPAN, 2004. – 408 p.

16. Filosofiia obshcheniia: monografiia / V.G. Kremen', D.I. Mazorenko, S.A. Zavetnyi, S.N. Pazynich, A.S. Ponomarev. – Kh. : KhNTUSKh im. P. Vasilenko, 2011. – 440 p.

17. Zavetnyi S.A. Bez tvorcheskogo obshcheniia net filosofii, a bez filosofii net tvorcheskogo obshcheniia / S.A. Zavetnyi // Filosofiia spilkuvannia: filosofiia, psykholohiia, sotsialna komunikatsiia. – 2009. – № 2. – Pp. 21–27.

18. Ponomarov O.S. Prakseolohichni aspekty filosofii spilkuvannia / O. Pp. Ponomarov // Filosofiia spilkuvannia: filosofiia, psykholohiia, sotsialna komunikatsiia – Kh. : KhNTUSH, 2008 – №5. – 2012. – Pp. 51–56.

19. Zavetnыi S.A. Obshchenye kak vyd sotsyalnoho poznanyia / S.A. Zavetnыi // Filosofiia spilkuvannia: filosofiia, psykholohiia, sotsialna komunikatsiia. – 2012. – № 5. – Pp. 43–50.

20. Ilhanaieva V.O. Bibliotechna osvita: nova paradyhma rozvytku / V.O. Ilhanaieva. – K. : Red. zhurn. «Bibliotech. visnyk», 1996. – 256 p.

21. Sokolov A.V. Metateoriia sotsial'noi kommunikatsii / A.V. Sokolov. – Spb., 2001. – 342 p.

22. Kuznietsova T.V. Aksiolohichni modeli mas-mediinoi informatsii: komunikatyvno-kontseptualnyi pidkhid: avtoref. dys. ... d-ra z sots. komunikatsii / T.V. Kuznietsova; Kyiv. nats. un-t im. Vol. Shevchenka. – K., 2010. – 31 p.

23. Kvit S.M. Masovi komunikatsii. – K. : Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», 2006. – 251 p.

24. Rizun V.V. Teoriia masovoi komunikatsii: pidruch. dlia stud. haluzi 0303 «zhurnalistyka ta informatsiia» / V.V. Rizun. – K. : Vydavnychyi tsentr «Prosvita», 2008. – 260 p.

25. Potiatynyk B. Media: kliuchi do rozuminnia: Media krytyka / B. Potiatynyk. – Lviv : PAIS, 2004. – 312 p.

УДК 316.77:02

А.В. Ліпінська

МІСЦЕ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЕРЕД ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН ПІДГОТОВКИ ДОКУМЕНТОЗНАВЦІВ

У статті розглянуто роль і зміст навчальної дисципліни «Інформаційно-аналітична діяльність». Визначено особливості її викладання на кафедрі документознавства та інформаційної діяльності Київського національного університету культури і мистецтв для бакалаврів зі спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність».

Ключові слова: *інформаційно-аналітична діяльність, інформаційна діяльність, документознавство, інформаційна аналітика, інформаційні процеси.*

А.В. Липинская

МЕСТО ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СРЕДИ СПЕЦИАЛЬНЫХ ДИСЦИПЛИН ПОДГОТОВКИ ДОКУМЕНТОВЕДОВ

В статье рассмотрено роль и место учебной дисциплины «Информационно-аналитическая деятельность». Определено особенности ее преподавания на кафедре документоведения и информационной деятельности Киевского национального университета культуры и искусств для бакалавров по специальности «Документоведение и информационная деятельность».

Ключевые слова: *информационно-аналитическая деятельность, информационная деятельность, документоведение, информационная аналитика, информационные процессы.*

A.V. Lipinska

THE PLACE OF INFORMATION AND ANALYTICAL ACTIVITY AMONG SPECIAL DISCIPLINES FOR PREPARATION OF RECORDS INFORMATION MANAGERS

This article is examined the role and content of the course «Information and Analytical Activity». The features of teaching this courses were determined for Bachelors of specialty «Records Management and Information Activity» at the Department of Records Management and Information Activity of Kyiv National University of Culture and Arts.

Keywords: *information and analytical activity, information activity, records management, information analytics, information processes.*

© *Ліпінська А.В.*

18. Ponomarov O.S. Prakseolohichni aspekty filosofii spilkuvannia / O. Pp. Ponomarov // Filosofiia spilkuvannia: filosofiia, psykholohiia, sotsialna komunikatsiia – Kh. : KhNTUSH, 2008 – №5. – 2012. – Pp. 51–56.

19. Zavetnыi S.A. Obshchenye kak vyd sotsyalnoho poznanyia / S.A. Zavetnыi // Filosofiia spilkuvannia: filosofiia, psykholohiia, sotsialna komunikatsiia. – 2012. – № 5. – Pp. 43–50.

20. Ilhanaieva V.O. Bibliotechna osvita: nova paradyhma rozvytku / V.O. Ilhanaieva. – K. : Red. zhurn. «Bibliotech. visnyk», 1996. – 256 p.

21. Sokolov A.V. Metateoriia sotsial'noi kommunikatsii / A.V. Sokolov. – Spb., 2001. – 342 p.

22. Kuznietsova T.V. Aksiolohichni modeli mas-mediinoi informatsii: komunikatyvno-kontseptualnyi pidkhid: avtoref. dys. ... d-ra z sots. komunikatsii / T.V. Kuznietsova; Kyiv. nats. un-t im. Vol. Shevchenka. – K., 2010. – 31 p.

23. Kvit S.M. Masovi komunikatsii. – K. : Vyd. dim «Kyievo-Mohylianska akademiia», 2006. – 251 p.

24. Rizun V.V. Teoriia masovoi komunikatsii: pidruch. dlia stud. haluzi 0303 «zhurnalistyka ta informatsiia» / V.V. Rizun. – K. : Vydavnychyi tsentr «Prosvita», 2008. – 260 p.

25. Potiatynyk B. Media: kliuchi do rozuminnia: Media krytyka / B. Potiatynyk. – Lviv : PAIS, 2004. – 312 p.

УДК 316.77:02

А.В. Ліпінська

МІСЦЕ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЕРЕД ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН ПІДГОТОВКИ ДОКУМЕНТОЗНАВЦІВ

У статті розглянуто роль і зміст навчальної дисципліни «Інформаційно-аналітична діяльність». Визначено особливості її викладання на кафедрі документознавства та інформаційної діяльності Київського національного університету культури і мистецтв для бакалаврів зі спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність».

Ключові слова: *інформаційно-аналітична діяльність, інформаційна діяльність, документознавство, інформаційна аналітика, інформаційні процеси.*

А.В. Липинская

МЕСТО ИНФОРМАЦИОННО-АНАЛИТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СРЕДИ СПЕЦИАЛЬНЫХ ДИСЦИПЛИН ПОДГОТОВКИ ДОКУМЕНТОВЕДОВ

В статье рассмотрено роль и место учебной дисциплины «Информационно-аналитическая деятельность». Определено особенности ее преподавания на кафедре документоведения и информационной деятельности Киевского национального университета культуры и искусств для бакалавров по специальности «Документоведение и информационная деятельность».

Ключевые слова: *информационно-аналитическая деятельность, информационная деятельность, документоведение, информационная аналитика, информационные процессы.*

A.V. Lipinska

THE PLACE OF INFORMATION AND ANALYTICAL ACTIVITY AMONG SPECIAL DISCIPLINES FOR PREPARATION OF RECORDS INFORMATION MANAGERS

This article is examined the role and content of the course «Information and Analytical Activity». The features of teaching this courses were determined for Bachelors of specialty «Records Management and Information Activity» at the Department of Records Management and Information Activity of Kyiv National University of Culture and Arts.

Keywords: *information and analytical activity, information activity, records management, information analytics, information processes.*

© *Ліпінська А.В.*

Вітчизняна система підготовки документознаців нині знаходиться перед необхідністю одночасного вирішення кількох важливих проблем. По-перше, це підготовка студентів з урахуванням сучасних вимог ринкової економіки. По-друге, створення умов для опанування майбутніми фахівцями сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, які бурхливо розвиваються. При цьому, вітчизняна освітня галузь повинна реагувати на ті зміни в характері навчання, які відбуваються у контексті глобальних освітніх тенденцій. До них відносять:

- значимість освіти як для фахівців, так і для суспільства;
- масовий характер освіти та її безперервність як нову якість;
- адаптація освітнього процесу до запитів і потреб суспільства;
- орієнтація на активне освоєння людиною способів пізнавальної діяльності;
- орієнтація навчання на особистість студента, забезпечення можливостей її саморозкриття.

Крім того, переведення вітчизняної системи вищої освіти на Болонську систему відбувається за умов хронічного недофінансування, викликаного як загальним станом розвитку української економіки, так і загальносвітовою фінансово-економічною кризою.

Усе це визначає загальну актуальність питань надання студентам-документознавцям відповідних знань і навичок, у т. ч. і через розроблення та запровадження спеціальних навчальних дисциплін, особливо інформаційно-управлінського спрямування. Прикладом такої дисципліни може бути «Інформаційно-аналітична діяльність» (ІАД), включена як нормативна навчальна дисципліна в Галузевий стандарт вищої освіти за напрямом «Документознавство та інформаційна діяльність».

Як нова дисципліна у системі підготовки фахівців у галузі документознавства та інформаційної діяльності, ІАД вимагає осмислення й обґрунтування на різних рівнях. Основні принципи, методи та прийоми викладання, тематичний аналіз, міждисциплінарні зв'язки – коло питань, які ще потребують свого вирішення [2].

Навчальна дисципліна «Інформаційно-аналітична діяльність» базується на тому факті, що, перетворившись у XX ст. на професійну, ІАД нині впливає практично на всі галузі суспільного життя. Вона стає значимим фактором успіху будь-якої організації, підприємства чи фірми. Тому інформаційно-аналітичні підрозділи створюють у структурі органів державної та місцевої влади, у міністерствах і відомствах, в органах ЗМІ, у галузі бізнесу, при політичних партіях і рухах. Бурхливо розвиваються ринки аналітичної інформації, інтелектуального продукту, методичного та програмного забезпечення. Тобто, ІАД невід'ємно пов'язана з процесом інтелектуалізації суспільного життя.

Як засвідчує аналіз останніх публікацій, проблемам організаційного оформлення ІАД приділено значну увагу вітчизняних і зарубіжних дослідників. Інформаційно-аналітична діяльність як елемент системи з забезпечення прийняття управлінських рішень, розглянута у працях українських і російських учених: А. Дєгтяра, С.П. Кулицького, Є. Коломієць, Л. Лавринович, І. Мелюхина, Г. Сілкової, Н. Сляднєвої та багатьох інших.

У дослідженнях зарубіжних науковців розглянуто важливі аспекти політичного аналізу, аналітичної діяльності в державному управлінні, які становлять інтерес і для процесу організаційного становлення системи ІАЗ управління різного рівня.

Водночас, є чимало невирішених аспектів загальної проблеми, у т. ч. й організаційно-документне оформлення і забезпечення ІАД взагалі та підготовка для цього відповідних фахівців, зокрема.

Передусім необхідно зазначити, що ІАД – це особлива галузь людської діяльності, покликана забезпечити інформаційні потреби суспільства за допомогою аналітичних технологій через опрацювання вихідної інформації й отримання якісно нового знання.

Інформаційно-аналітична діяльність виконує завдання якісно-змістовного перетворення інформації, функціонально перетинаючись у цьому аспекті з науковою (виробництво нового знання) й управлінською (розроблення варіантів рішень) діяльністю. При цьому, аналітику розглядають як дисципліну, яка поєднує три найважливіші компоненти: методологію інформаційно-аналітичної роботи,

організаційне забезпечення цього процесу та технолого-методологічне забезпечення розроблення і створення інструментальних засобів для її ведення.

Але є й інші підходи до визначення інформаційно-аналітичної діяльності, розглянемо деякі х них.

За визначенням, запропонованим Г. Сілковою, інформаційно-аналітична діяльність – це особливий напрям інформаційної діяльності, пов'язаний з виявленням, опрацюванням, зберіганням і поширенням інформації переважно у галузі управлінської, політичної й економічної діяльності [4]. Звичайно, лише цими галузями ІАД не обмежується. Можливості її використання в сучасному інформаційному просторі безмежні, і це повинні усвідомлювати фахівці в галузі документознавства та інформаційної діяльності.

Н. Сляднєва під інформаційною аналітикою у сучасному світі розуміє продукт низки конструктивних, творчих, загальноцивілізаційних тенденцій, які характеризують розвиток людського суспільства на межі століть і тисячоліть: процесу глобалізації, тенденції до формування пріоритетів стійкого розвитку цивілізації й інформатизації [5]. Інформаційна аналітика, використовуючи всі можливості, які надають інформаційно-аналітичні служби, активно оперуючи їх інформаційними продуктами та послугами, виконує, передусім, завдання якісно-змістового перетворення інформації, функціонально перетинаючись у цьому з науковою (виробництво нового знання) й управлінською (розроблення варіантів рішень, сценаріїв) діяльністю.

Л. Лавринович зазначає, що ІАД у сучасному світі – найнеобхідніший елемент діяльності фахівця у будь-якій галузі суспільно-економічного життя. Проте її специфіка полягає в тому, що вона великою мірою залежить від базових закономірностей розвитку тієї чи іншої галузі. Фахівець у галузі документознавства та інформаційної діяльності повинен уміти орієнтуватися в широкому комплексі проблем, знаходити нестандартні їхні рішення, базуючись на міждисциплінарному підході. А отже, при вивченні дисципліни повинні враховувати досягнення цілої системи навчальних дисциплін [2].

На думку Є. Коломієць, інформаційно-аналітична діяльність у сучасному державному управлінні – це сукупність дій і заходів для збирання, накопичення, опрацювання й аналізу даних, які здійснюють на основі ІКТ з метою обґрунтування прийняття рішень відповідних органів влади, для здійснення організуючого впливу на ті галузі суспільного життя, що потребують регулювання через систему органів державної влади [1].

ІАД – особливий напрям інформаційної діяльності, пов'язаний з виявленням, опрацюванням, зберіганням і поширенням інформації переважно в галузі управлінської, політичної та економічної діяльності. Проте, для управлінської галузі, політики й економіки, важливим є не стільки своєчасне ознайомлення з первинною інформацією, скільки випереджувальне виявлення проблемних ситуацій і прогноз розвитку подій.

ІАД у державному управлінні – сукупність дій і заходів на основі методів і засобів для збирання, накопичення, опрацювання й аналізу даних на основі ІКТ з метою обґрунтування прийняття рішень для здійснення організуючого впливу на ті галузі суспільного життя, що потребують регулювання через систему органів державної влади шляхом використання повноважень державної влади.

Інформаційно-аналітична діяльність пронизує всі галузі людської діяльності, проте вирізняється серед них своїми цілями, завданнями, засобами та результатами. Створення аналітичних центрів різного рівня, підготовлення оглядово-аналітичних документів підрозділами чи окремими установами, зумовили необхідність надання майбутнім фахівцям з документознавства необхідних умінь щодо організації інформаційно-аналітичної діяльності.

Виходячи з вищенаведеного, ІАД розглядають як навчальну дисципліну, що в контексті сучасних досягнень документознавства, менеджменту та соціальних комунікацій посилює світоглядну та теоретичну професійну підготовку бакалаврів-документознавців.

Метою навчання зазначеної дисципліни є формування у студентів знань про закономірності функціонування інформації у процесі управління, засвоєнні механізмів впливу зміс-

товних характеристик інформації на процедуру прийняття управлінських рішень, а також напрацюванні відповідних практичних навичок роботи з різними джерелами інформації.

Для досягнення зазначеної мети передбачено вирішення таких завдань:

- освоєння студентами методичних підходів до дослідження документаційних потоків та аналітичного опрацювання інформації з метою інформаційного забезпечення галузі управління;
- засвоєння студентами знань про інформаційні ресурси, особливості інформаційних процесів, способи отримання необхідної інформації, властивості інформації, закономірності формування і функціонування документально-інформаційних потоків, структуру інформаційного ринку, типи та види інформаційних продуктів і послуг, можливості мережі Інтернет як пошукового масиву;
- формування у студентів уміння виявляти джерела необхідної інформації, здійснення моніторингових досліджень із використанням усіх доступних джерел інформації, аналіз достовірності отриманої інформації, підготовка та редагування аналітичних матеріалів, створення інформаційних масивів за певною тематикою, здійснення експертного оцінювання та підготовка експертного висновку для прийняття рішення.

На основі теоретичних і практичних доробок вітчизняних та зарубіжних фахівців визначені вимоги до знань, умінь і навичок студентів. Навчальну дисципліну «ІАД» майбутні бакалаври-документознавці КНУКіМ вивчають протягом третього та четвертого семестрів. Для її вивчення навчальним планом відведено 180 годин, серед них: 40 лекційних годин, 10 годин семінарських і 30 годин практичних занять, 100 годин самостійної роботи. Навчальна дисципліна складається з 2-х модулів, що містять 9 тем, пов'язаних між собою.

Перший модуль «Теоретичні основи інформаційно-аналітичної діяльності» містить 4 теми: «Інформаційна та інформаційно-аналітична діяльність: основні поняття, історичний огляд», «Інформаційна та інформаційно-аналітична діяльність: проблеми, сучасний стан і перспективи розвитку», «Психологічні основи інформаційно-аналітичної діяльності» та «Суб'єкти інформаційної діяльності та їхні потреби в інформації», пов'язані з теоретичними засадами ІАД і психологічними основами організації ІАД.

Другий модуль «Джерела інформації для інформаційно-аналітичної діяльності» містить 5 тем: «Джерела інформації та інформаційні посередники», «Інформаційно-аналітичний процес: суть, принципи, інструментарій», «Нормативно-правові основи регулювання інформаційної діяльності», «Інформаційно-аналітична діяльність організації», «Світовий і вітчизняний досвід організації інформаційно-аналітичної діяльності», присвячені вивченню інформаційних ресурсів і джерел, вітчизняного та зарубіжного досвіду організації ІАД.

Підсумковий контроль засвоєння знань здійснюють у формі заліку в четвертому семестрі, також передбачено написання курсової роботи та рубіжні етапи контролю у формі усного опитування, перевірки конспектів, тестування, практичних і семінарських занять, написання модульних контрольних робіт.

У межах курсу передбачені практичні та лабораторні заняття, на яких студенти засвоюють процес організації ІАД (різновиди, користувацьке призначення і технологію підготовки інформаційно-аналітичних продуктів і послуг), досліджують інформаційно-аналітичну інфраструктуру України та інших держав, організаційно-правовий статус інформаційно-аналітичних служб, здобувають уміння та навички аналізу інформаційних потоків крізь призму здобутих під час вивчення теоретичного курсу знань. Вони вирішують чітко структуровані завдання, використовуючи для цього оптимальні методи та засоби [2]. Більша частина практичних занять має дискусійний або проектувальний характер, відбувається у формі ділових ігор, спрямована на вирішення ситуаційних завдань. Позааудиторна робота студентів орієнтована на засвоєння інформаційної термінології та добір ілюстративного матеріалу до основних положень дисципліни на основі рекомендованих для самостійного вивчення наукових джерел.

У результаті вивчення першого модуля «Теоретичні основи інформаційно-аналітичної діяльності» студенти повинні:

➢ мати уявлення: про інформаційно-аналітичну інфраструктуру України; цільовий, системний і ситуаційний аналіз ІАД; історію розвитку ІАД; основні проблеми ІАД; сучасний стан і перспективи розвитку; вимоги до особистості та професійних якостей керівника; про особливості діяльності керівників різних рівнів; про психологічні особливості організації ІАД; про суб'єктів ІАД; про систему навчання та підвищення кваліфікації співробітників і ефективності різних освітніх програм у галузі ІАД; про теорію мотивації інформаційних працівників;

➢ знати: понятійний апарат ІАД, основні етапи розвитку ІАД; сутність і зміст ІАД у ринкових умовах; статистичні показники ІАД; професійні вимоги до документознавця й інформаційного аналітика; методи добору й оцінювання діяльності співробітників; особливості планування і форми підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації, механізми мотивації, методи стимулювання й особливості їхнього використання; види, етапи кар'єрного зростання та принципи керування кар'єрою співробітників; принципи, зміст, форми та методи внутрішньо організаційних комунікацій, завдання і механізми формування організаційної культури; стилі проведення організаційних змін;

➢ уміти: організовувати пошук, збирання й опрацювання даних і підготовку необхідної інформації для прийняття відповідних управлінських рішень; керувати повним життєвим циклом інформації від її створення чи отримання до знищення; створювати динамічні фонди інформаційних ресурсів з урахуванням інформаційних потреб користувача; самостійно вдосконалювати свою кваліфікацію в інформаційній галузі відповідно до виконання певних управлінських функцій; демонструвати експертні знання змісту та формату інформаційних ресурсів; забезпечувати доступ до наявних інформаційних ресурсів; вести переговори про придбання та ліцензування необхідних інформаційних продуктів і послуг; розробляти та практично реалізовувати інформаційну політику організації; здійснювати дослідження інформаційних потреб потенційних груп користувачів, пропонувати необхідні інформаційні рішення для цих груп; розробляти відповідні інформаційні послуги та продукти.

У результаті вивчення другого модуля «Джерела інформації для інформаційно-аналітичної діяльності» студенти повинні:

➢ мати уявлення: про основні джерела отримання інформації; суть, принципи й інструментарій ІАД; нормативно-правові акти, що регулюють організацію ІАД; особливості організації ІАД в організації; вітчизняний і зарубіжний досвід організації ІАД;

➢ знати: основні інформаційні права громадянина України; принципи інформаційно-аналітичного процесу; особливості організації інформаційно-аналітичної діяльності в Україні; особливості організації ІАД за кордоном;

➢ уміти: досліджувати, аналізувати, синтезувати інформацію та презентувати її у зручних для використання формах; розробляти та застосовувати методику досліджень якісних і кількісних параметрів інформації; постійно вдосконалювати інформаційні продукти та послуги; здійснювати оцінювання, добирати та застосувати сучасні ІКТ, удосконалюючи доступ до інформації; здійснювати експертне оцінювання баз даних, індексації з метою вдосконалення стратегій пошуку інформації й її ефективного використання; захищати право клієнтів на конфіденційність інформації; прогнозувати, які з існуючих ІКТ, що вважають нерелевантними для поточної політики, можуть виявлятися ефективними в майбутньому; визначати, експертно оцінювати та поповнювати інформаційні ресурси організації, обирати та купувати опубліковану інформацію; створювати інформаційні продукти; визначати стандарти, що стосуються якості інформаційних ресурсів, отриманих з внутрішніх і зовнішніх джерел інформації; визначати експертів, які можуть оцінювати зміст інформації; вживати заходи для підвищення якості інформації; керувати повним циклом документально-інформаційного процесу; використовувати системи опрацювання інформації, прикладного ПЗ, використання мереж для опрацювання та поширення інформації; організувати інформаційно-аналітичну діяльність на підприємстві; здійснювати пошук інформації, необхідної для задоволення інформаційних потреб користувачів.

У цілому, можна констатувати, що зміст навчальної дисципліни «ІАД» розкриває історичні, теоретичні та методологічні основи ІАД, сукупність теоретичних і практичних знань з управління ІАД установ в умовах ринкової економіки. Опануванню інформаційно-аналітичними технологіями документознавцями сприяє блочно-модульний принцип структурування інформаційно-аналітичних знань, у процесі навчання яких формуються вміння та навички інформаційного аналізу, розвиваються творчі здібності. Розвиток і поглиблення знань з ІАД сприяє формуванню сучасного світогляду, надає знання інноваційного характеру, вміння їхнього практичного використання при вирішенні професійних, організаційних і управлінських проблем різних галузей діяльності.

Слід також наголосити, що враховуючи певну спорідненість ІАД і діяльності підрозділів з інформаційними та бібліотечно-інформаційними установами, доцільним здається введення навчальної дисципліни «Інформаційно-аналітична діяльність» до навчальних планів підготовки бакалаврів і з інших спеціальностей, наприклад, бібліотечного напрямку, що сприятиме підвищенню конкурентоздатності цих фахівців на сучасному ринку праці.

Використані джерела

1. Коломієць Є.В. Основні напрямки аналітичної діяльності в сучасному державному управлінні [Текст] / Є.В. Коломієць // Матеріали міжнародної наукової конференції «Дні науки філософського факультету-2013», 16-17 квітня 2013 р. / редкол.: А.Є. Конверський [та ін.]. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2013. – Ч.10. – С. 25–27.

2. Лавринович Л.Б. Концепція та структура навчального курсу «Інформаційно-аналітична діяльність» (з досвіду викладання) [Текст] / Л.Б. Лавринович ; за заг. ред. канд. філос. наук, доц. Л.В. Квасюк // Наукові записки. Серія «Культура та соціальні комунікації». – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2009. – Вип. 1. – С. 284–289.

3. Мелюхин И.С. Информационно-аналитическая деятельность как она есть [Текст] / И.С. Мелюхин // Информационные ресурсы России. – 1999. – № 1. – С. 11–14.

4. Сілкова Г. Інформаційно-аналітична діяльність як напрям інформаційної діяльності [Текст] / Г. Сілкова // Вісн. кн. палати. – 1999. – № 3. – С. 15–16.

5. Сляднева Н. Информационно-аналитическая деятельность: проблемы и перспективы [Текст] / Н. Сляднєва // Информационные ресурсы России. – 2001. – № 2. – С. 14–21.

References

1. Kolomiiets Ye.V. Osnovni napriamky analitychnoi diialnosti v suchasnomu derzhavnomu upravlinni [Tekst] / Ye.V. Kolomiiets // Materialy mizhnarodnoi naukovoi konferentsii «Dni nauky filosofskoho fakultetu-2013», 16-17 kvitnia 2013 r. / redkol.: A.Ye. Konverskyi [ta in.]. – K. : Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr «Kyivskyi universytet», 2013. – Ch.10. – Pp. 25–27.

2. Lavrynovych L.B. Kontseptsiia ta struktura navchalnoho kursu «Informatsiino-analitychna diialnist» (z dosvidu vykladannia) [Tekst] / L.B. Lavrynovych // Naukovi zapysky. Seriia «Kultura ta sotsialni komunikatsii» / za zah. red. kand. filos. nauk, dots. L.V. Kvasiuk. – Ostroh: Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia», 2009. – Assue. 1. – Pp. 284–289.

3. Meliukhin I.S. Informatsionno-analiticheskaia deiatel'nost' kak ona est' [Tekst] / I.S. Meliukhin // Informatsionnye resursy Rossii. – 1999. – № 1. – Pp. 11–14.

4. Silkova H. Informatsiino-analitychna diialnist yak napriam informatsiinoi diialnosti [Tekst] / H. Silkova // Visn. Kn. palaty. – 1999. – № 3. – Pp. 15–16.

5. Sliadneva N. Informatsionno-analiticheskaia deiatel'nost': problemy i perspektivy [Tekst] / N. Sliadneva // Informatsionnye resursy Rossii. – 2001. – № 2. – Pp.14–21.

УДК 021.1:004

Є.В. Кулик

ЧИННИКИ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРАКТИЦІ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ЮНАЦТВА

Розглянуто результати моніторингу професійної думки бібліотекарів-практиків, котрі безпосередньо обслуговують користувачів юнацького віку, щодо ефективності використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у практиці бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів.

Ключові слова: *українські бібліотеки для юнацтва, обслуговування юнацтва, інформаційно-комунікаційні технології, веб 2.0.*

Е.В. Кулык

ФАКТОРЫ ЭФФЕКТИВНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРАКТИКЕ БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ ЮНОШЕСТВА

Рассмотрены результаты мониторинга профессионального мнения библиотекарей-практиков, которые непосредственно обслуживают пользователей юношеского возраста, относительно эффективности использования современных информационно-коммуникационных технологий в практике библиотечно-информационного обслуживания пользователей.

Ключевые слова: *украинские библиотеки для юношества, обслуживание юношества, информационно-коммуникационные технологии, веб 2.0.*

E.V. Kulyk

FACTORS IN THE EFFECTIVE USE OF INFORMATION AND COMMUNICATION TECHNOLOGIES IN LIBRARY SERVICES FOR YOUTH

These outlined results come from monitoring the professional perspectives of librarians, who directly serve the needs of adolescent users about the effectiveness of using modern information and communication technology in the practical provision of library services for youth.

Keywords: *Ukrainian libraries for youth, youth services, information and communication technology, web 2.0.*

У часи бурхливого розквіту інновацій, детермінованого розвитком інформаційно-комп'ютерних технологій, онлайнових комунікаційних сервісів і формуванням економіки знань, в усьому світі відбувається трансформація бібліотек, переглядаються їхні функції, пріоритети діяльності. Модернізації бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів, інформаційні потреби яких зросли у зв'язку зі збільшенням інформаційних масивів, посприяло упровадження до практики бібліотечно-інформаційної діяльності сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Упродовж останніх 5-6 років вітчизняні бібліотеки, окрім автоматизації внутрішніх процесів бібліотечної діяльності, розширюють номенклатуру онлайнових ресурсів та послуг.

Найбільша кількісно і надзвичайно активна категорія користувачів інтернету [1] та

© *Кулик Є.В.*

різноманітних мобільних технологій – юнацтво та молодь. За результатами бібліотечних соціологічних досліджень, більшість юнаків витрачає на інтернет-комунікацію 2-3 години щоденно, дещо менша частина – 4-5 годин [2]. Значна частина молодих людей в Україні (80,2%) вважають, що не змогли б прожити без мобільного телефону, а 72,3% юних користувачів запевняють, що вони не уявляють свого життя без інтернет-сервісів [4]. Відтак, спеціалізовані бібліотеки для юнацтва (молоді) не мають права лишатися осторонь процесів упровадження ІКТ до практики бібліотечно-інформаційної діяльності, адже це можливість для бібліотеки бути зрозумілою, корисною, доступною і цікавою для читача з будь-якого користувацького пристрою: комп'ютера, ноутбука, планшета чи мобільного телефону, що мають підключення до інтернету; це інструментарій для підвищення рівня інформаційного забезпечення юнацтва та створення умов для більш продуктивного засвоєння знань.

Станом на грудень 2014 р. Державною бібліотекою для юнацтва та обласними бібліотеками для юнацтва (молоді) підтримуються 26 сайтів, понад 30 блогів, 65 представництв у популярних серед юнацтва соціальних мережах (ВКонтакте, Facebook, Google+ та ін.), 18 відеоканалів, де викладено понад 750 відеосюжетів. Однак, слід констатувати, що процес інтеграції ІКТ у різних бібліотеках відбувається нерівномірно. В одних закладах автоматизовано внутрішні процеси діяльності і бібліотекарі активно використовують можливості різноманітних онлайнових комунікаційних сервісів для бібліотечно-інформаційного обслуговування читачів, в інших – процес упровадження ІКТ перебуває у зародковому стані.

Різні аспекти застосування ІКТ у практиці бібліотечної діяльності розглядають вітчизняні дослідники – В. Горовий, Л. Костенко, К. Лобузіна, О. Онищенко, В. Попик, Д. Соловяненко, Т. Ярошенко та ін. Однак, розробка питань ефективності бібліотечних онлайнових ресурсів та сервісів, зокрема, тих, що створені для юнацтва та молоді на сьогодні залишається актуальною темою дискусій і наукових пошуків.

Мета цього дослідження – виявити чинники ефективного використання ІКТ для якісної організації бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів юнацького віку, виходячи з моніторингу професійної думки бібліотекарів-практиків.

Для досягнення мети заплановано виконати такі завдання:

– з'ясувати ставлення вітчизняних бібліотекарів до процесу інтеграції ІКТ в практику діяльності їхніх бібліотек;

– виявити найбільш ефективні, на думку бібліотекарів, форми обслуговування користувачів із застосуванням сучасних ІКТ;

– з'ясувати чинники, що впливають на частоту звернень користувачів до бібліотечних онлайнових ресурсів та сервісів;

– виокремити найменш ефективні бібліотечні ресурси та сервіси, упроваджені з використанням ІКТ;

– з'ясувати фактори, що уповільнюють упровадження ІКТ до практики бібліотечної діяльності.

Для виконання поставлених завдань було здійснено опитування «Застосування інформаційно-комунікаційних технологій у практиці обслуговування юнацтва та молоді» *(далі – Опитування)*, організоване за підтримки Державної бібліотеки України для юнацтва та обласних бібліотек для юнацтва (молоді). Опитування тривало протягом травня – серпня 2014 р. До участі в ньому долучилися 217 бібліотекарів, представників різних регіонів України, котрі безпосередньо задіяні в процесах обслуговування читачів з використанням ІКТ і виявили згоду висловити свою думку. Для зручності респондентів до їхньої уваги було запропоновано онлайнову анкету, створену з використанням сервісу Google, електронну версію, надіслану на е-мейл та опитування в телефонному режимі.

Підсумки анкетування виявили, що 71% бібліотекарів є прихильниками концепції «Бібліотека 2.0», 18% – підтримують лише окремі ідеї концепції, 7% – є противниками концепції, понад 5% насправді не знають що таке «Бібліотека 2.0», 3% респондентів обрали інший варіант відповіді, вони схиляються до думки, що «Бібліотека 2.0» – це лише «модне» поняття, принципам якого бібліотекарі слідували роками *(діагр. 1)*.

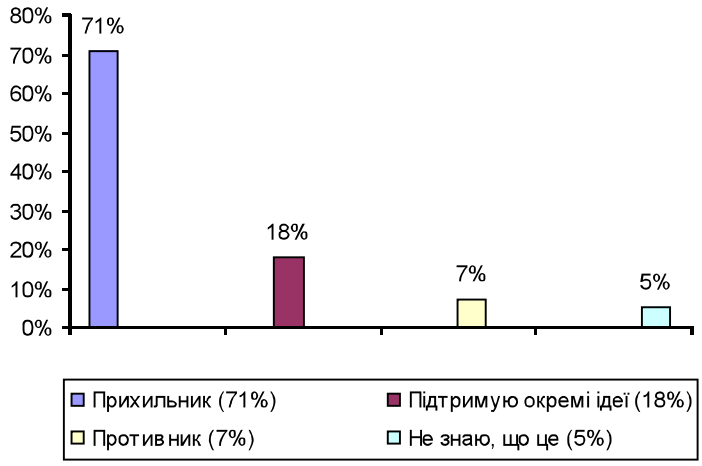

Діагр. 1. ***Оцінка ставлення бібліотекарів до концепції «Бібліотека 2.0»***

Відтак, можемо констатувати, що бібліотекарів за принципом прихильності до упровадження ІКТ, зокрема технологій веб 2.0, у практику бібліотечно-інформаційного обслуговування умовно можна поділити на 4 групи:

– прихильників технологій, які активно використовують їх у повсякденній професійній діяльності;

– прихильників технологій, які поки що, з певних причин, іноді використовують їх для організації окремого процесу;

– противників технологій, які заперечують нововведення в принципі;

– тих, хто проявляє цілковиту інформаційну пасивність і не цікавиться новими тенденціями розвитку бібліотек.

Останні дві групи бібліотекарів, які становлять разом 15%, – це ті бібліотекарі, яких, з одного боку, варто мотивувати упроваджувати ІКТ, посилаючись на досвід позитивних змін, до яких призводить їхнє розумне використання. З другого боку, можна сприймати позицію цих фахівців не як винятково негативне явище, адже трапляються ситуації, коли в гонитві за технологіями бібліотекарі забувають про мету їхнього використання та запроваджують інновації нецілеспрямовано, хаотично. За таких умов, критичний погляд колег може не зашкодити, а навпаки – допомогти організувати максимально раціональне використання онлайнових комунікаційних сервісів.

Згідно з даними опитування, перешкодами на шляху інтеграції ІКТ до бібліотечно-інформаційного обслуговування 49% респондентів вважають брак необхідної комп'ютерної техніки, 24% – вбачають основну проблему в недостатньому рівні інформаційно-мережевих компетентностей бібліотекарів, понад 18% – переконані, що бібліотекарям просто не вистачає часу на вивчення успішних практик застосування ІКТ у бібліотечній діяльності, 5% – вказали на ненадійний інтернетдоступ, понад 2% – на відсутність ініціативи з боку бібліотекарів. Також, 9,7% респондентів обрали власні варіанти, зокрема, відсутність методичних роз'яснень щодо застосування ІКТ у повсякденній професійній діяльності та відсутність нормативно-регламентуючої документації на окремі процеси бібліотечної роботи, які здійснюються з використанням ІКТ (*діагр. 2*).

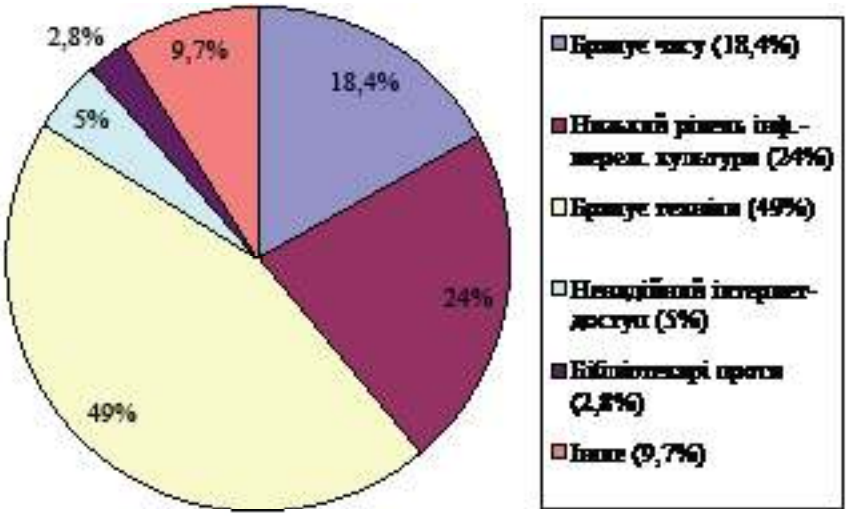

Діагр. 2. ***Перешкоди на шляху інтеграції ІКТ до бібліотечно-інформаційного обслуговування***

Виходячи з результатів, можемо констатувати, що рішення значної частини проблем перебуває винятково у сфері компетентності бібліотекарів – підвищення рівня інформаційно-мережевої культури, мотивація інформаційно-пасивних колег, продуктивний розподіл часу, заохочення до експериментів противників ІКТ (висвітлюючи успішний досвід інших бібліотек, звертаючись до думки читачів, власним прикладом тощо). Цілеспрямована спільна робота – вебінари, скайп-обговорення, спілкування в соціальних мережах, дискусії в блогах чи групах, експериментальні wiki-майданчики для колективної реалізації окремого веб-проекту, – все це в комплексі також може бути використано з метою підвищення інформаційно-мережевої культури, планування діяльності для продуктивного розподілу робочого часу тощо.

До факторів, які впливають на ефективність використання цифрових ресурсів юнацтвом та молоддю *(діагр. 3)*, респондентами було віднесено: актуальність тематики в читацькому середовищі (65,9%), рівень компетентності фахівців, котрі його створюють (36,6%), рівень інформаційно-мережевої культури користувачів, політика популяризації ресурсів (23%).

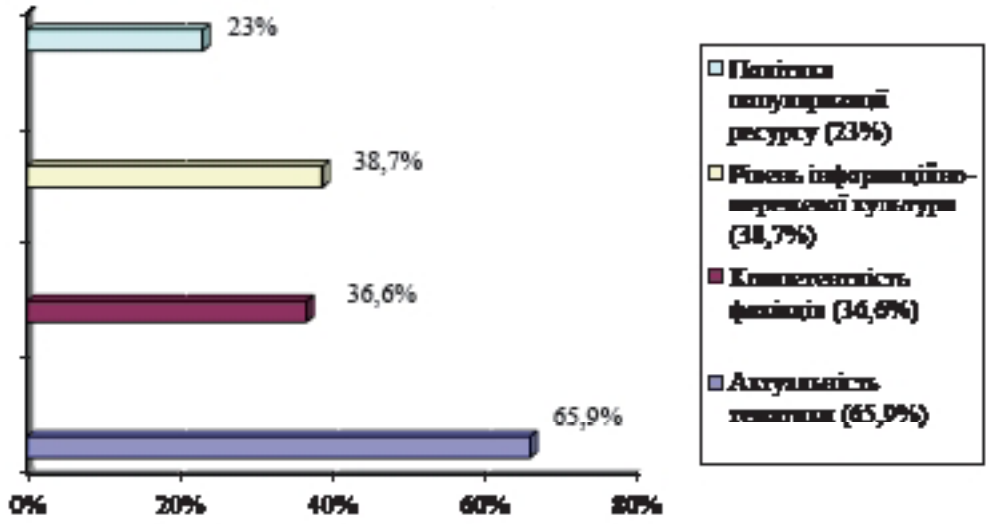

Діагр. 3. ***Фактори, що впливають на ефективність використання бібліотечних цифрових ресурсів юнацтвом та молоддю***

Визначитися з темами, що перебувають у центрі уваги юних користувачів, може допомогти читання юнацьких блогів, моніторинг інформаційного контенту сторінок у соціальних мережах, звернення до авторитетних досліджень, аналіз тенденцій розвитку інформаційного середовища тощо. Набувати нової компетентності, актуальної у XXI ст., бібліотекарі можуть, долучаючи до формального професійного навчання під час курсів підвищення кваліфікації, семінарів, тренінгів, спілкуючись із більш досвідченими колегами під час неформального навчання (скайп-зустрічей, вебінарів, відеоінтернетконференцій тощо) та навчаючись самостійно, вивчаючи досвід, проходячи онлайнкурси, експериментуючи з ІКТ.

Оскільки ефективність використання бібліотечних онлайнових ресурсів певною мірою залежить від інформаційно-мережевої культури користувачів, то бібліотекарі мають використовувати ефективні форми та методи бібліотечної роботи для формування інформаційно-мережевої та медійної компетентності юнацтва, а також, мотивувати користувачів підтримувати високий рівень відповідних навичок та умінь протягом життя [3].

Щодо політики популяризації бібліотечних ресурсів, то слід наголосити на комплексному підході, що передбачає поєднання класичних заходів (усного інформування та друкованої реклами), а також сучасних форм роботи з використанням онлайнових комунікаційних сервісів (інформування через блог, соціальні мережі, розробка навчальних онлайн-презентацій тощо).

Попри пожвавлення активності використання ІКТ у бібліотечно-інформаційній діяльності вітчизняних юнацьких бібліотек упродовж останніх років, лише 50% респондентів вважають, що їхній заклад досить активно використовує ІКТ для надання послуг на новому якісному рівні, 44% опитаних констатують апробацію ІКТ для надання окремих послуг, 5% – вказують, що в їхній бібліотеці цей процес перебуває в зародковому стані, і 1% – зазначає, що у зв'язку з відсутністю технологій, послуги, які передбачають їхнє невикористання, бібліотекою не надаються (*діагр. 4*).

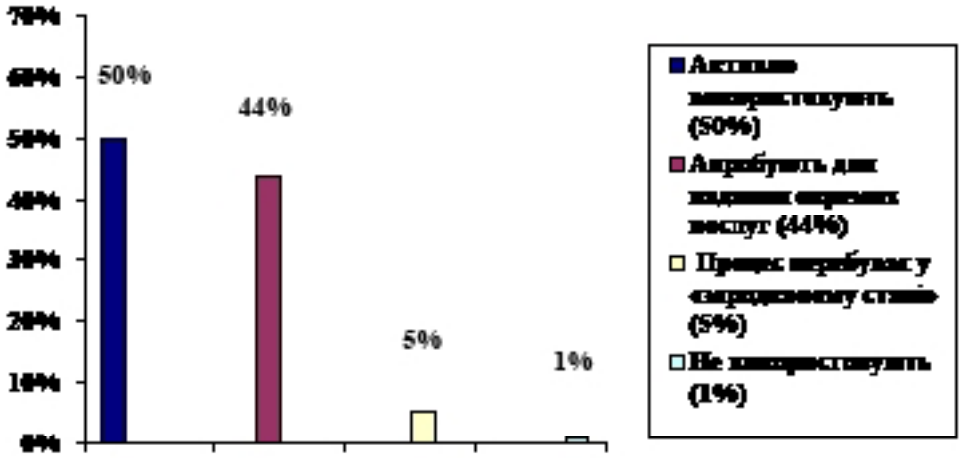

Діагр. 4. ***Ступінь використання ІКТ бібліотекою***

Послуги з використання ІКТ сприяють покращенню іміджу бібліотеки (68,2% респондентів), залученню нових читачів (63,6%), налагодженню співпраці зі спонсорами та партнерами (41%), кооперації бібліотек (23%) (*діагр. 5*).

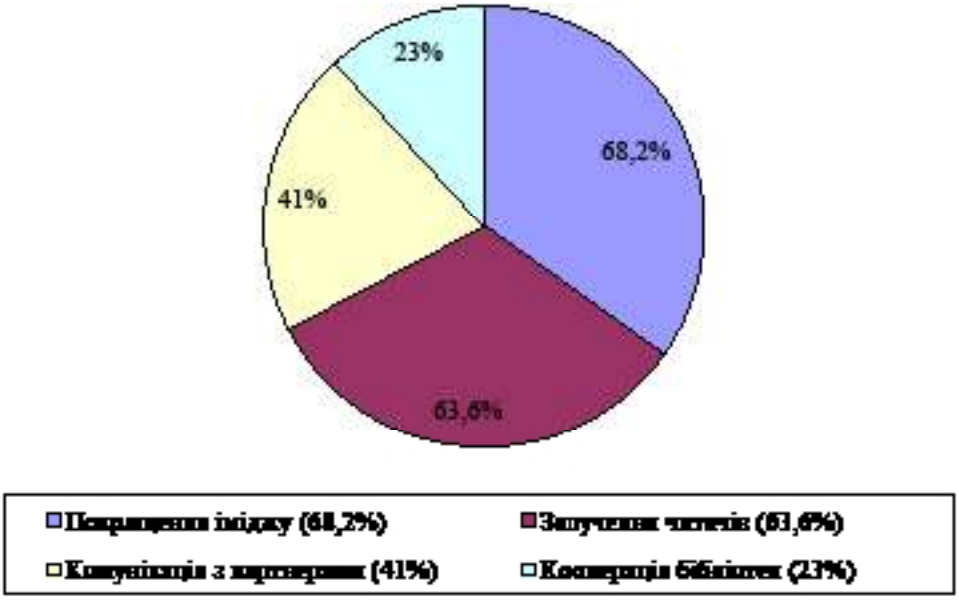

Діагр. 5. ***Результати упровадження ІКТ у бібліотеці***

Більшість опитаних бібліотекарів найбільш успішними ресурсами, упровадженими з використанням ІКТ, вважають сайт (77,4%), сторінку (групу) в соціальній мережі (45%), блог (35%), відеоканал (16%), онлайнові презентації (10%), форум (6%), подкаст (4%).

З'ясувалося, що сайт з-поміж інших бібліотечних ресурсів інтернету респонденти обрали завдяки його позитивному впливу на імідж бібліотеки (52%), високим показникам відвідування (32%), здатності залучати потенційних читачів до бібліотеки (31%), схвальним відгукам користувачів (31%). На другому місці у рейтингу ефективних онлайнових бібліотечних сервісів опинилося бібліотечне представництво у популярній серед юнацтва, молоді соціальній мережі як вагомий PR-інструмент (33%), зручний засіб комунікації з користувачем (22%) та залучення потенційних читачів до бібліотеки (10%), комунікаційний канал зі спонсорами, партнерами (5%).

Респонденти відмітили ефективність бібліотечного блогу, оскільки переконані, що він позитивно впливає на імідж їхньої бібліотеки (26%), демонструє значні показники відвідування (24%), сприяє залученню нових читачів (21%), має схвальні відгуки користувачів (19%), вдало використовується як канал зворотного зв'язку читачами (7%), сприяє популяризації інших ресурсів та послуг бібліотеки (4%).

На питання «Від підтримки якого бібліотечного ресурсу/послуги, створених з використанням ІКТ, для обслуговування користувачів, бібліотеці слід відмовитися, як від такого, що не виправдовує витрачених зусиль та ресурсів?» було отримано такі відповіді респондентів: від SMS-сповіщення (10%), від блогу (2%), від подкасту (2%), від сторінки в соціальній мережі (4%), від віеоканалу (1%), решта респондентів обрали власний варіант відповіді – складно визначитися (3%), достатньо лише сайту (5%), наразі потрібно продовжувати підтримувати всі ресурси/послуги, створені з використанням ІКТ (73%).

Також, вдалося з'ясувати, чого саме бракує юнацьким бібліотекам на шляху до «Бібліотеки 2.0»: 48% респондентів вважають, що найбільш стримуючим фактором є фінансові труднощі (маються на увазі кошти для придбання комп'ютерної техніки, оплати доступу до інтернету тощо), 27, 6% – технологічні труднощі, 18% – недоліки інформаційної та методичної підтримки, 13% – відсутність розуміння філософії «Бібліотека 2.0», 10% – відсутність підтримки з боку влади (маються на увазі недоліки законодавчої бази), 7% – нескоординовані дії бібліотек мережі щодо впровадження інновацій, 7% – небажання бібліотекарів ініціювати впровадження інновацій, 3% бібліотекарів обрали власні варіанти, які частково дублюють запропоновані.

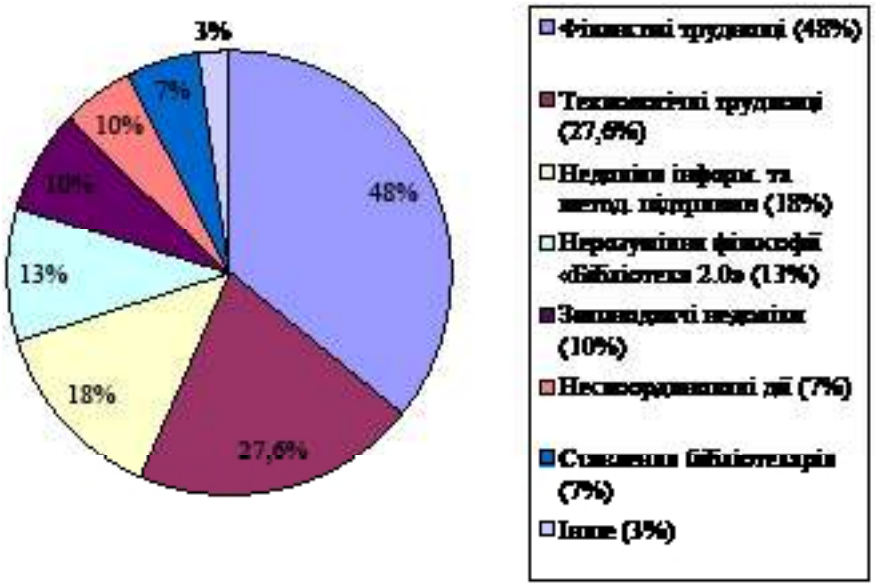

Діагр. 6. ***Фактори, що уповільнюють процес інтеграції сучасних ІКТ***

Узагальнюючи результати Опитування, можна констатувати, що більшість вітчизняних бібліотекарів є прихильниками сучасних ІКТ, однак, частина з них переконані, що для ефективного використання технологій їм ще потрібно набути високого рівня необхідних навичок, умінь.

Бібліотекарі відмічають ефективність онлайнових бібліотечних сервісів, створених на популярних у юнацькому середовищі соціальних медіаплатформах, аргументуючи свою думку позитивною динамікою відвідування бібліотечного сайту, схвальними відгуками читачів, формування нового образу бібліотеки в громаді. Також, більшість із них переконані, що наразі не час відмовлятися від підтримки жодного зі створених ресурсів, а навпаки, потрібно переглянути політику розвитку кожної інформаційної складової онлайнового бібліотечного простору та продовжувати докладати зусиль для якісного оновлення інформаційного контенту, оптимізації інструментів навігації та дружнього користувацького інтерфейсу, крім того, слід раціоналізувати підходи до популяризації цих ресурсів серед юнацтва та налагодити консультаційну роботу щодо переваг їхнього використання під час пошуку відповідей, яких потребує користувач.

Серед факторів, що уповільнюють процес інтеграції ІКТ у практику бібліотечної діяльності, бібліотекарі виокремлюють передусім матеріально-технологічні (брак фінансових надходжень на придбання комп'ютерних технологій, організацію надійного доступу до

інтернету, труднощі з оновленням застарілої комп'ютерної техніки, сумісністю деяких програм тощо), організаційні (недостатній інформаційний та методичний супровід, відсутність скоординованих дій щодо впровадження інновацій), психологічні (небажання підтримувати упровадження ІКТ через особисті комплекси, стереотипи, страхи).

Завершуючи підбиття підсумків цього дослідження, маємо підстави виокремити такі чинники ефективного використання сучасних ІКТ для бібліотечно-інформаційного обслуговування читачів:

– оновлена матеріально-технічна база (наявність комп'ютерної техніки, спеціалізоване програмне забезпечення для підтримки власних бібліотечно-інформаційних ресурсів, доступ до інтернету тощо);

– високий рівень інформаційно-мережевої та медіакомпетентностей бібліотекарів;

– достатній рівень інформаційно-мережевої та медіа компетентностей читачів;

– досвід бібліотечно-інформаційного обслуговування читачів юнацького віку, знання їхніх індивідуально-психологічних особливостей та актуальних викликів, що постали перед юнацтвом на сучасному етапі суспільного розвитку;

– знання методик ефективного застосування сучасних ІКТ для обслуговування користувачів юнацького віку в провідних бібліотеках світу.

Використані джерела

1. Интернет-аудитория Украины, июнь 2014. Исследование gemiusAudience, accessed [Электронный ресурс]. – 2014. – Режим доступа : http://www.gemius.com.ua/1435/internet-auditorija-ukrainy-ijun-2014.html. – Название с экрана.

2. Красій М. Бібліотека та читач у віртуальному просторі: місце зустрічі Результати Всеукраїнського соціологічного дослідження) [Електронний ресурс] / М. Красій // Бібліосвіт : інформ. вісн. – Вип. 1 (49) 2014. – К., 2014. – С. 55–68. – Режим доступу : http://www.4uth.gov.ua/library_science/bibliosvit/bibliosvit_2014_vo49_n1.pdf. – Заголовок з екрана.

3. Кулик Є. Бібліотечні засоби формування інформаційно-мережевої культури / Є. Кулик // Бібліотечний вісник. – 2014. – № 2. – С. 17–23. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/bv_2014_2_6.pdf. – Заголовок з екрана.

4. Сучасна молодь України: вільний час [Електронний ресурс] / Gorshenin Institute. – 2013. – 19 квіт. – Режим доступу : http://institute.gorshenin.ua/researches/122_sovremennaya_molodezh_ukraini.html. – Назва з екрана.

References

1. Internet-auditoriia Ukrainy, iiun' 2014. Issledovanie gemiusAudience, accessed [Access mode]. – 2014. – Rezhim dostupa: http://www.gemius.com.ua/1435/internet-auditorija-ukrainy-ijun-2014.html. – Nazvanie s ekrana.

2. Krasii M. Biblioteka ta chytach u virtualnomu prostori: mistse zustrichi (Rezultaty Vseukrainskoho sotsiolohichnoho doslidzhennia) / M. Krasii // Bibliosvit : inform. visn. – Assue. 1 (49) 2014. – K., 2014. – Pp. 55–68. – Rezhym dostupu: http://www.4uth.gov.ua/library_science/bibliosvit/bibliosvit_2014_vo49_n1.pdf

3. Kulyk Ye. Bibliotechni zasoby formuvannia informatsiino-merezhevoi kultury / Ye. Kulyk // Bibliotechnyi visnyk. – 2014. – № 2. – Pp. 17–23. – Rezhym dostupu : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/bv_2014_2_6.pdf

4. Suchasna molod Ukrainy: vilnyi chas [Access mode] / Gorshenin Institute. – 2013. – 19 kvit. – Rezhym dostupu: http://institute.gorshenin.ua/researches/122_sovremennaya_molodezh_ukraini.html. – Nazva z ekrana.

УДК 007: 304: 070

І.В. Чорна

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА ПРИКЛАДІ ЖМЕРИНСЬКОЇ ПРЕСИ

У статті розглядаються основні тенденції та перспективи розвитку регіональної друкованої преси на підставі аналізу газет міста Жмеринки за сучасних умов інформаційного суспільства зростає потреба держави в якісних регіональних засобах масової інформації. Така преса є невід'ємною частиною інформаційного сектора суспільства та відіграє велику роль у культурному, політичному та соціально-економічному житті громадян України.

Ключові слова: *регіональна преса, інформація, засоби масової інформації, інформаційна якість, редакційна політика.*

И.В. Черная

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ РЕГИОНАЛЬНЫХ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ НА ПРИМЕРЕ ЖМЕРИНСКОЙ ПРЕССЫ

В статье рассматриваются основные тенденции и перспективы развития региональной печатной прессы на основании анализа газет города Жмеринка. В современных условиях информационного общества возрастает потребность государства в качественных региональных средствах массовой информации. Такая пресса является неотъемлемой частью информационного сектора общества и играет большую роль в культурной, политической и социально-экономической жизни граждан Украины.

Ключевые слова: *региональная пресса, информация, средства массовой информации, информационное качество, редакционная политика.*

I.V. Chorna

TRENDS OF DEVELOPMENT OF REGIONAL MASS-MEDIA ON THE EXAMPLE OF ZHMERINKA PRESS

The article explores major trends and prospects of development of regional mass-media basing on Zhmerinka city press research. The state's need for high-quality regional media has increased in the modern information society conditions. This media is an integral part of the information sector of society and plays an important role in the cultural, political and socio-economic life of the citizens of Ukraine.

Keywords: *regional mass-media, information, mass-media, quality of information, editorial policy.*

Інформація завжди була важливим чинником громадського розвитку. Не дарма існує вислів: «Хто володіє інформацією – той володіє світом». Вона є осереддям такого явища, як інформаційне суспільство, до побудови якого прагне наша держава ще з кінця минулого століття. Проте, як свідчить історичний досвід, концепція «інформаційного суспільства» не достатньо адаптована до українських реалій, тому коло для діяльності української науки достатньо широке.

Володіння інформацією відкриває нові моделі управління, формує нові соціальні структури. Під впливом інформації та системи соціальних комунікацій, які постійно розвиваються, відбувається формування інформаційного сектора суспільства, важливою складовою якого є періодична друкована пре-

© *Чорна І.В.*

са. Зважаючи на те, що однією з умов успішної модернізації України є її реальна децентралізація, важливого значення набуває дослідження регіональної преси нашої держави як частини її інформаційного простору [1].

Відповідно до сучасних наукових поглядів, преса – це друковані засоби масової інформації (періодичні друковані видання), які виходять під постійною назвою, з періодичністю один і більше номерів (випусків) протягом року. До преси належать газети, журнали, альманахи, збірки, бюлетені, рідше книги, листівки, які мають визначений тираж [2].

Особливою рисою, яка виділяє пресу серед інших засобів масової інформації, є її комплексний характер – вона репрезентує багато форм інформації. Крім того, преса характеризується оперативністю її подання про події та безпосередністю відображення, що підвищує їхню джерельну цінність.

Зважаючи на задекларований політичним керівництвом України курс на децентралізацію, особливого значення набувають регіональні засоби масової інформації, стан та перспективи їхнього розвитку. Це обумовлено значною роллю регіональних ЗМІ у культурному, політичному та соціально-економічному житті громадян, оскільки головними компонентами регіонів є населення, територія, соціально-економічний комплекс, місцеві органи виконавчої влади, об'єднані спільними цінностями, інтересами, метою.

Водночас, друковані ЗМІ відіграють особливу роль у формуванні громадської думки, у вихованні політичної та економічної культури суспільства, військового духу нації тощо: за даними багатьох соціологічних опитувань, друкованому слову в Україні довіряють більше, ніж електронним засобам масової інформації [3]. Проведені дослідження свідчать, що газети, незважаючи на великий вплив телебачення та інтернету, різке падіння тиражів через зростання ціни на підписку, як і раніше, залишаються одним із головних джерел інформації для населення регіонів [3]. Це свідчить про те, що регіональним ЗМІ належить важлива роль у здійсненні українським урядом модернізації нашої держави, побудови розвиненого інформаційного суспільства.

Як відомо, до регіональних ЗМІ належать засоби, що обслуговують окремі суб'єкти нашої країни, та періодику, розраховану на певну частину держави. Міськими чи місцевими ЗМІ є видання, теле- і радіоканали, розраховані на аудиторію в районах та містах обласного підпорядкування. Відтак, регіональна преса – це друковані видання, які поширюються на території будь-якого регіону нашої країни або мають більш виражений локальний характер, виходячи в окремому місті. З регіональної преси громадяни черпають інформацію про ключові події у своєму місті та області, про політику місцевої влади, досягнення та зміни в роботі місцевих освітніх, медичних, інших державних установ тощо.

До муніципальної преси належать газети міст, районів і малих населених пунктів (у межах повноважень місцевої влади). Муніципальні газети зазвичай не виходять за межі території своїх районів і залишаються для багатьох їхніх жителів, поряд із радіо і телебаченням, головним та вагомим джерелом інформації.

Проблема дослідження регіональної преси, її функціонування в сучасному інформаційному просторі та перспективи її розвитку неодноразово порушувалися українськими науковцями. Значну увагу цьому питанню приділяли І. Бєлінська [4], В. Гвоздєв, М. Дяченко, А. Левченко [5], А. Марущак, О. Наливайко [6], В. Скуба [6], Ю. Фінклер та ін. Проте, як свідчить аналіз останніх публікацій, на сьогодні зазначена проблема залишається малодослідженою, хоча й окремі погляди науковців заслуговують на увагу. На нашу думку, реалізація зазначеної проблеми передбачає розв'язання низки взаємопов'язаних дослідницьких завдань. Зважаючи на це, *метою дослідження* є аналіз регіональної преси як засобу формування політичної та економічної культури суспільства з метою виявлення основних тенденцій та перспектив її розвитку.

Для досягнення цієї мети в статті висуваються такі завдання:

– визначити місце регіональних ЗМІ в системі політичної та економічної культури;

– проаналізувати найпопулярніші регіональні газети (на прикладі м. Жмеринки Вінницької обл.) з метою визначення тенденцій розвитку регіональної преси;

– визначити перспективні напрями діяльності регіональних ЗМІ.

Як зазначалося вище, регіональна преса є елементом комунікації, виконує завдання з інформування населення, дає поради, відповідає на запитання читачів. Зважаючи на це, А. Левченко справедливо зазначає, що «регіональні ЗМІ залишаються єдиним джерелом отримання місцевої інформації» [5]. У свою чергу С. Гуревич називає газету соціальним посередником та ефективним засобом міжособистісного та колективного спілкування людей і підкреслює, що друковані періодичні видання, і передусім газета, «дозволяє громадянину звернутися індивідуально до конкретної людини або до багатьох, що входять у читацьку аудиторію видання. Дозволяє йому звернутися до газети за порадою, отримати рекомендацію, обговорити з співгромадянами свою ідею, взяти участь у полеміці тощо. Газета стає для нього трибуною, консультантом, довідковим бюро і головне – джерелом інформації, необхідної йому для вирішення життєво важливих питань» [7, 11]. Професіоналізм регіональної газети полягає в умінні інформувати, відгукуватися на актуальні питання міста тощо [8]. На думку О. Наливайка, майбутнє друкованих видань у нашій країні – за регіональною пресою. При цьому він посилається на досвід США і Німеччини, в яких, навіть при шаленому тиску інтернету, друковані видання все одно залишаються популярними. Вони пишуть про проблеми, що є в тому чи тому регіоні. «Загальнонаціональних видань, – констатує О. Наливайко, – там залишилося кілька, які працюють на весь світ» [6].

Відтак, ціла низка чинників політичного, економічного, соціокультурного та ідеологічного характеру вимагають прискіпливої уваги з боку як центральної, так і місцевої влади, до подальшого розвитку регіональних ЗМІ за умов модернізації українського суспільства, складовою якої є децентралізація влади.

З метою визначення окремих тенденцій розвитку регіональних ЗМІ, розглянемо пресу одного з районів Центральної України, а саме – Жмеринського, який переважно є сільськогосподарським, а сам районний центр є потужним залізничним вузлом нашої держави. У межах дослідження було обрано такі газети, як «ІнфоЖмеринка» (загальнополітичний інформаційний щотижневик), «Жмеринська газета», «Жмеринка» (жмеринський часопис) та «Наша Газета» (жмеринський інформаційний тижневик).

Аналіз видань здійснювався за такими критеріями:

– матеріально-технічна якість;

– інформаційна якість;

– якість подання інформації.

Матеріально-технічна якість. Сюди входить якість відображення тексту та ілюстрацій (залежні від вибору друкарських технологій і паперу), що інколи називають «читабельністю», яка, зокрема, є і вираженням ергономічності: розмір і накреслення (гарнітура) шрифту; формат видання та особливості верстки, розміри берегів, чіткість відтворення елементів шрифту, чистота і незабрудненість друку, просвічуваність паперу; точність і відповідність аналогу відтворення ілюстрацій [9].

Формат газет, що взяті нами до розгляду, традиційний для такого типу видань – А3, він відповідає ГОСТ 9254-77. Надруковані вони на газетному папері практично однакової, не дуже високої якості (це газетний папір марок «А» і «О» щільністю 45 г/м²). У такого паперу є одна незаперечна перевага – це його ціна, яка, порівняно з вартістю на інші види паперу, невисока, що й зумовлює її використання в регіоні.

Зображення на газеті повинно бути чітким, однакової контрастності як в одному примірнику газети, так і в усьому тиражі. За стилем оформлення 75% преси, яка розглядається, – це видання з повнокольоровою обкладинкою та серединою; 25% – чорно-білі. Це пояснюється тим, що повнокольорова газета набагато краще сприймається читачем і її частіше обирають на газетних прилавках. Загалом якість кольоропередачі задовільна і візуально подана інформація сприймається добре, хоча можна відзначити зависоку контрастність зображення. Зображення відповідає тексту.

Таким чином, матеріально-технічна якість жмеринської преси залишає бажати кращого, що можна пояснити застарілим обладнанням і низьким рівнем фінансування.

Інформаційна якість. До цього критерію належать якість розкриття тем: актуальність,

новизна (самої обраної теми і фактичного матеріалу, який її розкриває), глибина і повнота, доцільність розкриття і наведення фактів, інформаційна ілюстративність, що допомагає розкрити тему. Зокрема, 2001 р. в Лейпцизькому університеті було проведене дослідження щодо визначення якості регіональних газет, за результатами якого регіональне видання повинне дотримуватися таких чотирьох вимог:

1) репрезентація (газета повинна бути дзеркалом місцевих подій з різними поглядами);

2) функція ідентичності (щоб читачі відчували себе частиною суспільства);

3) практична користь від газети (допомога у повсякденному житті);

4) незалежне висвітлення подій.

Дослідження близько 120 тисяч газет (п'ять тисяч статей) виявили процентне співвідношення тем у регіональних виданнях. На підставі цих досліджень регіональну газету можна вважати якісною, якщо:

– 25% публікацій присвячені місцевим подіям;

– 12% займають питання інфраструктури в місті (соціальна сфера);

– 12% – нещасні випадки, судові процеси;

– 10% – питання місцевого політичного життя;

– 10% – економічне життя;

– 10% – освіта;

– 8% – охорона здоров'я;

– 15% – публікації на інші теми [10].

Таблиця

Критерії якості щодо жмеринської преси

Тематика публікації	*Кількість одиниць*	*%*	*Критерій успішності (%)*
Місцеві події	19	34	25
Соціальна сфера	12	22	12
Нещасні випадки, судові процеси	4	7	12
Місцеве політичне життя	3	5	10
Економічне життя	3	5	10
Освіта	3	5	10
Охорона здоров'я	5	9	8
Інше	7	13	15
Всього	56	100	100

Таким чином, проаналізувавши жмеринську пресу щодо інформаційної якості, можна дійти висновку, що загалом вона близька до читачів і віддзеркалює місцеві події. Це доводить високий відсоток інформації про місцеві події (34%) та соціальну сферу Жмеринщини (22%). Проте такі питання, як місцеве політичне, економічне життя, а також освіта і медицина висвітлюються недостатньо (5% замість очікуваних 10%). Інформація, подана у жмеринських газетах, загалом актуальна та доцільна, що свідчить про задоволення інформаційних потреб місцевого населення *(табл.)*.

Якість подання інформації, з огляду на коло споживачів та функції тексту: жанр, мова, стиль, логіка і спосіб викладу, композиція тощо. Щодо критерію якості подання інформації, серйозною проблемою значної частини жмеринської преси є відверта слабкість її контенту. Газетні смуги таких видань заповнюються неструктурованою масою випадкових матеріалів, що свідчить про певну аморфність редакційної політики.

Також багато претензій до мови та стилю публікацій, що вочевидь пов'язано з гострою нестачею підготовлених журналістів загалом по галузі. Кращі представники професії, які з'являються в регіональних ЗМІ, ненадовго затримуються на периферії та швидко перебираються до центральних видань, унаслідок чого регіональна преса відчуває гостру кадрову кризу. Як зазначає В. Скуба, рівень більшості регіональних ЗМІ достатньо низький. Це «явище системне, і цю систему досить часто підтримують самі регіональні журналісти» [6].

Крім того, простежується явна тенденція до уніфікації мови та стилю авторів публікацій, іншими словами, він стає клішованим, що, безумовно, знижує смислове навантаження інформаційних жанрів. Іншу крайність, а саме – побутову, «житейську» мову, якою грішать інші матеріали, також навряд чи можна розглядати як еталон для сучасних ЗМІ.

Таким чином, проблема якості інформації в регіональних ЗМІ, безумовно, є однією з найбільших перешкод на шляху якісного розвитку місцевих видань. Тираж газети, а значить, і її фінансове благополуччя, безпосередньо залежить від якості її змісту, тобто виданн-

ня повинно відповідати очікуванням читачів. Саме цією відповідністю сучасна українська регіональна періодика якраз і не може похизуватися.

Проте, причини труднощів зростання та розвитку регіональної преси не варто вбачити лише в небажанні та/або нездатності місцевих редакцій створювати якісний інформаційний продукт. Не є таємницею, що слабка фінансово-економічна ситуація на регіональних ринках не сприяє будь-яким позитивним процесам. Відсутність зацікавлених інвесторів, низька купівельна спроможність населення та малі зарплати не дають позитивного імпульсу для розвитку регіональних ЗМІ і вочевидь, навпаки, цей процес гальмують [11].

Крім того, під час аналізу жмеринських газет було помічено відсилання до мережі Інтернет за додатковою інформацією. І хоча у газет, які було обрано для дослідження, немає власних сайтів, але є сторінки у соціальних мережах, які активно наповнюються інформацією і мають передплатників (більшість, зазвичай, молодь). Це дозволяє виокремити таку тенденцію, як інтернетизацію регіональних засобів масової інформації, яка вписується до загальносвітової тенденції розвитку ЗМІ.

Проте, поки що мережі не можуть замінити місцеву періодику для людей старшого та середнього віку. Населення малих міст і сіл, як і раніше, сприймає місцеву газету як обов'язковий інституційний атрибут. Взаємодія з громадянами в офлайні, допомога у вирішенні побутових проблем, публікація приватних оголошень та привітань – головний конкурентний ресурс редакцій. Водночас широке розповсюдження нових технологій руйнівним чином впливає на фінансову модель місцевої газети. Втім, є й позитивна сторона цієї тенденції – розвиток нових технологій діяльності регіональних ЗМІ, зокрема їхній вихід до інтернет-простору; поява місцевих інтернет-порталів дає їм можливість стати незалежним та авторитетним джерелом інформації в майбутньому.

Ще одна тенденція, яка була виявлена під час дослідження регіональної преси, – це залежність редакційної політики від влади та джерел фінансування. Це проявляється у постійному підкреслюванні в матеріалах газет їхньої значимості для регіону, висвітлення їхньої діяльності лише у позитивному сенсі. Для журналістів газет, які засновані органами державної влади, зазвичай, характерні проблеми, пов'язані з побоюванням «санкцій» з боку засновників, після публікації критичних матеріалів стосовно них. Комерційні ЗМІ не завжди об'єктивно висвітлюють теми, дотичні до бізнесу своїх патронів: чи то замовчують окремі факти, чи то висвітлюють їх у вигідному для засновників сенсі. На нашу думку, така проблема виникає через відсутність достатніх джерел для фінансової самостійності та незалежності. Як зазначає О. Наливайко, в регіональних ЗМІ «немає грошей і є подачки від влади» [6]. Подібна ситуація породжує зниження довіри до таких медіа, падіння їхнього авторитету серед населення тощо.

Для того, щоб взаємини журналістів та їхніх колективів з власниками друкованих видань перейшли до конструктивного річища, необхідно їх максимально формалізувати у вигляді певних колективних угод та індивідуальних договорів, найважливішими з яких є колективні угоди та угоди про редакційну політику. Для того, щоб ці угоди виконувалися, необхідно створити відповідні контролюючі органи. На сучасному етапі такі функції можуть виконувати профспілкові або громадські організації (як третейські судді). Є й інший шлях – це створення організацій нового формату, які зможуть функціонувати в умовах розвинутого громадянського суспільства, що є наслідком тривалої модернізації та децентралізації [12]. Ще одним із напрямів реформування могло б стати роздержавлення. На думку О. Наливайка, більшість комунальних газет готова до цього процесу, зокрема й психологічно. На сьогодні, – продовжує він, – склався унікальний шанс. Але, якщо «цей перелом не відбудеться і ми не роздержавимо більшість видань, – попереджає О. Наливайко, – про цю ініціативу можна буде надовго забути. В результаті ми отримаємо не газети, а бюлетені місцевої влади» [6].

Отже, як бачимо, існує низка проблем у функціонуванні регіональних ЗМІ, які разом з центральними виданнями відіграють важливу роль під час підтримання єдиного інформаційного простору держави та допомагають

громадянам уникати інформаційного вакууму. Як зазначалося вище, регіональна преса має важливе соціальне значення: жителі малих міст черпають до двох третин інформації саме з місцевих газет, використовуючи центральні видання лише для того, щоб отримати відомості загальнонаціонального та світового масштабу.

Незважаючи на те, що друковані засоби масової інформації мають меншу питому вагу в системі ЗМІ, порівняно з так званими електронними, але за впливом на аудиторію, за здатністю нести не стільки інформацію (новини), скільки знання на рівні повсякденної свідомості, саме друк виявляється найчастіше більш дієвим, ніж радіомовлення і телебачення разом узяті. Як свідчать результати різних соціологічних опитувань, друковані видання, передусім традиційні регіональні суспільно-політичні видання, користуються високою довірою серед населення [3]. А це, у свою чергу, свідчить про те, що український медіаринок розвивається за такою само схемою, які і в розвинутих країнах, про що мовилося вище.

Таким чином, одним із вагомих інститутів відновлення системи культурного забезпечення суспільних процесів, створення і налагодження механізмів формування політичної та економічної культури населення, децентралізації влади повинна стати регіональна преса – зокрема, обласні та міські щоденні суспільно-політичні видання.

Певні успіхи регіональних ЗМІ в освоєнні нової соціальної дійсності – насамперед, діяльності економічної системи суспільства, яка зазнала кардинальних змін за умов неоголошеної війни та пов'язаної з нею економічної кризи, очевидні: саме регіональна преса значною мірою допомагає громадянам освоїти нові умови економічного життя. Є деякі підстави стверджувати, що регіональна преса бере участь у формуванні політичної та економічної культури нового типу, проте і тут є безліч проблем, обумовлених тим, що не вибудувана система взаємовідносин політичних інститутів і загалом влади, зі ЗМІ. Саме подолання зазначених проблем повинне відбутися під час модернізації українського суспільства, задекларованої чинною владою нашої держави.

Використані джерела

1. Кастельс М. Інформаційне суспільство та держава добробуту. Фінська модель / М. Кастельс, П. Хіманен. – К. : Ваклер, 2006. – 232 с.

2. Газета // Энциклопедический словарь Брокгауза и Эфрона: в 86 т. (82 т. и 4 доп.). – СПб., 1892. – Т.VII А (14): Выговский – Гальбан. – С. 791–794.

3. Ставлення громадян до ролі ЗМІ. Оцінка якості місцевих ЗМІ та рівень довіри до них (Драфтова версія) // Дослідження Київського міжнародного інституту соціології. – 2010. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: umedia.kiev.ua/uploads/KIIS_18FG%20Internews_ukr_231210.doc. – Заголовок з екрана.

4. Бєлінська І.В. Дослідження регіональної преси в українському журналістикознавстві / І.В. Бєлінська // Українське журналістикознавство. – К. : КНУ ім. Тараса Шевченка, 2003. – Вип. 4. – К., 2003. – С. 57–61. – Бібліогр. в кінці ст.

5. Левченко А.М. Роль регіональних ЗМІ у соціокультурній, економічній та політичній системах суспільства / А.М. Левченко // Електронна бібліотека Інституту журналістики [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1381. – Заголовок з екрана.

6. Скуба В. Таблоїдизація ЗМІ – це новий вид цензури / В. Скуба, О. Наливайко // День. – 2012 – 25–26 травня.

7. Гуревич С.М. Газета: Вчера, сегодня, завтра : учеб. пособие для вузов / С.М. Гуревич. – М. : Аспект Пресс, 2004. – 288 с.

8. Довженко О. Особливості регіональної преси (на прикладі газет «РИО-Плюс» та «Краснодонские вести»). [Електронний ресурс] / О. Довженко. – Режим доступу : http://lnu.edu.ua/faculty/jur/publications/visnyk34/Visnyk%2034_P5_03_Dovzhenko.pdf. – Заголовок з екрана.

9. Булах Т. Система критеріїв оцінювання якості книжкової продукції / Т. Булах // Вісник Книжкової Палати. – 2013. – № 8. – С. 1–6.

10. Ідеальна газета для регіону: досвід Німеччини // Телекритика – 2001. – 3 грудня. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.telekritika.ua/media-svit/2001-12-03/132. – Заголовок з екрана.

11. Вопрос на засыпку. Как решить главную проблему российской региональной прессы // Индустрия рекламы. – 2007. – № 10. – С. 14–17.

12. Редакційна незалежність ЗМІ та ситуація зі свободою слова на Дніпропетровщині // Дослідження Дніпровського центру соціальних досліджень. – 2008 – 12 травня. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dcsi.dp.ua/doslidzhennya-dtssd/%D0%B5kspertni-doslidzhennya/redaktsiyna-nezalezhnist_-zm%D1%96-ta-situatsiya-zi-svobodoiu-slova-na-dnipropetrovschini. – Заголовок з екрана.

References

1. Kastels M. Informatsiine suspilstvo ta derzhava dobrobutu. Finska model / M. Kastels, P. Khimanen. – K. : Vakler, 2006. – 232 c.

2. Gazeta // Entsiklopedicheskii slovar' Brokgauza i Efrona: v 86 t. (82 t. i 4 dop.). – SPb., 1892. – Vol. VII A (14): Vygovskii – Gal'ban. – Pp. 791–794.

3. Stavlennia hromadian do roli ZMI. Otsinka yakosti mistsevykh ZMI ta riven doviry do nykh (Draftova versiia) // Doslidzhennia Kyivskoho mizhnarodnoho instytutu sotsiolohii. – 2010. – [Access mode]. – Rezhym dostupu: umedia.kiev.ua/uploads/KIIS_18FG%20Internews_ukr_231210.doc.

4. Bielinska I.V. Doslidzhennia rehionalnoi presy v ukrainskomu zhurnalistykoznavstvi / I.V. Bielinska // Ukrainske zhurnalistykoznavstvo. – K. : KNU im. Tarasa Shevchenka, 2003. – Assue. 4. – K., 2003. – Pp. 57–61. – Bibliohr. v kintsi st.

5. Levchenko A.M. Rol rehionalnykh ZMI u sotsiokulturnii, ekonomichnii ta politychnii systemakh suspilstva / A.M. Levchenko // Elektronna biblioteka Instytutu zhurnalistyky [Access mode]. – Rezhym dostupu: http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1381.

6. Skuba V. Tabloidyzatsiia ZMI – tse novyi vyd tsenzury / V. Skuba, O. Nalyvaiko // Den – 2012 – 25–26 travnia.

7. Gurevich S.M. Gazeta: Vchera, segodnia, zavtra: Uchebnoe posobie dlia vuzov / S.M. Gurevich. – M. : Aspekt Press, 2004. – 288 p.

8. Dovzhenko O. Osoblyvosti rehionalnoi presy (na prykladi hazet «RYO-Plius» ta «Krasnodonskye vesty»). [Access mode]. – Rezhym dostupu: http://lnu.edu.ua/faculty/jur/publications/visnyk34/Visnyk%20 34_P5_03_Dovzhenko.pdf.

9. Bulakh Vol. Systema kryteriiv otsiniuvannia yakosti knyzhkovoi produktsii / Vol. Bulakh // Visnyk Knyzhkovoi Palaty. – 2013. – № 8. – Pp. 1–6.

10. Idealna hazeta dlia rehionu: dosvid Nimechchyny // Telekrytyka – 2001. – 3 hrudnia. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.telekritika.ua/media-svit/2001-12-03/132.

11. Vopros na zasypku. Kak reshit' glavnuiu problemu rossiiskoi regional'noi pressy // Zhurnal «Industriia reklamy» – 2007 – № 10. – Pp. 14–17.

12. Redaktsiina nezalezhnist ZMI ta sytuatsiia zi svobodoiu slova na Dnipropetrovshchyni // Doslidzhennia Dniprovskoho tsentru sotsialnykh doslidzhen. – 2008 – 12 travnia. [Access mode]. – Rezhym dostupu: http://dcsi.dp.ua/doslidzhennya-dtssd/%D0%B5kspertni-doslidzhennya/redaktsiyna-nezalezhnist_-zm%D1%96-ta-situatsiya-zi-svobodoiu-slova-na-dnipropetrovschini.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Вінічук Ірина Михайлівна – заступник директора Інституту менеджменту, доцент кафедри соціальних комунікацій та інформаційних технологій Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв

Гончаренко Інна Володимирівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри історії та документознавства Гуманітарного інституту Національного авіаційного університету

Дем'яненко Михайло Миколайович – молодший науковий співробітник Національної юридичної бібліотеки Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського НАН України

Зуб Володимир Михайлович – в. о. завідувача відділу довідково-консультаційної допомоги Національної юридичної бібліотеки Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського НАН України

Кулик Євгенія Володимирівна – аспірантка Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського, завідувачка відділу з роботи з електронними ресурсами Державної бібліотеки України для юнацтва

Кухаренко Анжеліка Леонідівна – доцент Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка

Лазарович Микола Васильович – доктор політичних наук, професор кафедри документознавства, інформаційної діяльності та українознавства Тернопільського національного економічного університету, заслужений працівник освіти України

Ліпінська Алла Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності Київського національного університету культури та мистецтв

Моісєєва Наталія Іванівна – кандидат філософських наук, доцент, помічник проректора з гуманітарних питань та виховної роботи Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка

Пастушенко Олена Василівна – кандидат філологічних наук, головний спеціаліст департаменту атестації кадрів МОН України

Пономаренко Лариса Олександрівна – заступник директора з науково-бібліотечної роботи Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського

Попик Володимир Іванович – доктор історичних наук, член-кореспондент НАН України, Генеральний директор Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського

Стронська Наталія Тарасівна – здобувач Національної бібліотеки України

Черняк Ірина Володимирівна – здобувач Київського національного університету культури і мистецтв

Чорна Інна Віталіївна – Інститут журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

Приймаються оригінальні матеріали, що раніше не друкувалися.

Зміст статей повинен відповідати профілю журналу. Звертаємо увагу авторів на необхідність дотримуватися вимог, які висуває Міністерство освіти і науки України до фахових видань, а саме – на необхідність включення до тексту статті таких елементів:

– постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;

– аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття;

– формулювання цілей статті (постановка завдання);

– виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів;

– висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Статті, що пропонуються для публікації в журналі, подаються автором у вигляді тексту, надрукованого за допомогою засобів комп'ютерної техніки (1 друкований примірник і копія в електронному вигляді). Текст статті можливо передати електронною поштою на адресу редакції: **vika_dobrovolska@ukr.net**

Обсяг статті, враховуючи список літератури, таблиці, фотографії і малюнки, не повинен перевищувати 12 сторінок друкованого тексту (розмір шрифту – 12, інтервал – 1,5, поля стандартні).

Рукописи приймаються та публікуються українською мовою. Цитати в тексті повинні бути українською мовою. Іноземні автори можуть подавати рукописи російською і англійською мовами.

Редакція залишає за собою право на стилістичну правку рукопису. З автором узгоджуються правки, які, на думку редакції, можуть змінити зміст тексту.

До рукопису додаються:

– авторська довідка, в якій наводяться: прізвище, ім'я та по батькові (повністю) автора (авторів), науковий ступінь, учене звання, адреса і телефони, e-mail, місце роботи, посада;

– фотографії (4х6 мм) всіх авторів для публікації у заголовній частині статті. Автор може відмовитися від публікації фотографії.

Основний текст статті обов'язково має супроводжуватися анотаціями українською, російською, англійською мовами (не менше 300 друкованих символів), з переліком ключових слів, назвою статті та прізвищем автора англійською та російською мовами, а також шифром УДК.

Список використаної літератури складається відповідно до тексту і друкується наприкінці статті. У тексті порядковий номер джерела проставляється в квадратних дужках. Джерела подаються мовою оригіналу.

Список використаних джерел оформлюється згідно з вимогами ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 та ДСТУ 3582-97. Джерела наводяться мовою оригіналу в алфавітному порядку.

References (літературу латиницею) необхідно наводити повністю окремим блоком, повторюючи список літератури, наданий національною мовою, незалежно від того, є в ньому іноземні джерела чи немає. Якщо в списку є посилання на іноземні публікації, вони повністю повторюються у списку, наведеному латиницею.

Підп. до друку 24.03.2015. Формат 60х84 1/8. Папір др. апарат.
Друк офсетний. Ум.-друк. арк. 7,03 Зам. 77. Тираж 1000 прим.

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв
01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи
ДК № 3953 від 12.01.2011.